

JINEOLOJÎ

3 Aylık Bilim Kuram Dergisi, Sayı:7

JINEOLOJİ

Üç Aylık Bilim ve Kuram Dergisi

Yerel Süreli Yayın / Sayı: 7
Eylül-Ekim-Kasım 2017

JİNGEH Basın Yay. Mat. Dağ. Tas. Ve
Reklam Org. Film Eğt. Tic. San. LTD
ŞTİ. Adına sahibi: Rojda Yıldız

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Ayşe Berktaş

Sayı Editorleri

Elif Berk, Rojda Yıldız

Yayın Kurulu:

Elif Berk, Haskar Kırmızıgül, Hêvi Nimet
Gatar, Meral Çiçek, Nagihan Akarsel,
Laleş Çeliker, Nesrin Orun, Rojda Yıldız,
Sakine Esen

Danışma Kurulu:

Candan Yıldız,
Dılar Dirik, Feryal Saygılıgil,
Gönül Kaya, Havin Güneşer,
Hülya Osmanağaoğlu,
Kayuş Çalıkman Gavrilof,
Malalai Joya, Nazan Üstündağ,
Nükhet Sirman, Rabab El-Mahdi,
Rabab İbrahim Abdulhadi,
Remziye Arslan, Ronahi Önen,
Ruken Şengül, Saira Zuberi,
Sara Aktaş, Seda Altuğ, Shiler Amini,
Silvia Federici,
Silvia Marcos, Şemsa Özar,
Şenel Karakaş,
Valantine M.Moghodam,
Yakın Ertürk, Yüksel Genç,
Zeynep Kılıvcım

Abonelik Koşulları:

Yıllık abonelik bedeli: 50 TL
Yurtdışı abonelik bedeli: 60 Euro
Türkiye Ziraat bankası Diclekent Şubesi
Hesap No: 74457524-5002
IBAN:
TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02
Euro Hesabi
Ziraat Bankası Galatasaray/İstanbul Şb.
Hesap No: 74457524 5003
IBAN:
TR260001000701744575245003

Yazışma Adresi:

JİNGEH Basın Yayın
Huzurevleri Mahallesi Sıtkı Göral
Caddesi 13. Sokak Kurdi-Der Apt.
Kat:4 No:4
Kayapınar / Diyarbakır
Tel: 0412 229 63 89
e-posta: jineolojidergi@gmail.com
internet adresi:
http://www.jineolojidergisi.org
facebook: @jineolojidergisi
twitter: @jineolojidergi

**Yayınlanan tüm yazıların sorumluluğu ya-
zarına aittir. Dergide yer alan yazılar kay-
nak gösterilmek kaydıyla kullanılabilir.
Dergiye gönderilen yazıların yayınlanması
yayın kurulunun kararına bağlıdır.*

Kapak Resmi

Viktoria Krieger
Görsel Yönetmen
Nazemin Çap

Basımevi

Gün Matbaası
Beşyol Mah. Akasya Sok. No: 23
Küçükçekmece-İSTANBUL

BU SAYIDA...

5 | Editörden

9 | Empati ile Yola Çıkmak / Nagihan Akarsel

21 | Çivi Yazılarında Kurnazlaşan Erkeğin Kayıp Öyküsü / Özlem Ekinbaş

30 | Erkeklik! Tanrı Buyruğu Mu? / Güler Özavcı

40 | Erkeklik ve Patriyarkal Toplumda Özne Olarak Erkek/ Awjin Brossa

60 | Modern Bilimde Erkekliğin İnşası / Fidan Yıldırım

71 | Psikoloji Biliminde Erkeklik İnşası Üzerine / Beritan Güneş

78 | Erkekliğin İdeolojik İnşası ve Kolektif İktidar Alanları / Arin Viyan

92 | Erkeklik İzleğinde Tarihin Peşinde / Nazan Üstündağ

101 | Bir Yönetme Aracı Olarak Tecavüz / Gülistan Aydoğdu

111 | Militarizm ve Erkeklik / Hêvi Nimet Gatar

123 | Erkeklerden Sonra Kurgusal Bir Etnografi / Tamar Shirinian

137 | Gündelik Hayatta Tespih Kullanımı ve Erkeklik / Katia Arslan

143 | Sosyalizmin Temel İlkesi; Erkeği Öldürmek / Zeynep Esengül

154 | Aşçı Kadın ve İçimizdeki Erkek / Mukaddes Erdoğan Çelik

165 | Özgürlüksel Dönüşümde Kadın Erkek Diyalektiği / Hüsna Emek

176 | Avcılıktan Yiğitliğe Erkek Gerçekliği / Hêlin Murat

187 | Erkeklerden Sorgulamalar, Tanımlamalar

205 | Nietzsche'nin Duygusu Kafka'nın İmgesinden Öte: Milena ve Salome / Fatma Koçak

"Özgür erkek egemen toplumun köleleştirdiği erkek kişiliğini aşmakla mümkündür. Toplumsal gerçekliğimizde halen geçerli olan ariflik mertebelerini kazanmak gerekir. "Erkek doğulmaz, erkek olunur" kadar, uygarlık erkeği olarak doğulur ama özgür erkek de olunur. Prometheus erkek imgesi çağımızda ancak demokratik modernitenin bilimi, felsefesi ve sanatıyla somutlaştırılabilir."

Tabu haline
getirilen
“erkek kötü-
dür ve değiş-
mez”
yargısının,
“erkeğin insan
hakikatinin
çarpıtıldığının
ve değişebile-
ceğinin, değiş-
mek zorunda
olduğunun”
hakikati ile de-
ğişmesi gerek-
tiğine
inanıyoruz.

Jineoloji Dergisi olarak 7.sayımız vesilesiyle sizlerle buluşmanın verdiği heyecanı tekrar tekrar yaşıyoruz. Son olarak kadının doğasının, varlığının anlam dünyasının bütün dinamizmi ile toplumsallığının; erkek-erkek egemen sistem tarafından talan edilmeye çalışıldığını tartıştık. Peki erkekler? Bu çığırından çıkmış ve her türlü ahlaki-etik değerleri yok sayılmış yaşamın içinde erkekler ne yapıyor? Nasıl düşünüyor? Ne hissediyor? Erkek hep mi böyleydi? Erkekler ne oldu da bütün bir gezegeni savaş alanına çeviren erkeklikle bu aşamaya geldi? Bakmak ve anlamak istedik: Erkek ne idi?

21. yüzyılda artarak devam eden şiddetin ve militarizmin aslında bir kadın-erkek ikileminden azade olmadığını görmek gerekiyor. Sistem ve onun öncü güçleri olan erkekler; aslında bir anlamda fanatizmi, erkekliği, şiddeti daha da körükleyerek bir ataerkil kurgu üzerinden topluma yön vermeye ve kendi devamlılığını ekseriyetle kurgulanmış kötülük üzerinden devam ettirmeye çalışıyor. Erkeğin/erkekliğin yaşamı militarize etme çabası, sistemin içerisinde kendi devamlılığını sürdürebilmek için her türlü şiddete, zora, gaspa başvurduğu bu süreçte ataerkinin bu kodlarını ve aslında “ne olduğunu?” görmeye ihtiyacımız var belki de. Bu ihtiyacın ürünü olarak bu sayıyı “Erkek Doğasına Bakış ve Erkeklik” olarak ele almak istedik. Çünkü biliyoruz ki yaşanan yıkımların, yok etmelerin temel sebeplerinden biri kışkırtılan erkeklik ve bu erkeklikle zehirlenen erkekler.

Peki bu kadar şeye sebebiyet veren “erkekliğin” doğası apaçık ortadayken erkeğin kendi varoluşu bu kötülükten azade midir? Bu soru bizlerin de kafasında kocaman bir soru olarak duruyordu. Fakat insanın kendine yabancılaşmasının, doğaya yabancılaşmasının bunda büyük bir etkisi olduğunu düşünüyoruz. Kendiyle, kendi dışındakilerle, doğayla bağı zayıflayan her insanın/varlığın iyiye, güzele, doğruya ve hakikate olan güveni ve bağı da zayıflıyor. Yaşadığı toplumun dışında analiz edilemeyen insan, toplumun şekil aldığı ve şekillendirdiği normlar ile yaşamaya ve hakikati bu şekilde görmeye başlıyor. Mevcut gerçekliğin belki de hakikat ile ters yüz edilmesi, erkeği de bu hakikatin içinde görerek değerlendirmek gerekiyor; eğer daha iyi bir hayat mümkün diyorsak ve eğer bu dünyada tek başımıza yaşamadığımızın farkında isek anlamak ve bilmek durumundayız.

Erkekliklerin ötesinde erkeğin anlam dünyası nasıldır? Tabu haline getirilen “erkek kötüdür ve değişmez” yargısının “erkeğin insan hakikatının çarpıtıldığının ve değişebileceğinin, değişmek zorunda olduğunun” hakikati ile değişmesi gerektiğine inanıyoruz. Toplumsal olarak birçok yükü karşı karşıya kalan kadınların kendilerini ve bulundukları toplumu daha yaşanılabilir kılabilmeleri için aynı toplumda beraber yaşadığımız erkekleri de anlamak ve ortak çözümler geliştirmenin yollarını aramak gerekiyor belki de. Kadınların yaşamları erkek tarafından cehenneme çevrilmeye çalışılırken kadınların onları anlamak ve değiştirmek için çabalaması düşüncesi birçoğumuza “dost olmayı dost eylemeye çalışmak” gibi gelebilir fakat hakikati bilmek ve yaşamak ilk önce biz kadınların özgürlük mücadelesine katkı sunacaktır diye düşünüyoruz. Kaldı ki mücadele deneyimimiz ve diyalektiklerimiz erkeği çözümleme noktasında, yaşanan sorunlara somut çözümler üretmede önemli bir güce sahip. Bu sayıda yer alan tartışmaları okuyunca, erkeği kadının aynasına tutmadan, özerk bir varlık olarak ele almakta ne kadar zorlandığımızı da hissediyoruz. Özerk bir varlık olarak erkeğin nasıl ele alınabileceğine dair kapı aralasa da, o kapıdan içeri adım atmakta tereddütlerimizin olduğunu görüyoruz. Başka tür-lüsü nasıl olur sorgulamaya devam ediyoruz. Sonuçta kadının sömürgeleştirilmesinin hikayesi, erkekliğin hegemonikleşmesinin de hikayesidir.

Bu tartışmaların ve kafamızdaki soruların ışığında bu dosyada;

Nagîhan, “Empati ile Yola Çıkmak” yazısında aslında bizlerin de yukarıda değinmeye çalıştığımız “Neden erkekleri anlayalım?” meselesine empati tartışmaları üzerinden bir kapı aralıyor. Kadınların ve erkeklerin birbirlerini anlamaya ve bilmeye çalışarak yola çıkabileceğimizi, bunun sorunların çözümü için bir adım olabileceğine dair bir tartışma yapıyor.

Özlem, Güler, Awjin, Fidan, Beritan, Arîn, Nazan ve Gülistan erkekliğin kurgulanışının ve kimliğinin ilk zamanlarından şimdiye kadar hangi ideolojik ve kültürel araçlarla gerçekleştiğini; bilimin, dinin ve felsefenin erkekliğin inşasındaki rolü, bu süreç içerisinde kadınların nasıl etkilendiğini, iktidar olgusunun erkekliğin kurgulanışındaki

rolüne değinerek erkekliğin tarihsel serüvenini gözler önüne sermeye çalışıyorlar. Erkekliğin bin yılları alan bir ‘tarihsel inşa’ olgusu olduğunu, iktidar tarafından toplumsal yönetim aygıtları olarak üretilen bilimsel ve eylemsel alanların aslında bir kurgu ile erkekliği ürettiklerini görebiliyoruz yazılarımızda. Avcılık kültüründen tutalım da tek tanrı inancına kadar, felsefeden tutalım da bilimin ve kültürün her alanına kadar erkekliğin bu inşa sürecinde kuvvetlendirilerek kendini ürettiğini ve toplumu gasp ettiğini görebiliyoruz. Bu süreçlerin hepsi kuşkusuz ki kadını alt etmeye çalışarak, yok saymaya çalışarak ilerlemiştir. Rasyonalite ve aklın öncüllemesiyle beraber duygunun pasifize edilmeye çalışılması ‘akıllı’ varsayılan erkeğin ‘duygusal’ kabul edilen kadına her türlü ‘yok etme politikaları’ ile yaklaşım akıl-erkeklik ilişkisi derin bir sorgulanmaya tabi tutulmaya çalışılıyor.

Bu politika alanlarının en başında ideolojik bir yaklaşım olarak militarizm geliyor. Toplumun sivil-sivil olmayan ayrımına girmeksizin ölme/öldürme kültürü üzerine şekillendirilmeye çalışılmasına değiniyor **Hevî** yazısında. Ve bunun erkekliğin ‘başat’ ilkesi olarak gösterilmeye çalışılarak toplumları her daim savaş toplumu olarak hazırlamak ve yaşamının bir tartışmasını yürütüyor. Nazan’ın ve Gülistan’ın erkekliğin en güncel yansımalarını örnekleyerek yürüttükleri tartışmaları, Hevî’nin yazısıyla birlikte ele aldığımızda militarizm ve faşizm arasındaki kaygan zeminde erkekliği yeniden üreten yapıların, eylemlerin sistemin bekası için ‘vazgeçilmez’ olduğunu görebiliyoruz. **Tamar** ise Sovyet sonrası Ermenistan’da militarizasyon/askerleşme, erkek hayranlığında ve erkekliğin zehirli biçimlerindeki yükseliş bağlamında günlük yaşama dair bilgileri etnografik bir kurgu içinde sunuyor. Bunu yaparken feminist teorinin yeni bilgi biçimleri ve yeni bir dil üzerinden geliştirdikleri tartışmalardan beslenerek etnografik anlatıyla farklı bir yerden ilişkileneceğimizi sağlıyor. **Katia** da gündelik yaşamda yer kaplayan tespih-erkeklik ilişkisi üzerinden bir obje-erkeklik değerlendirmesi yaparak toplumsal cinsiyet alanlarının erkeklik ile nasıl üretildiğini ele alıyor. Çok tanıdık, sıradan bir nesneden yola çıkarak erkeklik meselesinin gündelik yaşamın en sıradan anlarında nasıl yeniden üretildiğini görme şansı veriyor bizlere.

Erkeklik olgusunun yaşamın her alanına sirayet ettiğini biliyoruz. Sosyalist mücadelenin içerisindeki erkekler de mevcut bu durumdan azade değil. Sosyalist topluma ulaşma çabasında cins çelişkisini, kadın ve erkeğin özgürleşme ve sosyalist bir kimlik kazanma sorunlarını ele alırken yapılan tanımlamalar ve bu kapsamda yaşanan deneyimleri bir iç dosya olarak ele almak istedik. **Zeynep**, inşa edilmiş bir olgu olan erkekliğin sosyalist erkekler tarafından da uzun bir dönem sorgulanmadığından yola çıkarak “erkeği öldürmek” kavramının yaşamsallığı üzerine bir tartışma yürütüyor. Zeynep’in bıraktığı yerden devam eden **Mukaddes**, sosyalist devrimlerde cins çelişkisine yaklaşımın devrimlerin geleceği için belirleyici olduğu bilgisinden yola çıkarak, “içimizdeki” ve gündelik hayatta birebir muhatap olduğumuz erkeklikle olan ilişkimize ve bu erkekliğin alt edilmesi için yapılan toplumsal cinsiyet atölyelerinde ortaya çıkan deneyimlere vurgu yapıyor.

Hüsna, Kürt özgürlük hareketinin paradigmasal eşiklerinde cins çelişkisinin yansımalarını değerlendirdiği yazısında erkekteki değişim, dönüşüm çabasını ve yaşadığı çelişkileri, zorlanmaları ele alıyor. **Helin**, erkeklik ve erkek kavramları üzerinden alternatif bir tarihsel çözümleme yapıyor. Hakim erkekliğin geliştirdiği izleğiavcı erkek, tüccar erkek, aşık erkek, tecavüzcü erkek vb. kavramların geçirdiği tarihsel süreci ve aşamayı ele alarak çözümüyor. Diğer yandansa başka bir erkek mümkün mü sorusunun halihazırda verilmiş cevaplarını görmemizi sağlıyor.

Erkekler ve erkeklik ile ilgili konuşurken erkeklerin kendilerine dair, erkekliğe dair sözlerini paylaşmaları önemliydi. Bu yönlü, kimisi yazılı kimisi yüz yüze, değişim iddiası taşıyan erkeklerle kendi tanımlamalarına, duygularına dönük tartışmalar yürüttük. Atölye çalışmalarını yaptık. Bu tartışmalardan derlediğimiz bir bölümü **Erkeklerden Tanımlamalar, Sorgulamalar** başlığıyla yayınlıyoruz. Bu konuda bizimle yoğunlaşmalarına paylaşılan erkek arkadaşlara teşekkür ediyoruz. Bu bölüme dair yorum ve analizleri okuyucularımıza bırakıyoruz. Bu dosyamız vesilesiyle erkek arkadaşlarla daha fazla tartışma ihtiyacının ortaya çıktığını belirtmek istiyoruz. Evet bu sayımızla erkek doğasını ve erkekliği anlamak istedik. Bir başlangıç yaptık. Ancak gelecek dosyalarımızda erkeğin yaşadığı sorunlar, özgürleşme dinamikleri ve çözüm yöntemleri konusunda daha kapsamlı tartışmalar yürütmeyi hedefliyoruz. Yaptığımız atölye çalışmalarının, yönlendirdiğimiz sorulara gelen yanıtları bu tartışmalarda muhakkak ki değerlendireceğiz.

Ve son olarak **Fatma**’nın yazısıyla Milena ve Salome’nin yaşamlarına dokunuyoruz, erkeklik tarafından linç edilen iki kadının dünyasından erkeğe bakıyoruz. Fatma, Nietzsche ve Kafka’nın “gizlenmeye çalışılan erkekliklerine”, bir de onlara buradan bakın düsturuyla yaklaşıyor.

Bu sayının kapak resmini hazırlayan **Viktoria Krieger** şahsında, 7. sayımızı yayına hazırlarken güç aldığımız bütün kadınlara canı gönülden ve en güzel gülümsemelerimizle teşekkür ederiz. Çevirmen kadınlardan ressam kadınlara, yazısıyla, önerisiyle dünyanın farklı yerlerinden bu sürece katılan tüm dostlara, görsel tasarımda dizgide emek veren arkadaşlarımıza, dergiyi birçok noktada siz okuyucularımıza ulaştırmak için bin bir emekle dağıtımını yapan arkadaşlarımıza kadar birçok kadının güzel elleriyle çıkıyor Jineoloji Dergisi. Hepimizin enerjisi üç aylık sürecimiz içerisinde kartopu misali büyüyecek kolektif bir emeğe ve kadınların zihin-duygu dünyası haline gelerek sizlere ulaşıyor. Tekrardan emeği geçen herkese dostça teşekkürler.

İyi okumalar...

Empati ile Yola Çıkmak

Nagihan Akarsel

Eşik bir başlangıcı ifade eder. Eşiği geçtiğin an yeniye doğru yol aldığın andır. Empati de anlamak için bir eşiktir. Bir anlama yöntemidir. Bütün kaygılardan, korkulardan azade olmayı gerektirir. Bir başkasının yüreği ile köprü kurmak nihayetinde... O yüreğe uzanmak, o yüreğin beyni ile iletişim kurmasını sağlamak ve ulaştığın anlamı söz ile anlatabilirdir. An’da gerçekleşen bu anlamı anlamak bir arayış işidir. Empati anlamak, anladığını anlatabilmektir. Empati kurduğun kişi de dahil olmak üzere herkese... Bir Kızılderi söylemi olan “Beni yargılamadan önce, benim makosenlerimle dolaşmalısın!” özdeyişi de empati ile ilgili dile gelen bilgece bir söylemdir esasında.

Duygusal ve sosyal zekanın en önemli bileşenlerinden biri olan empatinin sözlük anlamına baktığımızda; kendimizi bir diğer kişinin yerine koyup, onun gibi hissedebilmek ve düşünebilmek olduğunu görürüz. Latincedeki “iç, içine, içinde” anlamına gelen “em” ön eki ile Grekçedeki “duygu, acı, ıstırap, algılama” anlamına gelen “patheia” sözcüğünden türetilmiştir. Kendini ‘o’nun yerine koymak, ‘o’nun gibi bakabilmek, ‘o’nun gibi hissetmek ve düşünebilmek ve son olarak da ‘o’na bunu ifade edebilmek olarak da formüle edebiliriz.

Bu sayısını “erkek doğasına bakış ve erkeklik” dosya konusuna ayıran Jineoloji Dergisi’nde kadınlar olarak erkekler hakkında yazarken ilk aklıma gelen sorulardan biri erkek ile ne kadar empati kurduğumuz oldu. “Varlık ikilemlidir. Bir yanı kadın bir yanı erkektir” ise bizler diğer yarımızı anlamak için ne yapıyorduk? Varlığımızın diğer yarısı ile iletişimimiz neydi? Ya da gerçekten biz erkeği ya da erkek kadını varlığının diğer yarısı olarak görüyor muydu? Kadın ve erkeğin yaralı ve yarım kimliklerinin ardında varlığımızı

¹ Özgürlük Sosyolojisi

doğru anlamlandıramamanın etkisi olabilir miydi? Her iki varlığın kendi doğalarından uzaklaşmaları birbirlerinden de uzaklaşmalarının nedeni olabilir miydi? Kadının da erkeğin de kendi doğasını tanımlaması her iki cinsin birbirinin tamamlaması için bir adım olabilir miydi? Varlığımızın bir parçası değil diğer yarısı olarak erkek ya da kadının birbiriyle empati arayışı var mıydı? Kadın için acı, erkek için güç ile ifade edilen kombinasyonu bozmadıkça gerektiğinin farkında mıydık? Cinsler arasında neredeyse sona eren bağı bilgece yeniden kurmaya ve kadın ile erkek doğasını sahici bir şekilde tanımlamaya hazır mıydık? Bu bağı oluşturdukça özgürlüğe ve hakiki aşklara ulaşabileceğimizi biliyor muyduk? Jineolojinin böylesi bir misyonunun olduğunun bilincinde miydik?

Nitekim bu dosya konusu hazırlanırken ilk refleksin “Neden kadınlar erkekleri anlat-sınlar ki? Erkekler bizi anlattıklarında nasıl tepkileniyorsak aynı şey kadınlar içinde geçerli olmalı. Erkek kendi kendisini anlatabilmeli” oldu. “Neden kadınlar erkekleri yazar ya da erkeği değiştirme dönüştürme neden kadınların görevidir?” konusu başlı başına bir yazının konusu elbette. Bu yazıda sadece bunun neden kadınların da sorumluluğunda olduğunu empati yöntemi ile anlamaya çalışacağız. Yani erkekleri yargılamadan önce Kızılderi söyleminde dediği gibi onların ayakta kalması ile dolaşmayı deneyeceğiz. Keza yaşamının büyük kısmını erkeği anlamak ve değiştirmek dönüştürmek üzerine değil inşa edilen erkek kimliğine kendini kabul ettirmek ya da o kimliğe tepki duymak ile geçiren kadın kimliğini çözümlemek açısından da bu gerekli.

Zira doğru sosyalleşmenin anahtarı olan empati ile anlamak ve algılamak pozitif bir enerji oluşturur. Bu enerji ile ilişkileri dengelemek ve yaratıcı kılmak mümkündür. Bu denge kadın ile erkek doğasının birbirini tamamlayan enerjilerini de tarif eder. Erkek egemen sistem tarafından kutuplaştırılan kadın ve erkek kimliklerinin birbirini tamamlaması mümkün müdür peki? Nitekim cinsel kimliklere çizdiğimiz sınırlar doğamızda var olan enerjinin karakterini belirlemede de engel oluşturmaktadır. Bir erkeğe senin içinde feminen enerji var dedimizde bunu büyük bir hakaret olarak sayması içten bile değildir. Yine kadına içindeki maskülen enerjiyi tanıyor musun diye sormaya kolay kolay cesaret etmeyiz. Çünkü verili tanımlara göre her birisi birbirinden çok farklı... Biri duygusal-lığı ve yumuşaklığı diğeri akli ve kabalığı tarif eden enerjilerdir. Enerjinin cinsel kimliğe dönüştüğü form katıdır. Kimliği güç, iktidar yine en amiyane deyimle kabalık üzerine şekillenmiş olan erkeğin duygusal olduğunu kabul etmesi ya da duygularını belli etmesi çok zor gerçekleşmektedir. Aslında insanın içinde her iki cinse ait enerjileri taşıdığı bilgisini en iyi yin (dişil) ve yang (eril) bize anlatır. Yin ve yang özelliklerinin insanda ve evrende olduğu yüzyıllardır söylenmesine ve doğu felsefesi başta olmak üzere bir çok felsefede bu esas alınmasına rağmen mekanik paradigmanın babalığını yapan Batı felsefesinde bunun kabul edilmesi 20. yüzyılda gerçekleşmiştir. Toplumsal rolleri ile bağlantılı cinslerin bu yönlerini baskılaması da bir çok sorunun kaynağı durumundadır.

Kişinin sezgisel, öngörülü yönünü ifade eden duygusal zekanın gelişkinliği ile de bağlantılı olan feminen enerji insanın doğayla, evrenle, yaşamla bağının kaynağını teşkil eder.

Hareket ve eylemi ifade eden ve analitik zekanın gelişkin olmasıyla bağlantılı olan maskülen enerji ya da yang ise bu bağın yaşam bulmasını ifade eder. Bu kadar parçalanmış, yabancılaşmış ve acımasızlaşmış insan gerçeğinde empati kurmak haliyle zordur. Nihayetinde fikir-zikir-eylem bütünlüğünden neden uzak olduğumuzun bir cevabını da böyle vermek mümkündür. Yada düşündüğünü hissetmeyen, hissettiğini anlamlandıramayan ve eyleme dönüştüremeyen parçalı insan gerçeğimizde buna örnek verilebilir.

Empati ediminden uzak olan kişilerin genelde farklı fikirlere kapalı olduğunu, kendi doğrularını esas aldıklarını belirtebiliriz. Böylesi kişiler kendi doğrularını kabul ettirmek için farklı güç yöntemleri ya da ilişkiyi tamamen koparma gibi yöntemler kullanırlar. Özellikle erkek egemen kültürde ya da erkeklik kültüründe bu sıkça karşımıza çıkmaktadır. Empati edimini çok kullanan bireyler ise karşıdaki bireyin bütün duygularından etkilendiği için kendisini savunmasız bırakır. Sürekli karşısında olan bireyi hissetme çabası zorlanmasına, zamanla kırgın bireyler haline gelmesine neden olur. Buna en çok kadınları örnek verebiliriz. Kadının ezilmesinin bir nedeni de kendisini savunmasız bırakan bu yönüyle bağlantılıdır. Bunu kadın doğası diye meşrulaştırmaya çalışan yaklaşımlar ise tamamen egemenliği meşrulaştırma çabalarıdır.

Empatiyi kullanamayan ya da az kullanan insanlarda egoizm, iletişim sorunları, duyumsamazlık gibi özellikler baş gösterirken çok fazla kullanan insanlarda ise beklentilerinin karşılığını alamadığı için yalnızlık, mutsuzluk gibi duygular yaşanır. Empatiyi doğru kullanamamak insanların birbirine yüreğini kapatması başta olmak üzere bencil veya sürü psikolojisinin tekdüze boyun eğmişliğinde kaybolma gibi özelliklere neden olabilmektedir. Ne tahakküm yaratan ne de kırılğan bireyler oluşturan bir ilişkilendirme tarzından ziyade dengeli bir ilişkinin sağlanması empatinin doğru işletilmesiyle orantılıdır. Empatinin dengeli işletilmesi ise bireyin güçlü bir karakterinin ve öz savunma mekanizmasının olması ile bağlantılıdır.

Erkek Kadın Bilgeliğini Gerçekten Öğrenmek İstiyor mu?

Kurtlarla Koşan Kadınlar kitabında Clarissa P. Estes, “Eğer kadınlar, erkeklerin kendilerini tanımalarını, ama gerçekten tanımalarını istiyorlarsa, onlara derin bilgeliklerinin bir bölümünü öğretmeleri gerekir. Bazı kadınlar yorulduklarını, bu konuda zaten çok fazla şey yaptıklarını söylerler. Naçizane fikrim şudur: demek ki öğrenmeye aldırmayan bir erkeğe ders vermeye çalışıyorlar. Çoğu erkek bilmek ister, öğrenmek ister. Erkekler bu istekliği gösterdiklerinde bir şeyleri ortaya dökme zamanı gelmiştir.”² demektedir. Erkeklerin kadınları tanıması ne anlama gelir? Kadınlar neden erkeklerin kendini tanımasını ister? Kadınların derin bilgeliği derken neyi kastediyor?

² Clarissa P. Estes, Kurtlarla Koşan Kadınlar

Erkek bu bilgeliği gerçekten öğrenmek istiyor mu? Bunu öğrenmek isteyen erkeği tanımanın ölçüsü nedir? Bu sorular daha da çoğaltılabilir. Esasta bu belirlemede katıldığımız nokta kadının kendini tanıması ile ulaşacağı derin bilgeliğin erkeğin kendine yol alması için gerekli olduğudur.

Kadınların doğayla, yaşamla, toplumla kurduğu ya da kuracağı bağ erkek için de gerekli bir çıkış olmaktadır. Bu noktada kadınların erkek egemen sistemi yargılamak, ona karşı mücadele etmek kadar bu sistemi ve erkeği değiştirip dönüştürme gücünü göstermesi ve erkeği anlamak için yöntemler geliştirmesi önemlidir. Zira iktidar ve güç tanımlarının ötesinde erkeği tanımaya ve erkeğin doğasını anlamaya çalışan erkekler de var. Kadın ile doğru bir arkadaşlığın kodlarını arayan ve nasıl yaşamalı sorusunun cevabını arayan erkekler ile Estes'in dediği gibi kadın bilgeliğinin paylaşılması önemlidir. Ancak bu erkeklerin arayışı var olan egemen kültürü değiştirmek için yeterli değildir. Bu arayışın özgürlüğe akması, bir zihniyete ve örgütlü sisteme kavuşması gerekmektedir. Bunun için erkeğin kadının misyonunu kabul etmesi olmazsa olmazdır. Çünkü kadının rolü belirleyicidir. Kadın da egemen kültüre karşı yeniyi kendi örgütlü gücüyle yaratma sorumluluğu ile karşı karşıyadır. Bunu kabul eden erkeğin bu gerçeği erkeğe anlatması, onu ikna etmesi, bu konuda erkek egemen kodlarıyla bağlantılı gelecek bütün

“serjinik”*, kılıbık, “kadın yandaşı”, “zayıf erkek” gibi suçlamalara karşı donanımlı olması gerekir. Çünkü güç ile kendini tanımlayan, kadını zayıf cins olarak bilen

bir hafızanın ürünü olan erkeğin, kadının misyonunu tanıması erkek ortamlarından dışlanmasına, alay konusu olmasına, dedikodu malzemesi yapılmasına kadar varmaktadır.

Özellikle devrim ortamlarında erkek her ne kadar kadının öncülüğünü kabul ettiğini söylese de kafasında idealize ettiği bir kadın vardır. Bu kadın hata yapmayan, sitem etmeyen mükemmel bir kadındır. Ve bir imgeye dönüşmüştür. Bu imgenin gerçeğe yakın her bir haykırışı o kadından daha fazla uzaklaşmasına ve ona karşı saygısını kaybetmeye başlamasına neden olacaktır. Bütün güçlü kadınları böyle ele alır. Onlar imgedir. Göktedir. Kadın ile doğru bir arkadaşlığı nasıl oluşturabileceğine

Özellikle devrim ortamlarında erkek her ne kadar kadının öncülüğünü kabul ettiğini söylese de kafasında idealize ettiği bir kadın vardır. Bu kadın hata yapmayan, sitem etmeyen mükemmel bir kadındır. Ve bir imgeye dönüşmüştür. Bu imgenin gerçeğe yakın her bir haykırışı o kadından daha fazla uzaklaşmasına ve ona karşı saygısını kaybetmeye başlamasına neden olacaktır. Bütün güçlü kadınları böyle ele alır.

* Kürtçe’de kadına yakın olan erkekler için zayıflık manasında kullanılan bir deyim... Kadının gölgesinde kalan anlamında kullanılıyor

kafa yormak, kadını tanımak yerine idealize ettiği imgeden beklentisi olan, bu beklentisine cevap alamadığında uzaklaşan hatta tepkiselleşen, hiçleştiren bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır.

Kendini tanıyan, anlamlı bir yaşam arayışı olan bir erkek yerine ya imgeleştiren, ya fazla muhatap olmamaya çalışan ya da bastıran erkek yaklaşımları sıkça çıkmaktadır. “Kadın devriminin erkeği özgürleştirme ile bağlantılı olduğunu”³, erkeğin değişiminin bu devrime hizmet edeceğini ve yeni bir kültür yaratacağının farkında olmayan yaklaşımlar ise geriye düşmenin temel nedenlerinden biri olmaktadır. Pozitivist zihniyet yapılanmasının, “ya hep ya hiç”, “ak ya da kara” mantığının bir sonucu olan bu yaklaşıma karşı jineoloji ile bütünlüklü, birbiriyle bağlantılı ve gerçeklere göre bir yaklaşım sergilemek önemlidir. Tıpkı Alevilerde olduğu gibi her eyleminden sonra kadının da erkeğin de “gerçeğin demine hû...”⁴ diyerek hakikate ulaşmayı amaç edinmesi hayatidir.

Örgütlü kadın, erkek egemen kültürün değişmesinin temel momentidir. Hem kadın hem erkek açısından bunun farkındalığı özgür yaşamın neden kadın eksenli bir yaşam ile özdeş olduğunu anlamak için gereklidir. Tek tek kadınlar ya da tek tek erkeklerden bahsetmiyoruz. Örgütlü kadın erkeğin değişim ve dönüşümünden sorumludur. Erkek de böylesi bir kadın gücünün öncülüğünde kendi doğası ve özgürlük ile buluşacaktır. Bunun kabulü dahi yıllara varan bir emeğe kayıtlıdır. Örneğin, Kürdistan Kadın Özgürlük Hareketi içinde cins bilinci, cins sevgisi, cins mücadelesi kavramları etrafında yıllara varan bir mücadele yürütülmüştür. Kadının hemcinsi ile buluşması, tüm ataerkil önyargılardan kendini sıyrarak hemcinsini sevmesi ve onunla özgür bir yaşamın kurulabileceğine inanması temel ilkelerden biridir. Erkek egemen kültürde her kadını kendisi için rakip gören, sevmeyen, çekiştiren, didiştiren kadının hemcinsi ile buluşması kadın özgürlüğünün olmazsa olmaz adımlarındandır. İki kadını bir arada gördüğü an onu fesatlıkla, dedikodu ile suçlayan ve teşhir eden ya da cezalandıran egemen kodlara karşı kadının birlikte iradeleşmesi öyle kolay olmamıştır, olmamaktadır. Kadının fiziksel, ruhsal ve düşünsel kopuşu anlamlandırması ve kabullenmesi de zor olmuştur. Bir kadının, “Hemcinsim ile güçleneceğime yıllarca ikna olmadım. Erkeklerin övgüleri benim varlık gerekçemdi. Varlığım elimden alınmıştı sanki. Hemcinsimden kaçıyor hep erkek arkadaşların yanında olmak istiyordum. Ben kadını sevmediğim için onların da beni sevmediğini düşünüyordum. Sonra emek verdikçe bunun değişebileceğini gördüm” deyişi çarpıcı bir örnektir.

Her kadın ortamı aynı zamanda birbirini sevmeye, sayma ve emek verme ile bu ilk adımın atıldığı mekanlar olmaktadır. Çünkü kadının kadınla birlikte yaşaması

³ Görüşme Notları

⁴ Erdoğan Çınar, Aleviliğin Gizli Tarihi: Demirin Üstünde Karınca İzi

tamamen cins bilinci ve emeği ile bağlantılıdır. “İşte bir kere bu mücadele verildi artık bunun ilkeleri oluştu. Her yerde aynı şekilde uygulamam” şeklinde şablonvari ele alacağımız bir durum değildir. Hangi ortamda hangi bileşen olursa olsun kadınların birlikte birbirine emek vererek yaşamı oluşturmaları kadın özgürlüğü mücadelesinin canlılığının bir ifadesidir. Bir araya gelmenin ve birlikte yaşamının ölçüsü cins sevgisi, cins bilinci ve cins mücadelesi olmaktadır. Böylesi bir bilinç ile bir araya gelen ve örgütlü iradelerini oluşturan kadınlar cins mücadelesi ile de hem geri kadın özellikleriyle hem de geri erkek özellikleriyle mücadele etmişlerdir, etmektedirler. İrade olmanın örgütlü olmak anlamına büründüğü bu mücadelede kadınlar özgürlüğün yolunun birlikte olmaktan geçtiğinin farkına varmışlardır.

Erkekler içinde cins bilinci ve sevgisinin gelişmesi elzemdir. Bir araya gelen erkeklerin yada erkeğin örgütlü iradesinin tahakküm ürettiği genel kabulünü tersyüz etmek erkeğin pragmatist yaklaşımlardan kendini sıyrıp cins sevgisini oluşturmaları ile bağlantılıdır. Bu konuda çarpıcı bir örnek sıkça anlatılır. Kadın ve erkek mekanlarının ayrıştırıldığı, kopuş teorisinin fiziksel anlamda yürütülmeye başlandığı dönemlerde kadın ve erkek gücünü ziyarete giden bir arkadaş karşılaştığı manzarayı şöyle anlatmaktadır. “Hele bir bakalım, tarihi bir adım daha atıldı. Bunun sonuçları, yansımaları nedir diye arkadaşları ziyaret ettim. Kadınlar kendi mekanlarında son derece kolektif, estetik, moral ile yüklü, kahkahalar ile şenlenmiş bir ortam yaratırken erkeklerin her biri bir ağacın kovuğunda yalnız ve mutsuz bir şekilde oturuyordu” diyerek durumun fotoğrafını sunmaktadır. Erkeğin kendisi için bu adımı bir şansa dönüştürüp hemcinsi şahsında kendini tanımaya ve değiştirmeye yol alması gerekirken tam tersi olmuştur. Erkekler yıllarca bunu kabul etmemiş -ki bu hala anlayış boyutuyla çeşitli şekillerde devam etmektedir- tepkilenmiş, değişim dönüşüme ve kadının örgütlü iradesiyle oluşan değerleri kabullenmeye ve sahiplenmeye karşı direnmiştir. Bu direniş dünyayı sarsan en büyük adımların daha geç atılmasına neden olmuştur, olmaktadır.

Zira kadınların yaşamlarından çıkması ile hemcinsiyle baş başa kalan erkeklerin birbiriyle paylaşacak bir şey bulamamaları, yaşadıkları derin yalnızlık ve mutsuzluk hala analiz edilmeyi beklemektedir. Bu analiz kadınlar tarafından ne kadar yapılsa da erkekler tarafından samimi itiraflar olmadığı müddetçe karşılığını bulması zordur. Cinslerin kendine ve sonra birbirlerine yabancılaşmasının kaynağını çözümlmek bu sorunun doğru yanıtını verecektir. Bir erkek arkadaş, “Ben bir erkek arkadaşla baktığımda derin bir boşluğa bakıyormuşum gibi hissediyorum.” derken bu gerçeği ifşa etmektedir. Yine “Nasılsın?” sorularının havada kaldığını, selamsız, sabahsız saatlerce yan yana durduklarını, yaptıkları işler hakkında konuştukları halde kendilerinden hiçbir şekilde bahsetmediklerini belirtmiştir. “Yıllarca aynı çatı altında yaşadıkları halde birbirlerine sevdiklerinin ismini söylemeyen erkekler tanırım mesela.” diyerek durumun vahametini belirtmiştir. ... Bir duygu ortaklığı, duygu paylaşımı olarak da tanımlayabileceğimiz empatiyi bilmeyen erkeğin hem erkek ile hem kadın ile kuracağı ilişkinin sağlıklı olacağını

belirtmek hayalcilik olur. Bu ilişkide en ufak bir sitem dahi kırılmaya neden olur. Bu anlamda erkeğin değişim dönüşümünde kadının belirleyici bir rolü olmakla beraber bu karşılıklı bir emek ile ancak sonuç alabilir.

Başlangıç itibarıyla kadının rolü erkeğin fark etmesini sağlamaktır. Evet, başlangıç için fark etmek önemlidir. Nitekim erkek var olan yabancılaşmanın yapıcısı ve ürünü konumundadır. Hem belirleyen hem etkilenen olması durumu daha da zorlaştırmaktadır. Egemen yapılanmanın belirleyicisi olması mevcut haliyle kadın ve toplum özgürlüğü önünde engel olmasının da nedenidir. Hem erkeğin bu engel konumundan çıkması hem de egemenlik üreten bu kültürden kendini kurtarması her şeyden önce kendini sorgulaması ile bağlantılıdır. Başlamak için farkında olmak, değiştirmek-dönüştürmek için de kendini sorgulamak önemlidir. Kendini sorgulamak derken sadece bireyin yaşamının sınırlarından bahsetmiyoruz. Bir bütün olarak şekillenen egemen kültürü şahsında ele almak ve sorgulamak başlangıç için önemli bir adımdır. Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü Üzerine çalışmasında “Kendimizi bilmiyoruz, biz bilgi sahibi kişiler, bunun da pekala bir nedeni var. Hiç aramadık ki kendimizi”⁵ diyerek başlar. Bu belirleme erkeğin kendi gerçeğine yeterince kafa yormaması içinde değerlendirilebilir. Kendini arama, kendini gerçekleştirme ihtiyacı duymayan erkek kadının zayıflıkları ile kendini tanımlamaya başlar ki bu da özgürlüğü arayan erkekler için büyük bir risktir. Bu birlikte yaşamaya değil tahakküm kurmaya merak salan insanın binyıllara varan bir tehlikeye, kendine ve birbirine yabancılaşmaya davetiye çıkaran anlayışdır.

Acı ve Güç Kombinasyonunu Değiştirebilmek İçin Empati

Erkek doğasını anlama arayışına girdiğimizde karşımıza çıkan yalnızlaşma, yabancılaşma ve acının hem kadın hem de erkeğin doğasını ne kadar yaraladığını görebiliyoruz. Erkeğin kurduğu güç dünyasının kadına ve erkeğe acı ve yabancılaşma olarak geri döndüğünü, kadın zulmüne neden olduğunu derinden hissedebiliyoruz. Bu güç ve acı kombinasyonu erkek yaşamının çelişkilerini ve de saklı hikayesini anlatıyor adeta.

Vicdanın yerini görevin, kimliğin yerini de iktidarla özdeşleşmenin aldığı "bürokratik" kişiliğin tehlike oluşturduğunu belirten Arno Gruen, “... çünkü bu noktada şiddet ve cinayet üst düzeyde organize gerçekleşir ve sadece teknolojik olarak uygulanabilirliğe dayandırılır. Aslında bu tür davranış biçimleri sadece merhametten kopuşu maskelerler. Empati, içimizdeki insaniyetsizlikle aramıza duvar ören bir engeldir. Uygarlığımızın tarihi, acıma duygusunun bastırılması ve parçalanmasıyla sadece iç içe geçmekle kalmaz, aynı zamanda bunun temelini de oluşturur. Uygarlığın tarihi aynı zamanda, empatinin; empatinin gelişiminin ve kaderinin de tarihidir”⁶ diye tanımlar.

⁵ FW. Nietzsche Ahlakın Soykütüğü Üstüne

⁶ Arno Gruen, Empatinin Yitimi ve Kayıtsızlık Politikası Üzerine

Bu eksenle kötülük ile aramıza duvar ören empatiyi hayatımızda ne kadar uyguluyoruz? Empatiyi hayatımızdan çıkardığımız anda kötülüğe karşı savunmasız mı kalıyoruz? Kadınlar olarak hem birbirimizi hem de karşı cinsimizi anlamak için bu yöntemi ne kadar işletiyoruz? Sosyal gücün ve birçok ayrıcalığın tadını çıkaran erkeklere dışarıdan baktığımızda hiçbir sorunlarının olmadığını düşünürüz. Erkeğin her zaman güçlü, dayanıklı, eğilmez-bükülmez olduğunu koşullayan verili kültür bunun nedeni olabilir mi? Böylesi bir kültür erkeğin kendi gerçeğini sürekli ötelemesine neden olmaz mı? Ya da bunun açığa çıkmasından korkan bir erkek karşımıza çıkmaz mı? Böylesi bir erkeği empatinin gücüne nasıl inandırabiliriz?

Zira erkek olmanın ne anlama geldiği mesajları çok küçük yaşlarda başlar. Gerçek erkeklerin güçlü, bağımsız, bedensel, korkutucu, kuvvetli, kontrollü, dayanıklı olduğu ve insanları ürküttüğü anlatılır. Yine saygın, katı, atletik, kaslı ve sert olmak erkeğin özellikleri arasında sıralanır. Kriterlere uymayan erkek çocukları ya “kız” ya da “güçsüz bireyler” denilerek dışlanır. Erkek bir kapalı kutu olarak tanımlanır. “Gizemlidir keşfedilmesi gerekir” vs denilir. Yine erkeklerin duygularından bahsetmemesi sert olmanın en temel ölçülerinden biri olarak ele alınır. Duygusunu belli eden erkek -ki bu ağlamak, aşk, hüznün, sevinç vb olabilir- zayıf erkek olarak tanımlanır. Duygularını aşırı derecede kontrol eden erkek için bu bir başarı sayılır. Erkek olmanın ölçüsü duygusunu

belli etmemek, her zaman güçlü durmak olur. Bu nedenle erkekler genel olarak sessizdir ve arkadaşlıklarında ne düşündüklerini yada hissettiklerini konuşmazlar.

Zira erkek olmanın ne anlama geldiği mesajları çok küçük yaşlarda başlar. Gerçek erkeklerin güçlü, bağımsız, bedensel, korkutucu, kuvvetli, kontrollü, dayanıklı olduğu ve insanları ürküttüğü anlatılır. Yine saygın, katı, atletik, kaslı ve sert olmak erkeğin özellikleri arasında sıralanır. Kriterlere uymayan erkek çocukları ya “kız” ya da “güçsüz bireyler” denilerek dışlanır.

Erkeklerin erkek olma yolunda sosyalleştirilme tarzlarıyla doğrudan bağlantılı olan bu özellikler erkek çocuklarının doğuştan getirdikleri özellikler değildir. Chicago Tıp Okulu Nörobilim Dalı’nda çalışan Doçent Lise Eliot, *Pink Brain*, *Blue Brain* (Pembe Beyin, Mavi Beyin) kitabında şuna dikkat çeker: “Bebek beyinleri öyle çabuk şekillenir ki doğumdaki küçük farklılıklar zamanla güçlenir, ebeveynler, öğretmenler, akranlar ve kültür gibi etkenler farkında olmadan cinsiyet rollerini pekiştirdikçe... Kız çocuklarının erkek çocuklarından daha empatik olmaları doğuştan gelen bir şey değildir; yalnızca kendilerini ifade etme konusunda kızlara daha fazla izin verilir.” Aynı şekilde: “Eğer klişeleri büyütmezsek

ve atletik ve akademik becerileri kadar duygusal gelişmeleri üzerine yoğunlaşmaya çalışırsak, erkekler de empatiklerdir ve daha fazlası olmayı da öğrenebilirler.”⁷

Erkeğin duygusal gelişimini zayıflık olarak nitelendiren sistemin bu kodlarını değiştirmek de ortak bir mücadele ile mümkündür. Zira erkek özgürlüğe attığı her adımda erkeklik kültürünün kodları ile karşılaşır. Ve bunlar bir engel yaratır. Ne kadar gelişkin olduğunu iddia ederse etsin erkek olma durumunun herhangi bir yönüyle tartışılabilirliği kaygısı bile erkeği özgürlük yolunda atacağı adımlardan alıkoyabilir. Kadın haklarını savunmaktan dahi kendini imtina eder. Kadını savunan bir erkeğin zayıf olduğuna koşullanmıştır çünkü. Dış baskı ile böylesi bir erkeği frenlemek de en makbule geçer anlayış olarak kabul edilir. Elbette bu baskı, en kaba deyimle cinsin kendi türünün içinden dışlanması baskısı şeklinde vuku bulur. Ve insanın psikolojisi ve yaşamı üzerinde çok büyük bir etki yaratır.

Bu konuda S. Zizek’in verdiği bir örnek çarpıcıdır, “Adamın biri kendisini darı sanıyormuş. Çevresindekiler ne yapmış etmişlerse adamı darı olmadığına ikna edememişler. Bunun üzerine adam hastaneye yatırılmış. Bu kez doktorlar uğraşmış, yok... Sonra nasıl olmuşsa bir gün adam darı olmadığına ikna olmuş. Doktorları da rahatlamış çünkü bu adam kendisini darı sanmak dışında normal zeka ve yetenekte biriymiş ve sırf o nedenle hastanede olması doktorlara da ağır geliyormuş. Adam darı değil de insan olduğuna kanaat getirince doktorları da sevinçle onu taburcu etmiş. Adam çıkıp gittikten beş on dakika sonra doktorlar bakmış ki bizim darı-adam koşu koşu hastaneye geliyor. Doktorlar önünü kesmiş; “Hayırdır, sen darı olmadığını, insan olduğunu bilmiyor musun?” diye panikle sormuşlar. Adam nefes nefese; “Efendim, efendim ben darı olmadığımı biliyorum. Biliyorum ama ya tavuk?! Peki, tavuk da benim darı olmadığımı biliyor mu bakalım?!”⁸ diye soruya soruyla karşılık vermiş.

Cinsiyet özgürlüğü mücadelesinde erkeklik kimliğini sorunsallaştırıp aşmaya çalışan erkek de ‘darı’ olmadığını bilir ama iki yönlü bir kaygı taşımaya potansiyel olarak müsaittir. Birincisi acaba diğer erkekler de onun ‘darı’ olmadığını biliyorlar mı?! Ve acaba kadınlar onun erkekliği sorunsallaştırmasını nasıl görüyor?! Her iki sorunun gerisinde de erkeğin kendi cinsel kimliğinin ‘dışarıdan’ nasıl algılandığı kaygısı var” demektedir.

Cins kimliği üzerinde hasar yaratan bu erkeklik kültürünün farkında olmak çok önemlidir. Erkeğin doğası gibi gösterilen olumsuz özelliklerin deşifre edilmesi ve bunların kader olmadığının kabul edilmesi bir diğer adımdır. Bu özelliklerin farkında olan, bu konuda kendini ikna eden ve bununla yüzleşen erkek hemcinsiyeli ve kadınla daha fazla empati kurabilir. Bu onun kolektifleşmesini olumlu yönden etkiler. Böylesi bir erkek ‘kendi’yle buluşmada daha çabuk yol alır. Doğayla bir bağ kurar. Mutlu olur.

⁷ Nikki Van Der Gaag, Feminizm ve Erkekler

⁸ Bu alıntı henüz yayınlamamış olan Zeki Bayhan’ın Sıfıra Yükselmek adlı kitabından alınmıştır.

Yaşamı anlamlı bulur. Belki şiddetin ve sömürünün önüne geçemez ama ondan kendini korur. Vicdanlı olur. Korkularını bir tarafa bırakır. Paylaşma açık hale gelir. Tüm bunlar erkeğin kapalı bir kutu olma özelliğinden kurtulması anlamına gelir. Böylesi bir erkek karşısında itaat değil saygı yaratır. Mihenk noktasının bu olduğunu düşünüyorum. Erkekler karşısındaki bireyde saygı mı yoksa bağımlılık mı veyahut itaat duygusu mu yaratmak istiyor? Bunu samimi yanıtlayan bir erkeğin kendisini daha rahat tanıyacağı ve tanımlayacağı bir gerçektir. Böylesi bir erkek hem kendisiyle hem hemcinsiyeli hem de doğayla ve kadınla daha rahat ilişkilendirir. Bu özellik erkeği özgürlüğe daha çok yakınlaştırır.

Bir Tortu da Olsa

Bu temelde empati yöntemini yaşamında doğal bir ilke olarak ele alan ve insanın kendine, doğaya, topluma, geçmişine yabancılaşmasının erkeğin doğası olmadığını anlatan örnekler de var... Bayramda geçmişine bir saygı duruşunda bulunmak için yanımıza gelen yaşlı amca mesela... Elinden tutan torunu ile zorlu patikaları, coşkun suları, tepesinde tüm yakıcılığıyla parlayan güneşi aşan amca bu konuda çarpıcı bir örnek sunuyor. Gözleri çok az gören, kulakları duymayan tahminen yaşı yüzün üzerinde olan amcanın ismini öğrenemedik. Bütün varlığıyla ceviz ağacına odaklanmıştı. Çocukluğunu bu ağacın dibinde geçirdiği, dallarından ceviz topladığı, buz gibi suyundan doyarsa içmiş olduğu belliydi. Derin bir sessizliğin ve ışığı az kalmış gözlerinin ışıltısında kah gözleri yaşararak kah gülümseyerek ağaca odaklanmıştı amca.

Bayram şekerini ikram ettiğimizde almadı. Çay getirdiğimizde içmedi. Hemen bahçemizin köşesinde olan erik ağacından erikleri toplayıp getirdiğimizde gözleri parlayarak ve gözünden bir yaşın düşmesine engel olmayarak aldı. Erikleri bir elinden diğerine, etli olup olmadıklarını anlamak istercesine bıraktı. Sonra bir poşet istedi. Erikleri onların içine koydu. Henüz olmamış cevizlerden birkaç tane almasını istedik. Elini kaldırdı, “Hayır” dedi. “Henüz olgunlaşmamış meyveyi dalından koparmak ona saygısızlıktır” dedi. Şaşırarak baktık amcaya. Derin bilgeliğini doğaya aşkla olan bağlılığından aldığı belliydi. Öyle iki saatten fazla ceviz ağacının dibinde oturdu, ona baktı, dokundu, suyundan içti, dalından düşen cevizlerin çürüdüğüne içerlendi. Bir çok duyguyu bir arada yaşadı amca. Veda eder gibiydi. Çocukluğunu geçirdiği ceviz ağacı ile vedalaşıyordu. Gençliğinin sırlarını paylaştığı, ilk dokunuşlarına tanıklık eden bir ağacı belki de. Amcanın mutluluğu, hüznü, özlemi, hayat ile olan bağı her şey ama her şey çok anlamlıydı.

Ağaçla empati kuran adeta sessiz bir dil ile ağaçla konuşan amcayı anlamak istedim. Yanı başında oturdum. Onun yerine kendimi koydum. Empati kurmak, onun hislerini yaşamak istedim. Baktığı yerlere baktım. Dokunduğu dallara dokundum. Oradan daldan dala konan sincaba bakarken ki hınzır bakışına takıldım. Hüznün ile sarmalanmış gülüşüne sürdüm gülüşümü. O anda dünyanın en mutlu insanlarından biri oluverdim sanki.

Doğanın dilinden anlayan amca bana dünyanın en güzel hediyesini vermişti bu bayramda. Umut... Doğal erkeğin de mümkün olduğunun umudu. Doğayla son sözleşmesini yapıyordu amca. Ve belki de, “Bir kuş, bir ağaç, bir su olarak geri dönerim.” diyerek bunu yapıyordu. Kim bilir...

Büyüleyici bir gerçektir ifşa olan... Doğayla birlik olan insanın, doğayla sözleşmesine tanık olan... Ağacın, suyun, cevizin, börtü böceğin, sincabın yerine kendini koyarak onu anlamaya çalışan adeta onunla konuşan amca derin bir bilgeliğin ipuçlarını veriyordu. En sevdiğimizden dahi esirgediğimiz sözcüklerin nasıl anlam bulduğuna tanık oluyorduk. O sözcüklerin doğaya ait olduğuna ikna oluyorduk. Bu sözcükleri birbirinden esirgeyen insanların artık bırakın doğayla kendileriyle bile bağlarının kalmadığına hayıflanıyorduk.

Şimdi yaşamla son valsini yapan amcanın bir ağaca -ki eminim çoğumuz altı üstü bir ağaç diyoruz içimizden- veda etmek için nice yolları aşmasına, ona bakarken duygulanmasına, ceviz ağacının yakınında olan erik ağacından erikleri getirdiğimizde heyecanlanmasına nasıl bir anlam verecektik? Doğadan bu kadar uzaklaşan insanlığa bu amcanın duygularını ne kadar anlatabiliriz? Amcanın ağaç ile kurduğu empati, bizim amca ile kurduğumuz empatinin anlamı neydi? Doğayı, kendimizi, sevdiğimizleri, hemcinsimizi, erkeği anlamak için ne yapıyorduk? Sevmek bir bakıma anlamak değil mi? O zaman biz anlamak için en çok hangi yöntemleri kullanıyoruz? Ya da anlamak için bir çabamız var mı? Ne anlatabiliyoruz, ne anlaşılabiliriz ne de anlıyoruz... Bir kördüğümüne dönüşen bu gerçeğin nedenlerini analiz etmek ise başlı başına bir eylem oluyor. Oysaki aşkla, tutkuyla doğaya, özgürlüğe, hayata bağlı olanlar için anlamak hayatın olağan akışıdır. Onlar için “Anlayabilmek, yaşamaktır.”⁹

⁹ Özgürlüğün Sosyolojisi

Kaynakça

- Serpil Sancar- Erkeklik İmkansız İktidar, Metis yay. ,2009
- Herd Goldberg, Erkek Olmanın Tehlikeleri, çev: Selçuk Budak, Bilim ve Sanat Yay., 2010
- Özgürlüğün Sosyolojisi, Mezopotamya Yay.,2009
- Genevieve Lloyd, Erkek Akıl, çev:Muttalip Özcan, Ayrıntı Yay.,2015
- Gülnur Savran, Feminist Teori ve Erkek Şiddeti, Defter Dergisi, Sayı 21, Sayfa 45-53, 1994
- Lynne Segal,Ağır Çekim: Değişen Erkeklikler,Değişen Erkekler, çev:Volkan Ersoy, 1992
- Louann Brezendine,Erkek Beyni,çev: Gül Tonak,Say Yay.,2011
- Nikki Van Der Gaag, Feminism and Men (Feminizm ve Erkekler), Zed Books, 2014
- Clarissa P. Estes, Kurtlarla Koşan Kadınlar, çev: Hakan Atalay, Ayrıntı Yay., 2003
- Görüşme Notları, Mezopotamya Yay.,2016
- Erdoğan Çınar, Aleviliğin Gizli Tarihi: Demirin Üstünde Karınca İzi , Kalkedon Yay.,2007
- Friedrich Wilhelm Nietzsche, Ahlakın Soykütüğü Üstüne, çev: Ahmet İnam, Say Yay., 2015
- Arno Gruen, Empatinin Yitimi ve Kayıtsızlık Politikası Üzerine, çev: İlknur İgan, Çitlembik Yay., 2006

Çivi Yazılarında Kurnazlaşan Erkeğin Kayıp Öyküsü

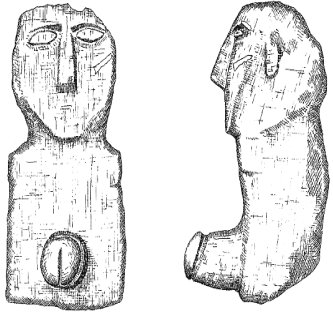
Özlem Ekinbaş

Toplumsal sorunların kaynağını toplumun mevcut durumu ile ilgili kafa yoran her birey yada sivil toplum kuruluşu, (devlet ve bağlı kuruluşlarını buna dahil etmiyorum) genellikle kadının ve onun şahsında toplumun düşürülüşüne giden yolu takip etmektedir. Burada genellikle zarfını özellikle kullanıyorum, nitekim bu yolu takip etmeyenlerin sayısı azımsanacak düzeyde değildir. Toplumun bir bütün olarak içinde barındırdığı her olgu ve canlı türü mevcut sorunsalın muhatabıdır; çözümü de ancak bir arada en doğru çıkışı yakalamakla mümkündür. Bu minvalde derginin bu sayısında inşa edilen erkekliği konu edinmesi, sorunun teşhisinin şu anki bilmelerimize göre doğru konulduğunun da en açık parametrelerinden biridir. İnaniyorum ki; toplumun buradan alacağı motivasyonla komplike çözüm arayışları yakalaması, yeni dinamik bir tartışma ortamının zeminini hazırlayacaktır. Eğer toplumsal bir sorundan bahsediyor ve bu sorunun birinci dereceden etkeni ya da edilgeni olduğumuzun ayırdına varırsak, tamda buradan çıkışı evet kadınca ama erkek bireylerinde içinde olacağı bir tartışma ile yeniden inşa edebiliriz. Zira çözüm ya da çözümlerin sürdürülebilirliğini, sorunu teşhis etmek ve çözüm arayışları geliştirmekle paralel derecede önemsiyorsak bunu yapabiliriz yapmalıyız. Muhakkak bu konu derinlemesine irdelendi irdeleniyor ve irdelenecektir. Bu tartışmada naçizane bana düşen, ‘erkeklik’ denen şey inşa edilirken erkeğin devlet inşası ile eşzamanlı pratikleştirdiği mitolojik anlatımların sadece kısa bir bandını kayda geçmek olacak.

Erkek Kimdi Neye Dönüştü

Başlığı yazdıktan sonra sesli okuyunca ne büyük laf ettiğimi kendimde fark ettim, affedin! Benimki cevabı olan, yüzde yüz kesinlik değeri taşıyabilecek bir soru değil,

ama korkmayalım büyük sorular sormaktan; çünkü sorunlarımız sorularımızdan çok daha büyük. Antropologlarca geliştirilen şematik toplumsal düzen prototipi içerisinde tarımsal faaliyetleri başlatanlar kadınlardır. Yaygın kanıya göre avcı ve toplayıcı yaşam biçimine sahip topluluklarda cinsiyetleri temel alan basit bir iş bölümü söz konusuydu. Anasoylu toplum olarak tanımlanan Neolitik Çağ toplumları olasılıkla, kadın-erkek yaşamı birlikte örgütleyen, toplumun ortak çıkarlarını gözetten bir yaşam biçimine sahiptiler. Bu çağlar boyunca planlı ve ortaklaşa bir üretim yapılmış, böylece toplumun yaşam kalitesi ve bilgi birikimi artmış, tüm bunlar günlük deneyimlere yansıtılarak zanaatlar ortaya çıkmıştır. İnsanlık tarihinin belki de ilk büyük toplumsal deneyimi sayılabilecek ‘anasoylu’ düzende olasılıkla, üretime katılma biçiminin yanı sıra aldığı role göre bir maddi çıkar ve statü farklılığının, yani cinsiyetler arası bir ‘efendi-köle’ ilişkisinin olmadığı düşünülmektedir. Kadın ve erkek arasında birinin diğerine üstün gelme çabası ya da mücadelesinin söz konusu olamayacağı yönünde fikirler oldukça güçlüdür. Bilinen Neolitik Çağ anasoylu toplumlarının neredeyse tümünde, toplumların inanç merkezinde Ana Tanrıça kültü hakim olmakla beraber, bu kült ile insanlar arasındaki ilişkinin ‘kulluk’ ideasına göre değil, sevgi temelli olduğu düşünülmektedir.¹ Ana Tanrıça inancı ve buna bağlı dünyanın birçok yerinden ele geçmiş Venüs heykelciklerinden önceki sayıda uzunca bahsetmiş, eril ve cinsiyetsiz heykel ya da heykelciklerin varlığını da eklemiş fakat üzerinde durmamıştım. Şimdi

birazda yazılı tarih öncesinde erkeğin hikayesini ararken erkek heykel ya da heykelciklerinden bahsetmek istiyorum. Hepsinden bahsetmek mümkün olmayacağından Orta Fırat coğrafyası ve çevresini (elbette yoğunluklu olarak ele geçtikleri bölge olduğundan) lokalize ederek birkaçının üzerinde durmak istiyorum. Arkeolojik kazılar sonucunda ilk tarımcı köy topluluklarının çekirdek bölgesi kabul edilen Urfa ve çevresinde, Çanak Çömleksiz Neolitik Çağa tarihlenen Göbekli Tepe, Newali Çori ve Mezra Teleilat gibi merkezlerde çok sayıda erkek ve kadın betimlerine rastlandı. Bu

yerleşimlerden Göbekli Tepe’den ele geçen 40,5 cm’lik abartılı erkeklik organına sahip heykelcik,² arkeoloji dünyasının dikkatini bu bölgeye çevirdi ve ‘Baba Tanrı’ inancının varlığını sorgulamaya açtı.³ Yine Mezra Teleilat’tan ele geçen bir grup erkek heykelciği bu inancın varlığının sorgulanması hususunu destekledi.⁴

¹ Mircae Eliade, Dinler Tarihine Giriş, çev. Lale Arslan, Kabalı Yay., 2003, s.258

² Resim 1: Göbekli Tepe’den ele geçen 40,5 cm’lik abartılı erkek organına sahip heykelcik

³ Harald Hauptmann, The Urfa Region in Turkey The Cradle of Civilization İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yay., 1999, s: 65-86

⁴ Mehmet Özdoğan, From Village to Cities Early Villages in the Near East ‘A Group of Neolithic Stone Figurines From Mezra Teleilat’, Arkeoloji Sanat Yay., 2003, s:511-525

Yine Urfa merkezde bir inşaat çalışması sırasında ortaya çıkan M.Ö. 12 Binyıl öncesine tarihlenen gerçek insan boyutunda bir erkek heykeli açığa çıkarıldı.⁵ Newali Çori’de bulunan tapınak içerisinde ortaya çıkan stel üzerindeki erkek kabartması bölgedeki erkek egemen kültün yansıması olarak yorumlandı.⁶ Ancak bölgedeki aynı tarih ve periyotlardan ele geçen kadın heykelciklerinin de Ana Tanrıça kültüyle ilişkilerini mutlak surette göz önünde bulundurmak gerekiyor. İnsan, tür olarak Homo Sapiens Sapiens’e doğru yani ‘Bildighinin bilincinde olan İnsan Türü’ne doğru evrimleşirken olasılıkla doğanın bedeninden ayrılarak maddi kültür varlığı temelinde özneleşmeye başlamış, varlığını, yaşamı ve doğayı yeniden anlamlandırmaya çalışmıştır. İşte burada kullandığı temel araç ‘uygarlık’ ve kültürün yapı taşı olan dil oldukça önem taşımaktadır. M.Ö. 4. bin de başlayıp M.Ö. 2. binlerde zirve yapan kentleşme ise bu sürecin akışına hem yön veriyor hem de süreci oldukça hızlandırıyor. Yazılı tarih baş gösteriyor ve erkeğin, kurnazlığa doğru giden öyküsünü mitolojilerle yüzyıllar hatta bin yıllar içerisinde kurumsallaştırdığına tanıklık ediyoruz.

Mitolojik Bağlamıyla Topluluğun Ögesi Erkekten Erk’ekliğe, Krallığa ve Tanrı Krallığa Doğru

Eski Mezopotamya’da 18. yy’dan günümüze yapılan arkeolojik kazılarda ortaya çıkarılan mimari öğelerin yanı sıra heykel, kabartma ve en önemlisi binlerce yazılı belge Mezopotamya halklarının kültürlerini anlamamıza yardımcı olmuş olmaya da devam etmektedir. Mezopotamya’nın bu eski merkezlerinde yapılan kazılarda ele geçen yazılı belgeler, bazen çivi yazılı tabletler olurken bazen de tuğla veya kil üzerine yazılmış kitabelerden oluşabiliyor.

Eskinin toplumsal düzeni Ana Tanrıça ekseninde örgütlenirken, kadın-erkek yaşamı birlikte örgütleyen, toplumun ortak çıkarlarını gözetten bir yaşam biçimi benimsenirken, yeni toplumsal düzen inşa edilirken öncelikle yeni yaradılış öykülerine ihtiyaç vardı. Sümer menşeli Yüce Enlil mitinin girişi Tanrıça ile evlenmesi çevresinde döner. Bu tanrıça Enlil ile o kadar iç içedir ki adı En.lil’in dişisi anlamına gelen Nin.lil’dir. Aslında belki de havanın eril ve dişil öğelerini temsil ediyorlar. Yer ile gök arasındadırlar, yaşamı hala birlikte örgütleyebilirler fakat mitten anlaşılacağı üzere Enlil Ninlil’e defalarca farklı kılıklarda tecavüz edecek ve Ninlil’in annesinin belki de Ana Tanrıça’nın

⁵ Resim 2: M.Ö. 12 Binyıl öncesine tarihlenen gerçek insan boyutunda erkek heykeli Urfa

⁶ Hauptmann 2003

(Eski düzeni temsil ediyor olabilir) tüm uyarılarına rağmen zamanla Ninlil kendini Enlil'e bırakacaktı. Sümer aşk ve bilgelik tanrıçası İnanna da yeryüzüne meyve ve sebze bahçelerini bahşedip meyve ağaçları altında dinlenirken Şulaletuda'nın tecavüzüne uğrar ve kendisine kimin tecavüz ettiğini bilmez. Onu bulacağına ant içer ve Tanrı Enki'nin tüm koruma çabalarına karşı Şulaletuda'yı cezalandırır. Aslında bu mitin diğer versiyonlarında da benzer anlatımlar söz konusu. Kramer tarafından yapılan çevirinin birinde Şulaletuda'nın İnanna'ın kendisini aradığını öğrendiğinde Enki'den yardım istediği Enki'nin de ona yardım ettiği anlaşılır. Yani önemli bir tanrı bir tanrıçaya tecavüz edilmesine ses çıkarmadığı gibi aslında bu suçun da ortağı durumundadır. Sonunda İnanna Enki'nin elinden Şulaletuda'yı alıp cezalandıracaktır ama bu Enki'nin suçunu hafifletemeyecektir. İnanna'nın tecavüze uğradığını anladığı anı, tabletin Kramer tarafından yapılan çevirisiyle okuyalım;

İnanna bahçeyi yeryüzüne armağan ettikten sonra dinlenmek için bir ağacın altına oturur ve sonra şöyle devam eder tablet;

*İnanna cinsel organının önüne
Peştamal niyetine
Bağladı Yedi Gücü
Ve cinsel organını örtün diyeydi
Yedi Güce sahipliği.
Sonra İnanna uykuya daldı
Ama Şulaletuda koruyucu peştameli çözdü
Onu düzdü, içine girdi sonrada bahçenin ucuna geri döndü.
Güneş nyandı şafak söktü.
Kadın dikkatle inceledi kendini
Tecavüze uğradığını anladı!
Hakarete uğrayan cinsel organı için nasılda felaketler yarattı!
Elinden geleni ardına koymadı Kutsal İnanna⁷*

Sümer anlatılarına göre tanrılar arasında ciddi ayrıcalıklara sahip olan yabani sığırların doğurduğu Enki'den, Dağ'da yaşayanları Taşlar denilen topluluğu dünyaya getirmekle suçladığı Assaku'ya savaş açan Ninurta'ya, kendini tanrı-kral ilan eden Gılgamış' tan, Sar-gon'a ve Marduk' a kadar şekli değişen, içeriği uyarlanan ama özde aynı olan onlarca mit

⁷ Jean Bottero-Samuel Noah Kramer, Mezopotamya Mitolojisi, İş Bankası Yay., 2017, s:290

ile karşılaşyoruz. Öncesinde Ana Tanrıça sembolleri olarak değerlendirilen her bir öge bir tanrının boyunduruğuna emanet edilmiştir. Güçler bölünmüş, her tanrı elindekini korumanın türlü yolunu aramış, türlü yöntemle başvurmuştur. Kadının bedeni de kuşatılmış, erkeğin emrine verilmiş ve bu mitler aracılığıyla kabul ettirilmiş, meşrulaştırılmıştır. Erkek tanrılar yeryüzünde kendilerine ait mekânlar inşa ettirmiş, bu mekânların en üst katmanlarında aracı rahiplerin suretiyle ikamet etmiş ve kendi işlerini gördürecek krallar, valiler tayin etmişlerdir. Evrenin yaradılışında Enki/Ea'nın payını (Enki Sümerce, Ea Akkadca'dır) anlatan bir mit, tam olarak süreci şu şekilde özetlemektedir;

*'Anu Gök'ü yarattığında
Ve Ea (Nudimmud) Apsu'yu, konutunu yarattığında
Ea bu Apsu'dan bir toprak kıl aldı
Ve tanrı Kulla'yı yarattı
Tapınakların yenilenmesi işinin başında durması için
Ardından Sazlık ve Koruluk'u yarattı
İnşaatların ihtiyacını karşılamak için
Sonra tanrılar Nin.ildu, Nin.simug ve Arazu'yu yarattı
Bu işi tamamına erdirmek için.
Sonra tanrılar Guşkin.banda, Nin.agal, Nin.zagim, Nin.kura'yı yarattı
Tapınaklardaki çalışmalarını yapmaları için
Bundan sonradır ki ... her şeyi...yarattı denizleri ve dağları
Armağan edilecek yiyeceklerle çevirmek için bitkilerini
Sonra tanrılar Aşnan, Labar, Siris'i yarattı
Tapınakların düzenli geliri bollaşım diye
Sonra Kusu'yu yarattı, büyük tanrılarının yüce rahibini
İbadetleri ve ayinleri icra ettirmesi için
Sonra krah yarattı, tapınakların savcısını
Sonunda da insanlığı yarattı,
Tanrıların bakımı için gerekli işlerin yerine getirilmesi için.⁸*

⁸ Jean Bottero-Samuel Noah Kramer, 2017, s.556

Erkek Tanrıların Yarattığı Erkek Savcılar (Krallar)

Eski Mezopotamya’da krallar, tanrıların yeryüzündeki sureti olarak görülüyorlar. Yukardaki metinden de anlayacağımız üzere tanrı, kendi savcısı olarak kralı tayin ediyor. Krallık görevinin tanrılar tarafından verildiğine inanılmasıyla birlikte hatta bazen krallar tanrısallaştırılmışlardır. Kimisi Babil Kralı Hammurabi gibi elinde tuttuğu gücü Güneş tanrısı Şamaş’tan aldığını söyleyerek meşru kılar iktidarını, kimisi Gilgamesh gibi iktidarını, bilgelik tanrıçası İnanna’dan aldığına ikna eder kendini ve halkı. Elbette bunu, işbirliği içerisinde olduğu rahibe yazdırdığı mitolojilere borçludur. Rahip, tanrının mutlak sureti olarak kabul edildiğinden sözüne itimat edilir ve erkekliğe dönüşen toplumsallığın bir parçası olan erkeğin öz doğası usulca görünmez kılınır. Üstelik kendi cinsinin eli ve hip-tonize edilmiş aklıyla. Şöyle yazar bugün Paris’teki Louvre Müzesi’nde bulunan ve üzerine Babil kralı Hammurabi (M.Ö. 18.yy) Yasaları’nın oyulduğu 2.25 metre yüksekliğindeki stelin önsözünde,

‘Krallık onurunun temeli gök ve yer gibidir, sarsılmasının olanağı yoktur’ der. Hammurabi kendini *‘Babil’in güneşi’*, ‘Sümer ve Akkad’ın üzerinde ışık yağdıran güneş’ şeklinde tanımlar. İştar’ın (Sümerce İnanna, Akkadca İştar) sevgilisiyim ben derken tanrı ve tanrıçalara yakınlığını vurgulayıp iktidarını meşru kılmaya çalışır.

Yine aynı önsözde tanrıların ona ‘ülkede adaleti sağlamasını, kötülüğü ve haksızlığı ortadan kaldırmasını, kendini güneş tanrısı Şamaş ile eş tutarak ülkeye ışık saçmasını’ önerdiklerini söyler. Yani söze başlarken yetkiyi güneş tanrısından aldığını söyler ve tabi arkasından gelen 282 hüküm göze göz dişe diş esasıyla oluşturulmuştur. Evlilik, boşanma, evlat edinme, miras gibi konularda da oldukça ironik bir adalet anlayışına sahiptir.

Yine Kasitler’in Kuzey Mezopotamya’da Babil egemenliğini kurmasını sağlayan ya da neden olan Kassit kralı Agum II. Kendisinin Kassit tanrısı Sukamuna’nın tohumundan oluştuğunu, bu olayın da Mezopotamya’nın büyük tanrılarından Anum, Enlil, Ea, Marduk ve Şamaş’ın isteğiyle meydana geldiğini söylüyor, savcısı olduğu tanrılara yüklüyordu tüm iktidar argümanlarını. Mezopotamya’daki birçok kral kendinden övgüyle söz eder ve en değme hırs sıfatlarını kullanır. Elbette bunları fiziksel ve manevi özellikleri olarak yansıtmaktır ama gerçekte tüm o sıfatlar hükümlerlik hırslarını inşa ettikleri erkeğe verdikleri isimleri yansıtmaktadır. Bu unvanlardan bazıları şu şekildedir; *‘kuvvetli erkek’* *‘tanrıların seçtiği’*, *‘tanrıların sevgilisi’*, *‘ülkeler kralı’*, *‘tanrı Ninbursag’ın öz sütle beslediği’*, *‘tanrıça İnanna’nın sevgili eşi’*. Örneğin bir Uruk kralı Lugalzaggesi kitâbesinde, kral için tanrıların ensi’si, baş veziri ve yüksek görevlisi olduğuna vurgu yapan sıfatlar kullanarak kendisinin tanrıların yeryüzündeki temsilcisi olduğunu şöyle anlatmıştır;

‘Tanrı Enlil, ülkeler kralı Lugalzaggesiye,

Uruk kralı, yurdun kralı, tanrı Anu’nun rahibi,

Tanrı Nisaba’nın büyük adamı,

Tanrılarca öz gözle bakılan, tanrı Enlil’in büyük ensi’si

Tanrı Enki’nin anlayış verdiği,

Tanrı Utu’nun seçtiği,

Tanrı Enzu’nun başveziri,

Tanrıça İnanna’nın beslediği,

Tanrı Nisaba’nın doğurduğu evlat,

Ninbursag’ın öz sütle beslediği,

Uruk rahibinin koruyucu adamı,

Tanrı Ninabubadu’nun büyütmesi,

Ülkeler kralı Enlil, Lugalzaggesi’ye yurt krallığını verdiğinde...⁹

Mezopotamya kral listeleri içerisinde belki de en sıra dışı güce sahip kral, Gilgamesh’ tır. Günümüze değin yapılan arkeolojik kazılarda ele geçen çivi yazılı belgelerde hiçbir kral için *‘üçte ikisi tanrı üçte biri insan’* tanımlamasının olduğu görülmemiştir. Sümer kral listesine göre tufandan sonra kurulan üç kentten (Kiş, Uruk, Ur) biri olan Uruk kentinin 5. Kralı Gilgamesh, doğaüstü bir varlık olarak kabul edilmiş ve ölümünden sonra tanrısallaştırılmıştır. Ölümünden sonra binlerce yıl geçmesine rağmen Mezopotamya ve Anadolu’da (Hitit belgeleri) bir kahraman olarak anılmış adına bir destan yazılmıştır. Gilgamesh destanının pek çok versiyonu olduğu biliniyor ama en yeni ve en az zarar görmüş olan Ninive versiyonunun 1. Tableti, Gilgamesh’ın kişiliğine methiyeler düzerek başlar;

‘Tanıtacağım cümle âleme her şeyi görmüş,

tüm dünyayı tanımış, her şeyin sırrına ermiş olanı

ve her yerde gizli kalmış keşfedeni!’

Bilgelerin bilgisini, herşeyi bir bakışta kavrayanı,

Seyreyledi karanlıkları o,

O açıkladı tüm gizleri hatta öğretti bize tufandan önce olup biteni,

⁹ Mebrure Tosun- Kadriye Yalvaç, Sumer Dili ve Grameri, Türk Tarih Kurumu Yay., 1981, s:12-13.

Dönünce çıktığı uzun yolculuktan

bitkin fakat yatışmış olarak,

Kazıdı mezar taşının üstüne başından geçen ber şeyi.’

Metnin devamında ise;

‘Üçte ikisi tanrı, üçte biri insandı,

mahtasarmıştı vücudunun ve yüzünün biçimini ve de eşsiz gücünü...’¹⁰

Metinde geçen Sümerce ‘mah’ kelimesi; ‘kutsal, ulu, seçkin’ anlamına gelmektedir. Bottéro bu konuda mah ile kastedilenin, Enki/Ea ile işbirliği yaparak, insanın yaratılmasında başlıca etken olmuş olan eski Ulu Tanrıça olduğunu söyler.

Yine Assur kralları başlattıkları savaşları tanrılardan aldıkları emirle olduğunu söyleyip meşru kılmaya çalışırlar. Bir Assur kralı olan Asur-nasirpal’in bir insanın neye dönüşebildiğini, doğadan, kendi türünün eski bilgisinden ne kadarda uzaklaştığını, ele geçirdiği topraklarda yaptığı zulmü kendi diliyle yazdırıp günümüze kadar ulaşmasını sağladığı yazıtlardan öğreniyoruz. Bunlardan birini olduğu gibi aktarıyorum;

‘Kent kapısının karşısına bir sütun yerleştirdim ve bütün elebaşların derisini yüzdürttüm, sütunu derileri ile kaplattım...’

Kimini sütuna çaktırdım, kimini de kazığa oturttum.

Ve komutanlarının kol ve bacaklarını kestirttim.

Tutsak alınanların çoğunu yaktırttum...

Kiminin ellerini, parmaklarını kestirttim, kiminin gözlerini oyduztum...

Genç kızları ve delikanlıları yaktırttum...’¹¹

Erkeğin doğasının, yazıttaki örnekte belirtildiği gibi neye dönüştüğünden erkeğin kendi haberdar mıdır bilemeyiz ama kadınların bu dönemde erkeğin de kaybolan dünyası için ciddi bir mücadele verdiğini söylememiz kurgusal düzlemde yanlış olmayacaktır. Bunun en güzel örneklerinden biri de Babil Tiamat mitidir. Evrenin yaradılış öyküsünün birçok farklı versiyonundan birinde, henüz yerin ve göğün olmadığı zamanlarda, sular tanrısı Apsu’nun suyunu Tiamat’ın suyuna kattığı ve bunun sonucunda evrenin oluştuğunu anlatır. Fakat Tiamat, (düzene ve evrene karşı olduğundan bahsedilse de gerçeğin bu olmadığı açıktır.) oluşan bu yeni evreni yutmuştur. Mit, Tiamatı olumsuzlamış, ona karşı savaşan tanrı Marduk’u yüceltmıştır. Fakat olasılıkla Tiamat oluşturulan bu yeni, zalim, toplumsal doğadan ve toplumsallıktan uzak düzeni yutmuş, ona karşı direnmiştir.

Sonuç:

Tarihsel süreçte erkeğin anlam arayışında kullandığı yöntem, onu faydacı, zalim, kurnaz bir zihniyetin kabuğuna sıkıştırmıştır. Fakat yine de umutsuz olmamakla beraber, öz itibarıyla toplum dışı değildir, bütüne aittir. Bütün ise, yaşamın ta kendisidir. Yaşama dair tüm sorunlar kadın sorunu olarak tanımlanan sorunda düğümlenmiş gibi görünse de bana göre bu bir yanılsamadır. Toplumun asıl sorunu ve bin yıllardır çözülme bekleyen düğümün adı erkek ve erk’eklik sorunudur. Kadının da toplumun diğer tüm kesimlerinin de temel sorun ve çelişkisi tam da budur.

Mitolojik yaratımların, toplum dışı güçlerin çıkarlarını mitleştiren onlarca varyantı bulunmaktadır. Toplum dışı özellikleri dominant olmasına rağmen, neredeyse birçoğunun çıkışında esas aldığı ideolojik temel, bir tanrıça şahsında eski toplumsal düzlemi (Ana soylu toplum düzeni) orijinlemesidir. Yani hali hazırda, toplum tarafından yeni bir şey yaratılmırken, doğası gereği eskiyi biriktirerek ilerlediğinden, özünde değişmeyen bir takım bilgiler barındırır. Öcalan, değişim denen şeyin değişmeye göre olduğunu belirtir ve değişimin olması için değişmeyen bir şeyin olması gerektiğinden bahseder. Tam bu noktadan ele alarak, erkekte ve toplumda değişmeden kalan bilginin bilince çıkarılması için öncelikle devlet denen zehrin toplumun tüm kesimlerinin hücrelerinden, tamamen olması hayalci bir yaklaşımın ürünü olarak görülebilir fakat en azından zihniyet olarak, akitülmesi ve eski bilginin damıtılması gerekmektedir.

¹⁰ Jean Bottéro, Gılgamış Destanı: Ölmek İstemeyen Büyük İnsan, Yapı Kredi Yay., 2011

¹¹ Samuel Noah Kramer, Mesopotamien, Hamburg, 1979, s.70

Erkeklik! Tanrı Buyruğu Mu?

Güler Özavcı*

*Her şey Ademin kaburga kemiğinden
yaratılan Havva
söylencesiyle başladı.*

Erkek zihniyetiyle oluşturulan paradigmlar mutlakiyet, bireycilik, inkar ve egonun yüceltilmesi ve cinsellik üzerinde oluşturulmuştur. Erkek inkarcılığı kadını güç görmeme üzerinden; bireycilik ise daha çok bencillik ve irade kurma yoluyla şekillenmiştir. Mutlakiyet olgusu dogmatizmden beslenmektedir. Kendi gücünü sonsuz görmek ve bu bakış açısıyla da yaşamaya çalışmak egemen sistemin birincil dayanağı olmaktadır.

Erkek birey gelişen cinsler arası farklılığa anlam verememiş kendi farklılığını ise bir hakimiyet gerekçesine dönüştürmüştür. Kendi toplumsal farklılığının bilincine varamaması sonucunda benmerkezci düşünce yapısı ortaya çıkarak gelişmiş ve şekillenen bu olgu erkekte bencilliği geliştirmiştir. Bu neden toplumsallaşmanın bir koşulu olarak sorumluluk bilincini geliştirmekte yetersiz kalmış olan erkek toplum içerisinde daha eşitlikçi ve uyumlu tamamlayıcı bir rol oynamaktan uzak kalmıştır.

Egemen sistemin iradesizleştirip kendi olmaktan çıkardığı erkek kendisinin de köleleştirildiğinin bilincinde olmadığından kadın üzerinde büyük bir tahakküm uygulamaktadır. Kadına karşı yürüteceği baskı, şiddet ve egemenlikte kendini güçlü görmesinin

* Demokratik İslam Kongresi Kadın Meclisi Şura Üyesi

erkeğin en zayıf noktası olmasından; sistem karşısında yenilmiş ve bu yenilgili ruh halini, çaresizliğini çözecek ve güçlendirecek durumda olmadığından erkek hep yenilgileriyle beraber yaşar ki bu da temelde irade olamamaktadır. Bir egemen gibi şekillendirilen erkeğe, bu süreçte tahakküm kurmanın, başkalarının iradesini kırmanın ve birlikte yaşadığı tüm öğeleri sınıflandırarak kendine tabi kılmmanın yolları öğretilmektedir. Erkek karakteri, çocukluk yaşlarında özentî yoluyla çocuğa empoze edilmekte ve erkek çocuk egemen sistem içinde küçük yaşta yeni yetme bir egemen olarak şekillendirilmektedir.

Erkek, kadına güvensiz yaklaşarak hem tarihsel özne-nesne ayrımında kendisini özneleştirip kadını nesneleştirerek siyasal ve sosyal düzlemin dışına atmakta hem de kadına içsel bir özgüven sorunu yaratmaktadır.

Devletçi uygarlığın kaynağındaki erillik dikkate alındığında erkekliği salt biyolojik bir olgu olarak tanımlayamayız. Erkekliğe dair tüm analizler bizi iktidarcı mülkiyetçi ve devletçi sisteme götürür. Bu anlamda erkekliğin tahlili bütün iktidar ve güç ilişkilerinin tahlili demektir.

Erkeğin kadına karşı yaşadığı korku tedirginlik kuşku asla başıboş bırakmama yaklaşımı sorgulandığında karşımıza binyılların baskı ve zulmüyle gizlenen yok edilemeyen gücü ve bu baskı ortadan kalktığında kadının geçmiş çağların intikamını alacağı korkusu çıkmaktadır. Bu durum erkeğin mevcut hakimiyetini korumasını bunu süreklileştiren her yol ve yöntemi kullanmasını getirmektedir.

Doğal toplumda olup biteni yaşam pratiği gereği en iyi bilen kadındır. Klan, kadın ana etrafından oluşan bir birliktir. Doğurması, çocuk bakımı onu en iyi toplayıcı ve besleyici konumuna getirmektedir. Toplumun anacıl karakteri ana kadını otoriteden ziyade yaşam tecrübesi ve çocuk beslenmesi ile doğal bir idari güç odağı olarak görmek önemlidir. Anacıl zihniyetin doğa yaklaşımı kutsallıklarla yüklüdür. Ananın doğa gibi doğurganlığı, besleyiciliği, şefkati yaşamdaki büyük yeri hem maddi hem manevi kültürün başat ögesidir. Erkeğin henüz toplum üzerinde hiçbir etkisi yoktur. Erkeğin hakim cinsiyet, kocalık, mülk sahibi, devlet sahibi gibi vasıfları tamamen sosyal karakterlidir ve sonradan gelecek ve daha ileriki dönemlerde toplumun en küçük yapısına kadar sirayet edecektir. Bu düşünceyi besleyen etkenlerden en önemlisi de tek tanrılı din anlayışını geliştiren erkeklik olgusu olacaktır.

Bir ailede olduğu gibi ruhta da eril ve dişil öğeler vardır. Eril, erkeğe, dişil ise kadına karşı gelir. Erkek ruh kendini yalnızca baba, evrenin yaratıcısı ve her şeyin nedeni olan tanrıya adar. Buna karşılık dişil ruh, doğan ve ölen şeylere bağlıdır. Yetilerini önüne ne çıkarsa körü körüne yakalamaya çalışan bir el gibi kullanır ve tanrısal düzeni, değişmezliği ve tamamen kutsanmış mutluluğun yerine sayısız değişim ve dönüşüme açık yaratılmış şeylerin dostluğuna sarılır.

Yüzyıllar boyunca kız, erkek bütün çocuklara evreni ve içindeki her şeyi ERİL bir tanrının yarattığı; bu tanrının ERKEĞİ kendi tanrısal imgesi ile donatarak oluşturduğu öğretilir. Biraz durup düşündükten sonra da erkeğe uysal uysal hizmet etsin diye kadını yarattığı... İnsanlığa yıkım getirdiği düşünülen, kocası için kocasının kaburgasından yaratılan Havva imgesi, birçok açıdan bütün kadınların imgesi olmuştur.

Hristiyan, Musevi ya da İslam dininin yaşandığı toplumlarda yılanın sözünü dinleyip yasak meyveyi yiyen Adem'i de aynı işi yapmaya kışkırtan Havva'nın öyküsünden habersiz kimse yok gibidir. Çocukluk yıllarında bize genellikle cennetin yitirilmesine, Adem ve Havva'nın ve tüm insanlığın bu mutluluk ve erinç dolu ilk yuvadan kovulmasına, bilgi ağacının tatlı yemişini yeme ediminin neden olduğunu öğretilir. O günden bu güne kadınların erkek egemenliğine boyun eğmek zorunda oluşunun tanrı tarafından buyrulduğunu da iyice anlamamız sağlanır. Erkeklere kadınları yönetme hakkı da zaten o zaman tanrı eliyle verilmiştir.

Erkek egemenliğinin açıklanıp haklı gösterildiği Adem ve Havva söylencesi uysallıkla boyun eğen kadınların mülkiyetiyle yönetiminin erkeklere verilisinin insan soyunun tanrısal ve doğa durumu sayılması gerektiğini hem erkeklere hem de kadınlara bildirmektedir. Kadına hep sabreden yardımcı kişi işlevi verilip kadın-erkek ilişkisinin doğal biçiminin bu olduğuna inandırılırken, erkek en büyük en önemli işleri başaran kişi imgesini nasıl ve neden kazandı gibi sorular geliştirebiliriz.

Oluşturulan erkek tanrının din adamları şimdiki konumlarını elde etmek üzere hem kendilerini hem de dinsel örgütlerinin yeni yaşam yaratmanın tek aracı olan cinselliğin kadınlar açısından ahlaksızlık ve ilk günah olduğunu inandırmak zorundaydılar.

Yüzyıllar boyunca kız, erkek bütün çocuklara evreni ve içindeki her şeyi ERİL bir tanrının yarattığı; bu tanrının ERKEĞİ kendi tanrısal imgesi ile donatarak oluşturduğu öğretilir. Biraz durup düşündükten sonra da erkeğe uysal uysal hizmet etsin diye kadını yarattığı... İnsanlığa yıkım getirdiği düşünülen, kocası için kocasının kaburgasından yaratılan Havva imgesi, birçok açıdan bütün kadınların imgesi olmuştur.

İlk cinsel bilinç konusunda insan türünün dışısının suçlayan İbrani yaratılış söylencesi ana yanlı gelenekleri bastırmak için o zamandan başlayarak kadına cinsel ayartıcılık işlevini yüklemiştir. Bu söylene çekici ama aynı zamanda tehlikeli yemişi sunan kadına, erkeklerin bedensel arzularını kurnazlık ve düzenlerle uyandıran kişi olmayı yakıştırmıştır. Tek tanrılı dinlerde cinsel dürtüler, kadınlarla erkekleri üreyip çoğalmaya iten doğal durumlar, arzular olarak sayılmaz kadını ayıbi olarak damgalanır. Kadın yalnız cinsellik yemişini yiyip Adem'i aynısını yapmaya kışkırttığı için ağır biçimde suçlanmakla kalmıyordu; aynı zamanda suçunun kanıtı

ya da doğruluğu erkeklere böylesine kötü alışkanlıkları öğrettiği için sonsuza dek çekmek zorunda kaldığı doğum sancısı cezasıyla sözüm ona apaçık ortaya çıkıyordu.

Havva erkek tanrının buyurduğu gibi sertçe cezalandırılmalıydı. Bebeğin döl yatağından yola çıkıp dar bir geçitten geçerek dünyaya gelişi sırasında ortaya çıkan basıncın yarattığı doğal sancıları kullanan erkek sistemi, bununla tanrıların her şeye yeten gücünü kanıtladığını sanıyordu. Kadın yalnız cinsel bilinç yüzünden suçluluk duymakla kalmamalı, aynı zamanda erkek tanrıya göre doğururken çektiği acılar onun cezası sayılmalıydı.

İşlediği günahın sonucu ve erkek tanrıya karşı gelme suçunu sonsuza dek sürecektir cezası olarak kocasına; kadına yönetmesi, üzerinde egemenlik kurması ve tüm yetkisini kullanması için tanrısal hak verilir. Eril üstünlük binlerce yıl boyunca kutsal kitap ve buna bağlı tanrı sözü diye inananlar tarafından önerilmiş, bildirilmiş, kanıtlanmış, açıklanmış, buyrulmuş, onaylanmış, sağlama alınmış ve gittikçe kar topu misali etkisini artırmıştır.

Zamanla bu cennet söylencesi benlik yapısı üzerinde büyük bir etki bırakmıştır. Erkek, yaratılış kitabındaki özlü yazılarda tanrının yarattıkları arasında en kusursuzunun, hep düşünce geldiği gibi, gerçekten kendisi olduğunu öğrenince dünyada tek başına sahip olduğu eşsiz, yüce kusursuzluk hakkında içinde hiçbir kuşkuyla yer bırakmaz.

Yozlaştırılan tek tanrılı din algısı, erkek cinselliğini kutsayarak cinselliği erkek için iktidarın temeli olarak inşa etmiştir. Çünkü cinsellik sistemin erkeğe bahsettiği sayılı zevkler arasındadır. Erkeğin bu zevki, kadın ruhu ve bedeni üzerinde bir şiddet aracına dönüşürken aynı zamanda kadın üzerinde bir tanrısallık aracına dönüşmüştür. Tanrı-Devlet-Erkek üçlemesiyle devlet hegemonyası altında ezilen erkeğin sistem için tehdit oluşturmaması ona bazı payelerin verilmesiyle mümkün hale getirilmiştir.

Her erkek için cinsel eylem, yaşamın ve cinsin devamı için biyolojik işlevinden çıkartılıp veya saptırılıp toplumsal ve siyasal alanda erkek egemen iktidarın sınırsız çoğalma ve yayılma işlevine dönüşmüştür. Böylelikle cinsel eylem iktidar eylemine dönüştürülmüştür.

Oysaki erkek cinselliğine karşın kadın cinselliğinin iki kutbu vardır. Bunlardan biri yumurtlama ile kendini gösterir. Alıcılık ve teslimiyet ile ifadesini bulur. Ayn en doğurgan anıdır, döllenme büyük olasılıkla o sırada olur. Cinselliğin ikinci doruğu ise adet kanaması öncesinde, sırasında ve sonrasında kendini gösterir. Çok orgazmlı ancak doğurgan değildir. Kadının orgazm olma kapasitesi erkekten daha büyüktür. Erkek, kadını tatmin edemeyeceği korkusu ile kadın cinselliğini baskısı altına almıştır. Ataerkil toplumsal sistem ortaya çıkınca adet gören kadınlar kirli olarak görülmeye başlandı. Yahudilerin doğal bir durum olan regl nedeniyle kadınlara reva gördükleri dışlayıcı davranışlar İslam'a geldiğinde Hz. Muhammed tarafından reddedilmiş, cinsel ilişki hariç hiçbir aktivite yasaklanmamıştır. Ancak bu bağlamda hadis kaynaklarında yer alan rivayetler, sahabelerin regl olma halinin, sınırlayıcı ve engelleyici gayr-ı tabi bir hal olduğuna ilişkin

yerleşik anlayışlardan pek o kadar kolay kurtulamadıklarını göstermektedir. Çünkü adetten doğan enerji yükselişi, yeni hayatın yaratılmasında kullanılmıyor; bu yüzden de erkekler ayın o günlerinde kadına kuşkulu yaklaşıyordu. Kadın, erkeğin egemenliği altında çocuk üstüne çocuk doğurduğu için kendi iç hareketleri ile yaratıcı bir biçimde ilgilenme ve yönelme fırsatı bulamıyordu. Zaten bu içsel yönelme, erkek egemenliğine bir tehdit olarak görüldüğünden kadının doğal güçlerini yok eden bir psikolojiye dönüştürdü. Aslında tek tanrılı dinlerle geliştirilen hakikat yitimi, kadının regl dönemindeki bu yüksek enerjisinin getirdiği sürekli yenileme anlayışını ve yaşamın devamı olan doğurganlığını kasti olarak baltalamıştır.

Bir taraftan da erkeklerin hayatlarında bir defa gerçekleşen ve tek tanrılı dinlerle birlikte daha da gelişen sünnet olayı gurur verici bir tören malzemesi haline getirilir. Düğün dernek kurulur, aile paralar harcar, mekanlar tutulur, kutlamalar yapılır. Sünnet, erkeğe geçişin ilk basamağı, şanlı bir şeydir. Toplumca erkeğe ilk geçiş basamağı kabul edilip ve bu durum kutlanırken; kadınlığa geçiş basamağı olarak kabul edilen ve öyle kesme biçimle de değil doğa gereği vuku bulan olay saklanır. Ve hayatın geri kalanı boyunca her ay bir defa gerçekleşen ve yaşamın sürdürücüsü olan kadın doğası tanrı buyruğuymuş gibi hasta kalıbına sığdırılıp kadına da böyle bir benlik algısı empoze edilir.

Bununla da yetinmeyerek cinsel etkinlik yıllarından olgunluk dönemine geçişin eşiği olan menopoza sürecini de yozlaştırmıştır. Menopoz adet döneminin sonu ve kadının doğurganlık yıllarının ardından belki de en büyük özgürlüğe, bağımsızlığa ulaştığı yıllardır. Bu dönemde bedende gelişen simyasal bir tepkime meydana gelir ve bu değişim psikolojik olarak olgunluk ve bilgeliliğe varacak bir alt üst oluş ile yaşanır. Kadın, fiziksel ve psikolojik gelişimin tüm aşamalarını yaşadıktan sonra artık kendisi olma yolunda adım atmaya başlamıştır.

İslamiyet, Hristiyanlığın aile sembolizmine karşı olsa bile tek tanrılı dinlerin sonuncusu olarak Hristiyanlık ve Yahudilik ile birçok şeyi paylaşır. Bu ortak noktalardan biri erkeğin üremede oynadığı rolün, tanrının dünyayı yaratma gücünün fani düzeydeki yansıması gibi görülmesidir. Tanrı ile erkek arasında kurulan bu bağlantı, ataerkil sistemlerin ardında yatan gücün önemli bir bölümünü oluşturur.

Erkeğin üremede oynadığı rol, tanrının dünyayı yaratma kudretini fani düzeyde yansıtır. Tıpkı tanrının evrenin yaratıcısı olması gibi erkekler de çocukların yaratıcısıdır. Kadının bedeni ise yalnızca tohumu taşıyıp besleyen verimli topraktır. Dolayısıyla, kadın bedeni dölütün fiziksel gelişimini büyümesini etkileyebilir ama onun kimliğini özerkliğini etkilemez. Kur-an tefsirlerinde erk düşünce yapısının sirayet ettiği ayetlerden biri olan “Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanızı dilediğiniz gibi ekin” direktifi veriliyor hale getirilerek Allah, erkekle kadınların aradan çıkarıldığı doğrudan bir iletişim kurar. Erkek bu iletişimin öznesiyken kadın nesneleştirilir. Allah, erkek ile kadın hakkında konuşur. Müslüman toplumlarda kadının tecridi ve örtünmeye zorlanması yoluyla ‘korunması’,

erkeğin ‘tohum’unun korunmasının kaygısıyla yakından ilişkilidir. Bir erkeğin gücü ve otoritesi, kısacası ‘erkek olarak değeri’ onun can verme yetisine sahip olduğu varsayımına dayanır. Buna karşılık ‘onur’u, çocuğun kendi tohumundan olduğunu güvence altına alabilmesine bağlıdır. Bu da kendisine ait olan kadını denetleme yeteneğine dayanır.

Toprak insanların ihtiyacı olan her şeyi sunan dişil bir maddedir, dolayısıyla toprak kadın bedeni için, kadın bedeni de toprak için bir metafordur. Ancak ataerkil sistemlerde toprağın daha çok Tanrıça ve onun cisimleşmesi olan kadınla kurulan olumlu ve kuşatıcı anlamı kaybolurken, bunun yerini toprağın ve kadın bedeninin cansız madde ile özdeşleştirilip yaratıcılıktan yoksun bırakılması alır. Bir zamanlar her şeyin yaratıcısı olan toprak (ve kadın bedeni) sonradan yalnızca erkeğin ‘can verdiği tohumu’nu taşımaya yarayan bir araca dönüştürülür. Tohum ve toprak, benzetmesi ilk bakışta masum bir benzetme olsa bile çok güçlü ataerkil anlamlarla yüklüdür. Birliktelikleri son derece doğal gibi görünen bu iki öge, kategorik olarak bir birinden farklıdır, hiyerarşik bir düzen içinde farklı değerlere sahiptirler. Erkeğin canlı ögeye, tohuma sahip olduğu varsayılarak yaratıcı yaşam kıvılcımını sağladığı düşünülürken; kadının “tıpkı toprak gibi” bu yaşam özünü besleme işlevini yerine getiren cansız maddeyi sağladığına inanılır.

Ataerkil bir toplumda soy çizgisinin babadan hesaplanması doğaldır. Ancak ilginç olanı, akrabalığın hesaplanmasına ilişkin olarak kullanılan metaforun aynı zamanda gerçeği, gerçekte var olanı tersyüz eden bir karşı sava dönüştürülmesidir. Böylece soy çizgisi erkeğe göre belirlenmekle hallolmakta, soyu üretme olgusu da bir erkek eylemi haline getirilmektedir. Dolayısıyla, soyu üretme yetisinin kaynağı kadınların rahimlerini ‘açan’ ve erkeklerin ‘tohum’unu kutsayan tanrıdır.

Böylece hem Batı hem de Doğu geleneğinde var olan kadının doğurganlığı nedeniyle salt bedene indirgenmesi olgusu, yozlaşmış dinsel söylemin ve pratiğin kutsallığından güç alınarak ebedi kılınmış olur. Başlangıçta ayırt edici özelliği olarak görülen yaşamı yaratma kudreti kadının elinden alınmış olur. Bu garip ‘tersine çevirme hareketi’ karşısında bir kere daha ideolojinin gücüne şaşırmamak elde değil.

Ataerkil sistemin ortaya çıkıp kurumlaşması ve tek tanrılı dinlerin egemen olması sürecinin bir diğer önemli boyutunu, eski Yunan’da ruh-madde, Hristiyanlıkta ise ruh-beden biçimini alan hiyerarşik

Müslüman toplum-
larda kadının tecridi ve örtün-
meye zorlanması yoluyla ‘korunması’,
erkeğin ‘tohum’unun korunmasının kay-
gısıyla yakından ilişkilidir. Bir erkeğin gücü
ve otoritesi, kısacası ‘erkek olarak değeri’
onun can verme yetisine sahip olduğu varsa-
yımına dayanır. Buna karşılık ‘onur’u, çocu-
ğun kendi tohumundan olduğunu
güvence altına alabilmesine bağlıdır.
Bu da kendisine ait olan kadını
denetleme yeteneğine da-
yanır.

ikiliğin derinleşmesi ve kadının bu karşıtlığın ‘aşağı’ sayılan kutbuyla yani beden ile özdeşleştirilmesi, kadının bedeni üzerinde toplumsal denetim uygulanmasının meşrulaştırılması oluşturmaktadır. Üstelik bu zaman zaman öne sürüldüğü gibi yalnızca Batı Hristiyan geleneğine özgü bir olgu değildir. İslami kültürde de kadının bedenle ve bedensel arzusuyla özdeşleştirilerek ‘fitne’ yaratma özelliğinin bulunduğu varsayılması, onun toplumsal olarak denetlenmesinin ve bu denetiminin en somut göstergesi olan örtünmeye zorlanmasının meşru gerekçesini meydana getirir.

Erkek iktidarı, mevcut toplumsal düşürülmüşlüğü ilişkiler yoluyla özelleştirerek meşrulaştırır. Özel ilişkilere bir mahremiyet atfedilmesi özünde köleleştirmeyi iktidarın ardında gizlemektedir. Mahremiyet, erkeğe doğal bir koruma örtüsü sağlarken kadını kanıtsız-ispatsız sistemli bir işkenceye maruz bırakan mekanizma haline gelir. Aile çatısında maneviyat oluşmuşsa ve ilişkilere bu ruhsal yön yerleşmişse iktidar kendini daha güzel saklayabilmektedir. Çünkü güçlü maneviyat, tüm mahremiyetleri haklı ve dokunulmaz kılan bir rol oynamaktadır. Üstelik cinselliğin aşkla bütünleştirilmesi ilişkileri tümünden sorgulamasız kılmaktadır. Sorgulamasızlık ise iktidarın birey üzerinde gerçekleşmesinin en eski adımlardandır. Nasıl ki dinlerle tanrının her şeyin üstünde ve her şeyin yaratıcısı olduğu, kulların yerine tanrının düşüneceği belleklere kazınmışsa; tanrısallığın kral yoluyla erkeğe geçmesiyle birlikte erkek egemenliği karşısında kadınların sorgulamasızlığı amaçlanmaktadır. Dolayısıyla eril akrabalık dizgesini kurma çabalarında Musevilik ve bunu izleyen Hristiyanlık gebe kalma sürecini bir ölçüde ayıp ya da günah sayan dinler olarak gelişmiştir. Evlenmemiş kadınlar bakire olmazsa, evli kadınlara katı cinsel kısıtlamalar getirilmezse, ad ve malların eril mülkiyeti ve tanrısallıkta çıkma hakkının eril yönetimi de olamaz.

Kadının erkeğe tabi oluşunun doğal bir zorunluluk olarak kabul eden ve yine kadını her halükarda idare edilmesi ve yönetilmesi gereken bir varlık olarak gören ataerkil sistemdeki bu kalıp yargıların hemen tamamı günümüzün erkek egemen dinsel söyleminde açıktan veya zımnen kabul görülmüştür. Patriarkal iradenin belirlediği rolde erkek gerçek özne, kadın nesnedir. Dolayısıyla erkek fonksiyonel bir varlıktır. Kadın ise onun bir veya birkaç fonksiyonundan ibarettir. Erkek belirleyen kadın belirlenene uyması gerektirir, yani erkek tam kadın eksiktir. Öteki ile farkını çoğu zaman ‘kadın’ üzerinden anlatmayı tercih eden ataerkil söyleme göre kadının mahrem alanı dışına çıkması dolayısıyla erkeklerin bakışlarına maruz kalması, toplumsal düzeni tehdit eden bir fitne unsurudur. Böylelikle kadınlar kamusal alanda mümkün olduğunca el çektilmektedir.

İslamiyet’e gelindiği zaman Arabistan’ın Ortadoğu’da babasoylu ataerkil evliliğin tek meşru evlilik biçimi olarak yerleşmemiş olduğu sonuncu bölge, bir adacık olduğu göze çarpar. Söz konusu bölgede ana soylu evlilik pratiğinin (evlilik sonrasında kadının kendi kabilesi ile kalıp erkeğin onu ziyarete geldiği ve çocukların

annenin kabilesine ait olduğu evlilik düzenlenmesi) varlığıyla birlikte erkeğin egemen olduğu çok kadınlı evlilik biçimi de varlığını sürdürmekteydi. Sonraki yüzyılda Hz. Ömer’in kadınlara karşı (herkesin katıldığı ve üzerinde birleştiği) tutumunun pekiştirilip geliştirilmesine tanık olundu. Nitekim İslam’ın fethettiği alanlarda Kuran’da ifade edilenden çok Abbasi döneminin ünlü dinsel düşünürü İmam Gazali’nin kadınlara ilişkin düşünceleri kök salmış, ataerkil sistemin sürekli ve giderek yoğunlaşan etkisi ile daha da pekişip kemikleşmiştir. Hatta kadının ev merkezli yaşantısında uyması gereken edep kurallarını sayfalarca uzunlukta sıralar. Bunlardan birkaç örnek verecek olursak;

- Kadın evinin en kuytu yerinde oturmalıdır.
- Yününü eğirmelidir.
- Sunulan vazifelerini eksiksiz yapmalıdır.
- Sık sık yukarıya (dama veya üst kata) çıkıp dışarıya bakmamalıdır.
- Komşularıyla fazla diyaloga girmemeli, onların evine ancak zorunlu hallerde gitmelidir.

Hemen hemen aynı dönemde yaşayan İbn-i Arabi’nin felsefesine göre ise insanlık erkek ve dişi kapsar. Erillik ve dişiliğin iki hükmü vardır. Temelde erillik hükmü, talide ise dişilik hükmü vardır. İki cins arasındaki insani varlıktaki eşitliğe dayanarak kadın erkeğin yaptığı bütün işleri yapmaya yeterli olup bütün akısal ve ruhsal faaliyetlere muktedirdir. Kadın ve erkek toplulukları arasındaki bu hayati kopukluğa rağmen, sufi ortamın çoğunluğu her iki cinse açık kalarak kadına dişi olarak değil tıpkı erkek gibi ehil bir insan olarak bakmıştır.

Buna benzer örnekler günümüze gelene kadar dinsel otoriteler tarafından zaman zaman yumuşatılarak zaman zaman da daha da sertleştirilerek kullanılmış, erkeklik algısı toplumun tüm hücrelerine kadar empoze edilmiştir.

Her ne kadar dinsel düşüncenin hakim olduğu çevrelerde sık sık Kuran ahlakından söz edilse de pratikteki ahlak anlayışı her gün yeniden sınanan ve muhasebesi yapılan bir hayattan öte, ilmiyelerde matematiksel bir tarzda belirlenen emir-yasak normlarına riayet biçiminde somutlaşmaktadır. Gündelik yaşamdaki davranış biçimleri ve dolayısıyla kadın-erkek ilişkileri, ilmiyal bilgileri ile düzenlenmeye kalkışıldığında hayatın kendisi de büsbütün tematik ya da alfabetik fihristli emir yasaklardan oluşmuş bir büyük kitaba dönüşmekte ve kitabına uydurulan her fiil arsız bir haklılık kazanmaktadır.

Kadının fitne yaratma, yani var olan düzeni ve bu düzenin katı cinsiyet ayırımına dayanan normlarını ve dengesini bozma potansiyeli ortaya çıkmaktadır.

Kadın cinselliği erkek cinselliğine göre daha doğal ve daha güçlü kabul edilir. Bu yüzden de önemli bir toplumsal sorun olarak görülür. Çünkü denetlenmediği takdirde bu güçlü cinselliği toplumsal kargaşa yaratma potansiyeli vardır. Bu gücün denetlenmesi ise, kadının sahip olduğundan daha büyük bir akıl gücüne ve karakter sağlamlığına (ahlaka) ihtiyaç gösterir. Zihinsel fiziksel ve ahlaksal olarak kadından daha üstün sayılan erkek ‘doğal olarak’ kadının denetimini üstlenmek ve onu korumak durumundadır. Dolayısıyla aslında kadının örtünmeye ve peçelenmeye zorlanması ve tecridi, hep toplumu ve erkekleri kadın cinselliğinin olası yıkıcı sorunlarından korumak için başvurulan önlemlerdir. Ancak burada korunmak istenen tek tek erkeklerden çok egemenlik ve gücü simgeleyen ‘erkeklik’ kategorisidir.

İslam dininin kutsal kitabı olan Kur-an’ı Kerim öncesi zamandan itibaren, klasik Arapçadaki erkeklerin tür kadınların ise alt tür olduğu inancını aktara gelmiş ve böylece erkeklerin hakimiyetinin varlıklarının doğal düzeni olduğunu ‘ortaya çıkarmıştır’. Dil aracılığıyla oluşturulan ön yargıların öncül metin olarak işlev gördüğüne işaret eden Amina Vedud, geleneksel bütün tefsirlerin erkeklerin tarafından yazıldığını belirtir ve ataerkil öncül metinden hareket eden bu tefsirlerin Kuran mesajını sınırlandırdığını ileri sürer. Böylece İslam tarihinde kadınlar aleyhindeki eski ön yargıların etkisini sürdürmesinde ve yeni önyargıların oluşumundan daha çok Kuran’ın geleneksel tefsirlerini sorumlu tutan Vedud, Kuran ile tefsirler arasında açık bir ayırım yapmaya çalışır.

Temsili dil anlayışı, ontolojik ve işlevsel açıdan kadınların erkeklere nispeten ikinci derecede olduğuna dair efsanenin oluşumuna zemin hazırlarken; büyüsel bir anlayışın kadın varlığını bu efsane doğrultusunda tarihsel olarak şekillendirmesine yol açmaktadır. Böylece temsili dil anlayışı, erkek merkezli düşünme modelini ve önyargıların teşekkülünü mümkün kılarken; büyüsel dil anlayışı, bu modelin tarihsel hadiseler içinde somutlaşmasının yani kadınların erkeklerin tahakkümüne boyun eğmesinin geçerlilik kazanmasına yol açmaktadır.

Sonuç olarak yaşadığımız yüzyıl kapsamlı araştırmalar ve köklü arayışlar dönemidir. Tek tanrılı dinlerde erkek eliyle kapatılan içtihat kapılarını tekrardan açarsak, bu dönemin nasıl sonuçlanacağını çabalarımız belirleyecektir. Dogmatizme ve ütopyacılaşmaya düşmeden başta erkekleri ve toplumu hakikatle aydınlatmak için, tek tanrılı dinlerin kutsal kitaplarında kutsanan erk algısını ortadan kaldırmak için toplum eşitliğini sağlayacak ilahi söylemin mesajına ancak geniş kapsamlı tarihi araştırmalar ve yeniden okumalarla doğru temelde ulaşabiliriz.

Kaynakça

- Özgür Eş Yaşam., 2014
- Fatmagül Berktaş, Tek Tanrılı Dinler Karşısında Kadın, Metis Yay., 2016
- İslamiyat, 3 Aylık Araştırma Dergisi, 3. Cilt (2000), Sayı 2 (Kadın)
- Manuelle Dunn Mascetti, İçimizdeki Tanrıça: Kadınlığın Mitolojisi, çev: Belkıs Çorakçı, Doğan Kitap, 2000
- Merlin Stone, Tanrılar Kadıncı, çev: Nilgün Şarman, Payel Yay., 2000
- Mustafa Öztürk, Klasik Tefsirlerdeki 'Tesettür' Formu Üzerine, İslamiyat 4. Cilt (2001), Sayı 2, s. 69-88

Erkeklik ve Patriyarkal Toplumda Özne Olarak Erkek

Awjin Brossa
Çeviri: Ekin Ege

Batı anlatısında ataerkil toplum ve erkek kimliğinin inşası ve gelişimi üzerine öznel-tarihsel bir çözümleme...

Tarih boyunca cinsiyetin sosyal inşası farklı biçimlerde gelişmiştir. Her ne kadar bütün toplumlar cinsiyeti kültürel kodlara dayandırsalar da hepsinde erkeklik kavramı yoktur. Kadınları ve erkekleri kutuplaşmış karakter tipolojileri olarak ele almayan bir kültürde modern batı kültüründeki *erkeklik* kavramının yer alması zordur.

Ancak yaşamakta olduğumuz küreselleşme bizlere evrensel, baskın ve patriyarkal bir erkeklik modeli sunmaya çalışmaktadır. Bu yazıda bu imgelemin nasıl oluştuğunu, günümüze kadar nasıl bir değişiklik geçirdiğini anlamaya çalışarak inceleyeceğiz.

Erkeklik olarak ele aldığımız kavramın inşası bugün geniş ölçüde genelleştirilmiş bir dizi toplumsal norm ile ilişkilendirilen farklı süreçlerden¹ geçmiştir. Bu normlar; kadınlardan kaçınmak, duyguların dizginlenmesi, kar ve statü arayışı, samimiyetten kopmuş

¹ “The Social Organization of Masculinity” (Erkekliğin Sosyal Organizasyonu) makalesinde Robert W. Connel erkekliğin inşası sırasında başvurulan 4 temel noktaya işaret eder: Özcü tanım (erkeği tarif eden özellikler), pozitivist tanım (erkeklerin ampirik olarak varlığı), normatif tanım (erkeklerin olmaları gereken şey) ve göstergebilimsel tanım (kadına karşıt olarak sembolik ayrıştırma sisteminin ürünü olarak erkek). Ve şu sonuca varır; “eğer bir tanım yapılabilirse, erkeklik, aynı zamanda hem cinsiyet ilişkilerindeki konumlar, erkek ve kadınların bu cinsiyet konumlarına göre uyguladığı pratikler ve bu pratiklerin bedensel tecrübeler, kişilik ve kültür üzerindeki etkileridir.”

cinsellik, güç, saldırganlık, homofobi, vb.dir. *Erkek* kimliği özellikle kadın kimliğine atfedilen değerlerle ilişkili ve ona karşıt biçimde inşa edilir. Bu ikili mantık içinde erkek değer, karşıtı olan kadına görece her zaman daha önde yer alır ve kadın negatif olarak değerlendirilirken kendisini pozitif bir değere sahip gösterir: Güçlü-zayıf, cesur-korkak, mantıklı-duygusal, sosyal-doğal, üretken-doğurgan, şekil-madde, kamusal-özel, aktif-pasif, dominant-baş eğer, saldırgan- kurban... vb.

Erkeklik kavramının sadece cinsiyet üzerindeki baskı ile değil ancak ırk, sınıf, yaş, vb. baskı biçimleri ile de kesiştiğini görebiliriz. ‘Beyaz adam’ tanımı sadece ‘beyaz kadın’ ile değil aynı zamanda ‘siyah adam’² ile ilişkili olarak inşa edilmiştir. Aynı şekilde, ‘zengin adam’ ya da ‘bilge adam’, aynı ‘yoksul adam’ ve ‘cahil adam’ gibi *erkekliğin* oluşumunu farklı biçimlerde etkilemişlerdir. Ayrıca ‘olgun erkek’, ‘erkek çocuk’, ‘genç adam’ ya da ‘yaşlı adam’dan ayrıştırılmış bir kimliğe dayandırılır. Bu nedenle, kesişimsel³ bir perspektif bu süreci anlamaya yardımcı olabilir; ancak erkeklik algımızı en çok koşullandıran unsur, kuşkusuz, *Erkek-Kadın* kimliklerinin inşasıdır.

Cinsiyet rolleri modern toplumlarda baskın bir gerçeklik olarak algılanırlar. Kadın-erkek ayrımını sorgulayan teorilerinin gelişimine -ve bunların her geçen gün biyolojik ve sosyolojik çalışmalar içinde destek görmelerine -rağmen bu teoriler üniversite ve dar çevreler dışında pratikte fazla gerçekliğe kavuşmamışlardır. *Erkekliği* kuir/queer teorisinin post modern bakış açısıyla analiz etmek bu fikrin kaynaklarını anlamakta çok yardımcı olacak gibi gözükmemektedir, zira bu teoriler kendilerini bir antitez olarak ortaya koyabilmek için tarih boyunca inşa edilmiş erkek ve kadın öznelerine ihtiyaç duyarlar. *Erkekliğin* kendi anlamını nasıl şekillendirdiğini kavrayabilmek için insanlık tarihi nehrinin akışına dönüp bakmak gerekir.

² Beyazların siyah erkek şiddetinden duydukları korku sömürgeci ve sömürge sonrası (post kolonyal) koşullar içinde uzun bir geçmişe sahiptir. Siyahların beyazların terörü karşısında duydukları korkunun temeli sömürgecilik tarihine dayanır ve bu temel beyaz adamın sömürgelerdeki polis, mahkemeler ve hapishaneler gibi devletin baskı kurumlarını kontrol edişine uzanır. Bunu şu anda ABD hapishanelerinde bulunan aşırı sayıdaki Afroamerikalı erkekler ya da aynı şekilde Avustralya hapishanelerindeki Aborijin erkekler örneğinde görebiliriz.

³ Ç.n. Kesişimsellik tahakkümün sınıf, ırk, cinsel yönelim, etnik köken vs. gibi farklılıklar üzerinden farklı şekillerde ve derecelerde etki gösterdiğini ve bu nedenle tahakkümün analizinin bu farklılıkların yarattığı imtiyazlar göz ardı ederek yapılamayacağını altını çizer. Yani ör. Beyaz, orta sınıf, heteroseksüel bir kadın/erkek, siyah, alt sınıf, homoseksüel bir kadın/erkek ile aynı tahakküm biçimlerine maruz kalmaz.

I. Patriarkanın Kökenleri

Antropologlar ve kaşifler tarafından kayıt altına alınan devlet öncesi toplumların çoğu aralarında minimum hiyerarşinin olduğu yüzler ve binlerce bireyin bir araya getirdiği topluluklardan oluşur. Kendine yeten toplumlar olarak, bu grupların temel hedefi beslenme, üreme ve topluluğun güvenliği idi. Bu kolektif öz savunma iradesi türün evrimine ve hayat kalitesinin iyileşmesine olanak tanıdı. Parçalanmış topluluklar, birbirinden soyutlanmış üyeler üreyemedikleri ve türün devamına hizmet edemedikleri için kısa sürede yok oldular. Bu sebeple, aralarında insanın da olduğu primatların birçok türü oldukça sosyal türlere dönüşene dek evrim geçirdiler.

Akademik anlamda, birçok antropolojik teorinin de varsaydığı gibi, *erkekliğin* kültürel imgelemi, erkeklerin avcı ve kadınların toplayıcı oldukları bir iş bölümü ile başladı. Bu iş bölümünden önce, insanların basit bir şekilde bir arada yaşadıkları, ihtiyaçları kadar kaynaklarını da paylaştıkları eşitlikçi toplulukları hayalimizde canlandırmamız mümkün. Ancak bu ikisi arasında çok önemli bir fark var: *Üreme aşamaları*. Bu insanlardan bazıları, topluluğa yeni üyeler kazandıracak doğurma yeteneğine sahip iken diğerleri değildi. Zamanla, bu temel fark bugün *Erkek*, yani hayat verme kapasitesine sahip olmayan, ve *Kadın* olarak algıladığımız iki şeyin koşullanmasına neden olacak kültürel birikimi yarattı.

Bu nedenledir ki, biyolojik farklardan çok bahsettiğimiz bu üreme aşamaları cinsiyet rollerine dönüşen farklılaşmaya damga vurmuştur. Bu ayrımın oluşmasından sonraki bir noktada bugün patriarka olarak bildiğimiz hiyerarşinin yaratılması ve erkeğin kadın üzerinde baskı kurması süreci ortaya çıkmıştır. Anaerkil ya da ana merkezli toplumlara dair bildiğimiz antropolojik çalışmalar göstermektedir ki patriarka insan türünün özünde olan bir şey değildir ancak bugün neredeyse kesin olarak kabul görür.

Devlet yapılanmalarından önceki toplumları incelediğimizde bu toplumların nasıl faaliyette bulunduklarını gösteren yazılı belgelerimiz de olmadığı için sahip olduğumuz bilgilerin temel kaynağı arkeolojik araştırmalardır. Ancak arkeolojik kalıntılar bizlere bu topluluklar hakkında bilgi edinebilmemiz için ipuçları verseler de bulduğumuz öğelere bağlı olarak

Akademik anlamda, birçok antropolojik teorinin de varsaydığı gibi, erkekliğin kültürel imgelemi, erkeklerin avcı ve kadınların toplayıcı oldukları bir iş bölümü ile başladı. Bu iş bölümünden önce, insanların basit bir şekilde bir arada yaşadıkları, ihtiyaçları kadar kaynaklarını da paylaştıkları eşitlikçi toplulukları hayalimizde canlandırmamız mümkün. Ancak bu ikisi arasında çok önemli bir fark var: Üreme aşamaları.

parçalı ve eksik bir tablo çizmektedirler. Bir araya getirilen kalıntıları incelersek geçmiş toplumları tasavvur edebiliriz, ancak her yeni keşif bizlere daha önce tasavvur edilene sorgulamaya itecek çok önemli bilgiler sunabilir.⁴

Şu an elimizde bulunan bilgi ile devletçi hiç bir toplumun patriarkanın egemenliği dışında ortaya çıkmadığını söyleyebiliriz. Ancak *homo sapiens* 200.000 yıllık bir geçmişi omuzlarında taşıırken bildiğimiz ilk devlet yapılanmalarının kaydı ancak 5.000 yıllık bir geçmişe sahiptir. İnsanlığın patriarkanın hakimiyetinden önce nasıl yaşadığını bilmek bunun aslında nasıl ve neden tesis edildiğini anlamamıza yardım edecektir ancak aşikar olan bunun farklı bölgelerde aşamalı ve eşit olmayan bir şekilde ilerleyen bir süreç olduğudur. Bu yüzden, tarih boyunca farklı sosyal modellerin ortaya çıkmış olması ve birbirleri ile etkileşim içine girmiş olmaları mümkündür; ancak patriarkal sistem farklı sebeplerden dolayı diğer sosyal organizasyon biçimlerinin önüne geçmeyi başarmıştır.

Neolitik Devrim

Devlet yapılarından önceki insanlık tarihinin bir kilit noktası varsa, kuşkusuz bu tarımın neden olduğu devrimdir. Bu olgu ile ortaya çıkan koşulları incelemek, eski toplulukları ve toplumları ve erkeğin bunlar içindeki gelişimini daha iyi anlamamıza yardımcı olabilir.

Bizimki gibi sosyal türlerin bireyler arasında üst düzey bir iletişime ihtiyaç duyduğu kolayca görülebilir ve insan topluluklarının bazı olgunlaşmamış ön dilleri⁵ nasıl geliştirmeye başladıklarını tasavvur edebiliriz. Dilin başlangıcı, soyut fikirlerin oluşturulmasında olduğu gibi, *erkek ve kadın* kavramlarının ortaya çıkmasına izin vererek daha büyük bir sosyal akışkanlık sağlar. Büyük olasılıkla tarım öncesi göçebe topluluklar cinsiyet rolleri arasında net bir ayrıştırmaya gitmemektedirler; ancak bir noktada bedenler arasındaki biyolojik farkların birbiriyle ilişkisini

⁴ Devlet öncesi toplulukların ortaya çıkışı üzerine yazılı belgelerin -yani akademinin anladığı şekilde “tarih”- eksikliği “tarih öncesi” toplumların yaygın olarak yazı kullanmaya ihtiyaç duymuş olmamasından kaynaklanır. Yazı kullanımı devlet yapılarıyla beraber olağanüstü derecede gelişecektir, zira bu yapılar kaynakların tekeli birikiminin yönetimini sağlamaya yönelik ekonominin merkezileştirilmesinin etkili hale getirilebilmesi için bir kayıt ve muhasebe sistemine (bürokrasi) ihtiyaç duyarlar.

⁵ (Proto-language) Dilin kökenine dair tartışmalar farklı teorilere dayanır; ancak Jay Rackendoff’un “How did the language begin?” (Dil nasıl ortaya çıktı?) makalesinde öne sürdüğü üzere, sınırlı kelime hazinesine ve ihtiyaçlara cevap verecek kendiliğinden gelişen anlamları oluşturma kapasitesine sahip basit bir ön dil kavramı -konuşmayı öğrenen çocuklar ya da yeni bir dil öğrenen yetişkinlerde görülebileceği gibi- insan zihninin doğasında bulunur.

üreme aşamaları ile tanımlamaya başladılar. Penis ile doğan bireyler vajina ile doğanlardan ayrılırlar; ilk gruptakiler ne hamile kalabilir ne de doğurabilirler ve böylelikle cinsiyet üzerinden ilk ayrışma ortaya çıkar.⁶

Topluluğa yeni bir üye daha kazandırma kuşkusuz esinlikle bir kutlama nedeni olurken, doğum ve hamileliğin, tapınmanın ve ritüellerin sebebi olan mistik bir boyuta sahip olmuş olması mümkündür. Doğurabilen kadınlar büyük ihtimale hayatta kalabilmek adına ilgiye ve bakıma ihtiyaç duyan yeni doğanlara bakabilmek için bir araya gelmektedirler. Bu da kadınlar arasında bir kız kardeşlik duygusu yaratmaktadır. Bilgi ve iş paylaşımında bulunan bu analar grubu topluluğun merkezini oluşturmaktaydılar. Topluluğun diğer üyeleri yiyecek bulmaya dayalı daha göçebe bir hayat sürdürürken kadın-ana grubu daha yerleşik bir hayata ihtiyaç duymaktaydılar. Bu da, daha sonra yeniden üretimini yapmak adına, belli meyveler, bitkiler ve tohumların oluşumu arasındaki ilişkiyi keşfetmeye olanak tanıyan koşullar yaratacaktır. Doğanın döngüleri hakkındaki bu bilgi insanlık yaşamında bir devrime yol açan tarım sürecine olanak verecektir. Bu da zaman içinde köylere, şehirlere ve şu an uygarlık olarak algıladığımız şeyin ilk adımları olacak olan yerleşik toplulukların yavaş yavaş kökleşmelerine olanak tanıyacaktır.

Arkeolojik kalıntılar incelendiğinde ilk köylerin duvarsız ve koruma yapıları olmayan sınırlı genişlikteki yapılaşmalar olduğu görülür. Muhtemelen hava olaylarından korunmak ve ayrıca tohum ve diğer kaynakları saklamak için kullanılan alanlardır. Tarımı beraberinde getiren toprağın işlenmesi üretim fazlalığı yarattı ve bunlarla da bilinen ilk birikim süreçleri ortaya çıktı. Bu birikimin, topluluğun refahını ve hayatta kalmasını sağlamayı hedefleyen anaerkil bir toplum modeli ve komünal ekonomi temelinde kadın-analar tarafından idare edilmiş olması mümkündür. Tarımın başlangıcına eşlik eden bir diğer devrim niteliğindeki süreç hayvan besiciliğidir. İnsan dışındaki hayvanlardan faydalanılması ve evcilleştirilmesi patriyarkanın pekişmesi için kilit nokta olan iki keşfi de muhtemelen beraberinde getirmiştir: Babaya dayalı soy bağı ve doğum kontrolü. İnsan dışındaki hayvanların incelenmesiyle insan türünün cinsellik, hamilelik ve doğum kadar erkeğin *üreme aşamasındaki* rolünü nasıl daha iyi kavrayabildiklerini tahayyül edebiliriz. Besi hayvanlarının ve evcilleştirilen diğer hayvanların dişilerinin doğurganlığının kontrolü, kadınların doğurganlığının kontrolünün tasarlanmasına da olanak tanımıştır. Boyunduruk altına alınabilecek ve fayda sağlanabilecek kaynaklar olarak algılanan hayvanlar üzerindeki tahakküm, erkeklerin kadınların tahakküm atına alınması ve sömürülmesini planlanmasına imkan vermiş ve ataerkil klanların oluşumuna yol açmıştır.

⁶ Bu basitleştirme interseks (her iki üreme organını da taşıyarak doğan) bireyleri kapsamaz, ancak interseks oranı oldukça düşüktür ve topluluklar içindeki münferit varlığı ikili erkek-kadın tahayyülünün yaratımına engel teşkil etmez.

Patriyarkal Şiddetin Kurumsallaşması

İlk olarak erkekler tarafından kurulduklarını düşündüğümüz avcı grupları, kendilerini korumak için hayvanlarla savaşırlardı. Ve bunun yaralanmalarla ve hatta gruptan bireylerin ölümüyle sonuçlandığı olurdu. Salgılanan adrenalin ve çatışmanın verdiği heyecan ile bu riskli koşullar avlanmaya, ritüellerin ve tapınmanın sebebi olacak mistik bir boyut katacaktır. Çatışma deneyimleri ve av başarılı olduğunda ortaya çıkan zafer duygusu erkekler arasında kardeşlik duygusu yaratacaktır. Daha büyük çaplı bir saldırganlığın gelişimi, grubun kendi gücüyle düşmanı yenme stratejileri ile birlikte, daha büyük hayvanları avlayabilmek için çok işlevsel olacaktır. Zaman ve yaşanan deneyimin birikimi ve avı daha verimli hale getirecek doğal liderliklerin ortaya çıkması ile ilkel askeri stratejilere yol açacak olan emir ve hiyerarşi yapılarını oluşturagelmışlerdir.

Bir noktada, savaşçı-erkeğin askeri mantığı, depolanan yiyecekleri ele geçirebilmek için yerleşik yaşam alanlarını hedef haline getirerek buralara yöneldi. Bu yağmalara maruz kalan köyler hayatta kalabilmek için koruma amaçlı duvarlar ve yapılar inşa etme gerekliliğini hissetmişlerdir. Artı değer birikimi süreçleri ile birlikte bu duvarların ifade ettiği sınırlama ve toprağın çitlenmesi, insan düşüncesine hakim olan kapitalist zihniyete kapıları açacak olan mülkiyetin ve sahip olma duygusunun başlangıcı olabilir. Ayrıca, avcılıktan kaynaklanan ancak diğer insan gruplarına karşı da kullanılabilen askeri taktiklerin geliştirilmesi ve iyileştirilmesi yiyecek elde edebilmek için yağmaya bağımlı toplulukların oluşmasına da yol açmıştır. Bu toplulukları sadece erkeklerle özel gruplar olarak düşünürsek diğer topluluklardaki kadınları kaynak olarak ele aldıklarını söylememiz mümkün.

Öyleyse, neolitik devrim sonrası ortaya çıkan, zaten avcılık ve yağma ile uğraşan ya da köylerini korumak amaçlı garnizonlar halinde hareket eden 'erkeklerin' şiddet ile ilişkili görevlere odaklandığı, 'kadınların' ise topluluk içinde yönetim ve bakım pozisyonlarından hayatta kalabilmek için savunma konumuna indirgendiği cinsiyet rollerindeki bu uzmanlaşmayı aklımızda canlandırabiliriz. Babalığın keşfi muhtemelen kıskançlığın ve diğer erkeklerle karşı gelişen fobinin artmasına, bu da cinselliğin mülkiyete dayalı olarak yeniden tanımlanmasına neden olmuştur. Böylelikle, kadının soyunun erkeğin dölünden gelmiş olmasını kesintileştirmek adına, kadının başka erkeklerle girebileceği

Çatışma deneyimleri ve av başarılı olduğunda ortaya çıkan zafer duygusu erkekler arasında kardeşlik duygusu yaratacaktır. Daha büyük çaplı bir saldırganlığın gelişimi, grubun kendi gücüyle düşmanı yenme stratejileri ile birlikte, daha büyük hayvanları avlayabilmek için çok işlevsel olacaktır. Zaman ve yaşanan deneyimin birikimi ve avı daha verimli hale getirecek doğal liderliklerin ortaya çıkması ile ilkel askeri stratejilere yol açacak olan emir ve hiyerarşi yapılarını oluşturagelmışlerdir.

ilişkiler kısıtlanmaya çalışılmış ve kadının hareket özgürlüğü kısıtlanarak ona yaklaşan diğer erkeklere karşı da şiddet uygulanmıştır. Bu durumu beraberinde sosyal çatışmada bir artışla birlikte kadına erişim için kavgalar ve tartışmaları getirmiştir.

Bu şiddet koşullarında, (bakmak zorunda olduğu çocuğuyla birlikte kadın-analar grubundan kopmak durumunda kalan) bir kadın-ananın, cinsel ilişki ve (erkeğin) soyunun bakımı görevi karşılığında avcı-erkek tarafından sağlanacak olan korumaya bağımlı hale gelmiş olması kuvvetle muhtemel. Büyük olasılıkla farklı topluluklarda bu şiddet sadece güçlü erkeklerin kadınlarla ilişkiye girebildikleri hiyerarşilerden kadınlarla mülkiyet ilişkisine dayalı-sonradan evliliğin temellerini oluşturacak olan -tek ya da çok eşli yapıların- kurumsallaşmasına kadar farklı biçimlerde ortaya çıkmıştır.

Buraya kadar tartıştığımız her şeyin, varsayımlardan ibaret olduğu belirtilebilir. Binlerce yılı alan, farklı ve geniş topraklarda olmaktan kaynaklı aralarında sınırlı bir ilişkilerin geliştiği insan topluluklarını tartışıyoruz. Muhtemelen, ‘keşiflerin’ düzeni ve birbiriyle etkileşimi topluluklar arasında farklılıklar göstermiştir.

Az çok kesin olduğunu varsayabileceğimiz tek şey, yavaş yavaş erkek egemenliğine dayalı bir uygarlık modelinin işlendiğidir. Zaman içerisinde bu toplulukların demografik büyümesiyle birlikte, bulundukları arazilerin iç içe geçtiği insanlar arasındaki etkileşimler kaçınılmaz olmuştur. Bunlar arasında en etkili askeri güce sahip olan klanların etkisi yayılmış, öz savunma kapasitesi daha az olan topluluklar sönmüştür. Savaş, ‘kadın’ kimliğine karşılık farklı şiddet kullanımlarına dayalı tahakküm yapıları ve kurumlarından doğan bir ‘erkek’ kimliğini yaratmıştır. Bu durum, bugün ataerki olarak adlandırdığımız durumun temelleri olacaktır.

II. İdeolojik Savaş

Şüphesiz, fiziksel düzeyde sürdürülen bu savaş aynı zamanda zihinsel ve sosyal bir düzeyde de sürdürüldü. Bu ideolojik savaşın nasıl geliştiğini kesin olarak bilmek zor; ancak mitolojik bilginin günümüze kadar süregelen izleri kadar dini bilginin gelişimi de şu elimizde olan en iyi ipuçları.

25.000 yıl kadar eskiye dayanan Willendorf’un Venüs’ü tanrıça-ana imgelemiyile ilişkilendirilmiş en bilinen ikonadır.⁷ Eski mitolojilerde önemli sayılan dişi tanrıçalar gibi,

⁷ Tanrıça-ana doğayı, anneliği, doğurganlığı, yaratıcılığı vs. temsil eden/kendi kişiliğinde cisimleşen tanrıçadır. Toprakla ya da doğal dünyayla denk tutulduğunda bazen Toprak Ana olarak da bilinir.

Avrasya’da bulunan benzer heykelciklerin büyük bir kısmı,⁸ tapınmanın temel unsuru olarak tanrıça-ana varlığını doğrulamaktadırlar.⁹ Bu ilk çağa ait kutsal kimlik bugünkü “tanrı” kavramıyla çok az ilgilidir, zira büyük olasılıkla üstünlük, her şeye kadirlik ya da tahakküm gibi tanrı fikriyle bağdaştırdığımız niteliklerden yoksundur. Yaşam ve ölüm gibi kavramların büyüklüğü, hasat, savaş, toprak, gökyüzü, ateş, su vb. öğeleri de kapsayacak şekilde genişleyerek, bizleri zaman içinde kutsal varlıklara dönüşecek olan sihirli melekeleri tahayyül etmeye itecek olan şeyler olacaklardır.

Tanrıça-ana öncesinde kutsal bir imgelemin bulunmaması nedeniyle, onunla beraber ortaya çıkan zihniyet, kadın-anaların öncülük yaptığı bir topluluğun birliği temelinde, kolektif bir inşanın sonucu olacaktır. Tapınma seremonilerinden çok bu ortaya çıkmakta olan kutsallığın etrafında gelişen ritüeller, dua ve ibadet seremonilerinden çok komünal kutlamalara daha çok benzeyen şenlik ve kutlama alanları olacaktır. Bu ritüel toplanmalar büyük ihtimalle ay döngüleri, gündönümleri ya da ekinokslar gibi astrolojik öğelerle de birleşecekler ve topluluk içindeki bağların kuvvetlendirilmesine yarayacaklardır. Doğurganlık ve üremeyi temsil eden kutsal varlıklarla alakalı olduğu için, cinselliğin bu ritüellerde merkezi ya da sıkça tekrar eden bir öğe olmuş olması mümkündür. Tanrıça-ana imgelemi ile birlikte inşa edilen zihniyet erkeklerin kendi klanlarındaki kadınlara şiddet uygulamasına çok zor olanak tanımaktadır, zira kadınlar yaratımın özneleri ve kutsal öğeler olarak algılanmaktadırlar.

Bu törensel, komünal ve kutsal cinselliğin karşısına, kadını zafer karşılığında hak ettiği bir savaş ganimeti olarak gören savaşçı-erkeğin talanlar sırasında sürdürdüğü tecavüzleri yerleştirebiliriz. Cinsiyet kimliklerinin çok daha kesinlikli bir şekilde cinsel alanda tanımlanmış oldukları kuvvetle muhtemel olduğundan, bu iki ucun arasında erkeğin kimliğini şekillendiren bir dizi cinsel pratik tahayyül edebiliriz. Cinselliğin nasıl kadın tanrıçalarla ilişkilendirildiğini ve erkek otorite tarafından nasıl kontrol edilmesi ve tahakküm altına alınması gereken bir şey olarak algılandığını görebiliriz. Dini muhafazakarlığın cinselliğin kontrolünü tabu ve

⁸ Günümüzde listelenmiş yaklaşık 150 “Venüs” heykelciği vardır. Hohle Fels’in 35.000 sene önce geç paleolitik dönemin başında yapılan Venüs heykeli bilinen en eski insan yapımı heykeldir. 11.000 yıllık Monruz Venüs’ü ise bilinen en yakın tarihlisidir. Bu da 25.000 senelik bir dönem boyunca bu tip figürlerin heykellerinin yapıldığı anlamına gelir.

⁹ Mezopotamya mitolojilerinde tanrıça-ana her daim varlık gösteren bir figür, ancak ilk yaratıcı varlığın bölünmüş halleri olarak karşımıza çıkar. Sümer mitolojisinde dünyayı yaratan en eski tanrıça Nammu’dur ancak Tanrıça-ana özellikleri aşkın, güzelliğin, cinselliğin, arzusun, savaşın ve politik gücün tanrıçası Inanna’ya denk gelir. Inanna muhtemelen insanlık tarafından inşa edilen ilk büyük şehir olan Uruk şehrinin koruyucusuydu. Babil, Hitit, Asur ve Akat mitolojisinde İştar olarak tasvir edildiğini görürüz. Finikeliler için Astarte, İsraililer için Astarot, Ermeni mitolojisinde Anaith, Kartacalılar için Tanait vs idi.

damgalama araçlarıyla sağladığı ve cinselliğe karşı açtığı ideolojik savaş, eğer kadının vücudu ve arzusu üzerindeki patriyarkal kontrolün araçları analizin odağına alınırsa daha iyi anlaşılabilir.

İnsan cinselliğinin evrimini ve bunu üreme aşamaları ve cinsler arası ilişkileri nasıl etkilediğini anlamak, patriyarkal tahakküm zihniyetinin nasıl inşa edildiğini anlamak için kilit unsurdur. Ancak merkezi uygarlığın¹⁰ kurumları tarafından ileri sürülen cinsel baskı gibi son bir kaç bin yıl içinde cinsellik etrafında oluşan tabu da bu işi zorlaştırabilir. İnsan cinselliğinin günümüzdeki sosyal inşası diğer hayvan türlerinin cinselliğinden oldukça uzaklaşmıştır, zira mülkiyet, utanç ve suç üzerine kurulu şu anki tanımı konu hakkındaki hassasiyetleri incitmeden bir analiz yapmayı zorlaştıran bir imgelem oluşturmuştur.¹¹ Ayrıca, reklamlarda ve baskın batı kültürünün diğer dışavurumlarında karşımıza çıkan aşırı cinselleştirme doğru bir analizin yapılmasını daha da zorlaştırmaya neden olmaktadır.

Tanrısallığın Erkekleştirilmesi

Tarım ve besiciliğin yol açtığı yaşam koşullarındaki iyileştirme insan topluluklarında demografik bir artışa yol açtı. Erkek-savaşçıların klanları güçlendiği ölçüde savaşla ilgili ritüeller, tanrıça-ananın gücüne meydan okuyacak olan erkek tanrılar imgesi yaratarak daha da önem kazanır oldular. Savaşın çılgınlığı içinde kan ve ateşle yaratılan bu tanrı-savaşçılar, rakip toplulukların soykırımına sebep olacak öz savunma prensibi dışındaki şiddetin meşrulaştırılmasına olanak yaratacaklardır. Onlarla beraber, tanrıça-anayla özdeşleştirilen hayat verme eylemine karşılık öldürmenin tanrısallık bir eyleme haline geldiği kurban etme ritüelleri de ortaya çıkabilecektir.

Savaşçı erkekler arasındaki kardeşlik; eril, güçlü ve cesur varlıkların (savaş için olmazsa olmaz özellikler) savaşta kanlı ve kahramanca eylemleri üzerine hikayeler üretmek,

¹⁰ Merkezi uygarlık sistemi derken bütünsel bir tahakküm (sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve askeri) kurmaya çalışan ve kısıtlı bir elit tarafından yönetilen farklı kurumlardan bahsediyoruz. Bunu sağlayabilmek için, bütün bir sosyal oluşumu idare eden tek bir otoriteye cevap veren ve birbiriyle bağlantılı yönetim ve idare yapıları üzerine kurulmuşlardır. Devlet, merkezi uygarlık sistemlerinin fiili temsilidir.

¹¹ Cinselliğin tarihini anlamadaki zorluğun önemli bir örneği için antik Mısır uygarlığında cinselliğin geniş çaplı temsiline 19. Yüzyıl batılı kâşiflerinde yarattığı kültür şokudur. Cinselliğin sınırlanmadan ve bazen kamusal olarak yaşandığı açıkça erotik tablolar ve imgeler toplumdan saklanması gereken şeyler olarak görülmüş ve tarihi birçok parça listelenmeden ya da yıllar boyunca araştırılmadan saklanmışlardır. Sümer uygarlığının fuhuş ritüelleri de akademik kurumlar için polemik konusu olmuştur.

kız kardeşlik ve kadın-anaların öncülüğü karşısında safları sıkılaştırdı. Böylece erkeğin, o ana kadar ikinci planda kalmış olan konumunu sadece savaşçı klanlar içinde değil köyler içinde de daha çok önem kazanacak şekilde yeniden tanımlamaya olanak tanıyacak kültürel bir alt katman oluştu. İnsan zihninde barışçı bir şekilde ortaya çıkan tanrıça-ana imgelemi, güç, savaş ve tahakküm aracılığıyla kendini kabul ettiren savaşçı tanrılar imgelemi karşısında üstünlüğünü kaybeder oldu.

Maddi düzeyde, askeri ihtiyaçlardaki artış ve gelişme, demir dökümünün keşfiyle beraber maden çağına kapıyı aralayacak olan teknolojik bir yarıya yol açtı. Barışçıl toplumlar askeri ilerleme karşısında yok oldular ve farklı topluluklar arasındaki ilişkiler galipler ve yenik düşenler, zalimler ve ezilenler, sahipler ve köleler olarak yeniden tanımlandı. Her bir askeri zaferle savaşçı erkekler kendi tanrılarının düşmanlarınınkinden daha güçlü olduğuna ikna oldular ve yenilen topluluklara karşı uygulanan köleleştirme ve kültürel asimilasyon süreçleri kabile ve klanın ötesinde toplumları yarattı. Bu, zaman içinde insan zihniyetine hükmedecek ulusalcı zihniyete yol açacak olan emperyalist ve bölgesel yayılmacı bir imgelem yaratarak her zaman galip halkın üstünlüğünü merkeze alan daha büyük kolektif kimliklerin önünü açtı.

Soykırımın yanı sıra, tahakkümün ve yenilen halklara karşı şiddet kullanımının kurumsallaşması iki unsuru temel alır: Bir yandan mağlup edilen düşmanı köle olarak kontrol altına almak, diğer yandan özgürlüğünü koruyabilen topluluklara vergi ve haraç dayatmak. Savaşın ürünü olarak toplumu sınıflara bölen hiyerarşi ve tabakalaşma, kısıtlı sayıdaki elitlerin her seferinde daha büyük toprakları yönettiği merkezi uygarlık yapılarının oluşumuna yol açtı. Savaşçı tanrılar, insanlığın kendilerine tapınması için aralarında çekişen tanrı ve tanrıçalardan oluşan dini bir imgelem yaratarak, tanrıça-anayı farklı dişi tanrıçalara ayırarak güçlendiler. Yenilen halkların tanrıları, baskın olanın içine çekilebildiler ve onunla bağdaştırıldılar. Bu da sabit olmayan ve her daim yeniden yapılanan anıtmezarların oluşmasına neden oldu. İnsan toplumlarındaki hiyerarşi ilahi toplumlara da taşındı. Bugün bildiğimiz anıt mezarlardaki bir savaşçı tanrının (Horus, Marduk, Teşup, Zeus, Jüpiter vs.) ayrıcalıklı konumu, dini imgelemdeki erkek tanrı tektanrıcılığın önünü açan patriyarkal tahakkümü yansıtır. İlahi figürlerin tek bir tanrıya toplanmaları, tanrısallık imgelemindeki kadın kimliğini ortadan kaldırarak kadının toplumdaki nihai görünmez kılınışına yol açtı.

Savaşçı tanrılar, insanlığın kendilerine tapınması için aralarında çekişen tanrı ve tanrıçalardan oluşan dini bir imgelem yaratarak, tanrıça-anayı farklı dişi tanrıçalara ayırarak güçlendiler. Yenilen halkların tanrıları, baskın olanın içine çekilebildiler ve onunla bağdaştırıldılar. Bu da sabit olmayan ve her daim yeniden yapılanan anıtmezarların oluşmasına neden oldu.

Ayrıcalıklı sınıflar farklı ilahi figürleri tanımak ve anlamak için zaman ayırıp gayret gösterebilirken, ezilen sınıflar, özellikle köleler, tektanrıcılıkta birliğin ve direnişin basit bir şeklini buldular. Yüce, her şeye kadir ve her yerde var olan tek bir tanrı imgesi, sahip ve kölelerden oluşan katmanlı toplumlara meydan okuyarak tanrı karşısında bütün erkekleri eşit konuma getirdi.

Ayrıca, ezilen erkekler üzerinde de etki eden patriyarkal zihniyet cinsiyet rolleri arasında kuvvetli bir ayrılığı da beraberinde getirdi. Ezilen erkek bir taraftan kendisiyle aynı koşullardaki kadınlara emir verebilirken, öteki taraftan yukarı katmanlara mensup kadınlara hizmet etmek zorundaydı. Muhtemelen bu durum onlarda, “kendi” kadınlarına karşı şiddeti arttıracak güçlü bir kadın düşmanlığı yaratacaktı. Köle erkeklerin kadına karşı hıncı ve bu erkeklerin tek tanrıcılığın yayılmasındaki öncü rolü, gelecekteki toplumların patriyarkanın azami dışavurumculuğu haline gelmesine sebep olacaktı.

Ayrıcalıklı Politik Özne Olarak Erkek

Şehirler ve ticaret önem kazandığı ölçüde politika¹² uzlaşmanın aracı olarak pekiştirildi (“*politika kan dökmeden savaşmaktır*”) ve insanların ve malların daha büyük ölçüde dolaşımını kolaylaştırdı. ‘Özgür’¹³ erkekler güçlerini sağlamlaştırmak için sadece savaş alanında değil toplumun her alanında kamusal hayata atıldılar. Pazarlar, meydanlar, idare ve yönetim merkezleri erkeklerin hakimiyetine girdi. Bin yıllar boyunca rahibelere itimat eden dini mabetler, erkekler tarafından kontrol edilir hale geldiler. Kadınlar, üreme görevlerine bağlanmak ve politik hayattan uzaklaştırılmak istenerek ‘evin hanımları’ olarak özel alana sürgün edilmişlerdir. Bazı istisnalar¹⁴ hariç kadının neredeyse hukuki hiç bir ağırlığı yoktu ve sosyal ve politik yaşamda erkeğin, dışarıda ise baba, koca ve oğlun gölgesinde var olmaktaydı.

¹² Antik Yunan şehir devletlerinde oluşturulan politika kavramı polis (şehir) kelimesinden gelir. Böylelikle özünde politikanın sadece şehrin yönetimiyle ilgili olduğu ancak devletin idaresine doğru genişlemiş olması nedeniyle şu anki kullanımının günümüze kadar süregelenmiş olduğunu görebiliriz.

¹³ Belirtmek gerekir ki köleci sistem bir nesne, maddi bir mülk sayılan köle erkekleri özne olarak tanımaz.

¹⁴ Diğer antik uygarlıklarla karşılaştırıldığında Mısırlı kadın geniş bir özgürlüğe sahipti ve çoğu zaman, geniş yetkiye sahip yönetim pozisyonlarında olmaya ve hatta çeşitli durumlarda imparatorluk tahtında oturmayacağı kadar kendi sosyal katmanından erkeklerle eşit haklara sahipti. Sümerli kadın kendi soyu ve mülkleri üzerinde Hammurabi kanunlarına da tanınan haklara sahipti. Ancak bu durum sonraki Mezopotamya uygarlıklarında giderek azaldı. Burada belirtilmelidir ki Sümer uygarlığı kadar Mısır uygarlığı da 3.000 seneden uzun sürmüşlerdir, bu nedenle kadının duruma farklı dönemler ve hanedanlıklar boyunca büyük olasılıkla oldukça değişiklik göstermiştir.

Patriyarkal sosyal kurumlar patriyarkal aile kurumlarına ihtiyaç duyarlar. Bu da evliliği kadın üzerindeki tahakkümün pekiştirilmesinin aracı haline getirir. Hamurabi Kanunları, bilinen ilk hukuki çerçeve olarak, evlilik kurumunu erkeğin kadının bir önceki sahibi olan babaya belli bir maddi miktar ödedikten sonra sahibi haline geldiği ticari bir değiş tokuş üzerinden tanımlar. 282 yasadaki çıkarılan zihniyetin sonucu, bilinen ilk merkezi uygarlık sistemi olan Sümer toplumunun güçlü patriyarkal karakterini açıkça ortaya koyar.¹⁵

Antik Yunan felsefesi olarak tanıdığımız bilginin başlangıcı ile bazı düşünürler cinsiyetçi baskıyı, erkeklerin kadınlar üzerindeki tahakkümünü meşrulaştırmak için bilimsel açıklamalar bulmaya çalışarak makul kılmaya çalışmışlardır. Bunun kanıtı Batı düşüncesinin en etkili düşünürlerinden Aristoteles’in fikirleridir. Biyoloji üzerine yazılarında erkeği insanı temsil eden varlık olarak kadını ise “sakat bir erkek, defolu bir erkek” olarak tanımlamıştır. Der ki, kadının ruhu, aynı hayvanların ve kölelerinkinin de olduğu gibi, erkeğinkinden değersizdir. Aristoteles’in üreme ile ilgili görüşleri; erkeğin biçim kadınınsa madde, erkeğin özne kadının nesne olduğu fikrini zihinlere işleyerek yüzyıllar boyunca erkekler tarafından incelenecek ve tekrar edilecektir.

Ancak, kısmen Avrupa’daki Rönesans döneminde varlık gösteren idealleştirmeden dolayı, en bilinen erkek imgelemi profilini çizerek olan Romalı erkek olacaktır.

Antik Roma, antik çağda yaşanan emperyalizmin en üst düzeydeki dış vurumu, bütün yolların Roma’ya çıktığı fetih, asimilasyon, homojenleştirmeye dayalı merkezi uygarlık kültürünün paradigmatik örneği olmuştur. Antik Romalı erkeğin zihniyeti askerköylü ikiliğinde yatmaktadır. Romalı erkeğin savaş tanrısı Mars¹⁶ bugün erkek ve erkeklikle özdeşleştirilen sembole sahipti. Bu askerköylü uzak topraklarda imparatorluğun hizmetinde evine galip olarak dönmek ve toprağını işlemek için savaşır

¹⁵ Hamurabi kanunları bahsedilen evlilik birliğinin bozulmasının nedenlerini ve bu noktadan sonra nasıl devam edilmesi gerektiğini de, çocuk sahibi olmadaki başarısızlık durumunda gerçekleşecek ekonomik mübadeleden, zina durumunda kadına (ve sevgiliye) verilecek cezaya kadar, tarif etmiştir. Bir erkeğin evli olmayan bir kadınla ilişkiye girmesi zina sayılmaz ve hatta erkek nikahsız eşlerin ‘sahibi’ olabilirken ve bu eşler nikahlı eşle aynı sorumluluklara sahip iken nikahlı eşin sahip olduğu ayrıcalıklara sahip değildiler. Hatırlatmak gerekir ki bu Sümer yasası sadece özgür insanlar (awilum) için geçerliydi; kadın ya da erkek hizmetçiler (muskenum) ve köleler (wardum) maddi mülk sayılmaktalardı.

¹⁶ Yunan savaş tanrısı Ares ve Eritreli tarım tanrısı Maris’in bağdaşığı olan Mars, savaş ve tarım tanrısıdır. Yunan panteonunda önemli bir savaşçı tanrıça bulunur: bilgelik, adalet ve askeri stratejinin tanrıçası Athena. Athena Romalılar’ın Minerva’sıyla bağdaşır. Yunanlılarda Athena organize ve stratejik savaşı temsil ederken; Mars, içgüdüsel, kaotik, kanlı savaşın, cephe savaşının temsilidir. Hiç düşünmeden savaşanların, sert, saldırgan neferlerin savaşısıdır. Bu, Mars’ta vücut bulan zalimlik, pervasızlık ve şiddetin yüceltimidir. Bu özellikler askeri manada belirleyicidir, nitekim bu savaşçı erkeklerin erkeklik kitabında korkakça geri çekilmek yoktur: ya zafer ya ölüm derler.

ve dünyada en bilinen büyük çaplı tahakküm yapılarından birinin, *pax romana*'nın¹⁷ parçası olmanın verdiği ayrıcalıklardan yararlanırdı. 20.yüzyılda İtalya'da yeniden tanımlanacak faşizme aşikar bir ilham kaynağı olarak, imparatora karşı görevleri ve onun kulu olması diğer her şeyden önemliydi.

Roma uygarlığı hükmettiği muazzam büyüklükte genişlettiği topraklarda patriyarkal egemenliği katılaştırarak kadınların görünmez kılınmasında bir adım daha attı. Üç kıtada hüküm sürdüğü yüzyıllar boyunca, eski zamanlar imparatorluğunun maksimum ifadesi onda birleştirilmişti. Öteki halkların ve kültürlerin fethi, asimilasyonu ve tektipleştirilmesine dayanarak, kelimenin tam anlamıyla da metaforik olarak da bütün yolların Roma'ya çıkacağı bir sistem tasarladılar. Bu hiç şüphesiz merkezi uygarlık sistemine¹⁸ paradigmasal bir örnektir.

III. Modernite'de Erkek

Batı Roma İmparatorluğu'nun düşüşü Antik Çağ olarak bilinen dönemin sonu oldu. O dönemden bugüne 1500 yıldan biraz daha az zaman geçmiş. Yine de bu döneme dair ulaşabildiğimiz bir hayli bilgi, mevcut *erkekliğin* inşasıyla alakalı bazı yönlerin altını çizerek kapsamlı bir tarihsel analize imkan veriyor.

İmparatorluğun düşüşü Roma'da merkezileşen egemenliği sonlandırarak, iktidar boşluğunu doldurmaya niyetli yeni elitlere önayak oldu. Hristiyan imgelemi ve kimliğinin parçalanmasına karşı kilit bir birleştirici unsur olarak Kilisenin artan gücüyle, feodal krallar sistemi Roma sonrası döneme yayıldı. Kilisenin egemenliğine karşı bir araya gelen farklı felsefi akımlar, sapkınlık suçlamasıyla acımasızca yok edilecek, muzafferlerin tabiriyle günahkar ve mekruh ilan edileceklerdi. Böylece soykırımdan geçirilmeleri adeta meşrulaştırılacaktır.

Ne var ki, Hristiyan hegemonyası ilerde tartışılır hale gelecekti. Yahudiliği yenileyen peygamberin doğumundan sadece 622 yıl sonra, Muhammed'in öğretileriyle İslam Ortadoğu'da hızla yayılmaya başladı. Bilinen ilk hacı seferi için Hristiyan takvimine göre 1095'te, İslami takvime göre 488'de çağrı yapıldı. Çağrı, aynı zamanda Bizans İmparatorluğunu tehdit eden Selçuklular'ın yayılmasına da karşıydı.

¹⁷ Pax Romana (MÖ 27 - MS 180), Latince "Roma Barışı" anlamına gelir. Roma İmparatorluğu'nun uzun soluklu barış dönemi için kullanılır.

¹⁸ Merkezi uygarlık sistemi ile küçük bir elit grup tarafından yönetilen, bütünlüklü bir hegemonya oluşturan (sosyal, kültürel, ekonomik, politik ve askeri) kurumları kastediyorum. Bu hegemonyanın gerçekleşebilmesi, toplumsal yığını idare eden bir otoritenin tesisi adına oluşturulan birbiriyle ilişkili kontrol ve yönetim yapılarına dayanır. Devlet, 'merkezi uygarlık sistemleri'nin olgusal temsilidir.

Bu 'kutsal savaş'a çağrı erkek-savaşçıların iki uçlu hikayesini Hristiyan-Müslüman ikilemiyle sürdürdü. Erkeğin eril ve seçkin tanrısına itaati, yönetici elitlerin toplumu idare etmek için ustalıklı kullandığı bir unsurdur ve bu daha sonra ortaya çıkacak sosyalist fikirlerde dine karşı bir garezin ("din insanların afyonudur") gelişmesine yol açacaktı.

Modern erkeklik inşasının diğer bir temel unsuru, merkezi uygarlığın dini kurumlarınca cinselliğin yeniden tanımlanmasıdır. Bu yeniden tanımlanma cinsel arzusunun günahla ilişkilendirilerek baskılanması ve damgalanmasıyla gerçekleştirilmiştir. Antik çok tanrılı dinlerin genellikle dişi ilahlarla ilişkilendirilen tören cinselliğine karşı, tek tanrılı dinlerde tanrının hizmetkarları sofu tebaalar olarak inşa edildiler. Bu dönemde iffet ve bekareti de kapsayan ve kirli olarak gördükleri arzulardan uzak bir saflık imgelemi kurularak cinselliğin farklı biçimlerini yaşayan insanları dinsizlikle ve kirlilikle suçlamalarına izin verecek kültürel bir yapılanma oluşturdular. Tüm bunlar evliliğin genelleştirilmesi ve kutsallaştırılmasına yol açacaktı, ticari materyalizmden uzaklaştırıp ona yeni bir ruhani boyut katacak böylece tanrının gözünde kabul edilebilir bir üreme modeli kurulmuş olacaktı. Zaman içerisinde toplumda çifte standart ortaya çıkacak ve kamuda muhafazakar değerler hüküm sürerken özel alanda erkeğin cinsel arzu tatminine izin verilecekti.

Çeşitli antik uygarlıklarda yaygın olarak kabul gören eşcinsel pratikler şiddetle baskılanacaktı.¹⁹ Bir yandan, tüm bunlar Judeo-Hristiyan cinsellik kavramsallaştırmasına (ki aynı zamanda İslam da bu kavramsallaştırmayı devralmıştır) meydan okumuş, böylece cinselliği evlilik ve üremeyle kısıtlamıştır. Diğer taraftan ise *erkekliğin* üstünlükçü ideasına karşı bir hakaret olarak da ortaya çıktı, çünkü cinsel penetrasyon eylemi kadın üzerinde bir egemenlik imgesi ile ilişkilendirilmekteydi. Bir *erkeğe* başka bir *erkek* tarafından penetr edilmesi zamanın cinsiyet rollerine meydan okumakta, eşcinsel erkeği kadın-erkek karşıtlığının ötesinde tanımdışı bir alana sürüklemekteydi. Eşcinselliği gerek fiziksel gerek ideolojik düzeyde ortadan kaldırmak niyetiyle giderek yükselen bir toplumsal feragat ortaya çıkmıştı ve bu durum eşcinselliği şeytani ve iğrenç bir durum olarak tanımlayan bir imgelem kurmuş ve bizim zamanımıza kadar sürecek olan bir utanç ve aşağılanma çerçevesi çizmiştir.

¹⁹ Bilinen ilk yargılamalar Büyükelçi Justinian ve karısı Teodora tarafından 6.yüzyılda başlatıldı: o zamanlar sokaklarda yürüyebilen eşcinsel erkekleri toplayarak hadım ettiler. Ancak eşcinselliğin özel bir hukuki başlık altında suçlanması ancak 13. yüzyıldan itibaren görülmektedir. İncil'e göre tanrı tarafından cezalandırılan Sodom şehrine atfla sodomi etiketlemesi başladı. En büyük cezalandırmalar engizisyon ve cadı avları zamanına rastlamaktadır. Silvia Federici'nin insanlık tarihinde "eşi benzeri görülmemiş bir cezalandırma" olarak tanımladığı bu dönemde kadınlar "dünyanın en iğrenç yaratıkları" olarak görülüyordu. Gizli topluluklar halinde, hegemonik dinsel kilise otoritesini reddeden toplumsal yapılar ve kadın erkek ilişkileri Arthur Evans tarafından 1978 yılında yazılan "Witchcraft and the Gay Counterculture" (Cadılık ve Gay Karşı Kültürü) kitabında ayrıntısıyla ele alınmaktadır.

Onbeşinci yüzyıldan itibaren Rönesans fikrinin Batı Avrupa’da yaygınlaşmasıyla birlikte antik Yunan düşünürlerin rasyonalizmini ebedileştirecek ve bizim bilimsel bilgi olarak adlandırdığımız dönem başlamıştır. Bu doktrinler aydınlanmış batılı erkek tarafından takip edilecek ve tartışılacak ancak nüfusun büyük bir kısmı bilimin inşa süreçlerinden dışlanmıştır. Bu bilimsel bilgi parçalı disiplinler evrenine yol açmış; ki bu evrende yalnızca görülebilir, deneyimlenebilir ve kanıtlanabilir olana bir değer atfedilmiş ve dolayısıyla maddi değerlerin altı çizilmiş duygusal ve ruhani metafizik değerler görünmez kılınmıştır. Bu fikirler öncelikle dini doktrinlerin meşrulaştırılması için kullanılırken sonrasında agnostizm için bir kapı açacaktı ve teokratik monarşilerin temelini oluşturan kilisenin dinsel iktidarına meydan okuyacak ve sosyalist fikirlerin gelişmesine izin verecekti.

Sömürgecilik ve Sanayi Devrimi-Kapitalist Modernitenin Çözülmesi

1492’de Christopher Columbus tarafından yürütülen seferler ile Modern Çağın başlangıcı olarak değerlendirilen ‘Amerika’nın keşfi’ batılı erkeğin uygarlıkların teknolojik gelişimi bağlamında ilkel ve geri olarak tanımlanan insan topluluklarıyla karşı karşıya gelmesini sağlamıştır.

Yerli nüfusu ‘barbar’ ve ‘medenileşmemiş’ olarak adlandırmakta beis görmezken beyaz erkeğin üstün bir varlık olarak konumlanmasına neden olacak bir imgelem ortaya koy-

dular ve bu beyaz erkek kıtada bulunan kaynakları sömürmek

için doğal bir hakka sahipken ‘yeni dünya’nın mukim-

lerini ‘medenileştirmek’ ve ‘hristiyanlaştırmak’ gibi

ahlaki bir görevi de vardı. İspanyol katolik kilisesi

ile Portekiz kralı arasında Amerika kıtasının

sömürgeleştirilmesi üzerinden çıkan ihtilafın

ardından her bir imparatorluğun alabileceği

topraklar Papa tarafından belirlenmeye

başladı. İki imparatorluğun yerlilere karşı

soykırım ve sömürgecilik süreçlerini başlat-

maları, kendi kültürleri ile dinlerini empoze

ederek tüm uygarlıkları yok etmeleri ile ilk

sömürgecilik dalgası başlamış oldu.

Kaynakların sömürülmesi ve değerli maden-

lerin yağmalanması sömürgeci imparatorlukları

büyük bir servet ve iktidar sağladı, ki tüm bunlar

inanılmaz bir iş gücü gerektirmekteydi. Gerekli iş

gücünün fiyatı inanılmaz olacaktı, bu nedenle im-

paratorluklar Roma İmparatorluğu’nun çökmesinin

Onbeşinci yüzyıldan itibaren Rönesans fikrinin Batı Avrupa’da yaygınlaşmasıyla birlikte antik Yunan düşünürlerin rasyonalizmini ebedileştirecek ve bizim bilimsel bilgi olarak adlandırdığımız dönem başlamıştır. Bu doktrinler aydınlanmış batılı erkek tarafından takip edilecek ve tartışılacak ancak nüfusun büyük bir kısmı bilimin inşa süreçlerinden dışlanmıştır.

ardından Hristiyan değerleri uyarınca kaldırılmış olan köleliği yeniden devreye soktular. Yerlileri hristiyanlaştırmak isteyen hristiyan misyonerlerce başlatılan felsefi ve teolojik tartışma Amerikan ‘barbar’larının tanrının gözünde bir ruha sahip oldukları ve bu nedenle köleleştirilmemeleri gerektiği sonucuna ulaşıldı. Köle ticareti bu nedenle Afrika kıtasına odaklandı çünkü Batılı elitlerin ırkçı argümanları siyahi nüfusun insan ruhuna sahip olmadığını iddia etmekteydi, böylece siyahiler Hristiyan dininin ilkeleri ile çelişmeden köleleştirilebileceklerdi.

İlk sömürgecilik dalgası ile gelen ekonomik refah diğer Avrupalı güçlerin yayılmacı ihtiraslarını tetikledi. Bu güçler kendi fetihlerine başladıklarında, ki biz buna ikinci dalga sömürgecilik diyoruz, sömürgecilik Afrika, Asya’nın hijyen, sağlık ve beslenmede gelişmelere neden olan bilimsel gelişmeler ‘eski kıta’da bir nüfus devrimine neden oldu. Nüfus artışı yeni fethedilen topraklarda yeni liman ve kentlerin inşa edilmesiyle birlikte işgal edilen toprakların sömürgeleştirilmesine izin verdi. Batılı erkek kendini dünyanın efendisi ve lordu olarak görüyordu, yerli nüfuslara yönelik soykırımların arasında yeni modern dünyanın sınırları sömürgeci güçlerin kendi aralarındaki savaşlar ve uzlaşmalarla ve anlaşmalarla çizilmekteydi.

Ancak, kölelik düzenine geri dönüş, eski zamanların hegemonik üretim modeliydi, uygarlıkların sürekli gelişimi tarafından öne sürülen ilerlemeci mantıkla çelişmekteydi. Ucuz işgücüne duyulan ihtiyaç pozitivist rasyonalizmin prizmasından geçirildi ve ilerlemeci imgeleme uyan bir çözüm geliştirildi: makine. Teknik gelişmeler bugün bizim sanayi devrimi olarak bildiğimiz üretimin mekanik sistematizasyonuna yol açtı. İngiltere bu gelişmenin beşiği idi,²⁰ ki tüm bu süreçler sömürgecilik tarafından tetiklenen pazar ekonomisiyle birlikte kapitalist moderniteye kapı açmıştı.

Bu kapitalist modernite erkeklik ve aile modelini çok az değişikliğe uğrattığı ataerkil sisteme mükemmel biçimde uyum sağlıyordu. Erkek aile çarkının motoru, sistemin devr-i daim etmesinin üretken gücü olarak algılanıyordu, Erkek eve para getiren güçlü ve mahir işçi oldu, ailesinin ihtiyaçlarını sağlayan babaya dönüştü. Burjuva alan başarı söylemi ile işaretlendi ve kapitalizmi güçlü akılcı erkeğin, kapitalist ekonominin ‘bilimi’ni anlayan ve ona hakim olan erkeğin zengin olabileceği ve daha yüksek bir toplumsal konum elde edebileceği bir sistem olarak sunuluyordu. Hakim elitlerin imtiyazları onların büyük çabalarının ve yeteneklerinin ürünü

²⁰ İngiltere’nin sanayi devrimin öncü gücü olmasını getiren pek çok farklı değişken vardır. Büyük sömürge yayılmasını sağlamlaştırmasını ve elinde tutmasını sağlayan donanmada üstünlüğünden ayrı olarak, büyük taşkömürü rezervleri ve İskoç James Watt tarafından geliştirilen buhar makinesi Britanya’nın sanayileşme sürecini ilk tamamlayan güç olmasını sağladı. Tüm bunlardan ayrı olarak ise Avrupa’nın diğer ülkelerinden farklı olarak İngiltere liberal bir parlamento sistemine sahipti ve bu da özel girişimlerin ve özel şirketlerin gelişmesine izin vermişti.

olarak sunuluyor ve böylece meşrulaştırılıyordu. Bununla birlikte yoksul erkek kendi toplumsal konumu için suçlanıyor ve para kazanamazsa aptal/cahil olarak sunuluyordu, çalışmazsa tembel ve parazit olmakla suçlanıyordu. Tüm bunlar kapitalist üretim sistemine katkı sağlamayan işsiz erkek imgesine aşığılanma ve utancı yapıştırıyordu.

Sosyalist fikirlerin parlaması toplumun ve iktidar yapılarının derinlemesine sorgulanması anlamına gelmekteydi. Mutlak monarkların iktidarı üzerine düşünen toplum sözleşmesi fikirlerinden ilham alarak sosyalistler servetin dağıtımını ve toplumsal sınıfların ilga edilmesini tartışarak eşitlik ve ortak iyiliği savunuyorlardı. Ancak, ataerkil baskıya dair analizin eksikliği bu fikirlerin özgürleştirici potansiyelini sınırladı. Karl Marx ve Frederich Engels tarafından geliştirilen bilimsel sosyalizm kadınların görünmezliğini sürdürerek tüm erkekler için eşitlik savunuyordu. Fikirleri işçiyi; kaderi, tarihin itici gücü olan sınıf mücadelesi aracılığıyla kapitalist toplumu, sosyalist bir topluma dönüştürmek olan, devrimci bir özne olarak resmetmekteydi. Sosyalist kadınlar kendi durumlarını erkekler tarafından ezilen özneler olarak görünür kıldıklarında çoğunlukla mücadeleyi bölmekle suçlandılar ve sınıf mücadelesi kazanıldığında tüm ezilme biçimlerinin sona ereceği argümanına maruz kaldılar.

Erkek Özne Feminizmle Karşılaşırken

Ataerkil egemenliği süreklileştirmenin en önemli stratejilerinden biri kültürel tekeli ele geçirmek, bilgi birikiminin kullanımını erkek elitlerle sınırlandırmaktır. Ancak burjuva kadınların eğitime ve aydınlanma fikirlerine erişimi kadınların toplumsal görünmezliğinin sorgulanması için bir kapı açtı ve bizim feminizmler olarak bildiğimiz hareketlerin doğuşuna neden oldu. Bu makale erkeklik kimliğinin kuruluşuna odaklandığı için feminist fikirlerin gelişimini ayrıntılı biçimde tartışmayacağım ancak bu fikirlerin erkek öznenin inşasını nasıl etkilediklerini ve mevcut erkek imgeleminin toplumsal düzeye erişmesini nasıl sağladıklarını aktaracağım.

Olympe de Gouges (Marie Gouze) tarafından yazılan “Kadınların Hakları Deklarasyonu ve Dişi Vatandaş” makalesiyle öncelenen birinci dalga feminizm on dokuzuncu yüzyılda ve yirminci yüzyılın başlarında büyüdü. Erkeklerle tanıyan haklar bağlamında hukuki eşitlik talep eden kadınların kolektif eylemleri ve örgütlenmesini başlattı. Bu eylemlilikler küçümseme ve şiddetle karşılaştı, pek çok erkek kendini bu kadınların fikirlerine karşı çıkmaya adadı ve eylemlere katılan kadınlarla onlara destek veren erkeklerle dalga geçmeye ömürlerini vakfettiler. Bu erkeklerin tavrı şu an bizim dilimizde seksizm/cinsiyetçilik olarak tanımlanmakta ve bu erkekler ataerkilliğin kendilerine sağladığı imtiyazlara dayanan konumlarının kadınların üstün oldukları gerçeğini getirdiğine inanarak, ataerkil düzeni aktif biçimde süreklileştirmek niyetindeydi. Bu erkekler

erkek imgelemindeki hegemonyaya yaslanmaktaydı ancak zaman içerisinde ataerkil egemenliği sorgulayan fikirlerin gelişmesiyle birlikte bu hegemonya yavaşça ortadan kalkmaya başladı.

Diğer yanda ataerkine karşı argümanları anlayan ve kadınların güçlendirilmesiyle kuruluşunu savunan anti-cinsiyetçi ya da pro-feminist erkekleri bulabiliriz. Bu erkekleri iki gruba ayırabiliriz: teorik imgelemi paylaşan ancak ataerkil egemenliğin sonlandırılması mücadelesinde aktif biçimde yer almayan edilgen ortaklar ve ataerkiye karşı aktif biçimde mücadele eden etken ortaklar. Ancak ikinci grup erkek azınlıktadır ve cinsiyetçi erkeklerin azar azar kaybettiği hegemonya ataerkillik konusunda muğlak olan erkekler tarafından ele geçirilmektedir. Bu erkekler ilerici olarak sınıflandırılabilir ve eşitlik gibi fikirleri savunabilirler, lakin bu fikirlerine zemin olan kadınların eşitliğine dönük yasal iyileşmeler üzerinden kendi anlatılarını geliştirirler. Toplumda kadınların daha görünür olmasıyla birlikte yerlerinden edilmiş hissederler ve yeni gelişmelere pasif bir direnç geliştirerek feminist anlatıya ataerkil bir retorikle karşılık verirler. Kadınların kurtuluşu anlatısını kabul edebilirler ancak kendi imtiyazları sorgulandığında bazen şiddetle bile karşılık verebilirler.

Feminist hareketin 20.yüzyılın ikinci yarısında başlayan ikinci dalgası, yasal hakların ötesine giderek, özne olarak *kadının* derin bir analizine yöneldi. Kadın kimliğinin özsel analizi ve buna dönük akademik araştırma, ilksel kadın değerlerini, zayıflık gibi ataerkil baskınlık altında eklenen değerlerden ayırtırmayı niyet ediyordu. Zayıflık kadınsılıkla ilişkilendirilirken, güç erkeklerle ilişkilendirilir. Çünkü ikili mantığa göre erkekler güçlüyse, kadınlar zayıf olmak zorundaydı. Kadın öznenin sorgulanması kendisiyle birlikte erkek öznenin ve kadının kimliğinin yapısökümü sürecini kopyalamaya niyet eden feminist erkeklerin sorgulanmasını da getirdi. Bu çözümlemeler, erkeklik çalışmalarına kapı araladı. Fakat erkek kimliğindeki bütün değerlerin erkekler tarafından inşa edildiğini ve ataerkil egemenliğin değerlerini reddetmeye niyet ettiklerinde bunun görünüşte kendi kimliklerinin reddine yol açtığını gördüler.²¹

Feminizme dair tartışmak üzere toplanan ‘kadın grupları’ taklit edilerek ‘erkek grupları’ oluşturuldu. Anti-ataerkil erkeklik üzerine ilk çalışmalar, bir kimlik perspektifinin boşluğuyla, mitsel-şiişel²² bir hareket doğurdu. Bu hareketle, kendisine doğal olan değerleriyle hayali bir erkek tanımlayarak yeni bir erkek kimliği tanımlamaya çalıştılar.

²¹ Victor Seidler, 1991’de “Cinsel Politikayı Yeniden Yaratmak”ta şöyle yazar: “Erkekler nesiller boyunca kadınların, geylemin ve lezbiyenlerin ezilmesini meşrulaştırmak için kullanılan özcüleşirmeden kaçmak için mücadele ediyorlar gibi görünüyor. Erkeklik, ‘yapı bozumuna’ uğratılmaz, sadece reddedilebilir.

²² “Mitsel-şiişel hareket”, 1980’lerin sonunda ABD’de ortaya çıktı ve başlangıçta şair Robert Bly öncülüğü etti. Bu hareket, ağırlıklı olarak, *erkeğin* kimlik krizinden tatmin olmayan ve rahatsız olan, ‘güçlerini deneyimleyebilecekleri’ ‘doğal’ veya ‘mitik’ alanları doğrulayan bir ataerkilliğin erozyonu

‘Erkek hakları’²³ olarak bilinen diğer ‘erkek grupları’, babalık haklarını savunan duyarlı erkeklerden, mahkeme kararıyla çocuklarının velayetinin annelerine verilmesinden rahatsız olan erkeklere kadar herkesin olduğu kaotik bir bileşenden oluşuyordu. Bunlar, esasen kadınların çok ileri gittiğini ve kadınları destekleyerek tersinden ayrımcılığa yol açtığı için yasal düzenlemelerin durdurulması gerektiğini düşünen ‘hafif’ cinsiyetçilerin toplandığı gruplardı. Kaçınılmaz olarak, kendilerini kamuya nadiren böyle tanıtan fakat ‘geleneksel’ ataerkil erkekliği yeniden tesis etmek isteyen anti-feminist gruplar veya erkeklerin üstünlüğünü savunan gruplar da vardır. Bu gruplar sıklıkla dinci köktenciliklerle ya da ırkçı, yabancı düşmanı gruplarla bağlantılıdır.

Özellikle sosyoloji, psikoloji veya antropoloji gibi sosyal bilimlerde yüksek öğrenim gören genç erkeklerden oluşan anti cinsiyetçi ya da pro-feminist²⁴ erkek gruplar da bulunmaktadır. Bunlar esasen çalışma ya da tartışma gruplarıdır. Bu gruplar muhtemelen ataerkil hakimiyetin yol açtığı adaletsizlikle kadın partnerlerine verdiği

olarak gördükleri duruma karşılık veren heteroseksüel beyazlardan oluşuyordu. İddialarına göre faaliyetlerinin büyük kısmı ‘babanın yokluğu’, ‘annenin gücü’ ve ‘erkeklerin feminizasyonu’ zamanlarında, ‘eril enerjiyi’ eski haline getiren introspektif bir çalışmadan kaynaklanmaktadır. Başta hafta sonu doğal mekanlarda toplanan gruplarla sürdürdükleri etkinlikler, ‘erkeksi hassasiyet’ ile yeniden bağlanmaya izin veren, kendi kendine yeten grupları ve duygusal destek için bir alanı etkili bir şekilde üreten erkeklerin ‘vahşi doğasını’ kurtarmak için yapılan ritüellerden oluşur.

²³ ‘Erkek hakları’ ya da ‘erkek haklarını savunan’ gruplar, yasama sistemlerinde değişiklik yapmak üzere örgütlenmiş olan, ataerkil hakimiyeti sınırlamak ve yasal eşitlik yaratmak isteyen ‘kadın hakları’ gruplarına açıkça karşı görünüyorlar. Erkeklik üzerine yoğunlaşmış bir bilim adamı olan Michael Kimmel bir röportajında, şunu söylüyor: “Erkeklik araştırmaları, kadınlar üzerinde sahip oldukları tüm güce rağmen, çoğu erkeğin mutsuz olduğunu ve güçlü hissetmediklerini öne sürer.” (Caribi ve Armengol, La Masculinidad’tan bir tartışma). Kadınlara karşı şiddet kullanan erkeklerin, gücü kadınlar üzerinde deneyimlemek ve günlük yaşantılarında deneyimledikleri bir güç olmadığı için bunu sık sık yaptıklarını öne sürüyor. “Cinsiyetçilik, erkekler için bir grup olarak işe yarar. Bir erkek için bir birey olarak işe yaramaz. Çoğu erkek, ataerkil yapıda güçlü hissetmeyen insanlar olarak, daha ziyade güç sahibi değillermiş gibi hissederler.” Muhtemelen söz konusu ‘erkek hakları grupları’ kendilerini politik amaçlarla örgütlemenin kolektif süreci sayesinde ve malesef ataerkil sistemin onlara sağladığı o ayrıcalıkları savunmaya çalışan amaçlar olmasına rağmen onların güç hissini deneyimlemelerine izin veriyor.

²⁴ Bu gruplar feminist alanlarda sık sık tartışmalara yol açtı: bazı akımlar katkılarını önemli ve gerekli görürken, bazıları bu grupların çok öne çıkmaları halinde kadınların görünmezliğini sürdürmeye neden olacağını belirtti. Ayrıca ataerkil egemenliğin basit bir cila ile yeniden üretilmesinin, yumuşatılmasının, sistemi daha fazla tolere ederek aşılmasını zorlaştıracığı konusunda uyarıda bulundular. Kesinlikle, bunların fırsatçı gruplar olduğu doğruysa, fikirleriyle “ben” in bir kültürel fenomeni ile bir kahramanlık arayışında gerçekten derin bir bağlılığı kanıtlandılar. 1995’te Imelda Whelehan “Modern Feminist Düşünce: İkinci Dalga’dan ‘Post-Feminizme’” kitabında, mitopoetik hareketin büyümesine karşı feministlerin alması gereken tutumu şöyle ifade ediyor: “Feminist bir devrimci hareketin parçası olan bir erkek hareketine ihtiyacımız var. Toplumumuzdaki erkek kitleleri cinsiyetçiliklerini öğrenmedikçe erkeksi ayrıcalıklarından da vazgeçmezler. O zaman da erkeklerin sadece erkekler için yönettiği, yalnızca erkeklerin katıldığı bir hareketin, ataerkil kültür içinde farklı ancak yine de baskıcı olma riski taşıdığı açıktır.”

zararlara şahit olduktan sonra, hegemonik erkeklikten mağdur olduktan, belki de sadece ataerkilliğin ürettiği acıyı anladıktan sonra yüzleşmişlerdir. Bu gruplar, feminist teorilerle kadınlara karşı tutumlarını gözden geçirmek, eril sosyalleşmenin sakatlayıcı ya-bancılaştırmasına odaklanarak ataerkil baskının erkekleri nasıl etkilediğini çözümlemek temelinde ilişkililiyorlar. Ataerkil bir toplumda erkek olmanın getirdiği ayrıcalıkları gözden geçirerek, feminizmlerin geliştirdiği yeni kadınlık halleriyle uyum içinde yaşayacak erkeklik modelini ortaya koyma istencindeler.

Başlangıçta post-feminizm olarak adlandırılan üçüncü dalga feminizm, 20. yüzyılın sonlarında başladı ve halen yaşıyor. Özcülükten sıyrılan çözümlemeleriyle, tek bir kadın öznenin olmadığını öne sürerek kesişimsellik tahlillerine kapı açıyor. Irk, sınıf, cinsel yönelim, yaş, din ve diğerleri gibi farklı baskıların etkileşimi incelenmekte ve tartışılmaktadır. Bu, aynı zamanda tek bir erkek öznenin²⁵ olmadığı fikrine götürerek; hegemonik olmayan, geleneksel hakim erkekliğin ataerkil baskısıyla görünmez kılınan, erkekliklerin araştırılmasına da fırsat sunuyor.²⁶

Toplumsal cinsiyet rollerindeki kadın-erkek ikiliğini sorgulayan kuir/queer teori, teorik alanda yapılan çözümlemelerin perspektifini genişletir. Bu tartışmaların getirdiği yenilikçi ve değişik imkanlara karşın, bu postmodern teorilerin geliştiği akademik yapı ve kullandıkları dilin ziyadesiyle teorik olması, eğitim seviyesi yüksek Batılılarla sınırlı kalmalarına ve geniş bir toplumsal kesimle diyaloga girmelerine engel oluyor. Diğer taraftan, kısmen henüz çok yeni olmasından, kısmen de *kadın-erkek* öznelinin inşasının anti-tezi olarak koşullanmasından ötürü, bu teorilerin *erkeğin* kimliğin gelişmesindeki pratik etkisi hala bilinmiyor. Bu teoriler, bir taraftan kadın-erkek ikiliğinin ötesinde kimliklerin inşasının mümkün olduğu bir tahayyül sunarken; diğer taraftan eril öznelinin, ezen cinsin üyeleri olarak kendi toplumsal gerçeklikleriyle yüzleşmeden, bu uçucu kimlikler arasında sığınak bulmalarına fırsat sunuyor.

Bütün bunlardan azade ya da belki bunlardan ötürü, anti-ataerkil erkek grupları çoğalmakta. Geleneksel hakim erkeklikle derdi olanlara yer açma istenciyle, çeşitlilik ve karşılıklı destek alanları oluşturuyorlar. Ataerkil sistemin şiddetine maruz kalanlara destek sunmak, (cinsel kimliğinden ve yöneliminden bağımsız) eşlerle saygı ve özene dayalı birliktelikler kurmanın yollarını izah etmeye çalışmak, egemen ataerkil sistemin ötesine geçen bir erkeklik imgelemi inşa etmek hedefiyle çalışırlar.

²⁵ Seidler’in belirttiği gibi, “Birden fazla erkekliği tanımak sadece ilk adımdır, aralarındaki ilişkileri incelemek zorundayız. Ayrıca, ilişkiler toplumsal cinsiyet kategorisi içinde sınıf ve ırk bağlarıyla ele alınmalı. Siyah gay erkekler ve feminist fabrika işçileri olduğu gibi orta sınıf tecavüzçüler ve burjuva travestiler de vardır.

²⁶ Ramon Flecha, Lidia Puigvert ve Oriol Ríos, çalışmalarında erkekliğin şu şekilde sınıflandırılmasını önermektedirler: Baskın Geleneksel Erkeklik, Ezilen Geleneksel Erkeklik ve Yeni Erkeklik Alternatifleri (“The New Masculinities and the Overcoming of Gender Violence [Yeni Erkeklikler ve Toplumsal Cinsiyet Şiddetinin Aşılması], International and Multidisciplinary Journal of Social Sciences, 2013)

Modern Bilimde Erkekliğin İnşası

Fidan Yıldırım

“Bilim tarafsızdır!” Yaşamımız boyunca çokça duyup okuduğumuz ve uzun süre sorgulamaksızın doğruluğuna inanıp savunduğumuz bir klişe. “Yapılan bilimsel araştırmaların da kanıtladığı gibi...” diye başlayan veya “bilim böyle söylüyor” diye son noktayı koyan nice cümleler kurmuş veya duymuşuzdur. Bilimin söyledikleri öylesine kesin ve güvenilir ki, çoğumuz onları sorgulamayı düşünmez bile! Bilim veya ‘bilim adamı’ dendiğinde içimizde derin bir saygı uyanır, kutsal ve erişilmez olana duyulana benzer duygularla dolarız. Bilimin insanlık için olduğuna ve onun için çalıştığına dair öylesine derin bir inançla şekillendirilmişizdir ki, bilim adına insanlık değerlerinin her gün bin bir şekilde ayaklar altına alındığını görmez gözlerimiz. Oysa dünyamızın bugün adeta yaşamı yutan bir cehenneme dönüşmesinde, insan-doğa uyumunun yerine, insan merkezli bir bakış açısıyla doğanın tahrip edilmesinde, beyaz ırkın diğer insan ırklarından üstünlüğünü savunan bakış açısının hala insan ilişkilerini zehirleyip durmasında bilimin egemen erkek zihniyetiyle yoğrulmasının payı var. Dünyamızın sunduğu yeraltı ve yerüstü nimetlerinin eşitsiz kullanımı nedeniyle kimi yerlerde obezite alıp başını giderken, kimi yerlerde ise açlıktan ölümlerin yaygınca yaşanmasında, buna benzer nice sorunun temelinde bilimin egemenlik, ırkçılık, cinsiyetçilik ve sömürü politikalarının beslendiği bir kaynak haline getirilmesinin önemli etkisi vardır.

Modern bilim, tüm tarafsızlık iddialarına rağmen sınıflar, uluslar, ırklar, cinsiyetler üstü değildir; beyaz ırkın diğer ırklara üstünlüğünü kanıtlamaya dönük nice çabalar harcanmıştır sözde bilimciler tarafından. Beyaz adamın, Afrika ve Amerika başta olmak üzere, dünyanın dört bir yanında gerçekleştirdiği sömürü seferlerinde, en büyük dayanağı bilimsel alanda kat edilen gelişmeler ve buluşlar olmuştur. Ortaçağ dinsel karanlığına karşı; aydınlanmanın, özgürlüğün, eşitliğin

yaratıcısı olma iddiasıyla girilen bilimler çağı, burjuvazi öncülüğünde tarihin en yıkıcı sistemlerinden biri olan kapitalist hegemonyayla sonuçlanmış; kapitalizmin hizmetindeki bilim adeta burjuvazinin dini haline gelmiştir. Tüm insanlar ve insanlık için olma iddiasındaki bilim, adım adım kapitalist iktidar güçleri ve güçlü çıkar gruplarının amaç ve çıkarlarına endeksli hale gelmiş; egemenlik ve sömürü sistemlerinin inşası ve savunulmasının hizmetine sokulmuştur.

Bu yazımızda, güç ve egemenlik ilişkilerinin süreklileşmesinde bilimin, egemenliği ve erkekliği inşadaki rolünü irdeleyeceğiz. Bu rolü insanın en çok da kadına yaklaşımda kendini açığa vurmasından kaynaklı, erkekliğin inşasını erkek egemen aklın ve bilimin kadını ele almasını açığa çıkarmaya çalışacağız. Bu anlamda denilebilir ki kadının zeka, biyoloji, fizik vb her anlamda zayıflığının kanıtlanması, erkeğin güçle özdeşleştirilmesinin esası haline getirilmiştir. Bunun verileri oluşturulmuş, bilimsel temele dayandırılmış ve modernite bu verilere dayanarak küresel egemenlik sistemini ve toplumunu yaratmıştır.

Bilimde Cinsiyetçilik İdeolojisi

Bilimin bir hegemonya aracına dönüştürülmesinin, erkekliğin inşasının kendisini en çok ele verdiği konulardan biri, kadın ve bilim ilişkisidir. Bilim alanı erkeklerin ağırlıkta olduğu bir alandır. Bilim adeta erkek işi olarak görülmekte, kadınlar bu alanda kendilerine güçlüklerle yer bulabilmektedirler. Doğa bilimleri, özellikle de uygulamalı bilimlerin kadınlara uygun olmadığı düşünülmektedir. Bu nedenle kadınların bu bilimler konusunda eğitim alması olanakları sınırlıdır. Üstelik, eğitim konusunda sınırlandırılmış olmak da yetmemekte, kadınlar bu alanlarda eğitim almış dahi olsalar mesleklerini yapmada birçok zorluk ve engelle karşılaşmaktadırlar. Bilim politikalarına yön veren siyasi ve ekonomik kurumlar erkeklerin tekelinde olduğundan bu konuda da kadınların katılımı yok denecek düzeydedir. Bu da kapitalist sistemin ezdiği diğer kesimler gibi kadınların da bilim ve teknolojinin nesnesi haline getirilmelerine, buna karşılık onların nimetlerinden eşitsiz yararlanmalarına neden olmaktadır. Kadının bilimde neden var olmadığı sorusuna Jill Bowling ve Brian Martin şu cevabı veriyor: “Bilimdeki erkek egemenliği, erkek kontrolündeki baskın sosyal yapılarla, cinsiyetçi iş bölümü, toplumsallaşma ve doğrudan ayırım yoluyla, erkeklerin de fark etmediği bir mekanizmayla, kadınları güçlü pozisyonlardan dışlayarak yaşamaya devam eder. Bilimde bilgi birikimi erkeksidir, kadın deneyimini yok sayar ve yarış ve hiyerarşi üzerine kuruludur.”¹

¹ Science and Public Policy dergisi, Aralık 1985

Bilim alanının erkeklerin tekelinde olması, kadınların bilimsel alanda kendine fazla yer bulamaması gibi olgular bilimdeki erkek egemenliğinin gözle görülen yanlarından ve feminist hareketin bu ayrımcılığın son bulması, kadınların her alanda olduğu gibi bilim alanında da daha fazla katılma şansı elde etmesi için yürüttüğü çalışmalarına da konu edilmektedir. Ancak bilimin erkek egemen karakteri bunun çok ötesindedir. Bilimsel alandaki kadınların sayıca artmasıyla giderilebilecek bir şey değildir. Sayısal temsil düzeyi de önemli olmakla ve bir amaç olarak sahiplenilmesi gerekmektedir. Bilimdeki eril bakış açısını, erkekliğin inşasındaki rolünü ve toplumsal cinsiyetçiliği besleyen karakterini deşifre etmek, doğruları ortaya çıkarmak ve cinsiyetçilikten arınmış bir bilim gerçeğine ulaşmak, çok daha fazla önem arz etmektedir.

İnsanlık tarihinin çok uzun bir dönemine bilgece öncülük etmiş bulunan kadın, binyıllar boyunca ortaya çıkardığı bilgi ve buluşların erkek eliyle kendisinden zorla ve hileyle çalınması yetmiyormuş gibi, mitoloji, din, felsefe ve bilim yoluyla da gerçekliği çarpıtılarak tanınmaz hale getirilmiştir. Neolitiğin yaratıcı ve bilge ana tanrıçası, erkek egemen bakış açısının hurafeleri ile adım adım değersizleştirilip küçültülmüş; kendisi de kendi doğasına ve tarihine yabancılaştırılmıştır. Kendini bulması, ancak erkek egemen aklın ona dair yalanlarını bir bir açığa çıkarıp mahkum etmesi ve doğruları açığa çıkarmasıyla mümkündür. Kendi gerçek tarihini ortaya çıkarmak kadar, eril tarih ve düşüncenin adım adım nasıl örüldüğünü deşifre etmek de bu yolda ilerleme kaydetmek açısından büyük önem taşımaktadır. Egemen erkek, zihnin esnek ve şekillendirilebilir bir şey olduğunu keşfettiğinden bu yana, kendi iktidarını korumak ve sağlamlaştırmak için, insan beynini amaçlarına uygun şekillendirmenin yol ve yöntemlerini sürekli geliştirmeye çalışmıştır. İktidarını, öncelikle kadın üzerinde hakimiyet kurarak şekillendirdiği için de kadının köleliğini sürdürmek ve derinleştirmek en temel amacı olmuştur. Bu yüzden de hep kadınların fiziksel ve zihinsel açıdan geri olduğu düşüncesini işlemiştir. Kadın, eril bilim tarafından da özne olan erkeğin üzerinde her türlü tasarrufta bulunabileceği bir nesne derekesine düşürülmüştür. Adım adım örülen kadının erkekten düşük derecede, geri, akıllı kıt, zayıf vb. olduğu düşüncesi bilimlerin sözde tarafsızlığı kisvesi altında daha da incelenmiş ve derinleşmiş olarak işlenmeye başlamıştır.

Bilginin Gücünden Gücün Bilimine

Feminist bilim tarihçileri, bilimin tarihsel kuruluşunun toplumsal cinsiyetçilikle bağıni çeşitli araştırmalarla ortaya koymuşlardır. Bu araştırmalar, on yedinci yüzyıldan başlayarak gelişme gösteren modern bilimin, eril bir söyleme sahip olduğunu göstermektedir. “Tahakküm ve denetim bilimsel araştırmanın temel itkisidir” diyen ve modern bilimin kurucusu olarak kabul edilen İngiliz filozof ve bilim adamı Francis Bacon’ın düşüncesinde bilim ağır bir cinsiyetçi söylemle ifadeye kavuşmuştur. Bacon, doğa ile insan aklı arasındaki bilme ilişkisini bir tahakküm ilişkisi olarak formüle ederken, ataeril aile

ve evlilik metaforlarıyla ile cadı avlarını yoğunca kullanmıştır. Bilimsel bilginin temelini oluşturan özne-nesne arasındaki ilişki; cinsel ilişki, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet metaforlarıyla ele alınmıştır. Bacon’a göre, “bilgi güçtür!” Bu nedenle de burjuvazi, ‘gücü’ temsil ettiğinden, bilimi iktidarını kurmanın ve sürdürmenin aracı olarak görüp ona adeta el koymuştur! Her şeyi özne-nesne ayrımına tabi tutarak hiyerarşik temelde ele alan Bacon, etkin ve esas olanı özne, edilgen ve tali olanı ise nesne olarak tanımlamaktadır. Ona göre akıl eril, doğa dişildir ve akıl doğa üzerinde tahakkümünü kurmak için onu ele geçirebilir, fethedebilir, baştan çıkarabilir. Aynı ilişki ve metaforlar kadınla erkek için de geçerlidir. Özne olan erkek, nesne olan kadın üzerinde her türlü tasarrufta bulunabilir, onu kendisinin yararına kullanabilir! Erkeğin modern bilim üzerindeki hakimiyeti, bilimin eril bir dil edinmesinde temel etkidir ve erkek bilim yaparken, kendi karakterini ve deneyimlerini de ona aktarır! Bu durum, modern bilimin neden eril bir karakterde olduğunu açıklayan temel etkenlerden biridir. Modern bilimin eril karakterde oluşu, salt onun eril bir dile sahip olmasından kaynaklanmıyor, daha da önemlisi bu bilim erkekliğin inşasında ve süreklileşmesinde önemli bir rol oynuyor. Nesnel olma iddiasındaki modern bilim, çok ince bir tarzda ataeril bakış açısının yerleşmesi ve kökleşmesi için çalışıyor; toplumsal cinsiyetçiliği tekrar tekrar yeniden üretiyor.

Kadına Savaş Açan Bilim

Kadın bedeni, modern bilimin erkekliğin inşasında, en çok odaklandığı ve manipüle ettiği alan oluyor. Tarih boyunca, erkek egemenliğinin özellikle üzerinde durduğu bu alan, önceleri dinsel, geleneksel ve toplumsal hiyerarşiler temelinde normlara bağlanırken, 18. yüzyıldan itibaren yaşanan radikal paradigma değişikliği ile yeni bir içerik kazandı. Daha önceleri açık ve katı bir biçimde ötekileştirilen, ikinci derecede sayılan ve dinsel yargılarla mahkum edilen kadının bedeni, bu yüzyıldan başlayarak daha doğal kategorilerle denetlenmeye başladı. 19. yüzyılda, yeni modern paradigma, kadınları cinsiyet esasına göre, erkek cinsiyeti karşısındaki farklılıkları temelinde, bir ‘ikili karşıtlık’ oluşturarak ele alıp tanımlamaya girişti. Bu yüzyılda tıp, kadın bedenini doğal döngüsünden kopararak, belli standartların içine hapsetti. Kadının varlığı rahime endeksenerek, rahimden dolayı kadının biyolojik olarak kırılgan, zayıf

Modern bilimin eril karakterde oluşu, salt onun eril bir dile sahip olmasından kaynaklanmıyor, daha da önemlisi bu bilim erkekliğin inşasında ve süreklileşmesinde önemli bir rol oynuyor. Nesnel olma iddiasındaki modern bilim, çok ince bir tarzda ataeril bakış açısının yerleşmesi ve kökleşmesi için çalışıyor; toplumsal cinsiyetçiliği tekrar tekrar yeniden üretiyor.

ve hasta bir varlık olduğu işlenmeye başladı. Adet kanaması, doğum, emzirme, kürtaj, menopoz gibi kadına has olguların, onun sinirsel bütünlüğünü bozup belirsizlik, düzensizlik ve duygusal çöküşe sürüklediği ileri sürüldü. Birçok Rönesans düşünürü ve tıp adamı, kadınların rahimlerinin onları histeriye daha yatkın kıldığını savunmaktaydı. Bunun bir sonucu olarak, histeri bir kadın hastalığı olarak tanımlandı. Üstelik rahim, kadınların muhakeme yeteneklerinin zayıf olmasından, nefret, kin, korku, öfke gibi duyguları keskin yaşamalarından da sorumlu tutuluyordu. Kadınların yaşadığı sorunların, erkek egemen bakış açısıyla ve toplumsal cinsiyetçilikle bağı, böylece örtbas edilip kadın bedeni sorunların kaynağı olarak gösterilmeye başlandı. Bununla da kalınmayarak zihinsel aktivite, yükseköğrenim, meslek edinme çabası gibi, geleneksel kadın aktiviteleri dışında kalan aktivitelerin kadında histeriye neden olabileceği varsayımıyla kadınlar geleneksel toplumsal rolleri içinde kalmaya yönlendirildi. Modern bilimin bakış açısına göre, kadınlar fizyolojik ve psikolojik olarak zayıf varlıklardı ve bu zayıflık onları zihinsel ve duygusal olarak da zayıf kılmaktaydı. Bu nedenle de kamu yaşamında onlara yer olamayacağı gibi, ahlaki olarak da kendilerini gerçekleştirme gücünde olmamalarından dolayı erkeğin ve toplumun kontrolü altında tutulmaları gerekirdi! Kadının kendi bedeninde yeni bir can yaratma gücünü, onun elinden alamayan eril akıl çareyi onun doğurganlığını küçümsemekte ve üremeyi mümkün kılan bedensel yapısını bilimsellik kisvesi altında karalamakta buluyordu!

Modern paradigmanın önemli disiplinlerinden biyoloji, tıp, psikoloji ve psikiyatrinin cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve cinselliği ele alış tarzları ataerkilliğin beslenmesi ve yeniden üretilmesinde çok büyük rol oynamaktadır.

“Modern kadınlığın yaratılma süreci, kadını bedenine ve üretrasına kapatan tıbbın modern gelişmesiyle eş zamanlı yürür. Modernliğin yaşamına içkin olan standart ve homojen simgesel evrenlerin olmadığı zaman ve kültürlerde cinsiyet bedensel bir kapanma olarak değil; devingenliğin, dönüşümün ve akışkanlığın ürünü olarak kurgulanıyor ve deneyimleniyordu. Cinsiyetin akışkan kurgusu, aynı zamanda tıp bilgisiyle de desteklenir. Başka bir deyişle tıp bir cinsiyet kurgusunun yaratılmasında her zaman söz sahibiydi, fakat cinsiyet hiçbir zaman modern tıpta olduğu kadar bedenlere tıkıştırılmamıştı. Modern tıp (patolojikleştirme) ve kriminalleştirme pratikleri aynı zamanda kadın bedenine dair bilgiyi ve eylemlilik hallerini iktidar dolayısıyla yeniden değerlendirmeyi mümkün kıldı ve iktidarın sızabildiği modern bir kadınlık tanımı yarattı. Modern, liberal, özerk bireyselliğin yaratılmasında bu kendine kaplanmış, sınırları sabitlenmiş beden algısının büyük rolü olacaktır. Bu gelişimin kökenleri bedenin animasından (ruh) bağımsızlaşmış seküler bir makine-düzenek olarak algılanmasından başlayan bir süreç içinde şekillenir.”²

² Elifhan Köse, “Bir keşif olarak modern kadınlık: tıp, beden ve cinsellik,” Fe Dergi 1, no. 2 (2009): 71-78.

Doğal Tıp Bilgisinden Cadı Avları Bilimciliğine

Modern kadınlık, modern tıp bilgisi temelinde cinsiyetlerin bedenleştirilmesinin ürünüdür. Ortaçağda böylesi bir bedenleştirmeden söz edilemez. Eril ve dişil, farklılık üzerinden tanımlanmamakta; dişil beden erilin yetkinleşmemiş, eksik bir kopyası olarak değerlendirilmektedir. Ortaçağ biyolojisine göre; kan, sperm, yumurta ve embriyon uygun koşullarda birbirine dönüşebilme kapasitesine sahiptir. Bu bakış açısında, kadın ve erkeği katı biçimde karşılaştırma yoktur. Oysa modern paradigmada cinsiyet, kadın ve erkek bedenleri arasındaki temel biyolojik farklılıklara odaklanır; fizyolojik farklılıklar abartılarak öne çıkarılırken ortak yanlar ise bastırılarak gölgelenir. Üreme işlevindeki farklılıklar, kadın ve erkekleri tanımlamanın temeline oturtulup şişirilir. “Bu sınıflandırma biçimlerinin ikiliklerle yürüyen sistematüğünü anlamak için ikiciliklerin ‘hem hem de’ yaşayışını nasıl ‘ya ya da’ya dönüştüren bir bastırma mekanizmasıyla çalıştığını göstermek önemlidir. Birbirine dönüşebilen akışkanlık içindeki ikiliklerin oluşturduğu bir kültürün yerine, ‘açık seçik’ ifade edilebilir, itirafa uygun ve müphemliliğin sona erdirildiği bir ilişkiler sistematüğü oluşturulmaktadır. Beden-ruh/ zihin, zaman-mekan, dişil-eril, sıcak-soğuk, ölüm-yaşam gibi hallerin birbirine dönüştüğü bir dünyanın kaybı, doğumun ve dönüşümün sadece cinsel üreme kapasitesi olarak kadın bedenine tıbben ‘tıkıştırıldığı’ modern bir dünyayı serimler.”³

Kadın bedeninin tıbbileştirilmesi ve kriminalizasyonu, kadının yaşama zengince ve çok yönlü katıldığı zamanların kültüründen ve bilgisinden kopararak salt cinselliğe ve doğurganlığa endeksli bir yaşama mahkum edilmesiyle paralel yürür. Cadı avları, kadının doğal tıp bilgisini insanların, özellikle de kadınların hizmetine sokmasını engelleme, kadının kendi bedeni üzerindeki hakimiyetini onun elinden alarak kadın bedenini sistemin amaçlarına uygun tarzda kontrol etme amacıyla da geliştirilmiştir. Cadı olarak nitelendirilip öldürülenler genelde doğal yollarla kürtaj yapanlar ya da doğurganlık çağı geride kalan kadınlardır. Kapitalist sistemin ekonomik, askeri ihtiyaçları nedeniyle doğurganlığı körüklediği bir çağda, kadın bedenini tam olarak kontrol etme amacının bir sonucudur. Kadının tıbbi birikimini, kendi amaçları doğrultusunda geliştirdiği tıp bilimine bir alternatif olarak gördüğünden, o birikimi gasp etme ve kadın bedeni üzerinde hiyerarşik hegemonyasını kurma amacını gütmüştür.

Modern bilim kadını bedenselleştirip zayıf ve güçsüz olduğunu işleyerek, kamusal alanın dışına iterken, onu cinselleştirerek de doğurganlık özelliğini öne çıkarmış ve eve kapatmıştır. Kadının tıbbileştirilmesi ve cinselleştirilmesi bir arada yürütülmüştür. 17. yüzyılda tıp literatüründe insan anatomisi erkek bedeninde somutluk kazanırken, kadın bedeni ise, erkek anatomisine kadın üreme organlarının eklenmesiyle ifade edilmiştir. Böylece insan, erkekte somutlaştırılırken,

³ Elifhan Köse, a.g.e.

kadın bedeninin simgeleri olan göğüs, vajina ve rahmin birer parça olarak erkek bedene eklenmesiyle kadın anatomisi şekillendirilmiştir. Tek tanrılı dinlerde Adem'in kaburga kemiğinden yaratılarak varlık bulan kadın, modern bilimde erkek bedeninde cinsel organlarıyla bir eklenti biçiminde varlık kazanmıştır! Ayrıca, tıbbın değişik dönemlerinde, kadınlığı simgeleyen organ, kadına biçilen role göre farklılaşmıştır. 18. yüzyıl tıbbında kadını simgeleyen organ aileyi besleyen göğüsler iken, 19. yüzyılda ise, doğurganlığın ifadesi olan rahim kadının simgesi haline getirilmiştir. Tıbbi illüstrasyonlarda, kadın bedeninde öne çıkan, onun cinselliğine vurguyla üretrası iken, erkekte göze çarpan kaslı yapısıdır. Görsel olarak da kadın cinselliği ile erkek ise cinselliğinden arınmış olarak güçlülüğü ve hareketliliği ile işlenir. Böylece kadına biçilen toplumsal rol, tıp yoluyla da empoze edilerek, erkeğin pozisyonu sağlamlaştırılır.

Modern bilim, egemenlik tarihinin kadını hep ikincil kılan, onu erkekten aşağı gösteren ve ötekileştiren, böylelikle de erkeğe ait görülen birçok alandan dışlayan yaklaşımlarını 'bilimsel' temellere oturtma çabasında olmuştur. 1880'lerin sonlarına doğru, kadın beyninin küçüklüğü üzerine yapılan çalışmaların ardından bir araştırmacı "Kadın beynindeki 5 gram eksikliğin kalıtsal olarak giderilmesi için yüzyıllar gerekiyor" diyordu. 19. yüzyılda, kadın ve erkek arasındaki cinsel farkı farklı-zıt hücrelerle açıklamaya çalışan bir bilim insanı, bu nedenle erkeklerin daha enerjik, aktif ve gayretli olduklarını, buna karşılık kadınların ise daha pasif, tutucu, ağırkanlı ve durağan olduklarını iddia etmiştir. 18. yüzyılda, kadının tanımı için yapılan tartışmalarda kadın biyolojisi ve psikolojisi onun üreme kapasitesi ve bedensel özelliklerine göre açıklanmaya çalışılmıştır.

1880'lerin sonlarına doğru, kadın beyninin küçüklüğü üzerine yapılan çalışmaların ardından bir araştırmacı "Kadın beynindeki 5 gram eksikliğin kalıtsal olarak giderilmesi için yüzyıllar gerekiyor" diyordu. 19. yüzyılda, kadın ve erkek arasındaki cinsel farkı farklı-zıt hücrelerle açıklamaya çalışan bir bilim insanı, bu nedenle erkeklerin daha enerjik, aktif ve gayretli olduklarını, buna karşılık kadınların ise daha pasif, tutucu, ağırkanlı ve durağan olduklarını iddia etmiştir.

Bu bağlamda, bütün kadınların olağan döngüsünde yaşadığı adet öncesi sendrom (PMD), adet, gebelik, menopoz gibi doğal süreçlerin neden bir hastalık olarak ele alındığı üzerinde düşünmek, kadın bedeninin nasıl tıbbileştirildiği ve patolojikleştirildiğini iyi örnekler. "Nitekim günlük yaşamımızda çeşitli geçici rahatsızlıklar yaşadığımızda bunların her birini bir sendromun bileşeni olarak algılamayız. Ya da kahvaltıdan önce asosyal hisseden insanların bir sendrom yaşadıklarından söz etmeyiz (Laws 1985). PMD, kadınları hormonların esiri olmuş kurbanlar ya da canavarlar olarak inşa eder. Başka bir dizi haklı nedeni varken, "kocaya öfke duymak" ve "saldırmak" ya da "aşırı duygusal olmak", kadınların hastalıkları olarak sunulur. Böylece, evlilik-içi ilişkilerde büyük ölçüde erkek egemenliğinin ve erkekliğin nedenini oluşturduğu

sorunların üstü örtülür. Modern öncesi dönemde kadınların adet kanında kötülük ya da doğa üstü bir takım güçlerin etkisi aranırken, modern tıp kadınların hormonlarının ve kimyalarının doğurduğu canavarın peşine düşmüştür."⁴

Kadınların regl olması (menstrasyon), onların erkeklerden aşağı birer varlık olarak değerlendirilmesinde en çok kullanılan argümanlardandır. Yunan filozofları, regl olmasından dolayı, kadını kirli ve aşağı görmüşlerdir. Regl döneminde, kadının uğursuzluk getireceğine inanan ve bu dönemlerde toplu yaşamın uzağındaki mekanlarda tecrite alan toplulukların varlığı, günümüzde hala görülebilmektedir. Bugün de menstrasyon kadının tıbbileştirilmesi ve histerikleştirilmesinin aracı haline getirilmektedir. Kadın doğurganlığının ve yaşamsallığının ifadesi olan bu süreç adeta, kadının utanca boğulduğu, kokma ya da kan lekesi kaygısıyla fazla hareket edemediği, kalabalığa karışmadığı bir süreç olarak lanse edilmektedir. "Ortaçağ tıp bilgisine göre, uygun koşullarda sperm dahil olmak üzere bedensel sıvılar yumurtaya, kana ya da bebeğe dönüşebildiğinden menstrasyon bebeğe dönüşmeyen bir döngünün sonucu olarak anlaşıyordu. Menstrasyonun modern anlamı ise özellikle kanamanın negatif sonuçlarının tıbbileştirilmesiyle kurulmaktadır. 1930'larda, tıptaki ilerlemeye rağmen, adet sürecinde gerilim yaşayanların (PMS sendromu) 'çocuk sahibi olmaya duyulan doğal arzularını inkar eden, çalışan ve çocuksuz kadınlar olduğunu; böylelikle her ay bedeni hamile kalamadığı için acı çektiğini' iddia eden psikanalistler ve doktorlar mevcuttur. Burada, tıbbi bilgilerle ahlaki açıklamaların birbirine geçtiği, yeni bir kadın bedeni etiği oluşturulması süreci söz konusudur."⁵

Egemen ataerkil bakış açısına uygun kadın-erkek rollerinin bilime taşınmasının çarpıcı bir örneği, spermle yumurtanın hareketine dair izahlarda kendini ele vermiştir. Teknik bilimsel bir yazıya göre, döllenmede etkin olup kendi kendine hareket eden sperm, edilgen bir şekilde döllenmeyi bekleyen yumurtanın zarını delip içine girer ve ona genlerini aktarıp büyüme programını harekete geçirir. Bu sürece kadar yumurtanın tek hareketi, bulunduğu kanal içinde kayarak döllenmeyi beklemektir. Geleneksel kadın-erkek ilişkilerine ne kadar da benziyor bu izah! Ataerkil toplumda erkeğin etkin, kadının edilgen durumu adeta insan doğasının bir yansımasıymışçasına bilim adına meşrulaştırılmaya çalışılıyor. Oysa daha sonra ortaya çıkıyor ki, spermin yumurtaya yapışmasını sağlayan yumurtanın protein üreten faaliyetidir ve döllenme de yumurta ve spermin karşılaşarak birbirlerinde erimeleriyle gerçekleşmektedir. Emily Martin isimli feminist bir bilim kadınının dikkat çektiği bu gerçek gibi, nice gerçek açığa çıkarılmayı bekliyor.

⁴ II. Kadın Hekimlik ve Kadın Sağlığı Kongresi "Kadını Görmeyen Bilim ve Sağlık Politikaları" Kongre Kitabı içinde Gülnur Savran, Modern Tıp Biliminin Kadın Bedenini Denetleme Biçimi, Ankara Ün. SBF, 2010, ss:23-30

⁵ Elifhan Köse, a.g.e.

Görüldüğü gibi, modern tıp nesnellik ve bilimsellik adına kadın gerçeğini en çok manipüle eden, erkek egemenliğinin dayanaklarını en çok oluşturan ve toplumsal cinsiyetçiliği en çok besleyen alanlardan biridir. Kadının cinsel bir meta olarak görülmesi ve bir çocuk makinesi derecesine düşürülmesinin tıptaki yansıması güçlüdür. Tıp, kadının en çok da cinselliği ve üremesiyle ilgilidir; öyle ki, bu alanlara özgü bir bilim dalı bile oluşturulmuştur: Jinekoloji. Oysa, kadın gerçeğinin doğru tahlili, ancak onun doğasının doğru bir bakış açısıyla ele alınmasından geçer. Bu da ataerkil bakış açısından kurtulmakla mümkündür.

Eşitsizliğe Kılıf Bulan Bilim Dalları

Tıbbın yanı sıra, biyoloji bilimi de kimi iddialarıyla cinsiyet farklılığına dayanan bir eşitsizliği meşrulaştırmaya hizmet etmiştir. Cinsiyetlerin anatomik farklılıkları, toplumsal cinsiyet farklılıklarıyla iç içe geçerek onu beslemektedir. Kadının erkek karşısındaki eşitsiz konumunu biyolojik farklılıklara dayandırmak, kadını doğal olanın içine hapsedmektedir. Kadın doğasını erkek doğasından zayıf ve kırılgan gösteren bakış açısı, toplumsal cinsiyetin erkeği kadından üstün gören bakış açısını meşrulaştırmaktadır. Pozitif bilimlerin gelişimiyle biyolojinin bedene ait ortaya koyduğu yeni bilgiler, bu doğallaştırma ideolojisine hizmet etmiştir. Cinsellik konusunda da mevcut bilim, toplumsal bakış açısını doğallaştıran ve besleyen bir karakterdedir. Toplumun doğal kabul ettiği cinsel kimlikler, kimi cinsellik biçimlerinin doğal kabulünü de birlikte getirmekte; bu doğallık da üreme işlevine göre belirlenmektedir. Cinselliğin odağına üreme işlevinin konulması, toplumsal cinsiyetin cinselliği denetleme aracı olduğunu göstermektedir. Cinselliğin üreme endekslisi ele alınışı, kadın-erkek bedenleri arasındaki farkın, toplumda doğallaştırılma yoluyla yeniden üretilmesini birlikte getirmektedir.

Psikoloji de diğer bilimsel disiplinler gibi, önemli işlerin erkekler tarafından ve erkekler için yapıldığı bir disiplin! Cinsiyetçi bakış açısı nedeniyle psikoloji başta kadınlar için uygun bir alan olarak değerlendirilmemiş, kadın ve katkıları göz ardı edilmiş, ancak kadınlar verdikleri mücadelelerle zamanla bu alanda önemli bir rol edinmeyi başarmışlardır. Kadın psikolojisi, cinsiyet farklılıklarını temel alarak, sadece kadınlara has hamilelik, emzirme, adet görme gibi deneyimleri incelemeye almıştır. Ancak zamanla kadınlarla ve kadınların deneyimleriyle ilgili olan tüm psikolojik konular ilgi alanına girmiştir. Geçmişten bu yana psikolojik araştırmalarda özellikle erkek (beyaz erkek) davranışlarına ve erkek hayvanlara odaklanma görülmüştür. Araştırmalarda beyaz erkeğin ölçü alınması ırkçılığın göstergesiyken, erkek odaklı olması da onun cinsiyetçiliğini ortaya koymaktadır. Kadın denekler üzerindeki eski araştırmalar, kadınların daha alt derecede oldukları sonucuna varmış, kadınların da dahil edildikleri deney gruplarında erkekler ölçü olarak alınıp cinsiyet farklılıkları belirtilmemiş, kadınlar aşağı seviyede görülmüştür. Feminizmin ikinci dalgasının yayıldığı yıllarda, kadın-erkek farklılıkları incelenmeye başlanmışsa da kadının daha aşağı olduğu düşüncesi devam etmiştir.

Erkekliğin İnşasına Kafa Yormak

Charles Darwin, “Türlerin Kökeni” adlı kitabında, türler içindeki üyelerin hayatta kalabilmek için birbirleriyle rekabete girdiklerini ve ancak en uygun (güçlü) olanın yaşamaya devam ettiğini belirtiyor, bunu da doğal seleksiyon olarak tanımlıyor. Erkeklerin kadınlara sahip olmak için verdikleri mücadeleyi ise, cinsel seleksiyon olarak adlandırıyor ve kadınlar erkekler için mücadele etmediklerinden dolayı, erkeklerle aynı zeka, azim ve cesarete ulaşma şansına evrimsel olarak sahip olmadıklarını söylüyor. Böylece erkeklerin kadınlardan üstün olduğu fikrini destekliyor. Daha sonra Leta Stetter Hollingworth, Helen Thompson, Mary Calkins ve Mary Putnam Jacobi gibi kadın araştırmacılar, Darwin’in bu cinsiyetçi görüşlerini çürüten çalışmalar yapmış; kadınların daha az başarılı olmalarının nedeninin sosyal sınırlar ve kültürel engeller olduğunu, kadınların doğuştan gelen bir geriliklerinin olmadığını ortaya koymuşlardır.

Psikoanalitik yaklaşımın kurucusu Sigmund Freud da kadın psikolojisinin gelişiminde eleştirilere konu olmuştur. Freud, cinsel dürtülerin hem kadın hem de erkeğin kişilik gelişiminde önemli bir yer tuttuğunu savunmuştur. Oedipus kompleksi olarak tanımladığı teorisinde erkeğin kadından üstün olduğu düşüncesi yansımaktadır.

Değişik kültürler ile onlar arasındaki farklılıklar ve benzerliklere eğilen, ailenin kökenleri ve işlevlerini, cinsiyet rolleri ve toplumsal cinsiyetin nasıl şekillendiğini inceleyen antropoloji de erkekliğin inşasında hatırı sayılır bir rol oynamıştır. Antropolojik araştırmaların temelini oluşturan, özellikle de kadınların konumuna ilişkin kimi varsayımlar, ciddi soru işaretleri doğurur niteliktedir. Bazı antropologlar, işbölümünün ilk sorumlusunun kadının üremedeki rolü olduğunu, erkek egemenliğinin de bu bölünmeden doğduğunu savunmuşlardır. Klasik antropoloji, Batılı sömürgecilerle işbirliği içinde olmuş, sömürge halkların geri olduğu, onlara medeniyetin götürülmesi gerektiği gibi tezler geliştirerek, halklar üzerindeki emperyalist hegemonyayı meşrulaştırmaya çalışmıştır.

Toplum Doğasını Açığa Çıkarmak

1970’lerde feministlerce yoğunlaştırılan çalışmalar, inşa edilen toplumsal cinsiyetin, kadın-erkek eşitsizliğinin temeli olduğunu ortaya koymuştur. Ev içi alan-kamusal alan, doğa-kültür gibi karşıtlıkların erkek egemenliğini beslediği gösterilmiştir. Batı merkezci bakış açısından kaynağını alan, erkek egemenliğinin salt Batılı olmayan kültürlerle özgü bir gerilik olduğu algısı yerle bir edilmiştir. Bazı toplumlarda kadın ve erkek rollerinin belirlenmesinde biyolojik farklılık vurgusunun ağırlıklı olmadığına keşfedilmesi erkeklik ve kadınlık kategorilerinin evrensel bir temeli olmadığını kanıtlamıştır. Kadınlık rollerinin biyolojik bir kader olmadığı; kültürel şekillenmeden kaynağını aldığı ortaya çıkmıştır.

Modern bilimin kadına dair argümanlarının cinsiyetçi karakteri, eril aklın tahakkümünü beslemekte ve insanlığın sorunlarının çözümlenemeden kalmasına, hatta günden güne ağırlaşarak insanlığı felakete sürüklemesine yol açmaktadır. Bütün bu sorunların çözüm anahtarı, kadın gerçeğinin doğru tanımlanmasından geçmektedir. “Kadın doğası karanlıkta kaldıkça, tüm toplum doğası aydınlanmamış olarak kalacaktır. Toplumsal doğanın gerçek ve kapsamlı aydınlanması, ancak kadın doğasının kapsamlı ve gerçekçi aydınlanmasıyla mümkündür. Kadının sömürgeleşme tarihinden ekonomik, sosyal, siyasal ve zihinsel sömürgeleştirilmesine kadar konumunun açıklığa kavuşturulması, tarihin diğer tüm konularının ve güncel toplumun her yönüyle açıklığa kavuşmasında büyük katkıda bulunacaktır.”

Modern bilimin, erkekliğin inşasını besleyen ve kadının ikincil konumunu destekleyerek toplumsal cinsiyetçiliği bilim alanına da taşıyan argümanlarına karşı, feminist bilim kadınlarının itirazı ve yaptıkları çalışmalarla bilimin cinsiyetçi karakterini deşifre etmeye başlamaları, bilimin adına yakışır bir karaktere kavuşması açısından da önem taşımaktadır. Bilimin cinslerden, ırklardan, inançlardan, ideolojilerden bağımsız bir karaktere kavuşturulması için bir arayış ortaya çıkmış bulunmaktadır. Büyük zorluklar ve engellerle de karşılaşsa, bu çabalar bilimin egemenlerin hegemonyasından kurtarılıp insanlığın hizmetine sokulmasında değer taşımaktadır. Bu arayış ve çabaları güçlendirmek, gerçekten insanlığa hizmet etmek isteyen ve hakikatin peşinde olan herkesin görevidir.

Psikoloji Biliminde Erkeklik İnşası Üzerine

Beritan Güneş

Zamanlar ve mekanlar ötesinde, ilk insandan postmodern insanın şu anına kadar var olan hayat akışı içerisinde, canlılar ve canlılar içerisinde de giderek evrimleşen beyinleri ve tüm kortikal alanın üçte birini kapsayan gelişkin frontal loblarıyla, taksonomik adı Homo sapiens olan nam-ı diğer insan, tarih boyunca bilgiye ulaşmak için uğraşlar vermiştir. Bilgi, hayatta kalmak için var olması gerekendir ve sağlayıcısı olan beyin ise hayatta kalmak için doğa olaylarını anlamak, aç kalmamak için uygun yerleri keşfetmek, avlanmak üzere aletler inşa etmek zorundadır. İlk zamanlar için bilgi belki de hayatta kalmanın ötesine geçememiştir. Bütün bunların uygun çözümünü bulan ve yerleşik hayata geçen insanlar bu defa hastalıklar ile baş etmek için uğraş vermiştir. Belki de hastalıkların çözümü için öğrenme ve bilgiyi kaydetme disipliner bilimin ilk aşamalarından biridir. İnsanlık tarihi boyunca bilgi kümülatif bir şekilde ilerlemeye devam etmiştir. Tarihi çok eskilere dayanmayan modern bilimin öncesinde de insanlar bilgi üretmiş ve bu bilgiyi nesiller boyu aktarmıştır. Bu bilgilerin kimi modern bilimin araştırma teknik ve yöntemleriyle kanıtlanmıştır -Örneğin yağmur yağacağını önceden bilen insanların bunu bilmelerindeki dinamiğin kahin kişiliklerinden değil, artan romantizmal ağrıların olduğunun, bunun sebebinin ise romantizmal ağrıları olanların hava basıncına karşı hassas oluşları olmasıdır-. Kimi ise okuyucuyu hayrete düşürmek üzere tarihin pasaklı sayfalarında yerini almıştır. Patriyarkal düzene geçişteki cadı avları ve bilge kadınların katli gibi nesiller boyu aktarılmış hayretle okuduğumuz bilgiler gibi. Peki bir bilgiyi bilimsel kılan nedir? Bilginin bilimselleşmesi ne anlama gelir? Modern dönemlerin bilimsel bilgisi varsayıldığı gibi mantıksal ve nesnel midir? Bilimleşme yolunda olan jineolojî için temel sorunsallardan biri de bu soruların cevabıdır. Jineolojî, giderek din haline alan ‘bilimsel’ bilgi karşısında nasıl bir tutum içerisinde olmalıdır?

Bilimsel bilgi, temelini nesnelliğin ve mantığın oluşturduğu varsayılan doğaya, insana, evrene ve diğer pek çok şeye dair bilimsel araştırmanın kabul gördüğü yöntem ve tekniklerle elde edilen bilgidir. Peki bu durumda daha geçen yıllara kadar sempozyum konusu haline getirilen “kadın insan mıdır” sorusu bilime dahil midir? Velhasıl bilimselleştiği iddia edilen bilginin meşruluk kazanması ve giderek dini bilgiye dönüşmesi de büyük bir sorun halini almaktadır. Her geçen gün tıbbileştirilerek kontrol altına alınmaya çalışılan kadın bedenine karşı uyanık olmak ve kadın doğasını erkek egemen zihniyetin yansımadığı nesnel alanlarda incelemek gerekmektedir. Erkek egemen zihniyetin bilimden kendini nasıl var ettiğinin göstergelerine yoğunlaşacak olursak, insan merkezli bilimlerden olan psikolojiye yönelmemiz sanıyorum doğru bir seçim olacaktır. Toplumda hakim olan erkek egemen zihniyete dayalı paradigmalardan psikoloji gibi bir bilimin etkilenmemesi beklenemez. Psikanalizmin kurucusu Freud’dan bireysel psikolojiye neredeyse tüm psikoloji ekolleri cinsiyetçilikten nasibini almış ve dönemin zihniyetini yansıtmıştır. Meseleye ve psikoloji camiasına biraz daha yoğunlaşacak olursak karşılaşacağımız ilk durum penis kıskançlığı mevzusu olacaktır. Psikoloji literatürünün en cinsiyetçi söylemi olarak yarıştırılabilir bu söylemin var edicisi Freud, kadınların genel olarak tanımlayamadığı veya tanımlayabildiği patolojik rahatsızlıkların kaynağının penis hasedinden kaynaklandığını iddia eder ve devam eder; küçük erkeğin, kız çocuğu olduğunun farkına varması ile çeşitli süreçler başlar; hissedilen iğdişlik hissi, vajinal seksin ve edilgenliğin kabulü ile kendine ve hem cinsilerine -başta annesine- karşı yönelen aşagılık duygusu, ilk eril sevgi olan babaya duyulan yasak aşk -Electra Sendromu- ve erkeğe artan ilgiyi kapsayan bu terim aynı zamanda kadının erkeğinki kadar gelişmemiş olan benliğe olan hasretini ifade eder.¹ Penis kıskançlığı Freudyen psikanalizmin yapı taşıdır, merkezi bir yerde durmaktadır. Üstelik Freud bu durumun bütün bir tür için evrensel dürtü olduğundan bahseder. Freud, aynı zamanda kadınların çocuk doğurma arzusu taşımalarının esasında erkek çocuk doğurup bir penise sahip olma güdüsü olduğunu söylemektedir. Kadınlar için penis özlemini gidermenin en olası ve doğru yolu anne olmaktır; geri kalan diğer yollar başarısızlıkla sonuçlanacak, nevrotik ve sapkın bireyler yaratacaktır. Freud, kız çocuklarının penis yerine vajinaya sahip olduklarını fark ettiklerinde bu durumu hadım olduklarını düşündükleri üzerinden yorumlamış dolayısıyla kız çocuğunun biyolojik farkları idrakını travmatize etmiştir.

Şimdi bu iddiaları tek tek inceleyelim. Davranışlar ve davranışların altında yatan bilinçdışı dürtüler konusunda psikoloji literatürüne önemli katkılar sunan Freud’un kadınlarda var olduğunu savunduğu Penis Hasedinin nedensel etmenleri konusundaki eksiliğini fark eden psikanalist Karen Horney kıskançlığın tam olarak neye olduğu üzerinde durur. Ataerkil bir toplum içerisinde devletin, eğitimin, kültürün, bilimin, dil ve

dinin erkek olduğunu söyler. Horney, kadınına dair yaklaşımların bile erkeklere ait bakış açılarıyla değerlendirildiğini, kadın psikolojisinin yaşanılan dönem için erkeğin avantajlı geçerliliğine karşı bir düş kırıklığı olduğundan bahseder. Karen Horney, Freudyen psikanalizmden uzaklaşıp kendi ekolünü kurunca yapmış olduğu klinik gözlemlerinde erkekleri dikkatli bir şekilde analiz edilmeye başlamıştır. Gözlemlerinde anneliğe, kadının doğurma yetisine, rahmine ve göğüslerine karşı açıkça gözlenebilen bir imrenmenin mevcut olduğunu ve erkek çocukların yoğun bir şekilde anneye yönelmelerinin altında yatan sebebin bu olduğunu yazmıştır. Cinsler arasındaki imrenmenin tek boyutlu olmadığını söyler ve Freud’a yönelttiği eleştirilerde cinslerarası kıskançlığı tek yönlü değerlendirildiğini belirtir. Horney, kadının üreme noktasındaki ezici üstünlüğünün erkekte rahim kıskançlığına sebep olduğundan ve bu telafi edilemez kıskançlığın bastırılmaya çalışsa da kadını hapsedme, aşağılama, yok sayma olarak farklılaşan duygularla ortaya çıktığından bahseder. Belki örgütlü erkek gücü olan ataerkil sistemin varoluşu, üreten ve doğuran kadına olan hasede dayanmaktadır.

Pek çok kültürel ritüel kadına olan hasedin örneklerini taşımaktadır. Kadın sünneti bunun en vurucu örneğidir. Mısır firavunlarından beri yüzyıllardır devam eden kadın sünneti kadının, kadının cinselliğinin ve cinsel hazzın yok edilmesini amaçlamaktadır. Gelenekleşmiş sünnet ile kadın *bedenine sahip olamamış erkek kadın bedeni üzerindeki egemenliğini en vahşi şekilde somutlaştırmıştır*. Fizyolojik olarak komplikasyonlara, patolojik olarak kanamalara, enfeksiyonlara, psikolojik olarak bütün bir ömür izlerinin taşınacağı travmatik acı şoklarına ve derin özgüven ve özerklik kaybına sebep olan bu gelenek; klitoris parsiyel, komplet, labium minusların ve bazen labium majusların beraber çıkarılmasını kapsar bu da kadının cinsel haz bölgelerinin tahribi demektir.² Kadın için üreme dışındaki cinselliği yok etme, kadını edilgen, pasif, erkeğin hazzı için var olan bir nesneye dönüştürmektedir. Sadece %1’i yansıtabildiğim bu acı gelenek neden hala devam etmektedir? Elbette kurnaz erkek egemen toplum bunun için bir kılıf düzenlemiş, bütün sorumluluğun kadına yüklendiği namus ve onur kavramları öne çıkarılmıştır, böylelikle erkekler bu uygulamanın gerçekleştirilmesinde yer dahi almadan kadınları kontrol altına alabilmektedir. Kadınlar ve kız çocukları için bu geleneği yine kadınlar gerçekleştirmektedir. Bunu meşru kılma çabalarının altında yatan gerçeklikten uzak çabalar ise kadını köleleştirme ve cinselliğini kontrol etme çabalarından öteye gitmez.³

² Kürşat Avcı, Kaan Özdedeli, Kadın Cinselliği ve Kültürel Farklılıklar (derleme), Trakya Üniversitesi

³ UNICEF, ulaşılabilen verilere göre 125 milyon kız çocuğunun ve kadının sünnet edilmiş olduğunu belirtir. Bilgisine ulaşılabilen kadınları ve sünnet esnasında ölen kadınları hesaplayacak olursak bu kıyımın korkunçluğu karşısında ürpermemek elde değildir.

¹ Mahan Doğrusöz, <http://mahandogrusoz.com/denemeler-essays/freudcu-kuramdaki-penis-kiskancligi-olgusu-ve-psikanalistik-feminist-perspektiften-elestirisi/> (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

Kültürel çalışmalarıyla bilenen bir diğer bilim insanı Clara Thompson da kadınların neyi kışkırdığı sorusunu kültür özelinde sorgulamıştır. Ataerkil bir sistem içerisinde erkeğe sunulan fırsatların ve erkeğin avantajlı statüsünün üstünde durarak, sorunun penisin varlığı ya da yokluğu sorunu olmadığını; salt kadınlara özgü bir kıskançlık sorunu var ise buna ataerkil toplumun kaynaklık ettiğini belirtir. Thompson'a göre penis, ataerkil sistemin en temel göstergesi, aynı zamanda gücün ve fethin ifadesidir. Dolayısıyla kıskanılan penis değil, eril gücün kendisidir. Adeta bu çözümlemenin doğruluğunu kanıtlayan bir sosyal deneyi paylaşmak isterim. 1940'lı yılların sonuna doğru bir sigara firması, Freud'un yeğeni olan Bernays'a gider ve sigara satışlarında yaratmak istediği artıştan ve artış halinde Bernays'e vereceği paradan söz eder. Belirtmem gerekir ki 1940 yılların Avrupa'sında kadınların sigara içmesi tabudur ve erkekler kadınların açık alanlarda sigara içmesine karşıdır. Kadınların sigara içmemesi yüzünden pazarın yarısını kaybettiğinin farkında olan sigara şirketi ve Bernays, bu tabunun yıkılması, kadınları sigara içmeye yöneltecek olan dinamiklerin keşfi ve kadınlar için sigara içmenin ne ifade ettiğini öğrenmek için çok yüksek bir bütçe ayırarak bir psikanalistle görüşme kararı alır. Sonuçta Freud'un öğrencilerinden ve dönemin ünlü psikanalistlerinden Dr. Brille ile çalışmaya başlarlar. Brille, Bernays'e sigaranın penisi simgelediğini ve erkeğin gücünü hatırlattığını söyler. Sigaranın art mesaj olarak penisi

Brille, Bernays'e sigaranın penisi simgelediğini ve erkeğin gücünü hatırlattığını söyler. Sigaranın art mesaj olarak penisi hatırlatacağını, bu bilginin bilince 'güce sahip kadın' olarak yansıyacağından bahseder. Tabi ki dönemin Avrupası için penis güçlü ve avantajlı olmak demektir.⁴ Bernays ve Brille, sigara içen kadınlar ile erkek iktidarına karşı koyan kadınları da birleştirerek bu bilişsel bağı güçlendirmek ister. Oy kullanma hakkı için yürüyüş yapacaklarını öğrendiği bir grup kadına yürüyüş öncesinde ulaşır ve onlardan yürüyüşte aynı anda sigaralarını ateşlemelerini ister. Açıklama olarak; sigaranın bir güç ve özgürlük meşalesi olacağını, aynı anda onlarca kadın tarafından kırılacak bu tabu ile erkeklere meydan okuyabileceklerini söyler. Kadınlar sigara içerler, aynı anda özgürlük meşalelerini yakmış olurlar, yani sahip oldukları penislerle erkeklere meydan okurlar! Brille ve Bernays, penis-özgürlük meşalesi-eşitlik-güç simgelerini bir araya getirerek, sigara için yeni bir anlam

hatırlatacağını, bu bilginin bilince 'güce sahip kadın' olarak yansıyacağından bahseder. Tabi ki dönemin Avrupası için penis güçlü ve avantajlı olmak demektir.⁴ Bernays ve Brille, sigara içen kadınlar ile erkek iktidarına karşı koyan kadınları da birleştirerek bu bilişsel bağı güçlendirmek ister. Oy kullanma hakkı için yürüyüş yapacaklarını öğrendiği bir grup kadına yürüyüş öncesinde ulaşır ve onlardan yürüyüşte aynı anda sigaralarını ateşlemelerini ister. Açıklama olarak; sigaranın bir güç ve özgürlük meşalesi olacağını, aynı anda onlarca kadın tarafından kırılacak bu tabu ile erkeklere meydan okuyabileceklerini söyler. Kadınlar sigara içerler, aynı anda özgürlük meşalelerini yakmış olurlar, yani sahip oldukları penislerle erkeklere meydan okurlar! Brille ve Bernays, penis-özgürlük meşalesi-eşitlik-güç simgelerini bir araya getirerek, sigara için yeni bir anlam

⁴ Dönemin anaerkil izler taşıyan Hindistan'ı için ise penis gücü simgelemediğinden bu analiz geçersiz bir hale gelecektir.

yaratmıştır. Bu yeni rasyonel ifade başarılı olmuştur ki toplum tarafından kabul görmüş, kadınların sigara içmesi bir eşitlik olarak algılanmış ve sigara satış oranları giderek artmıştır.⁵

Freud'a ve penis kıskançlığına geri dönecek olursak, bilimsel çalışmalar da Freud'un ifadelerine uygunluk göstermemektedir. 'Küçük adamın' aslında 'kız çocuğu' olduğunun farkına varması gibi bir durum, bilimsel çalışmalar sonucu saptanamamış. 'Küçük adam' tabiri, tüm çocukların ilk anda kendilerini erkek sandıklarını varsayan bir kalıptır. Oysa Freud tarafından hissedilebileceği söylenen duygu durumları -yukarıda bahsetmiştim- klinik olarak gözlemlenmemiştir. Küçük adam olarak tabir edilen kız ve erkek çocuklarının bahsedilen yaşlarda henüz cinsiyet farklılığını dahi idrak edemediği gözlemlenmiştir. Birincil ve ikincil cinsiyet karakterlerinden oluşan puzzleda, çocuklardan puzzle parçalarının cinsiyete uygun birleştirilmesi istenmiş fakat çocukların çoğu uygun parçaları bir araya getirememiştir. Bu durum çocukların henüz cinsiyete bağlı şemalarının tam olarak yerleşmediğini, çocuklarda cinsiyet kavramlarına dair bir kafa karışıklığının yaşandığını göstermektedir. Fakat süreç içerisinde erkekler için artan öncelikler, sünnat düğünleri, eril nidalar, övülen erkeklikler, gösterilen erkeklik organları ve saymadığım zırlıyon adet avantaj, kız çocuklarda hasede sebep olabilmektedir. Bu durum çokça şaşırılacak ve uzak bir gerçek değildir.

Ataerkil dünya kadınlarda bir kıskançlık geliştirse de anaerkil sistemin aldığı yerlerde bu kıskançlık gözlemlenmemektedir. Hindistan için yapılan bir bilimsel sosyal karşılaştırma çalışmasında henüz anaerkil yapının izlerinin taşıyan Hindistan'da kıskançlık izlerine oldukça az rastlanmıştır. Avrupa ile kıyaslandığında meselenin penis hasedinin ötesinde bir kültür sorunu olduğu tekrar ortaya çıkmaktadır aynı zamanda. 1935 yılında Kalküta'da yaşayan Bengalli bir analist ve Hint Psikanaliz Birliği'nin kurucusu Dr. Bose, Freud'a şöyle yazar:⁶

"Hintli hastalarım, Avrupalı hastalarım kadar belirgin iğdiş edilme belirtileri sergilemiyorlar. Buna karşın, kadın olma arzusu Hintli erkek hastalarda daha çabuk ve kolayca su yüzüne çıkmaktadır. Yeni Gine'nin incelediğim bölgelerinde, erkekler kadınların dişil kapasitelerini kıskanmaktadır. Erkekler bütün törensel yaşantıları boyunca, çocukları doğuran, insanı yaratan kendileriymiş gibi davranırlar. Erkekler kızların adet kanamasını taklit edecek şekilde penislerini kanatmayı öğrenirler. Bu kanatma, kötü kandan kurtulmak anlamına gelen veda edici bir kanatmadır"

Kadına yönelik cinsiyetçi söylemler bilim sayfaları irdelendikçe ortaya çıkmaktadır. Daha da eskilere M.Ö. 460-377 yıllarına gidecek olursak bu dönemde yaşamış Hipokrat,

⁵ Ben Devri (sinema filmi), Adam Curtis (yönetmen), İngiltere, 2002

⁶ Seyda Koçak, Psikanalitik Feminizm, https://www.academia.edu/6794906/Psikanalitik_Feminizm (Erişim Tarihi: 22.09.2017)

histerinin -organik temeli olmayan patoloji- yalnızca kadınlara özgü olduğunu, rahmin beden içinde gezintiye çıkmasının sebebinin çocuk hasreti olduğunu savunmuş. Rahmin beden içinde gezintiye çıkmasının sebebinin çocuk hasreti olduğunu vurgulamış ve kendine başvuran kadınların eğer histerik olduğunu düşünüyorsa, rahmi sabitlemek ve gezintiye çıkmasını önlemek adına evlenmelerini ve çocuk doğurmalarını, bedenlerinin çocuk hasretini söndürmelerini tavsiye etmiştir.⁷ Büyük bir rahmetle Hipokratı anarak histeri tanısının kadınlar kadar erkeklerin de aldığını söylemem gerekecektir. Rahmin vücutta gezintiye çıkamayacağını belirtmeye gerek yok sanıyorum.

Günümüze dönecek olursak, erkek egemen zihniyetin yansımaları dolaylı ve daha az fark edilir bir biçimde devam etmektedir. Kadın ve kadın bedeni kontrol altına alınamadığında veya kadının sosyal, siyasal, ekonomik, bilimsel alanlardaki gelişimi önlenemediğinde bedenin tıbbileştirilmesine başvurulmaktadır. Tarihte diktatörlerin itaat etmeyenleri deli olarak damgaladıktan sonra tımarhanelere atması ya da eşcinselliğin uzun yıllar boyunca DSM’de -Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı- psikolojik rahatsızlık olarak yer verilmesi gibi. Bu ‘hasta’ damgası toplumun kontrol edemediği grupları tıbbileştirerek, psikiyatrik hale getirip kontrol sağlamayı amaçlamasından ötürü vurulmaktadır. Örneğin, son dönemlerde sık sık rastladığımız pre-menstrual sendrom (PMS), menstrual döngü içinde değişen hormonal aktivitelerinin kadınlarda gerginliğe, strese, depresyona sebep olduğunu söyleyen psikolojik bir rahatsızlık olarak tanımlanıyor. En azından iddialar böyledir. Kadınların varoluşuna yaşıt bu döngü, şimdilerde ‘sendrom’ halini almıştır. Bu tanısal etiket ekonomik, sosyal, kültürel yaşam içerisinde kadının geride kalmasını destekleyici bir tanıdır. Çoğu kadının her ay menstrual döngü yaşadığını düşünecek olursak çok büyük bir kitlenin her ay patolojik bir sorun yaşama ihtimalinin öngörülmesi işten değildir. Böylesi kapitalist bir düzende bu tanının kadını iş dünyasında geri bırakması işten bile değildir. Kadınların iş dünyası içinde yükselmesinin önündeki görünmez bariyerlere psikoloji literatüründe cam-tavan denilmektedir. PMS tanısının var olan cam tavan etkisini derinleştireceğini düşünmekteyim. Bu tanı aynı zamanda ilaç firmaları için yepyeni ve çok büyük bir pazar demektir. Yeni tanımlar, yani hastalıklar, artan ilaç talebi ve endüstriyelmiş tıbbın zaferi... Elbette artan progesteron ve östrojen bir takım duygu durumu değişikliklerine sebep olabilir fakat bu artış patolojiye değil evrimsel bir düzene işaret etmektedir. Artan ve azalan hormonlar fizyolojik işleyişin önemli parçalarıdır. Hormonal değişimlerin patolojik evrelere taşınmasında çevresel faktörler çok önemlidir. Bu dönemin PMS olarak adlandırılması ve sendrom olarak tanı konulması kadın doğasını tıbbileştirmektedir.

⁷ J.N. Butcher, S. Mineka, J.M. Hooley, Anormal Psikoloji: Temel Kavramlar, çev: Okan Gündüz, Kaknüs Yay., 2013

Kadın beyni-erkek beyni söylemlerini eminim bir yerlerden aşınasınızdır. Toplumsal cinsiyet kalıplarına bilimsel bir kılıf sağlayan bu saptama sorunludur. Bazı rollerin cinsiyete göre farklılaşan beyin yapılarımızdan kaynaklandığını savunan bu akım, ilkin sağlam argümanlarla bu hipotezi meşru hale getirmektedir. Kabul etmeliyim ki bu sağlam argümanlar lisans eğitimim boyunca beni de etkisi altına almış ve ikna etmiştir. Bu ikna durumu, zaman içinde bazı toplumsal rollere bilim tarafından da haklılık payı verildiğini düşünmeme neden oldu. Neyse ki daha bağımsız ve nesnel makaleler okudukça cinsiyete göre farklılaşan beyin yapısının bahsedilen gibi olmadığını anladım. Yapılan araştırmalar kadınların pek çoğunun erkek beyni olarak ifade edilen beyne, erkeklerin ise kadın beyni olarak atfedilen beyin özelliklere sahip olduğunu gösterdi. İki cinsiyet de diğer cinsiyete atfedilen özellikler sahip olabiliyor. O zaman isimlerin kadın ve erkek beyni olarak konulması hatalıdır ve toplumsal cinsiyet kalıplarını öne çıkarmaktan başka bir işe yaramamaktadır. Bu tarz daha dolaylı ve bilimsel olduğu iddia edilen yaklaşımlara karşı mesafeli durmalı, bilimsel araştırmalarda daha aktif olmalıyız. Görülmektedir ki erkek egemen zihniyet bilimsel çalışmalar içinde fırsat bulduğu her an ortaya çıkmaktadır. Bu noktada bir bilim olarak jineoloji hepimiz için umut vaat etmektedir. Erkek egemen zihniyetin yerleşmediği, var olmadığı bağımsız zihinlerde, laboratuvarlarda ve makalelerde daha çok çalışmak ve üretici doğamızı her alanda var etmek dileğiyle.

Yazımı Feminist Psikanalist Karen Horney’in kadının üretkenliğinin erkeğe olan yansımasını ve bilimdeki erkek yansımaları irdelediği konu alan son alıntıyla noktalıyorum.

“Eski ana tanrıçalar döneminde erkekler, anneliğe ruhsal anlamda değil, anneliğin en temel işlevi anlamında saygı duyuyorlardı. Ana tanrıçalar, toprak gibi verimli yer tanrıçalarıdır, dünyaya yeni bir canlı getirir ve onu beslerler. İşte kadının bu temel gücü, yeni bir yaşam yaratma gücü, erkekleri hayranlık doldurmaktadır. Ve sorunların ortaya çıktığı nokta da tam bu noktadır. Bir insanın sahip olmadığı yetenekleri, bir başkasında görüp, beğenmesini ve imrenmesini içerleme, kırgınlık olmaksızın koruyup sürdürmesi insan doğasına aykırıdır. Bu nedenle bir erkeğin yeni bir yaşam yaratmadaki bir anlık önemsiz katkısı, onun için, kendince yeni bir şeyler yaratmaya yönelik çok güçlü bir güdülendirmedir. Böylece erkek, gurur duyacağı şeyler yaratmıştır. Devlet, din, sanat ve bilim erkeğin eseridir. Ve kültürümüz, tepeden turnağa erkeklik damgası taşımaktadır.”⁸

⁸ Karen Horney, Kadın Psikolojisi, Öteki Psikoloji, 1991, s.119

Erkekliğin İdeolojik İnşası ve Kolektif İktidar Alanları

Arin Viyan

Erkek akıl neden bize durmadan bireyi işaret eder? Aidiyet duygusu; bir toplumdan dışlanmama, birilerine, bir yerlere ait olma, güvenliğin için bir devletin olması, toplumda yasalarca güvence altına alınmış mesleki bir statünün bulunması ile tariflenmiş ancak özünden uzaklaştırılmış nesne insanı tarif eden bir kavram ve açıklamaya indirgenmiştir. Tanım 'birey'i açıklayan ve toplumsallığından soyan perspektiflere dayalıdır. Hayata toplumsallıktan bakmak kadın bakış açısıdır ve içinde cinsiyetçilikten arındırılmış özgür bireyi de tanımlar. Salt bireycilikten bakmak ise erkek bakış açısıdır ve iktidar perspektiflidir. Bunun iki nedenini saptamak mümkün. Birincisi; pozitivist düşünce sisteminin bireyi topluluktan, toplumsallığından soyutlarken hazır verilere başvurmasıdır. Düşünemeyen insan böyle yaratılacaktır. Çünkü 'en akıllı', 'yaratıcı', 'ilerici' ilkeler ve yaşam tarzı zaten kapitalist moderniteye sunulmuştur. Bireye kalan bu modernist paradigmanın hazmedeceği kıvama gelebilmektir. Bunun için aile, okul, askerlik vb. iktidar ocaklarıncı pişmek şarttır. İkincisi ise; iktidar, devlet toplum yerine, erkek kadın yerine zaten düşünüp tasarlamıştır. Burada iki sömürü ve iktidar biçimiyle karşı karşıya kalıyor gibi görünsek de esasta tek bir erkek iktidarın hayatın her alanına içerilmiş biçimde hegemonyasını görürüz. Devletli olmanın hayatı güvence altına aldığına dair kanıksatılmış fikri, bu yüzden kökten reddetmeliyiz.

Siyasal iktidar, yasal kurumları aracılığıyla toplumsal iradeyi bastırırken hangi sınıftan ve yaştan olduğuna bakmaksızın erkeğe toplumsallığımızın aleyhine alanlar açar. Güç ideolojisi ve hiyerarşi üreten esas etmen, erkeğin toplumsallığına karşıt erk normları aracılığıyla oluşan bu yasal öznelliği olmaktadır. Yasal öznellik, toplumsal doğamız açısından dengesizlikler ve eşitsizlikler demektir. Ahlak, politika, ekonomi, aile, din gibi toplumsal olguların eril tanımlamalarla yeniden sistemle çatışmaya- cık şekilde adaptasyonunun sağlanması bu öznelliğin yarattığı nimetlerle ilgilidir.

Bundandır ki erkekliğin kolektif iktidar alanını, siyasal iktidar ya da evdeki baba imgesiyle sınırlı tanımlamak ciddi bir ideolojik tuzağa düşmekle tanımlanabilir. Birkaç rol ya da statü sorunun çözümü binlerce yıllık erkek egemenliğin yarattığı sonuçları ortadan kaldırmaya yetmez.

Erkek öncülüğünde kurgulanan ve inşa edilen sınıflı, kentli, devletli iktidar hegemonyası altı bin yıllık zamana aittir. Oluşumu yaşam denilen gerçekliğin inkarına dayalı bu korkunç tarih, beyin ölümü gerçekleşen bir insanın dışsal desteklerle yaşamasına benzemektedir. Bir çeşit ölümü yaşamaktadır. Egemen erkek iktidarı toplumsallığa dair bir şey icat etmez, üretmez. Sadece ve sadece özel mülkiyetine dönüştürdüğü her şey üzerinden sınırsız iktidar üretir.

İktidar alanını yoktan var eden hangi erkekti? Çünkü neolitik dönemde erkek kadına bir çocuk gibi bağıdır ve toplumsallık kadın-erkek-doğa arasında simbiyotik bağlarla şekillenerek sürmüştür. Demek ki erkek iktidarını var eden herhangi bir erkek akli değildir. Bu analitik zekanın duygusal zeka aleyhine gelişip baskın çıkmasının ilk örneğidir. Aynı zamanda devletçi iktidar yapısının yolunu da açan siyasi, askeri ve dini önderlerin ittifakının sonucudur. Kadın öncülüğünde süren eşitlikçi, ortaklaşmacı neolitik sisteme karşı başlatılan ittifakın amacı toplum üzerinde tekel kurmaya dönük iktidarın inşasıdır. Yaşlı, tecrübeli erkek ile askeri şef ve şaman arasında kurulan bu ittifak, neolitik aklın bilmediği yok etmeye endeksli aklın ürünüdür.

Yok etme istencine dayalı meşrulaştırılmış konumuyla erkek, hükmetmeyi cins özellikleri olarak sahiplenmiş oluyor. Toplumsal cinsiyetin derinleştirilmesiyle erkeklik belli fizyolojik özelliklere sahip bir cinsi işaret etmesinin ötesinde, ideolojik bir durumu işaret eder hale geldi. İttifak bu tür bir akla dayalı olarak karakter kazandı. Bu ölümcül ittifakın eril olan özelliklerle bir bağının olup olmadığı halen tartışmalıdır ancak kimi göstergeleri de (biyolojizme kaymadan) göz ardı etmemek gerekiyor.

Buna göre; insan türünde üreme için erkeklere yani üreme hücreleri olan gametlerine gereksinim duyulur. Ama bu kural bütün türler için geçerli değildir. İlk yaşam türlerinin cinsiyete (eril) hiç ihtiyaçları olmamış. Bakteriler sadece hücrelerini iki katına çıkararak ve oğul hücrelere bölünerek üremişler. Arılar gibi böcekler, bazı omurgalılar, kamçı kuyruklu kertenkele türü eril cinsin katılımı olmaksızın ürerler. Yani eril hücre pek çok organizmanın evriminde bir zorunluluk olmamıştır. Milyonlarca yıl süren bu evrim bize şunu gösterir; organizmaların evrim süreçleri söz konusu olduğunda dişil olanın tarihi daha eskiyken, eril olanın tarihi 2,5 milyar yıl öncesine dayanır. Milyarlarca yıllık evrimsel farkın ispatlanmamış olsa da etkisi olduğu gerçeğini yadsınamazı gerektirmez. Dişil olanın eril olanı kapsamamasına rağmen, eril olanın dişil olanı kapsamadığının evrensel bir gerçeklik olarak sürdüğünü biliyoruz. 65 milyon yıllık bir evrimsel geçmişe sahip memelilerden primatların sahneye çıkışlarından anlıyoruz ki, bu evrimsel süreç cinsiyet davranışlarının şekillenmesinde de etkili olmuştur.

Evrimsel süreçler arasındaki milyarlarca yıllık farkın yaratmış olduğu boşlukların olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Bunu bir kesinlik olarak değil bir olasılık olarak belirtmekte faydalı olacaktır. Sonuç olarak neolitik kültürün bağrından kopan üçlü ittifakın erkek karakterinin düşünme, yapma, yaşama farklı insanlık tarihini ters yüz ederek geriye de dönemeyeceğimiz apayrı bir akışa yönelmiştir. Önemle görülmesi gereken şudur ki, Abdullah Öcalan'ın da belirttiği gibi, "Cinsiyet farklılığı kendi başına hiçbir toplumsal sorun nedeni olamaz"... Evrendeki ikilem gibi insandaki eril-dişil ikiliği de kendi başına soruna dönüşmez. İkiliklik varlığın birbirini yok edilmesi üzerine kurulmadıkça toplumsal sorun üretmez. Neolitik kültür bu evrensel gerçeklik ile sürdüğü için dişil ve erillik negatif bir ayrışmaya dönüşmemiştir. Ne zamanki erkek öncülüğündeki ittifak neolitik kültürün öncüsü kadına karşı örgütlemeye yöneldi o zaman cinsiyet farkı cinsiyetçilik temelinde geliştirilmeye başlandı. Bu nedenle cinsiyetçiliğe, hiyerarşik çıkıştan beri iktidar ideolojisi olarak anlam yüklenmiştir.

Cinsiyetçi erkek, kadın üzerinde hakimiyetini inşa etmeye yöneldiğinde her türlü ilişkileneceği bir egemenlik alanına dönüştürür. Kadını mülkleştiren erkek, aile kurumunu geliştirerek adeta özel olan sınırlarını belirleyerek, mikro devletini kurarak iktidar alanını pekiştirir. Dolayısıyla aile erkeğin iktidarını ürettiği merkez olarak şekillenir. Kadına çocuklara biçilen rollerin yanı sıra eve hapsedilen kadın evle birlikte erkeğin mülküdür. Toplumsal ilişkilerin nasıl olacağı burada üretildiği için ideolojik bir nitelik kazanır. Hanedanlık aile kurumu üzerinde boy verirken aile ideolojisi pekişecektir. Her erkek ailede bir hanlığın sahibi olarak konumlanırken ne kadar çok kadın ve çocuk olursa erkek o denli güç kazanır. Güçlenen erkek hedeflediği sistemi sürekli iktidar gücü taşıyarak güvenceye alır. Toplumsal eşitlik yitirildiğinde yalnızca doğal statülerin kaybı değil aynı zamanda bu eşitliğe karşı yeni bir zihniyet yapısı oluşturuldu. Geleneksel, doğal statülerin yerini hiyerarşi aldı. Buna dayalı olarak erkekler yapıp ettikleri her şeyin kadınlarınkinden üstün olduğunu iddia ettiler. Etkili olunca da dalga dalga yayılmaya başladı. Kentin köyden üstün kılınması, tanrının tanrısallıktan üstün hale getirilmesi bu hiyerarşinin sonucudur. Kadına mahsus tüm özellikler tersyüz ediliyor. Tanrıçalıktan, boyun eğen kadın aşamasına gelerek üretken sevgisi sıradanlaşan bir fedakarlığa, şefkati de itaate dönüşecektir. Erkeğin eril özellikleri de değişir. Cesaret saldırganlığa, gücü tahakküm kurmaya dönüşür. Avcılıktaki kararlılığı, avlama yeteneği baskın akıl haline gelir ve yağmacı bir karaktere bürünür. Hiyerarşinin kurumsallaşmasında yaşlı ve tecrübeli erkek yeteneğini, deneyimlerini gençler üzerinde etkili olmanın tekeline dönüştürür. Yılların oluşturduğu deneyimleri, ayrıcalıklı bir statüye dönüştürerek güç haline getirir.

Temel hatlarıyla özetlenen bu tarihsel ve evrimsel arka plan bize bunu göstermiştir ki iktidar ve hiyerarşi bilinç bulandırıcıları olmaksızın hayat bulmaz. Hem tarih hem günümüz açısından tüm bu bilinç bulandırıcıları erkeğin kolektif iktidar alanının ifadesi olan kamusalılık içinde gerçekleşir. Bu açıdan günümüzü incelemek yararlı olacaktır.

Erkek İktidarın Karakteri

Kamusalılık aynı zamanda bürokratik erkek tekeli anlamına gelir. Ancak nedendir ki toplumsal rollerin merkezinde devlet ve bunu besleyen iktidar kurumlaşmaları olmasına rağmen irdelememiz gerekenin bireylerin rolleri olduğuna işaret edilir. Derin bireyciliğin geliştirilmesi, bu kurumlaşmaların arka plandaki kamusal karakterlerinin toplumda yarattığı eşitsizliği gizlemeye yöneliktir. Aslında 'eşitsizlik ve kölelik birey kaynaklıdır' denilerek, iktidar ve hiyerarşi, başka deyişle devlet ve erkek, bu kötülük ve eşitsizlik karşısında bekayı sağlaması gereken güç olarak konumlandırılır. Hem üretilen hem de yönetilen bu tür bir bireycilik kapitalist modernitenin özeti gibidir. Kadına ve topluma karşı egosu ve gücü şişirilerek ortalığa salınan en maço erkekten tutalım, takım elbise giydirilerek masa başında oturtulan 'ciddi' erkeğe kadar her sınıftan erkek, sistemin kendini yeniden iktidar olarak üretmesinin aracı kılınmıştır. Kadının hem cins, hem ekonomik ve siyasal olarak karşılaştığı sorunlar bu tür bir erkekliğin yarattığı problemlerden oluşmaktadır.

Peki, kamusal alana daha çok kadının katılımı hiyerarşi ve iktidar olgularının yarattığı problemleri aşmak için yeterli bir çözüm müdür? Sorunu nicel olarak aşmak, nitel bir değişim yaratır mı? Bu soruya vereceğimiz yanıtlar, iktidar ve hiyerarşiye bakış açımızla ve bunu sorgulayış düzeyimizle doğru orantılı olacaktır. Eğer egemen erkek iktidarın yukarıda belirttiğimiz üzere bir ideoloji olduğunu kabul ediyorsak cevabımız kesinlikle "Hayır" olmak durumunda. Maddi değişimlerin dönüştürücü etkileri elbette yadsınmaz ve kısa vadede anlamlı karşılıkları olabilir. Örneğin siyasette kadın kotaları, ekonomi başta olmak üzere sosyal alan düzenlemelerinin süreklilik arz ederek cins bilincine dayalı varlık bulması; hatta Ortadoğu gibi kapalı, içe dönük toplumlarda kadının evden çıkabilmesi bile değerli, anlamlı çabalar"dır. Geliştirmesinde yarar vardır. Ancak bu maddi kıpırdanışların ideolojik dönüşümle iç içe olması çok önemli. Bir birini tamamlayan ve aktif mücadelede kadının tarihsel öznelliğine uygun bir toplumsal varlık bulma çabası işin asıl önemli yanıdır. Verili rolleri reddetmek, karşı koymayı, kısıtılıp nesnelleştirmeyi kabul etmemek, ikincil rollere itiraz etmek, sesini yükseltmek, cinsiyetçi anlam ve kategorileştirmelerle mücadele etmek politik bir bilinç gerektirdiğindendir ki kadınlar özellikle bu kolektif erkeklik alanlarından uzak tutuluyor. Kadınların dönüştürücü gücünden korkuluyor.

Kadına ve topluma karşı egosu ve gücü şişirilerek ortalığa salınan en maço erkekten tutalım, takım elbise giydirilerek masa başında oturtulan 'ciddi' erkeğe kadar her sınıftan erkek, sistemin kendini yeniden iktidar olarak üretmesinin aracı kılınmıştır. Kadının hem cins, hem ekonomik ve siyasal olarak karşılaştığı sorunlar bu tür bir erkekliğin yarattığı problemlerden oluşmaktadır.

Şüphesiz ki mevcut haliyle temel perspektifleri iktidarcılık ve hiyerarşi olan bu yapıların başına sosyalist, feminist, devrimci militanları, yani adı ne olursa olsun en iddialı kadınları koysak da bu yapılar yine iktidar ve hiyerarşi üretirler. O halde hem maddi değişimlerin hem de kadın özgürlükçü ideoloji perspektiflerinin sonuç alıcılığı, sisteme erkeklik ve iktidar eleştirisiyle yaklaşımı gerektirir. Bu düşünce seyri eni sonu devletli uygarlık sisteminin reddini içermek durumundadır, zira sistem dışı kalmadan (güçlü bir muhalefet ve yaşam tercihi yapmadan) bu mümkün görünmemektedir. Devletin erkeklik normlarını eleştirmek ya da erkeği devletle özdeşleştirmek, tarihsel-toplumsal geçmiş ve güncelimizde yeterli veriyi sunduğu için oldukça yararlı sonuçlara götürecektir. Erkekliğin etkisizleştirilmesi kategorik olarak devletin etkisizleştirilmesine kadar uzanabilecektir. Çünkü devlet tüm kurumlaşma ve sistemini erkek otoriterizmi üzerine kurmuştur. Hiyerarşi de benzer gelişim gösterir.

Erkek cinsiyet hiyerarşisine dayalı olarak devleti kurdu. Devlet, erkeğin erk normlarına dayalı olarak karakterize edilip, ana değerlerin inkarı üzerinde kuruldu. Bununla beraber gözden kaçmaması gereken gerçekliklerden biri de bu sınıflı toplum gerçeği içinde erkeklik rollerinin de kendi içinde bir sınıflaşmaya tabir kılındığıdır. İşçi erkek, burjuva erkek, asker erkek, feodal erkek ve daha da sıralayabileceğimiz bu konumlar gerek devlet nezdinde gerekse de toplumsal alanda hiyerarşik düzlemde tanımlara sahip. Ama erkekliğin istisnasız her kategorisi devlet, iktidar desteğiyle kadın üzerindeki üstünlüğü elinde tutar. Erkeğin iktidarını pekiştiren devlet, ordu, üniversiteler, aile vs. alanlarda şaşmaz şekilde belirleyici rol erkeğindir.

Gücün erkek tekelinde tanımlanması toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak kurgulanmıştır. Koruyan, kollayan, pozitif, akılcı, savunan rol, hiyerarşik olarak oluşturulan toplumsal ilişkilerde erkeğe atıfta bulunur. Hiyerarşinin başında hükmeden erkek vardır ve buna karşılık sert, saldırgan, yıkıcı, yok edici erkeğin zıttı olan her davranış, edim, fikir kadınlık olarak tarif bulup ortadan kaldırılması meşru olgular olagelmıştır. Hayatta kalma mücadelesi erkeğin -her şey pahasına- temel dürtüsüdür. Ve bu dürtü ahlaki olarak toplumsal değer kapsamına giren her şeyi yok etmekle canlı kalabilir. Buna erkeğin faşizmi demek çok yerinde olacaktır. Çünkü faşizm, inkara dayalı, şiddet içeren ve değer tanımayan özelliğiyle erkekliğe benzer normlara sahiptir. Erkeklik üstün kültürdür, bu kültür erkeklik geleneğine sıkı bağlılığı gerektirir, dindardır ve her şeyden önce otoriter liderlik karakterini her şart ve koşul altında koruması varlık nedeni haline almıştır. Alt kültür ise kadınlıktır ve sömürülmesi erkekliğin şanıdır. Her şeyden önce böyle faşizan bir bölünmeyle oluşturulmuş rollerde liderlik, reislik rolünün erkekte olması bir yetenek değil ideolojik bir roldür. Son yüzyıllarda burjuvazinin de yükselişiyle orta sınıf erkeğinde bu faşizan rol daha da somutlaşmış oldu. Sistemin savunucusu ve koruyucusu bu yeni erkeğin rollerine yeni roller katılmış oldu. Savaşan, liderlik eden erkekler sanat ve kültür yaşamında, iş hayatında, eğitim sahasında beceri ve yetenekleri kat kat arttırılarak yeni elbiseleriyle ortaya atıldılar. Artık kibarca sömürülmeye başladığımızı

şükretmeliydik. Evdeki baba, ordudaki komutan, işyerindeki patron; kültürel, bilimsel, teknolojik sahada, eğitim alanında yeni fırsatlar edinerek kapitalist modernitenin belke-miği halini aldılar. Böylece maço-luk, orta sınıf burjuva erkeğin ideolojik mutasyona uğramasıyla törpülenmiş oldu. Bilgi ve teknolojik gelişmeler bir kesimi, özelde burjuvazi denen üst sınıf erkeğin yeni ölçülerle sisteme adaptasyonu hızlıca sağlanmış oldu. Maço-luk, mahalli kültür, işçi sınıfı ve emekçilere özgü erkek rolleri olarak ama kesinlikle sistemde karşılığı olan roller olarak şişirildi. Üst gelir gruplarına ait erkekler, iktidar ve devletin ekonomik veya sistemsel üst yapısını sağlama alırken daha alt sınıftan erkekler ise toplumsal cinsiyet rollerine uygun olarak aile kurumu başta olmak üzere iktidar ve hiyerarşinin sürdürülmesinin simgesi sayıldı. Kamusal üst yapıda erkek hakimiyetine güç veren yapı, esasta çekirdek aile içinden başlayan maço erkekliğin kadın hakimiyetine dayanır. Özcesi, kibarca sömürülmek ile kabaca sömürülmek arasında fark tartışmaya değmeyecek kadar görünür olmalıdır. Çünkü erkek, toplumu kolektif iktidarını sürdü-recek şekilde dizayn etmiştir ve hayatın her anında bir çaba halindedir.

Bununla beraber gerek liberalizm sonrası görece demokratik uygulamalar gerekse de demokratik toplum güçlerinin (feministler, anarşistler, çeşitli gençlik hareketleri, çevre hareketleri) mücadelesi sonucu kadın kimliğinin üzerine kurulu olduğu kalıplar, olgular, algılar, ilişkiler sorgulandı ve zamanla dünyanın birçok ülkesinde erkeğin iktidarını üzerine kurduğu kolektif politik sahalarda kadınlar da görünmeye başladı. 1970'lerden sonra kadın kimliğinin siyasal mücadelesini örgütlü bir şekilde veren feminist hareketlerin bundaki rolü belirleyicidir. Zamanın ruhu dikkate alındığında bireysel hakların geri alınması ve kadın kimliğinin görünür kılınmasında oldukça önemli bir süreçtir. Erkek merkezli kamusal alanın belli oranda dönüşüme uğraması da bu hareketlerin emeği ve dönüştürme çabasıyla ilgilidir. Ancak halen önümüzde duran en önemli sorun, sistemin politik toplum yaratmanın önüne geçebilmek için bir yandan toplumsal cinsiyet rollerini derinleştirirken, diğer yandan bu cinsiyetçiliğin mücadelesini veren dinamikleri toplum nezdinde manipüle edebilmek için liberalizm adına bireysel haklar ve farklılıkları daha çok öne çıkarmasıdır. Türkiye gibi ülkelerde ise liberal bağlamda bile olsa böyle bir çabadan söz edemiyoruz.

Erkekliğin Kolektif İktidar Alanları

Kadının kolektif sahada tam manasıyla cins kimlikli olarak var olması elbette erkeğin iktidar sahasının daralması ve bundan da öte dönüşüme uğraması demektir. Dünya ölçeğinde kadınlar evet, politik sahaya giriyorlar ama katıldıkları mekanizmalar erkeğin yarattığına tabidir. Yani aslında erkeğin suçuna 'ortak' olan liberal ölçekli bir giriştir. Buna bir katılım demek yetersiz kalır. Mevcut haliyle yani sömürünün sürdüğü, hegemonik haliyle kadınların kamusal kolektif alanlara katılımının burjuva demokrasisinin eşitlik anlayışıyla savunulamayacağı bir gerçek.

Verili durumdaki bu kurumların bütününde kadınlar boy gösterse de sonuç değişmeyecektir. Önemszenmesi gereken, kadının bu sahalara dönüşüm dinamiği rolüyle katılmasıdır. Bu da politik bir örgütlülüğü gerektiriyor. Yalnızca demokrasi problemi, farklılık, çoğulculuk vb. ile ele alınabilir olsaydı, Batı demokrasisinin kadın sorunu bağlamında büyük mesafe kat ettiğini kabul etmemiz gerekecekti. İdeolojik bir sorunu nicel bir problemle indirgeyen devletli zihniyeti aşacak argümanların varlığı zorunludur. Bu zihniyetin içkin olduğu kimi alanlara bakacak olursak:

Genelde tüm dinlerde, özelde İslam toplumunda kadının ev ve erkekle sınırlı tutulmaya çalışılan rolü bir çeşit denetim biçimi olmaktadır. Kolektif alan ve bu alanın liderliğine her şartta sahip olan erkek, din adına da kadın üzerinde kendi lehine bir tasarrufa sahiptir. Dinin, erkeğin toplumsal cinsiyet rolünü pekiştiren hem kültürel hem de tarihsel desteği olan bir olgu ve hukuksal normlardan çok daha güçlü yaptırıcılığı var. Dinin erkeğe sağladığı iktidar ve hegemonya sahası kadının karşıtlığı üzerinden tariflenmiştir ve bu yolla özellikle politik ve toplumsal öncülükten uzak tutulmaya çalışılmıştır. Özelde dinsel kuramlar genelde de açık ya da kapalı cinsiyetçi eril kuramlar kadını politik, kamusal alanın dışında tutmak için çabaladılar. Kadınların erkeğin kolektif iktidar alanlarından uzak tutulmasına dönük en değişmez argümanlara sahip ideoloji, dinsel ideoloji oluyor. Dinsel ideolojinin toplumsal cinsiyet kimliğinin temel dayanağı oluşu, bununla doğru orantılı olarak cinsiyet kimliğinin de dinsel ideolojinin politik aktörü haline gelmesi, kadının in-

karına ve sömürsüne dayalı bir gerçeklik üzerine kurgulanmıştır. Bu kurgu, erkekliğin devlet, iktidar, hegemonya ile ilişkisinde merkezi noktadadır.

Dinler tarihsel gelişim zamanları içerisinde tüm sistemlerle ilişkisini bir şekilde kurmuş ve her din, temel parametreleri asla değiştirmeden çağına uyum göstermiştir. Tüm dinlerde iktidarın ve sömürünün cinsiyeti erkek, yönetim mekanizması devlet, sömürü nesnesi kadındır. Tek tanrılı dinlerin oluşum diyalektiğinin böylesi erkekçe bir özelliğe dayandığını anlamadan kadın-erkek arasındaki kodlamaların bilincini edinmek çok da olası değildir.

Dinler tarihsel gelişim zamanları içerisinde tüm sistemlerle ilişkisini bir şekilde kurmuş ve her din, temel parametreleri asla değiştirmeden çağına uyum göstermiştir. Tüm dinlerde iktidarın ve sömürünün cinsiyeti erkek, yönetim mekanizması devlet, sömürü nesnesi kadındır. Tek tanrılı dinlerin oluşum diyalektiğinin böylesi erkekçe bir özelliğe dayandığını anlamadan kadın-erkek arasındaki kodlamaların bilincini edinmek çok da olası değildir. Çünkü tek tanrılı dinlerin hiyerarşi ve iktidarı devlet adına, erkek lehine kurumsallaştıran rolü sömürüyü de toplum içileştirmiştir. Dinsel ideolojinin zihniyeti şekillendirici özelliği, erkeğin sınıflı toplum ve hiyerarşi oluştururken neden böyle bir ideolojik tercih yaptığını anlaşılır kılıyor.

İçe dönük kategorik sınıfları keskin ve değişmez, tekçi ve hiyerarşik soyut vs. daha da çoğaltılabilecek dinsel ideoloji tanımı erkeğin tarih boyunca dini neden güçlü bir çatı gördüğünü anlatır bize.

Bizler bugün erkeğin kolektif iktidar alanlarını konuşuyoruz ve yapacağımız tespitlerin tümü aynı zamanda devleti de kapsamak durumundadır. Dünyayı yönetenlerin kurumsallaştırdığı ve uğruna insanlığın manevi ve kültürel değerlerinin alt üst edildiği olgulara bir bakalım. İstisnasız dinsel nedenler, devlet çıkarları, orduların yarıştığı silahlanmalar ve tümünün başında bulunan erkek öznesinin işgal ettiği tarihsel hakikatimiz... Kolektif iktidar alanlarının en eski kurumlaşması cami, kilise gibi dinsel kurumlardır. Toplumun kamusal alanları olarak şekillenen ancak zamanda esas oluşum amacına dönen bu yapılar en katı hiyerarşik özellikleri barındırıyor. Sınıflı toplum hiyerarşisi, devlet ve din Sümer rahip devletinden başlamak üzere iç içe birbirini koşullayan ve aynı amacı güden yapılardır. Hiyerarşi ve iktidarın dinsel karakterli yapısını, dolayimli ilişkisi ile ele alıp çözmek erkekliği tanımlamamızı da kolaylaştırıyor. Çoklu inanca dayalı ve eşitlikçi doğal toplum aşamasından tekli inanca dayalı sınıflı ataerki devletli toplum aşamasına geçişin bu karakteri arasında her şeyden önce erkeğin ideolojik hegemonyasının dayanakları belirlenmiş oluyor.

Dinsel hiyerarşi ve hegemonya mekanın simgeselliğine yüklediği aşırı ideolojik rollerde soyut metafizik inanç bağlamını maddeleştirme çabasına girmiş oluyor. Zigguratlardan sonra erkeğin ideolojik işbirliği ve iktidarını pekiştirmek adına toplum nezdinde çağrışımları ve dini karşılığı olan yapılar kurulmasını bir erkek geleneği haline getirdi. Ziggurat, cami, kilise yapıları her adımda topluma erkeğin tanrısal gücünü hatırlatır. “Üstün cins” olarak idealize edilip tanrı kılınan erkek, toplumun inşa iktidarını da elinde tutmayı hak eden cins olarak imamlık, rahiplik statülerini tartışmasız ve kesintisiz olarak edinmiştir. İlk oluşumları itibarıyla de dini mekanların hangi açıdan ele alındığıyla ilgili olarak çeşitli yorumlar yapılabilir. Camiler, kiliseler, zigguratlar ilk etapta toplumsal örgütlenme alanlarıydı denilebilir. Çıplak zora karşın toplumun vicdani, kültürel birer yansıması olarak da bu mekanlar rol oynar. Ancak tanrının kulu olarak kimliklendirildikleri müddetçe merhamete, şefkate mazhar olabilen bir toplum ideali ölçütünden bakıldıkça böyledir. Dinsel mekanlar erkeğin güç ideolojisinin sistemidir ve tekçiliği en başta da cinsiyetçilikte ortaya çıkar. Cinsler arası oluşan tarihsel kategoriler ve hiyerarşik ilişkiler korunmaya ve sürekliliğe ihtiyaç duyarlar. Cami, kilise, vb. erkeğin bu sürekliliğini korumaya çalışmasının kurumlaşmış formudur.

Zaten kadın bu döngünün çoktan dışında kalmıştır. İlk çark ailedir. Aile ataerki sistemin yapısal birimi olarak dinsel hiyerarşi ve iktidarı erkeğin çoklu çıkarları etrafında örerken, kadının mülkiyetine dayalı bir sömürü biçimiyle iki cins arasındaki toplumsal cinsiyet rollerini belirler. Hiyerarşi aile ortamında örgütlenir ve aile yapısı dinsel ölçekte mahrem sınırlar içine alındığından kaynaklı katı ve içe dönük bir ilişkiler ağı ile denetim altına alınmaktadır. Erkeğin kurduğu bu denetim merkezinde dini hiyerarşinin nesnel negatif

rolleri aile ilişki yapısı içinde özel alanın oluşmasına nedendir. Dinin kadını kısıkaç altına aldığı bu özel alan giderek kadını toplumsal rollerinden, öznel gelişim seyrinden soyutlayan ve böylece kolektif kimliğini erkeğin sömürüsüne açan işleve yol açmaktadır. Aile yapısını en fazla da dinin koruması, sömürünün sürekliliğini korumak bağlamında kadının nesnel, edilgen, tabi olan konumunu güçlendirir. Erkek ise; hem bu özel alanda hem de özelde kamusal alanda öznel, baskın, buyurgan, hükmedici konumunu korur. Aileden başlamak üzere erkek dine dayalı bu yapı içinde sistemin ataerkil rol paylaşımına dayalı 'kolektif' kimliğini yaratmıştır. Bu cinsiyetçi roller kadına uyması zorunlu sınırlar, kurallar, davranışlar ve edimler yükler. Kadından beklenen dinsel yasaların gerektirdiği hem maddi-dünyevi hem de manevi-dinsel rollerine uygun yaşamak, davranmak, konuşmak, giyinmektir. Geleneksel kalıplar korunduğu müddetçe -ki bu rol kadındır- kıyametin önüne geçilecektir. Ancak kadın; annelik, ev kadınlığı, yani erkeğin asıl iktidar sermayesi olan geleneksel aile yapısı dışında politik, kamusal, toplumsal alanda görünür olmaya başladığı an 'kıyamet', yozluk baş gösterecektir. Ancak bunu tersinden okumak asıl hakikati daha objektif kılar.

Kadın atfedilen verili kanunların dışına çıktığı, geleneksel rollerini aşmaya yeltendiği an erkeğin, sistemin, devletin rolü, tanımı, işlevi bambaşka bir gerçekliği açığa çıkaracaktır. Cami, kilise, ziggurat gibi yapıları incelemek bu açıdan önemlidir. En başta belirttiğimiz ana tespitimizi bir kez daha hatırlatarak geçiş yapmak daha yerinde olur. İktidar ve sömürü ifadesi olan tüm yapılar özü ve amacı değişmediği müddetçe nicelik olarak kadının katılımı hiçbir şeyi değiştirmeyecek, aksine sömürüyü kadın eliyle daha da güçlendirecektir. Burada önemli olan, rollerin sorgulanması yoluyla geleneksel cinsiyetçi yapıların hangi gerçekler üzerine kurulduğunu görebilmektir. Örneğin camide imam, kilisede rahip neden kadın değil de erkektir. Orduda genelkurmayın kadın olamaması gibi... Yine neden erkekler kadının cenaze namazını kılabilir de kadın kadının ya da kadın erkeğin cenaze namazını kılamaz ve hatta buna katılamaz bile. Neden peygamber, müftü, elçi olamaz. Bu roller katı ve sert bir hiyerarşi içinde erkeğin iktidar tekelini oluşturur. Kadın, bahsettiğimiz verili sınırlar içinde erkeğin kadınıdır. Yüceltilen bu tür kadınlık (anne, eş, ev kadını olarak) yüceltilen erkek normları, egemenliği oluyor. Toplumsal cinsiyetçilikle beslenen bu dinsel hiyerarşide erkek, tanrının camide, kilisede esas muhatabı, temsilcisidir. Tanrının emirlerini uygulamaktan da fazla uygulamak erkeğin başat görevidir. Bunun için zigguratlar kurmak, devletler, krallıklar oluşturup başına rahip, tanrı krallar, halifeler, şahlar yerleştirmek, milyonlarca insanın canı pahasına savaşlar vermek, ordular kurmak, cihat yapmak erkeğin dinsel görevi olarak meşru bir kurum ve işlevdir. Bu işlevin simgeselliği olarak camilerin minarelerinin erkeğin cinsel organını temsil edecek şekilde mimarileştirilmesi, yine mermilerin, roketlerin biçiminin bu şekilde olması dikkate değer bir başka yön arz ediyor. Hükmedici, öldürücü, dağıtıcı ve teslim alıcı bu simgeleştirmelerin toplumsal cinsiyetçi algıyla yakından bağlantılı olduğunu söylemek gerçeğe çok da ters düşmez. Bu yapılar aynı zamanda dinin erkeğe açılmış siyasi mekanları olarak, dinin ilk devletleridir.

Sınıflı toplum yapılarının tüm zamanları erkeğin kesin iktidarını pekiştirmek amacıyla bilme-öğrenme süreçlerini de ana değerlerin tekelleştirilmesi üzerinden devlete bağlamıştır. Bilme kurumsallaştıkça bilmenin türü ve cinsiyeti de erkeğe hizmet niteliğine kavuşturulmuştur. Tahakküm ve kontrol aşamalı olarak bilgenin ve bilmenin toplumsal cinsiyetini erkek lehine kurumsallaştırıyor. Devletler öğrenme ve bilgiyi okullaşmaya bağladıkça tüzel kişiliğini güçlendirmeye devam edecektir. Okullaşma, bilmenin hakikatten kopartılarak toplumun öğrenme, merak, yaratıcılık arayışını kontrole alıyor. Hem günümüzde hem devletli geçmiş tüm süreçlerde kurumsallaşma gerçekleştiği ve sistemi yürütülebilir olduğu müddetçe bilgi-bilme-eğitim anlam kazanacak duruma getiriliyor. Sosyal bilimin gelişimi ise bu sürecin bilim adına kabulüyle anti-toplumsal özelliğine görülmüştür. Bu sayede okullarda öğretilen toplumsal cinsiyet rollerinin neredeyse bütünü erkeğin inceltilmiş modern hakimiyetini pekiştirme yönündür. Geçerli değer yargıları ve idealini norma kavuşturan erkeğin, kolektif iktidar alanlarından biri olan okullaşmada bunca rol sahibi olması şaşırtıcı değildir. Bilim yuvaları olarak anılan okullar ile esas olarak Sümer rahiplerinin zigguratlarda yaptığı bilimle arasında çok farklılık yoktur. Sosyal olarak tanımlanan ve toplumsal ilişki ve olguları neredeyse bütünüyle etkilediği, biçimlendirdiği bilinen sosyal bilimlerin sosyalliği bu açıdan incelenmeye değerdir. Sosyal denilen ve okullarda büyük bir eminlikle ilerici, modern insanı yaratmak iddiası taşıyan bilmenin toplumsal cinsiyet rollerini pekiştirici yanı görülmek zorundadır. Doğumundan ölümüne kadar standartları belirlenmiş eğitimle nesneleştirilerek, varlık olarak kendi zihniyet ve algı düzeyini yaratamayan birey, ideal vatandaş ve modern insan olarak tanımlanmaktadır adeta.

Bu anlamda bilimin 18.yy'da başlayarak bu karakterde geliştiği fikrini sorgulamak gerekir. Bilimin modern sosyal bilimler çağı elbette bambaşka bir karaktere sahip. Bu çağ pozitivist bilme sürecini esas alarak yöntemi ve doğruyu teke indirgeyerek duyguyu, iyiyi, güzeli reddederek (ki bunlar toplumsal ahlaka denk gelen olgulardır) erkeğe bilim silahını teslim etmiş oldu. Kadın değerleri ve emeğinin gaspıyla başlayan hiyerarşik sınıflı toplumdan günümüze bilgi tekelini elinde tutan ve zamanla akıl ve zekayı temsil eder hale gelen erkek böylece pozitivist sosyal bilimciliğin de cinsi olmuş oldu. Tekçilik erkeğin hayattan beklentilerine oldukça uygundu. Farklılık, duygu, anlam yani her tür arayış ve kimlik, bilimin herkesin kabul edebileceği tek doğruyu arama hırsı altında ve erkek normları aracılığıyla sömürüyü katmerleştirdi. Pozitivist sosyal bilimlerin sağladığı bu geniş zeminde boy veren ulus devlet, okullar aracılığıyla modern köleciliği ve cinsiyetçiliği kolay kolay karşı konulamayacak kadar ince politikalarla meşrulaştırdı. Öyle ki bu okullardan geçmeyen bireyler yüzyıllardır yaşadıkları topraklarda birer tam vatandaş olarak kabul edilemez konuma geldiler. Bu dolayimli bir uygulamadır. Bu sistemden geçmeyen bireyleri zor bir hayat beklemektedir. Meslek edinme, statü sahibi olma kısacası iktidar alanına hizmet etmek ve verilen rol sınırlarında iyi vatandaş olmak için çabalamasıdır. Bir okuldan diploma alamayan bireyin sistemin tüm nimetlerinden mahrum, sosyalliği düşük, cahil, umut vaat edemeyen bir konuma itilmesi insanca yaşamı

devletin onayına muhtaç kıldığındandır. Akıl almaz bir şekilde birbirleriyle yarıştıran bireyler okuduğu okullar sayesinde yarışı kazanıyor ve ‘adam olmuş’ oluyor. Post modern küresel kapitalizm süreci artık devletin okullusu olmayı da yeterli görmüyor. Okul okumayan ‘cahil’ kesim, devletli okullar ve eğitimin özelleştirilerek tekele alındığı özel okullar olarak bir hiyerarşiye kavuşuyor. Bu hiyerarşi, iktidarın kendini uyarlama yeteneğinin gelişimine bağlı olarak biçimlendirilmiştir. Öyle ki sisteme hizmet edecek işçi emekçiler, belkemiğini oluşturacak teknokratlar, yönetecek seçkin bürokratlar olarak sınıflandırılıyor. Eğitimin yüksek maliyetlere bağlandığı günümüz koşullarında giderek daha fazla insanın okul denen sömürü ortamının dışında kalmaya başlamasıyla zorunlu eğitim denen bir süreç de devreye konuldu. Burada toplumun yararına bir kaygıdan bahsetmek asla mümkün görünmemekte. Üç neden bu politikayı güzel özetleyecektir. Birincisi; giderek daha fazla insanın ekonomik koşullar sonucu sistem dışı kalmasıyla denetim dışına çıkabilecek ve sistem için politik bağlamda tehlikeli sayılabilecek, zihinleri asimilasyona uğramamış, erkeklikle işlenmemiş büyük bir kesimi ortaya çıkaracak olmasındandır. İkincisi; bilgiye erişme olanağı yüksek olan ‘eğitim alabilmiş’ az sayıda üst sınıf mensubunu sürekli yukarılara taşıırken hiyerarşik yapının geniş gövdesiyle arasına sistemsel açıdan sakıncalı mesafeler yaratmakta. Adaptasyon ve kabulünü zorlaştırmakta. Üçüncüsü ise; toplum içinde bireylerin birer yarış arabası misali rekabete şartlandırılışı gibi, devletlerin de kendi aralarında eğitimli ulus rekabeti yaşaması ve uluslararası alanda modernliğin ölçütü olarak eğitimli insan sayısının baz alınmasıdır.

Ataerkil sistem öznel öğrenim sürecinin önüne geçebilmek için cinsiyetçi politikalarını öğretim tarzında da açığa vurur. Ezber ve salt öğrenme üzerine kurulu bir sistemdir bu. Öznel arayışa, meraka ve bunun sonucu zihnin aktif yaratıcılığına dayalı öğrenim yoluyla bilinçlenmeyi sağlamak, kuşkusuz verili sistemin var olma koşullarını zorlar ve iradeli birey kendi öğrenme süreçlerine sahip olur. Onaylanmaya, kabul edilmeye, puanlandırılmaya gerçek anlamda ihtiyaç duyduğumuz süreç okulla başlar. Bunun için belirlenen roller ve bilinmesi gereken bilgiler hazır ve zihnimizi açık tutmak koşuluyla edinebilme kabiliyetine sahibiz. Öğretmenlerimiz aynı verili sistem değerleriyle kıvama getirilmiş bir rahip, komutan, imam gibi tanrı erkeğin ve devletin geleceğini garanti altına alacak otoriteler haline dönüştürülürler.

Kadın değerleri ve emeğinin gaspıyla başlayan hiyerarşik sınıflı toplumdan günümüze bilgi tekeli elinde tutan ve zamanla akıl ve zekayı temsil eder hale gelen erkek böylece pozitivist sosyal bilimciliğin de cinsi olmuş oldu. Tekçilik erkeğin hayattan beklentilerine oldukça uygundu. Farklılık, duygu, anlam yani her tür arayış ve kimlik, bilimin herkesin kabul edebileceği tek doğruyu arama hırsı altında ve erkek normları aracılığıyla sömürüyü katmerleştirdi.

Yetişen toplum bireyleri bilimin yuvası olan okullarda bilim değil erkeklik üretmekteyse... ve eğer bu ‘bilim yuvalarında’ yetişen bireyler özgürlüğe, adalete, toplumsallığa dair saldırılara karşı koyma iradesini yaratamıyorsa, aksine ne kadar çok yüksek öğrenim imkan ve koşullarına sahip olursa o kadar toplumsallığından, sosyallığından, bireyselliğinden kopup devlete, iktidara, sisteme ekleniyor ve aynı oranda nimetlerinden faydalanıyorsa... Kendine daha çok yabancılaşıp henüz ilkokul sıralarındayken dahi rekabeti, meslek edinmeyi, sistemde bir statü edinmeyi tasarlamaya başlıyorsa ve toplumsal cinsiyet rollerini kabul edebilecek modern normlarla büyük oranda pekiştiriyorsa... ve daha da çoğaltabileceğimiz sonuçlar doğuruyorsa okulların mevcut durumuyla ‘bilim yuvaları’ olduğunun söylenmesinden vazgeçilmesi gerekmektedir. Eğer buna bir de kimlik haklarını elde etme ve yok sayılmaya karşı faşist otoriter rejimlerin bilinçli, politik sömürüye dayalı rejimlerin eğitim sistemlerini katarsak ortaya çıkan erkek faşizminin ezilen ve sömürüye tabi kadın ve halklar üzerindeki baskısının öğretildiği devlet, erk, güç yuvaları demek daha doğru olacaktır. Batı demokrasilerinin göreceli olarak geliştirdiği kimi uygulamalar pedagojik açıdan iyileştirmeler olarak görülebilir ancak bütünlüğü açısından sorgulanması gereken eğitim sistemleridir.

Erkek iktidarının kolektif sahalarının önemli kurumlaşmasında bir diğeri de ordu. Üstelik en ciddi sonuçları olan kurumsallaşmadır. Zorun ve şiddetin meşruluğunu bir erkek olarak askerlikle sağlayacaktır. ‘Adam olmanın’ vaat edildiği bir mekandır. Toplumun cinsiyet rolleri vasıtasıyla bir bütün hizaya sokmakta eksik bıraktığı erkeği, ‘askerlik ocağı’ ultra bir disiplinden geçirip sistemin ehli bir erkek olmaya hazır hale getiriyor. Gerçekte silah altına alınan sadece beden değil, zihniyettir. Cinsiyet rolleri itaat etmeye göre kodlanmış bu mekan, kadına karşı şiddette eksik kalan erkeği tamamlamak üzerinedir. Erkeğin artık pışması gereken yer olarak görülmesi boşuna değildir. Devletin toplum içine salınmak üzere yetiştirdiği erkek ordusu mensuplarının her biri sistemin bekasını sağlayan, dinine, devletine, ulusuna bağlı birer mekanizmadır. Askere gitmeyen ya da gidemeyen erkeğin erkek sayılmaması hatta daha da ötesinde fiziksel bir engelin ‘çürük’ kavramıyla karşılık bulması politik bilinci gelişmemiş ve milliyetçi çevrelerde erkeğin kabusu ve toplum nezdinde itibarsızlaşması anlamına gelir. Böylece güç, iktidar, hükmetme kabiliyetini kadın karşısında kaybettiğine dair inanca dayalıdır bu. Değersizleşen erkeklikle karşılık bulur. Devlet karşısında kendini kanıtlamış erkeklik askerlikle sağlanıyor. Askerlik kurumunun ‘silah altına alma’ tabiriyle de ifade edilebilmesinin basit bir anlatımı ifade etmediğini görüyoruz. Çocukluktan itibaren eril normların şekillendiği bir sosyalizasyon içerisinde yer alan erkek, son sınavını askerlikle taçlandırıyor. Orduda askerlik belli bir süreyle ifade edilse de topluma şiddet olarak geri döndüğünden döngünün sonsuz birer katılımcısı halini almış oluyorlar. Öyleyse ‘talim’ ve ‘disiplin’ altına alınmış olan toplumsallığımızdır. Tek mermi patlatmadan dönen, örneğin askerlikte şoförlük, masa başı işler yapmış erkeğin sıkı askerlik yapan erkeklerden

bir farkı görülmüş müdür? Yani askerlik ulusal savunma, vatanseverlik gibi naif, meşru nedenlerle oluşturulmuş bir kurum değildir. İktidar ve devlet kurumlaşmasının ideolojik merkezidir ve başta kadınlar olmak üzere denetim altına alınması gereken toplumsallık, kışlalarda verilen militarist eğitimlerle sağlanmaktadır. Çok genç yaşta erkeklerin hiyerarşik, tahakkümcü, cinsiyetçi rolleriyle uyumlu hale getirilmesi sistemin varoluş gerekçesidir.

Kışlaların hegemonik erkeklik açısından en öne çıkan yanı katı hiyerarşik yapısıdır. Emir-komuta dedikleri ilişki sirkülasyonunun bütünü tahakküm üzerine şekillenmiştir. Bir çeşit şiddet sayılması gereken tahakküm ilişkileri aksine askere alınan kişiyi ‘adam etme’ üzerine meşru bir söylem olarak kabul görüyor. Erkek şiddeti öğrenmez, öğretilir. Kışla hiyerarşisi içerisinde şiddet, açık öğretilen ve zamanla öznel olarak uygulanan bir politik ve cinsiyetçi hal alır. Ast-üst hiyerarşisi erkeğin toplumsal ilişkilerinin rol modelidir. Astlara uygulanan muameleler istisnasız erkeğin kadın üzerinde ve toplumsallığımız içinde kurması gereken denetim ve ilişki biçimine denk gelir. Kışlada oluşumu tamamlanmaya çalışılan erk kimliğinin özü budur. Komutanın hiyerarşik gücüyle yarattığı erkek tipi; sert, kararlı, güçlü, acımasız, hükmedebilen, duygusuz, hegemonik erkekliktir. ‘Üst’, olunması gereken ‘adam’ modelidir ve itaat bu ilişkinin ilkesidir. İtaatsizlik ortadan kalktığı an bu ilişki çözülmeye mecburdur. Toplumsal yansımasını askerde adam olmuş ve topluma karışmış erkek aracılığıyla bulan bu itaat kültürü kışla kültürü olarak adlandırılıyor. Bu erkekler arası hiyerarşik ilişkide ideolojik bir ortaklık vardır. Adam eden de, adam edilen de kolektif erkeklik ideolojisinin özneleridir. Ailede baba, koca, ağabey; iş hayatında patron; sınıfsal ilişkilerde ezen, ezilen ve daha birçok ilişki biçimini kışlada tamamlanan eril kodlamalar oluşturur. Kışla hiyerarşisinde dişil, toplumsal ne kadar kavram varsa kadınla kodlandırılıp cinsiyetlendirilerek erkekliğin hakareti olarak kabul edilir. Çünkü erkek, kışlada hükmetmesi gereken toplumsal yapıları öğrenmektedir.

Çokça anlatılan askerlik anılarında erkekler utana sıkıla, bir kabustan bahsedercesine nasıl zorlu koşullarda kendi temizliklerini, yemeklerini, yataklarını yaptıklarını ve bunun nasıl sıkı bir denetime tabi tutulduğundan bahsederler. Peki kaç erkek sivil hayata döndüğünde kendi ihtiyaçlarını karşılamayı sürdürür? Bu geçici bir katlanma sürecidir; esas görevi nasıl hükmedip ezeceğini, nasıl acımasızlığın cesaretini kazanacağını, güç ideolojisinin özümsemesini öğrenmektir. Bu erkeklik çocukluklarından beri şişirilmiş erkeklik değerlerinin somutlaşması, devlet kutsallığına kavuşmasıdır. Yoksa kendilerini nasıl erkek hissedebileceklerdir. Erkekliğin güç ideolojisini toplumsal tecavüze, yani onun ahlaki ve politik değerlerine saldırı üzerine kurması gerektiğini kışla kutsallık derecesinde bir görev olarak erkeğin önüne koyar. Bu görev erkekliği pekiştirici iktidarcı özellikleriyle toplumsal değerleri, kadını, politik kimlikleri devletin tekeline alacak şekilde sistemsel bekayı sağlayacaktır. Kışla kültürü bu niteliğiyle iki şekilde yansımasını buluyor. Militarizmin klasik ordu biçiminde Ortadoğu gibi sıcak savaşın olduğu bölgelerde yoğunlaşması, hiyerarşik, iktidarcı yapıları ve kışla kültürünü daha belirgin kılıyor.

Ama bunun yanında Batı toplumu gibi görece sakin toplumlarda bilim, teknoloji, yüksek eğitim ve refah sayesinde bu militarist kültür topluma içerilmiş şekilde inceltirilerek normlaştırılmıştır. Mekanik itaate dayalı, kuralların ve hukukun toplumsal ilişkilerin yerini aldığı batı yaşam tarzında büyük sakıncalar görmek önemlidir.

Erkekliği tescilleyen devletin bu konuda politikaları da çok yönlüdür. Bedelli askerlik uygulaması bunlardan biridir. Kapitalist modernite erkekliğin sınavlarını özünden koparmaksızın çeşitli biçimlerde sürdürmeye bakar. Bedelli askerlik bunun en iyi örneğidir. Devlet tescillediği müddetçe erkek erkektir. Erkek olabilmek için onca kutsanan askerlik süreci, maddi bedeller karşılığı ve devlet onayıyla aynı kutsallığa sahip kabul ediliyor.

Sonuç itibarıyla; hiçbir çağın, bilimin, felsefenin, dinin değiştiremediği aksine beslediği toplumsal cinsiyete dayalı bir erkek hegemonyasından bahsediyoruz. Erkeğin ideolojik iktidar aygıtlarının ve toplumsal sonuçlarının esas muhatabı olan toplumsal ilişkilerde görünür kılmak, alternatif insan duruşunu ve politik ahlakı geliştirmek en anlamlı çaba olsa gerek. Hem ideolojik hem maddi araçsallıkların su yüzüne çıkmasını sağlamak, bunun üzerinden kadınların kadın olmaktan gelen cins bilincine dayalı geniş ortaklığını sağlamak ilk büyük adımken, ikinci büyük adımı toplumun geniş kesimlerinde farkındalık yaratma çabası olacaktır. Toplumsallaşamayan çabaların, hele ki bu cins mücadelesi gibi her yönüyle titizlik isteyen bir mesele ise, zamanla kendi karşıtı halini aldığını tarihsel örnekler bize sıkça hatırlatır. Yapacağımız tespit ve analizler toplumsal değişimle karşılık bulmaya başladıkça bir kadın mücadelesi ve birliğinin anlamından bahsedebiliriz. İdeolojik bir soruna karşı ideolojik mücadele vermek gerektiğini basit bir akıl yürütmeyle çıkarsayabiliriz. Politik bir sorunun politik aktörleri olarak hakikatin izinden gidecek, toplumsallaşmış, iradeleşmiş ama erkekleşmemiş bir kadın duruşuna her zamankinden çok ihtiyacımız var. Zira dünya erkekler için savaşmaya devam ediyor.

Erkeklik İzleğinde Tarihin Peşinde

Nazan Üstündağ

I

Erkeklik ve iktidar arasındaki yakın ilişki hem yapısal, hem dramatik, hem de fantastiktir. Bildiğimiz hemen hemen tüm toplumsal yapılarda güç, mal, varlık ve para erkekler arasında bölüşülüyor. Hem yasa hem gelenek ve hem de piyasa kuralları, erkeğin birikimini arttıracak ve koruyacak biçimde düzenlenirken, erkek emeğinin değerini de, kadın emeğinin üzerinde tutuyor. Erkeklerin yoğun olduğu iş kolları, daha fazla paranın döndüğü ve daha çok ücret alınan iş kolları olduğu gibi, aynı zamanda erkek, ataerkil düzen sayesinde hem hane içinde, hem de iş yerinde kadının birikimine ve emeğine el koyuyor.

Erkek; kimi zaman yasaya işlenmiş, kimi zaman sosyal politikalarla belirlenmiş, kimi zaman ise herhangi bir yazılı kanuna gerek olmaksızın evin yöneticisi, hakim, yasa koyucusu ve polisi olarak iş görüyor ve devletin hane içindeki temsilcisi oluyor. Erkek, kadınlar ve çocuklar üzerindeki kudreti sayesinde kendini devlet-miş gibi görerek devletin en büyük işbirlikçisi oluyor.

Ancak “erkeklik”, sadece erkeklerin yapısal olarak kadınların emeğine ve birikimine el koymasına, kadınların ve çocukların yönetilmesine yarayan bir mülkessese değildir. Aynı zamanda erkeklik, iktidarın nasıl edinileceğine, kullanılacağına ve sınırlarına dair de bir senaryo metni işlevi görüyor. Erkeklik adı altında yüceltilen değerler, erkeklik hikayeleri ve erkekliğin kamusal alanda ve hane içinde sergilenişi, hepimize güç ve iktidar sahibi olmanın, güç ve iktidar karşısında boyun eğmenin, iktidarla işbirliğinin, saygıdeğer ya da kepaze olmanın toplum tarafından kabul edilen ve meşru görülen biçimlerini öğretiyor.

Dil bunun çeşit çeşit ifadesiyle dolu; delikanlılık, adam olmak, harbilik, dayılık, babacılık gibi, erkeklere atfedilen sıfatlar, bir yandan ahlaki kodları tanımlarken, bir yandan da, hiyerarşik ilişkileri, toplumda herkesin “yerini” ve iktidarın estetiğini, yani nasıl bir görüntü ve davranış repertuarı ile kendini var edeceğini belirliyor. Kendimizi, kadın ya da erkek, egemen erkekliğe ve bunun vücut bulduğu erkeklere göre konumlandırıyor, çeki-düzen veriyoruz. İktidarl olmanın, ahlaklı olmanın, doğruyu yapmanın yolu, erkeklikten geçiyor. Dolayısıyla makbul erkeklik, iktidardan kıyasıya faydalananıdır.

Erkeklik, yapısal olarak iktidarın temsilcisi, ortağı ve taşeronu ve iktidarın işleyişinin, dramaturjisinin kurucu zemini olmanın dışında, güç sahibi olmanın, fantezilerinin imkan ve sınırlarını da belirliyor. Şiddet, cinsellik, hükümlanlık ve hükümdarlık üzerine toplumda dolaşan görsel, yazınsal ve söylemsel metinler, erkeklere ve iktidara hem aşılmaz sınırları dikte ettiriyor, hem de yeterince güç sahibi olunursa, hangi sınırların aşılabileceğinin hayalinin kurulmasına imkan sağlıyor. Gerek şiddet, gerekse cinsellik üzerine kurulmuş pornografi alanı da, bu fantezilerin dolaşıma girmesinde temel bir rol oynuyor. Bu sayede erkekler ezmek, iktidarlarını sergilemek, korkutmak, sindirmek, ya da yasayı çiğneyerek, egemenliklerini kanıtlamak istediklerinde, kimlere nasıl tecavüz edeceklerini, hangi savaş temsillerini üreteceklerini, kimi ne şekilde öldüreceklerini adeta ezber biliyorlar. Bu bireyselmış gibi gözükten toplumsal fanteziler, hane içinde kadınların “cezalandırılma” biçimlerini belirlerken, zamanı geldiğinde siyasi olarak da kolaylıkla işe koyulup, tüm erkeklerin birer canıye, tecavüzcüye, katliamcıya dönüşmesini sağlıyor.

Tüm bu sebeplerle, toplumda iktidarın ve yasanın nasıl işlediğini, nereye ve hangi yollardan aktığını, nasıl dönüştüğünü, hangi ittifaklara girdiğini ve elbette, hangi suçları işlediğini anlamak istiyorsak, egemen erkekliğin yapısal, dramatik ve fantastik izleğini sürmemiz gerekir. Bu yazı bu konu hakkında bazı gözlemler ve ön analizler paylaşmak amacıyla yazılmıştır. Elbette Türkiye’de egemen erkekliğin macerası ile uğraşırken, bu erkekliğin iktidar fantezisinde çok ciddi bir rol oynayan Kürt siyasi erkekliği ile ilişkisine değinmeden olmaz. Böyle bir yöntemi benimsemenin cinsiyet ilişkilerinin katmanlılığını da göstereceğini umuyorum. Egemen erkekliğin sadece kadınlarla değil, aynı zamanda başka erkeklerle de girdiği iktidar ilişkisini vurgulamayı ve “öteki” erkekleri seyirlik kılarak, nasıl bir cinsiyetçi-sömürgecilik sisteminin üreticisi olduğunu göstermeyi amaçlıyorum.

II

Türkiye Cumhuriyeti tarihi, diğer ulus-devlet tarihleri gibi devletin farklı erkekler ve erkeklikler ile kurduğu iktidar ittifakına dayanıyor. Özellikle Osmanlı İmparatorluğunun son döneminde gerçekleşen kimi dönüşümler ve cumhuriyetin kuruluş yıllarında ortaya çıkan medeni kanun, eğitime verilen önem ve çekirdek ailenin norm olarak gündeme gelmesi, devletin üst sınıf kadınlarla ve genç erkeklerle, geniş hane reisleri olan

babalarına kurduğu ittifakın birer aracıydı. Medeni kanun, hane kuran erkekleri, yaşına bakmaksızın reis, kadınları ise muavin ilan ediyor ve tarikat, aşiret ve cemiyet gibi ara kurumları feshederek, çekirdek aile yapısı aracılığı ile kendine bağlıyordu. Ayrıca erkeklik ile ittifakta, baştan ordu önemli bir işlev görüyor. Militarist cumhuriyet, kadın ve erkek arasındaki güç dağılımının ve iktidar sınırlarının hiç bir zaman aynı olamayacağını kurumsallaştırıyordu. Ancak bu yazı bağlamında, kadınlar meselesini şimdilik bir yana bırakalım.

Öncelikle devletin erkeklerle kurduğu ittifakın ne kadar değişken ve ne kadar hane, mülk, ulus yapısına bağlı olduğunu altını çizmek gerekir. Bir diğer deyişle, erkeklerle ittifak, her zaman bunların ulus, mülk ve hane yapılarını ne kadar ürettiği ve bu üç ideolojik ve maddi alanda ne kadar sorunsuz bir biçimde hareket ettiğine bağlı olageldi. Örneğin; hanesiz genç erkekler, özellikle öğrenciler ve ulus-devlet yapılarının dışında siyasallaşanlar, her zaman tehdit olarak görüldü, haddini aştığı düşünüldü ve cezalandırıldı. Emekçi erkek, hiç bir zaman değer kazanmadı ve köyden kente geldiğinde, makbul erkeklik mertebesine, bir dükkan sahibi olmadan erişemedi. Müslüman olmayan erkekler erkekten az, Kürtler ise erkekten çok olarak imlenerek, ikisi de makbul olanın dışına atıldı. Kısacası, hane reisi olmak için sadece evlilik aracılığıyla bir aile değil, aynı zamanda ev sahibi, mülk sahibi ve makbul vatandaş olmak da gerekliydi.

Ulus, mülk ve hane içinde güç kazanan erkekler, bu gücü kendiliğinden işleyen birer emek ve evlilik pazarında kazanmadılar. Türkiye’de pazar gücü her zaman yerel ve ulusal siyasetle sıkı bir ilişki içinde kazanıldı ve bu ilişkiler üre-

Ulus, mülk ve hane içinde güç kazanan erkekler, bu gücü kendiliğinden işleyen birer emek ve evlilik pazarında kazanmadılar. Türkiye’de pazar gücü her zaman yerel ve ulusal siyasetle sıkı bir ilişki içinde kazanıldı ve bu ilişkiler üretime değil, daha çok harcamaya ve eğlenmeye dayalı ikinci bir ekonominin içinde gelişti.

time değil, daha çok harcamaya ve eğlenmeye dayalı ikinci bir ekonominin içinde gelişti. Kadınların esas aktör olduğu ve kazanılan paranın, nihayetinde eve yatırıma dönüştüğü ekonomi ile rekabet içinde gelişen bu harcama ekonomisinin merkezinde, ‘erkekçe eğlenmek’ ve erkeklerden müteşekkil sır ve iletişim ağları bulunuyordu. Bir yandan bu ikincil ekonomiyi- harcamayı fazlaca arttırmadan ve böylelikle mülk sahibi olmaya engel teşkil etmeden- idare etmek, bir yandan da burada sosyalleşebilmek, “adabınca” cinsellikte, muhabbette, içkide ve şiddette sınır aşabilmek, erkeklik kodlarının önemli bir kısmını oluşturdu.

Altını çizmek gerekir ki, hanenin yanı başında oluşan ve bu “harcamaya” dayalı ekonomi içinde yerleşmiş erkekler, her zaman Türkiye faşizminin en

önemli sermayesini oluşturdular. Buralarda kurulan ağlar, edinilen alışkanlıklar, şiddet ve cinsellik kodları; yani kısacası her erkeğin nasıplendiği aşkınlık ve taşkınlık, her gerektiğinde sokağa sürülebilmeğe kullanılacak ilişkilerin de yuvası oldu. Bu konuya birazdan tekrar döneceğim.

Yukarıda bahsettiğim gibi, hane her devirde erkeklerin yönetim ilişkilerine çekildiği, re-isleşerek devletleştiği, böylelikle bir yandan uslandı, mülklendiği, millileştiği, bir yandan ise, hanenin kadınlarına had bildirerek otorite olduğu bir mecra olarak işe yaradı. Örneğin, Türkiye’nin en büyük sol hareketlenmesinin ve devrimci potansiyelinin ortaya çıktığı 1970’ler ve sonrası, erkekliğin hane ile girdiği ilişki üzerinden rahatlıkla okunabilir. 1970’ler, ülkenin dört bir yanından erkeklerin evlerinden uzakta üniversitelere ya da çalışmaya kentlere gittiği, hanesiz ve mülksüz alanların kurulduğu, Kürtlerin ve Alevilerin de katılımıyla belli ölçüde ulusal alanların aşınmaya uğradığı bir dönem. Buralarda ortaya çıkan devrimci erkeklik ve kadınlıklar, elbette kısa zaman geçmeden devletin ve ailenin hışmına uğradılar. Devlet, işkencenin ve askeri yasanın pornografik rejimi aracılığıyla, onların sadece ideolojileri ya da eylemleri ile değil, aynı zamanda bedenleri, erkeklikleri ve kadınlıkları ile de mücadele etti.

Gerçekten de 1980’lerin cezaevleri, başta Diyarbakır Cezaevi olmak üzere, devlet-li erkeklerin fantazilerinin tamamıyla geminden boşandığı dönemler olarak hafızamıza kazınmıştır. Copla ve şişeyle tecavüz, birbiri ile cinsel ilişkiye zorlama, penise elektrik verme, penise ip bağlayarak gezdirmeye, vajina parçalama, dışkı, balgam, fare, böcek yedirme, süründürme, lastiğe sokma gibi onlarca işkence biçimi, adeta “aşkın”, cinselliğin ve şiddetin meşrulaştığı, pornografik fantezilerden beslendiği, sınır tanımadığı ve “eline geçirdiklerini” tamamıyla nesneleştirdiği, toplu erkeklik performansları ve bir bakıma cinneterleridir. Elbette bu işkenceyi yaptıranların, yani yönetim kademesindekilerin yıllardan beri askeri okullarda, birliklerde, Kıbrıs çıkartmasında ve başka fırsatlarda sır ve fantezi ağları oluşturduğu, hiyerarşik askerlik düzenini altlarındakilerin fantezilerini yöneterek ve onları nesneleştirerek adam ettiği ve sokağa saldırdığı da bir sır değildir.

Toplumun, 1980 dönemi cezaevinden çıkanlarla baş edışı ve bu konuda devletle girdiği işbirliği de ilgi çekicidir ve Türkiye orta sınıfına hasır. Hapishaneden çıkan erkeklerin neredeyse tamamı evlendirilmiş ve böylelikle haneye tekrar giriş yapmış, ailevi sorumluluk ve borçla donatılmıştır. 2000’lerin filmleri bu durumu şahane bir biçimde anlatır. Gerek *Duvara Karşı* veya *Tabutta Rövaşata* gibi eleştirel olanlar, gerekse *Babam ve Oğlum* ya da *Vizyontele* gibi ana akım sinema, bir yandan evlendirilerek adam kılınan, ya da evlenemediği için adam olamayıp marjinalleşen erkeklikleri konu ederken, bir yandan da Türkiye’nin tüm siyasi sorunlarını, hane içindeki kavgaya indirger: Gençler masumdur, masumlukları ve babalarına isyanları sebebiyle hataya düşmüşler, babanın şefkati ve eşin namusu ile tekrar hizaya çekilmişlerdir. Ya da bu şans kulanamayanlar gibi yok olup gideceklerdir.

Kürdistan’da elbette işler daha karmaşık gelişti. Nitekim Kürdistan’da büyüyen, genç erkekler ve genç kadınların katılımıyla derinleşen isyan, hem farklı kadınlaşma ve erkekleşmelerin düşünülmesine imkan sağladı, hem de “kirlili savaş” müsebbibiyle devletin ittifakı olan erkeklerin, tüm bir coğrafyayı kendi fantazilerini gerçekleştirebilecekleri bir alana dönüştürmesine tanık oldu. Sır ağırları, çeteler, derin devlet, Jitem, korucular gibi çeşit çeşit isimler verdiğimiz kurumsallaşmalar, kadın ve erkek bedenlerini işkence, göç, fail-i meçhul ve kaybetme yöntemleriyle pornografik bir nesneleştirmeye tabi tutular. Bu süreçte mülkleşme de neredeyse tamamıyla pazar dışına çıkartıldı ve tıpkı Ermeni soykırımını, ya da 6-7 Eylül olayları gibi mülkün şiddet yoluyla el değiştirdiği, ilksel birikimin kurallandığı bir mecrada gerçekleşti.

1990’ların sonuna geldiğimizde ise, ülkenin cinsiyet rejimi, tıpkı ekonomisi gibi kendi kendini yeniden üretemeyen bir kriz durumundaydı ki; ne yazık ki sosyal bilimler henüz bu konuda yeterince bilgi üretmedi. Deprem, zorunlu göç, askeri rantın paylaşım sorunları, cinayetler ve intiharlar bir yandan, yükselen muhalefet öbür yandan, harcama ekonomisi ve hane ekonomisinin dengesini alt üst etmiş, özellikle kadınlarda hem ciddi bir itiraz, hem de huzursuzluk yükselmeye başlamıştı. Türkiye’de üretilen egemen erkeklik biçimlerinin tamamı, bir çeşit darbe almıştı. Sır ağırları parçalanıyor, erkek fantezilerinin sınır tanımazlığının görünürlüğü artıyor, artık toplumun sırtında bir yük haline gelmiş “aşırı” ve “aşkın” erkeklik sorgulanıyordu. Aynı şekilde sol erkeklik biçimleri de, 80 sonrası yükselen feminizm ile birlikte erkeklikle hesaplaşmaya zorlanıyordu. Üstelik erkeklik hem emek, hem konut piyasalarının çökmesiyle ciddi yaralar almış, ekonomik kriz öncelikle erkekliği vurmuştu. AKP bu dönemde, tam da başka bir erkekliğin imkanının popüler kültürden sızdığı bir sırada iktidar oldu. Bu yeni erkeklik Asmalı Konak’ta, İkinci Bahar’da, Yedi Tepe İstanbul’da vücut buluyor, kendini kadına teslim eden, kadın tarafından değiştirilen bir öznel, cezbedici hale geliyordu. Popüler kültürün kadın kahramanları gün görmüş, acı çekmiş, ne istediğini bilen orta yaşlı ya da delişmen ve boyun eğmeyen genç kadınlardı. Sezen Aksu’nun kadın aşkını, kadın aşkınlığını ulusallaştırdığı yıllardı.

Elbette bu sürecin de başka bir yüzü vardı. Bu yeni hale ayak uyduramayan ve ilişkileri ve fantezileriyle bireyselleşmiş erkeklerin cinnetleri ve cinayetleri artıyor, Kürtlere karşı süren kirlili savaş, gittikçe çetrefilleşen namus işkenceleri ve kadın katliamlarıyla birlikte haneye taşınıyordu. Ancak bu da başka bir yazının konusu.

III

AKP iktidara geldiğinde toplum, devletin vatandaşlarına bekleneni verememesi ve sözlerini yerine getirememesi ile birlikte, devlet fantezisinin yıkılmışlığını yaşıyordu. Altyapı sorunlarından, devletin hizmetlerinin eksikliğinden ve sağlık alanındaki kangrenleşmiş hiyerarşilerden en fazla etkilenen ise kadınlardı.

Üstelik kadınlar kamusal alanda değerli kılınmış olan maceracı, içkiden ve kumardan ve erkek merkezli ilişkilerden zevk alan ve iktidar türeten erkeklik biçimlerinden muzdaripti: Aileye bağlı koca özlemi çekiyor, ancak ailenin erkek merkezli ilişkiler karşısında, sürekli yenilmesine karşı gelemiyorlardı. Ayrıca özellikle köylerde ve kent çeperlerinde yaşayan kadınlar, kamusal temsillerde kendilerini bulamıyorlar, gittikçe daha fazla, belediyelere karşı yükselen muhalif alanlarda, sivil toplum kurumlarının kurduğu ilişki alanlarında ve kadınları güçlendirici yardım-sever enformel ağlarda yer alıyorlardı. AKP iktidara geldiğinde öncelikle bu kadınları gözetken ve güçlendiren bir ittifaka ve toplumsal yapıya yatırım yaptı.

AKP iktidarının sağlık alanında gerçekleştirdiği dönüşümlerin ve sosyal politikalar aracılığıyla resmileştirdiği ve düzen getirdiği yardım politikalarının en fazla kadınları memnun ettiğini, konut politikaları ve kentsel dönüşümün en fazla apartmanda yaşayan modern, çekirdek aileyi iyi ve özgür yaşam olarak addeden kadınlar arasında taraftar bulunduğunu daha önceden de yazmıştık. Aynı şekilde haneyi ve evliliği yücelten AKP politikaları, kadınları akrabalık ilişkileri içinde değerli kıldı ve güçlendirdi. Muhafazakarlık; erkekleri evlerine bağlayarak içkısız, kumarsız, yani aileye zarar vermeyen sosyal yaşam alanlarına yatırımı arttırdı. Erkekler, kamusal eğlence alanlarından ayrılarak, ticaret ve siyaset ilişkilerini akrabalık, tarikat ve siyasi parti içinde, içkısız ve erken biten sohbetlerde kurmaya başladılar. Borçlandırma politikaları ile birlikte para, ev ve araba alımına aktı ve erkelerin “faydasız boş eğlencelerden” uzaklaşarak aileselleşmesini sağladı.

Elbette tüm bunların kadınları özgürleştirdiğini söylemek safdillik olur ancak, 2002’den itibaren gelişen mali ve sosyal politikalar sayesinde ve muhafazakarlık zemininde iktidar ile kadınlar arasında sağlam bir ittifakın kurulduğu da açık. Özellikle belli yapılar içinde yer alan makbul kadınları güçlendiren ve yeni bir orta sınıf kadın tipolojisi ortaya çıkartan bir dönem yaşadık. Genç kadınlar ise AKP’nin ve cemaatin açtığı daha ulaşılabilir yeni üniversitelerde, Türkiye’nin farklı yerlerinden gelen erkeklerle evlenerek ulusal ticaret ve siyaset ağlarının genişlemesinde önemli rol oynadılar. Bu yeni düzenin belki de en önemli sembolü, evlilik programlarıydı. Eşini cesaretle arayan, cinsellikten bahsedebilen, arzularından utanmayan, lise ya da üniversite mezunu, başı bağlı ve makyajlı, Türkiye’nin dört bir yanından olduğu gibi, Azerbaycan, Gürcistan, İran, Irak gibi ülkelerden de gelen kadınların, kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan, onları aktörleştiren ve seyirlik kılan alanlardı, evlilik programları.

Aynı sırada, bu “makbul” kadınlık halinden nasibini almayanlar için ise, cendere gittikçe daraldı. Kürt kadınları, Alevi ve solcu kadınlar, nefret nesnesi haline geldi. Siyasi Kürt kadınları ve Alevi kadınlar adeta canavarlaştırıldı. Laik kadınlar, yıkılmaya çalışan düzenle eş değer tutuldular. Son iki yılda ise

AKP'nin faşistleşen rejimi için, bu kadınlara karşı biriken nefretin, son derece kullanışlı olduğuna ve erkeklikle eş değer biçimde kışkırtıldığına tanık oluyoruz.

Konumuza, yani erkeklığe geri dönecek olursak; AKP iktidarının kadınlarla kurduğu ittifak, yakın zamana kadar, kadınlar kadar erkekleri de eve bağlayan, haneye sokan bir iktidardır. Evlilik bağlarından ticari bağlara, ideolojik propagandadan boş zamanın düzenlenmesine kadar, her şeyin hane üzerinden işlediği, Abdullah Gül veya Bülent Arınç gibi gözü yaşlı, duygusal hane reislerinin makbul olduğu, ailenizin şarkıcı ve aktörlerinin meşhur olduğu bir dönem. Rant paylaşımı, ticaret ağları, mekanın yeniden düzenlenmesi, TOKİ'ler, sağlık ve yoksulluk rejimleri, sermaye-emek ilişkisi, topyekün olarak bir lahza da erkeği mülklü, ulusal ve hane reisi kılıyor, kadını da, tüm bunların kurucu halkası ilan ediyor. Ancak hane, mülk ve ulus, sınırlara, yani için ve dışın kalın çizgilerle belirlenmesine dayanır. Bu sınırlara sığamayanlara ne olduğunu ise son bir kaç yılda öğrenmiş bulunuyoruz. Buna geçmeden önce Kürdistan'da ne olduğuna da göz atalım.

AKP Kürdistan'daki erkeklığı ve kadınlığı disipline etmek, onları da TOKİ, borç, tatar, sosyal politika, cemaat sistemine sokmak, mülklüştürmek, haneleştirme ve ulusallaştırmak için çok uğraştı. Bunu başaramadığı yerlerde ise baskı, polis rejimi, TMK yasası gibi çok çeşitli yollara başvurdu. Mahkemeler, cezaevleri ve popüler kültür aracılığıyla, özellikle genç erkekleri bir pornografik rejimin seyirlik unsuru haline getirdi. Türk halkı topyekün olarak bu pornografik rejimin izleyicisi kılındı, hanelerinde, twitter ve facebooklarında, televizyon ekranında ve dizilerde Kürt'lerin acısını, zılgıtını, poşusunu, dilini, türküsünü ve halayını huşuyla izledi. Böylelikle evlerin içinde hem Kürtlerin "acısını gidermek" üzerinden barışabilecek, hem de aynı hızla Kürtlerin acısına zevkle tutkun bir toplumsallık yaratacak.

Bu dönemin Kürdistan'daki erkek aktörleri arasında, palazlaşan Türkiye'nin hane, ulus, mülk düzenine Kürt "rengi" ile katılanlar, yine mülk ve hane düzeni ile değil ama siyasi alandaki Kürt kıyımcılığı ile sorunu olan ve Kürt liberal çoğulcu ideolojisi pratiğini STK'lar ve siyasi partilerde temsil edenler, veya Kürt aydınlanması yoluyla kültürel ve bilgi alanlarında küreselleşenlerin yanı sıra, en önemli oluşum, önce "taş atan" çocuklar, sonra ise YGDH olarak bilinen yapılanma oldu. Bunlar hanesiz, mülksüz, millileşmemiş çocuklar ve gençlerdi: Ve tabii ki devlet, en başından onların her yönleriyle ne kadar tehlikeli olduğunu anladı. "Taş atan çocuklar" ve sonrasında YGDH yapılanması, esrarkeş, hırsız, arsız, öksüz ve yetimden öğrenciye, "iyi aile evladına" kadar tüm genç erkekleri oyunbaz, isyankar, kabına sığmayan ve son derece kahraman kıldı.

AKP düzeninin, doğrudan içine giremeyen Türk erkeklerinin durumu çok daha bilinmez. AKP'nin derinleşen neoliberal politikaları, ilksel birikime ve gasp ihalelerine dayanan ekonomik düzeni, herkesi partileştirme isteği ile birlikte,

gittikçe yayılan gençlik kolları çeperlerinde, sürekli dili ve eylemi şiddetli gençleri biriktiriyordu elbette. Bu sürecin sadece AKP'ye has olmadığını ve ne denli küresel olduğunu İŞİD örneği ile birlikte daha da iyi anladık. Mülksüz, hanesiz ve ulussuz değil de, belki de hiper-uluslu olan bu gençler, AKP'ye tamamıyla yedeklenmeden önce, oldukça gezindi. Gezi'ye geldi, Bağcılar'da, Avcılar'da HDP binalarında, yaşlıları erkeklerle takıldı, tekstil atölyelerinde süründü, şoför oldu, taraftar oldu. Nihayetinde AKP'ye kapılandı. Şimdi, faşizmin belkemiğini oluşturuyorlar. Ve faşizm, onlara cenazeyi dahi sınır bilmeden, fantezilerini yaşama olanağı veriyor.

Türkiye'de 2016'da gerçekleşen savaşı, bir yanıla mülksüz-hanesiz gençlerin hiper-ulusal savaşı olarak da okuyabiliriz. Hiper-ulusal diyorum, çünkü bir yanıla son derece ulusal, bir yanıla da ulusallık içine kapatılamayacak her şeyin de ulusallık içine katıldığı bir savaş. Tamamıyla farklı saikler ve değerlerle hiper-ulusallaşan, biri fetihçi, biri öz savunmada saf tutmuşların savaşı, ilksel birikime karşı komün. Türk erkeklığının ve Kürt erkeklığının yeniden tanımlandığı bir savaş aynı zamanda. Evlere girip dışkılarını buzdolaplarına bırakılabildiği, öldürülenin tümüyle nesneleştirildiği, kadın çamaşırlarına otuz bir çekilebilen bir fantastik savaş. Nihayetinde, başka bir harcanma ekonomisinde, hayatın ve değerlerin harcandığı bir savaş ekonomisi. Geride kalanlar ise, bir yanda Cem Küçük mafyası, bir yanda ise Çiyager'in hatırası.

Bir Yönetme Aracı Olarak Tecavüz

Gülistan Aydoğdu

Irza geçme ya da yeni söylemle cinsel istismar; tanım olarak devletlerin ceza yasalarında farklılıklar gösterebilir ama biz Evrensel İnsan Hakları Beyannamesi'nde yapılan tanımı kabul ediyoruz. Cinsel istismarın tanımı bu beyannamede “kişilerin bedensel bütünlüğüne yönelik zarar veren eylemler bütünü” olarak yapılıyor. Yani kişilerin rızası olmadan, zorla, bedenine yönelik yapılan her türlü cinsel saldırı (bu cop, şişe, sopa, penis, benzer başka şeylerle gerçekleşebilir). Bu tanımlar daha çok kadın ve çocukları kapsar. Fakat tecavüzün kadın ve çocukları değil aynı zamanda erkekleri de kapsayan bir olay olduğunu biliyoruz. Erkeklerin de tecavüze uğradığı ya da uğrayabileceği gerçeği son zamanlara kadar görülmeyen, bilinmeyen, üzerinde konuşulmayan bir olaydı. Tecavüzün ortaya çıkışını, nerelerden beslendiğini görmek için toplumsal, dinsel ve tarihsel altyapısına bakmamız gerekiyor. Pınar Selek, *Sürüne Sürüne Erkeklik*¹ adlı kitabında “erkek” olmanın ‘sünnet olmak, askere gitmek, evlenmek, çalışmak’ gibi aşamalardan geçtiğine, ‘evlenmenin bir kadınla cinsel ilişkiye girmek, birlikte olmak’ yani bir kadını “becerebilmesi” olarak görüldüğünü belirtiyor. Aslında bu cinsel ilişki, erkeğin gücünü bir kadın üzerinde deneyimleme halinden başka bir şey değildir.

Bir kadınla birlikte olmayan ya da olamayan erkeğin, ‘erkek olma’ yeterliliğini taşımadığı varsayılır ve bundan ötürü de toplum tarafından ‘tam erkek’ sayılmaz... Erkeğin ‘iktidarsız’ olarak tabir edilmesinin nedeni işte burada gizli: Kadının bedenine sahip olmaması. Aslında tüm sır, ‘sahip olma’ kelimesinde gizlidir.

Kadın bedenine sahip olma, koruma inancıyla iktidarını kanıtlamaya çalışan erkek, mülk haline getirdiği kadını her türlü bağınazlığa, kötürümlüğe, kapalılığa maruz bırakarak,

¹ Pınar Selek, *Sürüne Sürüne Erkek Olmak*, İletişim Yay., 2011

kadının nesne yani kullanılabilir bir cisim haline getiriyor. Bu koruma din, mitoloji, felsefe ve daha birçok olayla pekiştirilerek, kadının düşürülmesine ve tecavüz kültürüne açık hale gelmesine neden olmuştur.

August Babel, ‘Women Under Socialism’ [*Sosyalist Düğende Kadın*]² adlı kitabında, “iş gücü açığını kapatmak için kadınların daha çok doğurması gerekiyordu” tespitiyle birlikte toprak paylaşım savaşlarında yenen tarafın ele geçirdiği kadınların zevk aracı olarak kullanıldığına ve işçi, erkeklerin ise köleleştirildiğine yer veriyor. Bu kısmen doğru fakat günümüze kadar artarak süregelen tecavüzü açıklamaya yetmiyor.

Kadın bedeninin sahibi olan erkek, evlilik kurumuyla gücünü daha da artırarak evdeki çocukların da sahibi oldu. Böylece kız çocuklarının bekaretinin korunmasıyla evlendiği zaman yüklüce para[başlık] ödenmesi geleneği gelişti. Bu durum kadını alınıp satılan metaya dönüştürürken namus kavramını da ortaya çıkardı. Yazılı tarihte ilk yasa olarak kabul gören Hammurabi yasalarında, kadına ‘sahip olan’ erkeğin bekaret karşılığında ödenecek para miktarı bile belirlenmiştir. Bunun tamda bir erkekler arası sözleşme olduğunu görmek mümkün. Hammurabi yasaları bir kadının tecavüze uğraması, aslında erkeğin mülküne karşı işlenmiş bir suç sayılarak erkeğin öldürülmesi gerektiğini söylerken; Babil yasaları ise tecavüze uğrayan evli bir kadınsa bunu zina sayıyor ve erkekle kadının birbirine bağlanarak ırmağa atılmasını emrediyor. Bu da Yahudi ve İslam dinlerindeki recm yasasının ön adımlarını oluşturuyor. Yahudiler bunu bıraktılar ama İslam toplumlarında bugün bile recmi görmek mümkün. Toprak, sınır ve din savaşlarında çokça görülen savaş ganimeti olarak cariyeye ve köle yapılan kadınlara yönelik tecavüzler neredeyse tecavüz olarak bile görülmemiştir. İslam dininde Hz. Muhammet elde edilen kadınların köle yapılması yerine eş olarak alınmasını emretmiş ve kendisi de aynı şeyi yapmıştır. Bu durum da erkeklerde çok eşliliğin meşrulaştırılmasının fırsatı olmuştur.

Tecavüz konusunda erkek egemen bilimin pek fazla bir şey söylemediğini görüyoruz. Karen Horney’in kitabında³ rastladığımız “kadının gizli tecavüz düşleri” adlı satırlar ise kadınlar tarafından itirazla karşılandı ve çok tartışıldı. Burada Horney, kadının tecavüzü gizli gizli düşlediğini ve istediğini söylemektedir. Yapılan araştırmalar bazı tecavüzcülerin de bu fikri savunuyor olduklarını ortaya koymaktadır. Halbuki bu konuda 1970’ler sonrasında yapılan pek çok araştırmada, tecavüzün aslında kadın ve çocuklar için korkunç travmayla sonuçlanan ve neredeyse ömür boyu etkisinin sürdüğü, tedavisinin mümkün olmadığı psikolojik sorunlara yol açtığı görülmüştür. Üzerinde özel olarak çalışma, istatistik, gözlem, araştırma yapılmadan ortaya atılan Horney’in iddiası,

² Auguste Bebel, *Women Under Socialism*, New York: Socialist Labor News Co., 1904; Auguste Babel, *Sosyalizm ve Kadın*, çev: Saliha Nazlı Kaya, İnter Yay., 1996

³ Karen Horney, *Kadın Psikolojisi*, çev: Selçuk Budak, 3. Basım, Payel Yay., 1993

temelsiz ve dayanaktan yoksun olduğu için geçersiz kalmıştır. 1970’li yıllara kadar tecavüz konusunda neredeyse hiçbir araştırmaya rastlamıyoruz. Bu yıllar aynı zamanda dünyada kadın hakları savunucularının ve feminist kadın hareketlerinin yeniden canlanmaya başladığı yıllardır. Kadın hakları sorunları üzerinde konuşan, tartışan, örgütlenen kadınlar, sorunlarını dile getirmeye, hakların elde edilmesi için mücadele vermeye başladı. ABD’de kadınlara yönelik tecavüz olaylarının artmasıyla buna yönelik mücadele etmek de kadınlara kaldı, zira erkek egemen yapı bu konuyu konuşmak bile istemiyordu. Bilim ve siyaset alanının erkek alanı olduğu göz önünde bulundurulursa, bu konunun neden hiç erkeklerin sorunu olmadığını daha iyi anlamak mümkün. Günümüzde erkek egemen iktidarı sorgulatacak hiçbir konunun yasalarla hala yer almadığını, kazanılan hakların bile erkekler lehine getirildiğini görüyoruz.

1976 yılında Amerikalı Susan Brownmiller, *Cinsel Zorbalık*⁴ adlı araştırma kitabı yayınlandı. 1984 yılında Türkçeye çevrilen bu kitap gerçekten bu konudaki en kapsamlı kitap oldu. Yine ABD’li başka bir sosyolog olan Diana Scully, 1990’da hapishanedeki tecavüzcü erkeklerle yaptığı araştırmayı *Tecavüz: Cinsel Şiddeti Anlamak*⁵ adıyla kitaplaştırdı. Bu konuda erkek araştırmacıların aksine tecavüzün herhangi bir sosyopatlık veya hastalık olmadığını kanıtladı. Diana Scully, tecavüzün toplumsal, ekonomik, politik yapıyla kadını ikincileştirip değersizleştirerek cinsel şiddeti destekleyen toplumlarda ve alt kültür gruplarında ortaya çıktığını söyledi. Bu da şimdi Türkiye’de bu olayların artmasının gerçekte nereden kaynaklandığını da gösteriyor.

Konunun bir başka boyutu ise her şey gibi tecavüzün de toplumsal ilişkiler yoluyla öğrenildiğidir. Tecavüzcüler için kadın, hakları olan birey değildir. Sadece hedef, cinsel meta, ele geçirilmesi gereken mallardır. Bu eylem, kadını değersizleştiren, sindiren, aşağılayan, hiçleştiren, onursuzlaştıran faydalanılan nesneye dönüştüren, hiyerarşik toplumsal cinsiyet ilişkilerinin yeniden inşasıdır. Bu durum erkeklerin kendilerini yeniden yeniden var etme çabasıdır.

Bu ‘erkeklik’ inşasında sadece kadınlar değil tecavüz edilen. Tecavüz kültürü tüm canlılar içinde sadece erkeklere has bir durum olarak görülürken, bundan çocuklar, erkekler ve hatta hayvanlar da nasibini alıyor. Bunu sadece sapıklık, hastalık, psikopatlık, münferit bir olay diye nitelenmek erkek egemen ataerkil sistemin tecavüzü normalleştirme gayretinden başka bir şey değildir. Tecavüzün aynı zamanda savaş, yoksulluk, faşizm gibi toplumsal, siyasi, ekonomik, sorunların arttığı dönemlerde artarak tırmanışa geçiyor olması tam da yukarıda söylediğimiz gibi bu sorunlarla baş etmekte yetersiz,

⁴ Susan Brownmiller, Cinsel Zorbalık “Irza Tecavüz Olgusunun Bir Tarihçesi”, çev: Suğra Öncü, Cep Kitapları AŞ, 1984

⁵ Dianna Scully, Cinsel Şiddeti Anlamak: Tutuklu Tecavüzcü Erkekler Üzerine Bir İnceleme, çev: Şirin Tekeli, Laleper Aytek, Metis Yay., 1994

çaresiz kalan ve bu sorunlarla baş edemeyen, iktidarını kaybetmekte olan ‘erkekliğin’, kendini gücünü sınıdığı insanlar (kadınlar, çocuklar, hayvanlar, tutuklular) üzerinden yeniden kurma ve elde etme çabası olarak da görülebilir.

Şu anda Türkiye’de uygulanmakta olan OHAL öncesinden, ta 7 Haziran genel seçim sonuçlarından itibaren başlayan bir savaş hali yaşanmakta. Ülkedeki militarizmin yükselişi ile paralel olarak tecavüzlerin de özellikle dini kurumlarda erkek çocuklara yönelik toplu tecavüzlerin, artması ve bu tecavüzlerin faillerini neredeyse koruyup kollayan, aklamaya dönük gayret eden, üstünü örtmeye çalışan tutum tesadüf olabilir mi? 40 çocuğun tecavüze uğradığı Ensar vakfının adını anmak yasaklandı; bu konuda yazmak, haber yapmak, sosyal medyada paylaşım yapmak yasaklandı. Şırnak, Cizre, Silopi, Sur, Nusaybin’de yaşanan yıkım, savaş, şiddet ve katliamlarda özel kuvvetlerin, JÖH, PÖH gibi militarist yapıların öldürdükleri kadın gerillaları çınlıplak soyarak teşhir etmelerinden, duvarlara yazdıkları cinsiyetçi yazılamalardan da erkekliğin şişirildiğini görüyoruz.

Peki, sonrasında ne oldu? Kimsesiz çocukların emanet edildiği yerlerde imamların, öğretmenlerin tecavüzlerine uğrayan çocuklar. En vahimi de bunun telaffuz edilip, haber yapılmasının yasaklanarak bu çocukları korumakla görevli kadın bakanın “Bir defadan bir şey olmaz” diyerek olayın üstünü örtme, normalleştirme çabasında olması. Şimdiye kadar ki bölümde anlatılanlar genellikle kadın ve çocuk tecavüzleri idi. Ancak hayvanlara vs. dönük tecavüz, şiddet olaylarında resmen patlama yaşanır oldu.

Tabii ki olay bununla bitmiyor. İdeolojik ve politik olarak tecavüzlerin normalleştirilmesi yetmiyor, kadınlar üzerindeki baskı artırılarak sosyal yaşamdan, iş yaşamından çekilmeye zorlanıyorlar. Öyle ki bir kadını “şort giydin, kısa giydin, tahrik oldum” diyerek şiddete maruz bırakıp Taksim’in göbeğinde omuzlayıp bir yere götürüp tecavüz edebilirsin! Peki, erkeklerin tahrik olması biz kadınların sorunu mu yoksa her şeyden tahrik olabilen ‘erkek’ beyninin sorunu mu?

Devlet ve Tecavüz

“Devlet tecavüz eder mi” sorusuyla başlayalım. Yine toplumsal tarih açısından yakın olan 1970’li yıllara döneceğim. Yaşadığımız ülke darbelerin bolca yaşandığı bir yer. 27 Mayıs 1961, 12 Mart 1971, 12 Eylül 1980, 15 Temmuz 2017. Bu tarihler bu ülkede devletin darbe tarihleridir.

İdeolojik ve politik olarak tecavüzlerin normalleştirilmesi yetmiyor, kadınlar üzerindeki baskı artırılarak sosyal yaşamdan, iş yaşamından çekilmeye zorlanıyorlar. Öyle ki bir kadını “şort giydin, kısa giydin, tahrik oldum” diyerek şiddete maruz bırakıp Taksim’in göbeğinde omuzlayıp bir yere götürüp tecavüz edebilirsin! Peki, erkeklerin tahrik olması biz kadınların sorunu mu yoksa her şeyden tahrik olabilen ‘erkek’ beyninin sorunu mu?

Ne zaman ekonomik açmazlar başlıyor ve toplumsal muhalefet büyüyor o zaman devletin hazır kuvvet darbesi ortaya çıkıyor. 27 Mayıs, 12 Mart gibi daha önceki darbelerde işkenceler kaba dayak, mahrum etme olarak anlatılırken, 12 Eylül darbesinde devlet profesyonel işkence yöntemlerini uyguladı.

12 Eylül 1980 darbesinde bir milyon kişi gözaltı, tutuklama ve işkenceye maruz kaldı. Serbest kaldıktan sonra bile insanlar travmayı atlatamadı, uzun yıllar bu konuda konuşmadı. Diyarbakır Cezaevi İşkenceyle Yüzleşme Komisyonu askıya alma, falaka, elektrik ve tecavüz gibi işkence yöntemleri raporladı. Faşizm, kadın erkek ayrımı yapmadan çeşitli araçlarla tecavüzü uyguladı. Bu konuda çıkan ilk kitap Mamak Cezaevi'nde 9 yıl tutuklu kalan Pamuk Yıldız'ın *"O Hep Aklımda"* adlı kitabıdır. Bir başka tanıklık ise Elazığ'da tutuklanıp Diyarbakır zindanlarına atılan Sakine Cansız'ın *"Hep Kavgaydı Yaşamım"* biyografi kitabıdır. Büyük bir cesaretle suskunluklarını bozan bu iki kadın, işkenceleri en açık biçimiyle anlatırlar kitaplarında. Sakine Cansız, gözaltındaki sorgusunda bir odaya götürüldüğünü, odada yerde bir döşek serili olduğunu, sorgucunun *"Konuşmazsan sana tecavüz edeceğim"* dediğini; bunun karşısında kendisinin *"Sizin bu ataerkek erkek zihniyeti ile yapacağınız tecavüz beni korkutmuyor"* diyerek dik duruşunu dile getirir. Bu tavrı karşısında bağırıp çağırarak korkutmaya, sindirmeye çalışan, güç, devlet, iktidar sahibi olduğunu ispatlamaya çalışan 'erkek'lerin Sakine'nin duruşu karşısında iktidar olamadıklarının, ne kadar güçsüzleştiklerinin ifadesidir. *"Hep Kavgaydı Yaşamım"* kitabının tam da bu nedenle yasaklandığını düşünüyorum. Bu kadınların anlatımları kadınları tecavüzler karşısında güçlendiren, bunun aşılması gereken, biz kadınların günahı, ayıbı, suçu olmadığını gösteren iyi birer örnektir.

Elbette Mamak, Metris ve Diyarbakır Cezaevleri bu konudaki en önemli cezaevleriydi. Buralarda sadece kadınlara tecavüz edilmedi. MHP'li Yaşar Okuyan, (ANAP döneminde çalışma bakanı olmuştu) Mamak Cezaevindeki işkenceleri anlatırken *"Erkeklerin soyunmaları istenirdi. Eğilin denilerek copla veya arkasına başka bir arkadaşını geçirerek tecavüz ettirdiler"* der. Bundan şunu anlıyoruz ki tecavüz, cop sokma, şişeye oturtma, kırık şişe kullanma gibi yöntemler erkeklere yönelik de çok yaygın kullanılan işkencelerdi. Hatta *"Ben Mamak Cezaevinde 'Tecavüz Timi' kurulduğunu biliyorum"* diyor Yaşar Okuyan. Ama maalesef bu konuda erkekler henüz konuşmuyorlar. Bu 'Tecavüz Timi'nin varlığı bir başka şeyi gösteriyor ki bütün erkekler tecavüzcü değil ve olmuyor. Erkeklere dönük tecavüzler işkence raporlarına girdi ancak hep ikinci, üçüncü şahıslara yapılmış gibi anlatımlarla. Açıkça yazılanlar, anlatımlar yok mu? Elbette var ama 'erkek' olma halini aşp kendini deşifre eden yok. Çok mu gerekli diyeceksiniz! Evet gerekiyor. Bu sorunun artık kadının sorunu olmaktan çıkıp, 'erkek' olmanın da sorunu olduğunun bilince çıkarılması açısından gerekli. Elbette ki bu mücadeleyi kadınların tek başına yürütmesi beklenemez. Erkeklerin katılımı hayati önem taşımaktadır.

Şimdi gelelim günümüz sorunu olarak 'tecavüz'e. 15 Temmuz darbesiyle birlikte Fetöcü olarak adlandırılarak gözaltına alınan ve tutuklananlarla birlikte gözaltı sürecinde tecavüzün yeniden sorgulama ve işkence yöntemi olarak kullanıldığı gündeme geldi. Fetöcü olarak yaklaşık 40 bin kişi gözaltına alındı, 100 binin üzerinde kişi işinden atıldı. Bu durumun sadece bu gözaltı ve tutuklamalarla sınırlı kalmayacağı ve artarak devam edeceğini de yaşıyoruz. *"Tanrının lütfu"* olduğu dile getirilen bu darbenin tam da içte ve dışta izlediği sürekli savrulan ve değişen, akıl almaz politikadaki sonuçsuzluk, yanlış tercihlerle AKP hükümetinin sıkıştığı bir zamana denk gelmesi ne tesadüf! *"İşkenceye sıfır tolerans"* savıyla iktidar olan AKP ve Recep Tayyip Erdoğan'ın darbe sonrasındaki açıklamaları *"FETÖ'cülere asla acımayacağız, merhamet etmeyeceğiz"* sözleri her türlü işkencenin önünü açan bir yerdedir. Şimdiye kadar Uluslararası Af Örgütü ve insan hakları derneklerinin raporlaştırdığı, basına yansıyan çok sayıda tecavüz iddiası mevcut. Uluslararası Af Örgütü, *"Darbe girişiminin ardından gözaltına alınanların dövüldüğüne, işkence yapıldığına, tecavüz edildiğine ilişkin güvenilir kanıtlarımız var."* demiştir.⁶ Bundan şunu anlıyoruz polis ve ordu, yani asker, devletin güvenlik kurumlarıysa ve tutuklular ve gözaltındakiler devletin elindeyse o zaman bu tecavüzler de o devletin denetiminde gerçekleşiyor demek hiçte yanlış olmaz. Her ne kadar Adalet Bakanı inkar etse de bu gerçeğin üzerini örtemiyor. Cinsel saldırıya maruz kaldıklarını belirtenlerin çoğunun asker, polis gibi devletin iktidar olmasının temeli olan kolluk kuvvetlerinden olmaları da önemli. Şimdiye kadar birlikte eğitildikleri, savaşa gittikleri, aynı koğuşta kaldıkları, aynı masada yemek yedikleri, dertleştikleri, rütbelерinden dolayı selama durdukları arkadaşlarına da yeri geldiğinde tecavüz ettiklerini görüyoruz. Kendilerinin de daha önce bilerek isteyerek uyguladıkları işkenceler şimdi kendilerine döndü. Bu yapılanları daha önce de kendileri başkalarına yapmışlardı. Bu şunu gösteriyor ki tecavüz tarihten gelen ve öğrenilen istisnasız herkese yönelik bir tehdittir. Bu tür işkence ve tecavüzlerin onaylanması insan haklarına aykırıdır ve her kime uygulanırsa uygulanırsa suçtur. Devletlerin bu konuda sicili hiçte iyi değil. Sadece kendi ülkemizden de söz etmiyorum. *'Haydari Kampı'*⁷ adlı kitapta anlatılanlarda da, İsrail cezaevlerinde, Ebu Garip Cezaevi'nde kadın ve erkeklere yönelik temel işkence metodu olarak tecavüzü görüyoruz. Bu da tecavüzün iktidar olmanın, iktidarını korumanın aracı olarak kullanıldığını gösteriyor.

Erkeklerin Erkeklere Tecavüzü ve Eşcinsellik

Bu konuya başlamadan yine Susan Brownmiller'in *"Cinsel Zorbalık"* adlı kitabına dönmek istiyorum. Kitapta On iki İsrail boyu arasındaki savaşları anlatan

⁶ <https://m.bianet.org/bianet/insan-haklari/179935-hrw-khk-lar-gozaltinda-iskenceyi-kolaylastirdi>

⁷ Themis Kornaros, Haydari Kampı, çev: Serek Çelik, Arya Yay, 2013

Yargıçlar kitabında anlatılan bir olay anlatılır: “Levi boyundan bir erkek, yanında kendisine bağlılıktan yoksun cariyesi ile birlikte Benjaminlerin bölgesinde yaşlı bir adamın evinde geceyi geçirip dinlenmek ister. Kasabaya bir yabancının geldiğini duyan kimi Benjamin erkekleri (eşcinsel)[bu kelimenin yazarın mı yoksa çevirenin mi olduğu anlaşılmıyor. Her iki koşulda da sıkıntılı olduğu için parantez içinde yazmayı uygun buldum] saldırı amacıyla eve yaklaşırlar. Levili erkeğin koruyucusu, istekli gençlerin gücünü yataştırmak için kendi bakire kızı ile konuğunun cariyesini onlara sunar. Kibarlık gösterecek kızı ‘kullanmayı’ kabul etmezler. Ama gece boyunca cariyeye tecavüz ederek öldürürler.”⁸ Buradaki olay bize tarihte de erkeklerin de tecavüze uğradığını gösteriyor. Tecavüzün erkeklere yönelik olmasının kabul edilmez olduğunu da görüyoruz. Kendi hemcinslerine yönelik tecavüzde amaçlananın onları ‘kadınlaştırmak’ olduğunu biliyoruz. Her ne kadar erkeğin yerine kadınlar sunulsa da bir başka amaçlananın eşcinselleştirme eylemi olması ki erkeklere yönelik tecavüzlerin eşcinsel olarak nitelenmesi toplumsal cinsiyetçi heteroseksist bakışın sonucudur. Eşcinsellikle erkeklere yönelik cinsel istismarlar sıkça birbirine karıştırılıyor. Bu konuda Kaos GL Derneği’nin çıkardığı “Sık Sorulan Sorular” kitapçığının 27. sayfasına bakmak gerekiyor. Burada “Küçükken tacize/tecavüze mi uğradın” sorusuna verilen cevap: “Eşcinselliğin normal bir yönelim olmadığı, mutlaka kötü bir deneyim sonrasında ortaya çıktığına ilişkin yaygın düşüncenin arkasında eşcinsel erkek ya da kadınların küçükken tecavüze ve tacize uğradığı, bu yüzden eşcinsel olduğuna inanmak yatar. Cinsel yönelimi neyin belirlediği ya da bir şeyin belirleyip belirlemediği bu gün içinde bilinmiyor.” İsveç bilimler akademisinde Hans Kunutagard’ın yaptığı araştırmanın sonuçlarını bizimle paylaşması üzerine 2012 yılında KaosGl sitesinde bu konuda bir yazı yazmıştım.⁹ Kunutagard, “Tecavüze uğrayan erkeklerin sessizliğe gömüldüğünü bu konu hiç olmamış gibi yaşamaya devam etmek istediklerini, ... Çoğu tecavüz mağdurunun da eşcinsel olduğunu, hatta birisinin 30 yıl bunu gizlediğini” söylemişti. İsveç’te yakın bir zamanda olumlu bir gelişme oldu ve tecavüze uğrayan erkekler için terapi kliniği açıldı. Türkiye’de ise erkeklere yönelik

Kendi hemcinslerine yönelik tecavüzde amaçlananın onları ‘kadınlaştırmak’ olduğunu biliyoruz. Her ne kadar erkeğin yerine kadınlar sunulsa da bir başka amaçlananın eşcinselleştirme eylemi olması ki erkeklere yönelik tecavüzlerin eşcinsel olarak nitelenmesi toplumsal cinsiyetçi heteroseksist bakışın sonucudur.

tecavüzler sadece eşcinsellikle ilişkili ve sonunda cinayet varsa haber olur. O haberde de eşcinsel olan, neredeyse mahkemelerden önce yargılanıp idam edilircesine linç diliyle haberleştirilir. Ülkede ana akım medya diye tabir edilen TV ve gazeteler hem yargıç hem hakim, hem başbakan hem cumhurbaşkanıdır ya!

Eşcinsellere yönelik tecavüz konusunda yargıya taşınıp ceza alan tek dava hatırladığım kadariyle Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği koordinatörü Kemal Ördet davasıdır. 8 Temmuz 2015 yılında evinde iki kişi tarafından tecavüze uğrayan ve parası gasp edilmek istenen Kemal Ördet tesadüfen polisler den gelerek tecavüzçülerin elinden kurtulmuştu. Karakola suç duyurusunda bulunmak için giden Ördet, polisler tarafından da taciz edilip “Şu Lut Kavmi de bitmedi. Sen tecavüze uğramadın ki neden şikayetçi oluyorsun?” gibi sözlerle engellenmeye çalışılmıştı. “Bugüne kadar iki defa darp edildim hastaneye kaldırıldım. İki defa tecavüze uğradım. Tecavüzün ne demek olduğunu, erkekliğin nasıl bir tahakküm ile üzerime çöktüğünü, yalnız başına çaresizliğin ortasında hissetmenin ne derece acı bir gerçeklik olduğunu çok iyi biliyorum.” Bu sözler Kemal Ördet’in tecavüzden sonra yazdığı kendi sözleri. Bu sözler yer vermemdeki neden ise (kadın, çocuk, erkek, eşcinsel, trans) tecavüze uğrayanın toplumsal cinsiyetinden bağımsız hissettiklerin çok farklı olmaması. Bu dava 17 Kasım 2016’da sonuçlandı ve ilk defa zanlılara 20 yıl hapis cezası verildi.

İŞİD ve Tecavüzleri

Evet, tecavüz her yerde. En çok ABD’de görülmekte olan tecavüz olayları, tecavüzün dünya genelinde ‘erkeklik’ kültürü olduğu gerçeğini deştiirmiyor. Tecavüzü tek başına bedensel haz, iktidar kurma biçimi, kimliksizleştirme, boyun eğdirme, öç alma, aşağılama, onursuzlaştırma gibi gerekçelerle açıklamak yetmiyor. Bunlar elbette var ama bir başka toplumsal gerçeklik de yaşam biçimleri, sosyalleşme şekilleri, dini inançlar gibi faktörleri de görmemiz gerektiği.

İnternette şöyle bir dolaşmanız yetiyor, toplumsal yaşam olarak, ekonomik olarak, sosyal, eğitim olanaklarının düşük olduğu ve İslam dininin yaşam şeklini belirlediği ülkelerdeki fotoğraflarda kadına rastlanmıyor. Kız çocuklarının fotoğraflarını belli bir yaşa kadar, okul öncesi çağa kadar görüyorsunuz, sonrasında o ülkelerde kadın yok adeta! Bu ülkeler arasında Suudi Arabistan, Afganistan, Somali, Hindistan’ın bazı bölgeleri, Sudan, Bangladeş, Birleşik Arap Emirlikleri, Yemen gibi ülkeleri görüyoruz. Çok enteresandır ki burada erkekler hep erkeklerle sosyalleşiyor, kadınlar görünmez oluyor. Ayrıca bu ülkeler, mesela Yemen ve Afganistan, uyuşturucunun merkezi olarak kullanılıyor. Yani bu ülkeler aynı zamanda farklı farklı biçimlerde uyuşturucunun çemberinde. Bunun sonucunu tahmin etmek çok zor olmasa gerek.

⁸ Susan Brownmiller, Cinsel Zorbalık “Irza Tecavüz Olgusunun Bir Tarihçesi”, çev: Suğra Öncü, Cep Kitapları AŞ, 1984, s.22

⁹ Gülistan Aydoğdu, Erkekler De Tecavüze Uğrar! <http://kaosgl.org/sayfa.php?id=12954>

Öncelikle Afganistan'da ABD eliyle o zamanki adıyla Sovyetlere karşı kurulup büyütülen Taliban'ı tanıyoruz. Kendilerini İslami cihat örgütü olarak tanımlayan bu örgüt, Sovyetler'i Afganistan'dan kovduktan sonra hükümeti de devirerek yerine gerici, şeriat devletini kurdu. Böylece Afganistan tüm demokratik ve çağdaş kazanımları yok edilerek yüzlerce yıl geriye gitti. Hala Afganlıların bitiremedikleri terör örgütü katliamlarla kana bulamaya devam ediyor. Bu arada Ortadoğu'daki Arap-İslam devletlerinin de finansal katkılarıyla IŞİD adlı İslami yapı kuruldu. En büyük destekçisi Suudiler, Katar, Birleşik Arap Emirlikleri oldu. Kullandığı en büyük şiddet, baş kesme, yakma, katliam, toplu tecavüzler, diri diri çukurlara atma ve benzeri yöntemleri dışında en büyük eziyet ve zulmü Şengal'deki Ezîdi kadınlara yönelik oldu. İslam'ın dışında gördükleri Ezîdi ve Alevi kadınlara tecavüzü hak ve İslam için cihadın gereği olarak görülüyor. Tecavüz, kadınları esir alıp köleleştirmek ve pazarlarda satmak, küçük kız çocuklarını eş olarak alıp tecavüz etmek gibi...

Suriye'de öldürülen IŞİD imamlarından Ebu Sayyaf'ın evinden çıkan belgelerin arasında bulunan, kadınlara tecavüz etmeyi yüzyıllar öncesine dayanan öğretiler ve din (İslam) hükümleri ile meşrulaştıran ve Fetva olarak isimlendirilen belgede tecavüze getirilen kurallar yer alırken kurallara uymayanları da cezalandırmaktan geri kalmıyor.¹⁰ Nitekim bu kurallar içinde şöyle maddeler de yer almıştır: “Kardeşlerimizden bazıları kadın kölelere davranma kurallarını ihlal etti. Bu ihlallere şeriat hukukunda izin yoktur”¹¹

IŞİD tarafından köle olarak alınıp satılan, şiddet ve tecavüze maruz kalan kadınlardan kurtulabilen ve Irak'taki kamplara ulaşabilen kadınların yaş aralığı 8 ila 64 arasında. Bu kadınlarla rehabilitasyon çalışması yürüten psikoloji profesörü Jan İlhan Kızılhan, 1100 kadını kamptan alıp Almanya'ya götürmüş. Kızılhan, Al Monitor'a verdiği bir demeçte “Tecavüz sadece cinsellik meselesi değil. Özellikle ataerkil toplumlarda kadın namus kavramıdır. Böyle olunca tecavüzde bu toplumun onurunu, gururunu kırma işlevi görüyor. Örneğin, karısı savaşta tecavüze uğradığı için intihar eden erkek sayısı oldukça fazladır. Bosna'da tecavüz vakaları yoğun. Fakat IŞİD'in savaşında tecavüzün farklı bir anlamı daha var. Bu da erkekler tecavüz edince bu toplumun sahibi olduklarını sanıyorlar.”¹² diyor. Bu saptama Ezîdi erkeklerin topluca katledilmesi ve kadınların sağ bırakılarak satılmasının, tecavüze uğramasının soykırım olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

¹⁰ <https://www.cnnturk.com/dunya/isidin-esir-kadınlara-tecavuz-kurallari-fetvasi-ele-gecirildi?page=1>

¹¹ <http://www.mynet.com/haber/galeri/haber/isidin-tecavuz-kurallari-51905/1>

¹² <https://fares.al-monitor.com/pulse/tr/contents/articles/originals/2016/02/turkey-isis-rape-victims-struggle-new-life.html>

Birgün Gazetesi'nin “Eşcinselleri vahşice katleden IŞİD şaşırttı! Erkek erkeğe cihat nikahı.”¹³ Başlıklı haberinde özellikle eşcinselleri vahşice öldüren IŞİD üyesi 19 yaşındaki sanık: “Benden ve benim gibi genç yaşlılarımdan mes-cide gidip Kuran-ı Kerim okumamız istendi. Mescitte imamın odasına girdiğimde utanç verici bir manzarayla karşılaştım. İmam ve örgütten birçok emir, yaşı küçük genç erkeklerle cinsel ilişkiye giriyorlardı.” diye anlatıyor. Mescit imamının orada kendisine de cinsel tecavüzde bulunduğunu söyleyen genç, imamın tecavüzü sırasında yalnız olmadıklarını odada bulunanların tecavüzü görüntülediklerini söylüyor.

Sterk Tv'de yayınlanan ‘Soysuzlar Çetesi: IŞİD’ adlı programda anlatılanlar ise tecavüzün nasıl sistematik olarak kullanıldığını açıkça gösteriyor. Aynı yaşlarda bir başka IŞİD üyesi Mervan el Burayke olarak bilinen ve çok sayıda öğrencisi olan imamın da aynı şekilde kendilerini odasına götürerek cemaatten başkalarının katılımıyla ilişkiye girdiğini, ilişkiden önce ‘cihat nikahı’ kıydıklarını anlatıyor. Burada dikkat çeken konu ise tecavüzün kalabalık şekilde ayinle, bir tür dini kutlama şeklinde yapılması ve numaralandırılması.¹⁴ Bu ‘Nikah’ kasetlerinin şantaj olarak daha sonra kullanılması. O zaman bu toplu kutlama şeklinde de olsa erkek erkeğe nikah nasıl geçerli oluyor? Eğer İslami açıdan geçerli ise neden eşcinseller lanetleniyor ve katlediliyor? Bir başka soru ise neden kutlanan, ayinleştirilen ‘nikah’ şantaj olarak kullanılıyor?

Bütün bunlar İslam anlayışında kadını alınıp satılan bir zevk aracına dönüştüren yani mal, mülkiyet, meta haline getiren ataerkil anlayışın sonucudur. Bir başka konu ise ele geçirdikleri işgal ettikleri şehirlerde, köylerde ele geçirdikleri erkeklerin çoğunu öldürürken işbirliği yapmayan, birlikte savaşmayan erkeklere tecavüz ederek birlikte savaşa zorlamalarıdır.

Aslında bu olaylar vakıf, kuran kursları, yurtlardaki erkek çocuklara yönelik toplu tecavüzlerin nerelerden beslendiğinin göstergesi olurken; giyim kuşam, hal, hareketler, davranışları gibi gerekçelerle kadına yönelik şiddetin arttığını, saldırı, taciz, bastırmanın ve müdahalenin de arttığını görüyoruz. Giderek İslami referanslarla biçimlendirilmeye çalışılan günlük yaşam ve devletin politikaları bunların artarak devam edeceğinin de göstergesi.

¹³ <https://www.birgun.net/haber-detay/escinselleri-vahsice-katleden-isid-sasirtti-erkek-erkege-cihat-nikahi-82814.html>

¹⁴ <http://www.aksam.com.tr/dunya/isid-o-dersleri-yasakladi/haber-334888>

Sonuç olarak yukarıda da resmetmeye çalıştığımız tablo içinde görüyoruz ki tecavüz sadece kadınlara yönelik olmaktan çıkmış neredeyse tüm canlılara yönelik bir tehdit halini almıştır. Türkiye’de geline nokta bu politikalara, tecavüz silahına karşı artık sadece feministlerin mücadele yürütüyor olmasının ötesine geçmek, mevcudu aşan mücadele pratikleri geliştirilmek durumunda. Toplumsal cinsiyetçi ve heteronormatif rollerin keskinleştiği bir dönem yaşıyoruz. Erkeklerin de o verili, cinsiyetçi, normatif rollerinden çıkıp seslerini çıkarmaları, tecavüzü yani ‘erkeklik’ ve ‘iktidar’ olma, hatta devletin yeniden inşası halini insanlık suçu olarak görüp ifşa etmeleri belki sorunu çözmeyecek fakat sorgulanmasına yardımcı olacaktır diye düşünüyorum. Çünkü devletler de bu cinsiyetçi rolleri pekiştirirken kendi varlıklarını, sürekliliklerini, toplum üzerindeki tahakkümlerini pekiştirme ihtiyacı ile hareket ediyorlar.

Militarizm ve Erkeklik

Hêvi Nimet Gatar

*“İlk atışı kalabalığı oluşturanların başları üzerine yapmanızı emrediyorlar. Ancak kalabalık dağılmıyor ve giderek daha yüksek sesle bağırıyor ve işte sana başlarının üzerine, havaya değil, doğru-
dan kalabalığın ortasına ateş etmen emrediliyor. Sana bu atıştan doğacak sonuçlardan sorumlu ol-
madığın daha önce telkin edilmişti. Ama sen, kanlar içindeki insanın senin açtığın ateşle yere
düştiğini, başkası tarafından değil senin tarafından öldürüldüğünü, ateş etmeyebileceğini ve o zaman
da o insanın ölmeyeceğini biliyorsun. Ne yapman gerekiyor? En azından silahı indirir ve o anda
kardeşlerine ateş açmayı reddedebilirsin. Ama yarın yine aynı şey olabilir. Bu nedenle de, istesen de is-
temesen de iyice düşünmen ve seni silabsız kardeşlerine ateş etmek zorunda bırakan ‘asker’ sıfatının
ne olduğunu kendine sorman gerekiyor.”¹*

Tolstoy “Savaş ve Askerlik Üzerine” adlı eserindeki bu paragrafta ciddi bir sorunu sorgu-
latarak militer sistemin bireydeki halini ve bireyin itaatkar bir obje olarak nasıl hareket
ettiğini çok iyi çözümlemiştir. Militer sistemin savunucusu olmak ve muktedire hizmet
etmek umutsuz ve yararsız bir çabanın toplumsal kaygıya dönüşmesi gibi tıpkı Sisyphos
iş gibi tezahürünü göstermektedir. Her yeni günle beraber öldürülen ve yok edilen hay-
atların üzerinde var edilmeye çalışılan milliyetçi, patriarkal ve militarist bir toplumun
varlığı yaşamı topyekun alaşağı eden yeni bir zihniyeti kendisiyle inşa eder. Ordulaşan
milletle birlikte erkek egemen zihniyetin varlığı toplumsal yapıyı etkilediği kadar ekolo-
jik yaşamı da etkilemiş ve baş aşağı gidiş süreci başlamıştır. Baş aşağı düşüşte beynin
parçalanması ve bedeninin bir et yığını olarak düşmesi ve yaşanacak olan tüm süreç-
lerin de kendisini tıpkı bu düşüş kadar acı ve kanlı götüreceği aşıkarken; milita-
rizmin bu düşüşteki etkisi neydi? Peki, sadece militer sistem mi bunu yapıyordu?

¹ L.N Tolstoy, Savaş ve Askerlik Üzerine, Çev. Aydın Süer, Epos Yayınları, 2009, s.10

Devletli toplumların zorunlu askerlik ve militarist bir toplum yaratmasındaki esas sorunsal nedir? Tüm bu soruların cevaplarını zihnimizde oluştururken belki de tüm tartışmamızı belirleyecek olan soruyu ve sorunsalı temellendirmek gerek: Militarizm ve erkeklik arasında tarihsel olarak nasıl bir ilişki vardı?

Militer Yapı ve Patriarkal Bir Kültürün Eğitime Bürünmüş Tarihsel Yanı

Erkini erkek egemen zihniyetiyle örgütleyen ve şekillendiren patriarkal sistem öncelikle kadının yurtseverlik duygusunu devletçilik ve milliyetçilikle sömürmüş ve yeni bir toplum mühendisliğiyle de *hegemonik erkeklik*² olgusunu inşa etmiştir. Kadının toprakla, evrenle ve doğayla kurduğu yurtsever ilişki müthiş bir intibak ile doğal toplum sürecinde kendisini göstermiş; toplumsallaşma ve üretime geçme sürecinde de önemli bir rol oynamıştır. Ancak toprağa bağlılık, evrenle ve doğayla kurulan ilişki erkekliğin ve devletin oluşumuyla birlikte kanuna saygı, devlete bağlılık ve milliyetçi ulusun bekasına dönüşmüştür. Devletli toplumlarda erkekliği besleyen siyasal yapı kendisine itaatkar, özgür iradeleri kırılmış ve tek tipleştirilmiş bireyler yetiştirmek için eğitimi ve militer sistemi bir araya getirmiştir. Böylece Kapitalist Modernitenin eğitimiyle birlikte sadece itaatkarlaşan, tek tipleşen, tahayyül edebilme yetisini ve özgür iradelerini yitirmiş bireyler yaratılmamış, aynı zamanda militarist bir toplumun da tabandaki örgütlenmesi inşa edilmiştir. Ezcümle, Antik Yunan'da doğan her soylu erkek çocuk (Kız çocukları ve kadınlar birey olarak toplumda yer alamadığı için bu eğitime dahil edilmemiştir.) ya Atina ya da Sparta eğitim modeliyle yetiştirilmekteydi. Sparta eğitim modeli askeri eğitimi esas alırken; Atina bilim ve felsefeye dayalı eğitim sistemiyle şekillenmiştir; ancak Sparta'daki eğitim modelinde devlet ve toplum odaklı savaş eğitimi hakimdir. Devletin bekasını koruyacak toplumun oluşumunda militer zihniyetin varlığı patriarkal devlet sistematığı içerisinde görülebilecek bir uygulamadır. Yine aynı dönemlere denk gelen Pers eğitim sistemi de militarist bir yapılanmayla kendi varlığını oluşturmuş. Sparta eğitim sisteminde çok benzeyen yapısı ile öğrenciler askerler gibi kamplarda fiziksel ve askeri bir eğitim alarak aslında devletin yürüttüğü zorunlu bir eğitime tabiydiler. Eğitim Antik Yunan coğrafyasındaki gibi sadece zengin ve erkek çocuklara açıktı. Aristokrat ailelerin çocuklarına açık olan eğitim sistemi hem sınıfsal bir kaygıyı hem de yönetimde militarizmin varlığını güçlü kılmıştır. Militarist yöneticilerin bulunduğu devletli toplum sistemi toplumsal yapısını da bu minvalde şekillendirmiştir.

Roma İmparatorluk sürecinde de militer bir toplumun varlığı kendini revize ederek var olmuştur. Yunan toplumunda olduğu gibi Roma toplumu içerisinde de eli silah tutan her erkek asker olarak görevlendirilmiştir.

² R. W. Connell, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Çev. Cem Soydemir, Ayrıntı Yay., 2017

Ancak asker olabilmek için de şöyle bir şart gereklidir: *“Askerler kendi silahlarını edinmekle yükümlüydü. Onun için, savaşçılar beşinci classi'ye kadarki tabakadan seçiliyor, bunun altındaki proletarii, maddi imkanları silahlanmaya yetmeyeceği için hizmet dışı bırakılıyordu.”*³ Orduda subaylık yapmak patrisyenlerin ve aristokratik sınıfın işi olarak görüldüğü için daha öncesinde bahsettiğimiz militarist eğitim modellerinin bir devamı gibidir. Yöneticilere özgü olan eğitim, militer yapıyla da buluşunca bir orduyu yönetebilmeye dönüşmekte ve yönetici sınıfı arasında bölümlenen sınıfsal durum devamlılığını korumaktadır. Savaşı, devletin bekasını ve militaristleşmeyi belirleyen yönetici aristokrat kesim olmaya devam etmiştir. Buna ek olarak, Roma ordusu, itaatkarlaşmanın, tek tipleşmenin ve militer sistemin kurumsallaşmaya başladığı önemli bir süreçtir. Ezcümle *“üniforma giyiyor, talim görüyor, savaş sırasında kalabalık birlikler aldığı komutlara göre tek bir beden gibi hareket edebiliyordu.”*⁴

Değişen zamansal ifadeler, devletli toplum adları ve coğrafyalar olsa da değişmeyen bazı şeyler toplumsal yapı içerisinde hastalık olarak devam etmiştir. Romanın yıkılışı ve ardından başlayan karanlık çağ ve peşi sıra gelen ortaçağ süreci militer sistemin devamlılığını hem baki kılmış hem de güçlendirerek siyasete de sirayet eden halini etkinleştirmiştir. *“Ortaçağın ‘savaşçı’sı, toprak sahibi, yani ‘aristokrat’, bizim aynı zamanda ‘şövalye’ diye bildiğimiz adamdır. ‘Soylular’ arasında en alt basamakta ‘şövalye’ (atlı anlamında), ‘Germanik’ dillerde ‘knight’ ya da Slav dillerinde ‘knez’ yer alır; ‘baron’, ‘kont’, ‘vikont’, ‘marki’, ‘dük’ diye çeşitli basamaklarla ‘kral’a kadar tırmanılır. Ortaçağ aristokrasi öncelikle ve çoğu zaman savaşçıdır. Lord savaşmadığı zamanını talim yaparak geçirir.”*⁵ Statüyü ve ortaçağ toplumunda kimin hangi adla tanımlandığını belirleyen önemli unsurlardan birisi de edindiği toprak ve bu toprakların içerisinde bulunan silahlı askerin sayısıdır. Ancak feodal bir toplumun savaş gerçekliğini körükleyen yanı, aynı zamanda savaş stratejisini de belirlemiştir: kolektif savaşlar. Savaşı isteyen ve militer yapıyı oluşturan kesime bakıldığında aristokrat ve toprak sahibi olan zümlenin ciddi bir gücü olduğu görülebilmektedir. *“Şiddet uygulamak güç duygusunu artırır. Daba çok şiddet daha çok güç demektir.”*⁶ Bu çerçevede baskıcı, totaliter ve geleneksel varoluşu tümünden yıkan bir yönetim şeklini kendisiyle birlikte inşa etmeye çalışan ortaçağ aristokrasisi, merkezi mutlak monarşinin güçlenmeye başladığı 13. yüzyıl ve sonrasındaki süreçte elimine edilmiştir. Merkezi mutlak monarşi, ücretli askerlerini örgütlemiş ve burjuvaziyle anlaşmasının etkisi olarak da *“bireysel savaşçı şövalyeden Roma ordusunun temel felsefesi olan kolektif savaşlara geri dönmüştür.”*⁷

³ Murat Belge, Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye, İletişim Yay., 2014, s.126

⁴ Murat Belge, 2014, syf.127

⁵ Murat Belge, 2014, ss: 128- 129

⁶ Byung-Chul Han, Şiddetin Topolojisi, Metis Yayınları, s. 25

⁷ Murat Belge, Militarist Modernleşme: Almanya, Japonya ve Türkiye, İletişim Yay., 2014, s.131

Savaşın kolektifleşmesiyle birlikte 17. yüzyıl içerisinde gelişen savaş teknolojisi militer yapının işleyişini belirlemiştir. Erkek egemen zihniyetin tezahürünü içselleştirmiş olan devletli toplum yöneticilerinin belirlediği savaşlar, asker yetiştirmek ve köle askerler satın almak, hem toplumsal yapıyı hem de toplumlar arasındaki ilişkiyi ve doğa üzerindeki tahakkümü belirlemiştir.

İdeal-kahraman erkeklik modellerini yaratmaya çalışan militarist devlet yapısı ortaklaşacağı yeni bir yapıyı yani ulus-devlet inşasını da beraberinde getirmiştir. 19. ve 20. yy'lar, kültür endüstrisinin ve toplum mühendislerinin patriarkal zihniyetinden doğan militarizm ve erkeklik ilişkisi hem savaş endüstrisini beslemiş hem de kadınlık ve erkekliğin toplumsal rollerinin inşasına sahne olmuştur. Tüm inşalar kendisiyle birlikte bir öncekini alaşağı ederken erkeklik ve iktidar arasındaki intibak militer devlet inşalarıyla daha da güçlenmiştir. Balkan Savaşları, Birinci ve İkinci Dünya Savaşları hem militarizmin hem de ordu milletin yani millet-i müselleha kavramlarının toplumsal yaşam içerisindeki tezahürlerinin artışına da tanıklıklar artmıştır.

Savaşın kolektifleşmesiyle birlikte 17. yüzyıl içerisinde gelişen savaş teknolojisi militer yapının işleyişini belirlemiştir. Erkek egemen zihniyetin tezahürünü içselleştirmiş olan devletli toplum yöneticilerinin belirlediği savaşlar, asker yetiştirmek ve köle askerler satın almak, hem toplumsal yapıyı hem de toplumlar arasındaki ilişkiyi ve doğa üzerindeki tahakkümü belirlemiştir.

Militer devlet inşasında kullanılan birçok araç sınırlar aşarak yayılmıştır. Bu anlamda geç Osmanlı döneminde ve cumhuriyetin kuruluş dönemlerinde Avrupa'da kullanılan yöntemleri görebilmekteyiz. Cora'nın da tespit ettiği gibi; "II. Meşrutiyet dönemi düşünürlerinin ve İttihat ve Terakki yöneticilerinin Avrupa'da 19. yüzyılın ikinci yarısında başlayan beden eğitimi ve iççiliğin askeri ve toplumsal amaçlar için kullanılması çabalarını örnek aldığı muhakkaktır."⁸ Özellikle Cumhuriyet Türkiye'si'nde etkili olan Alman jimnastik modellerinden Tunen ve Slav Sokol beden eğitiminde kullanılmış. Her iki jimnastik modeli milliyetçi, militarist yaklaşımıyla farklı bir zeminin oluşmasına da sebep olmuştur. "Alman Tunen jimnastiklerinin kurucusu F. L. Jahn'ın amacı 'Alman gençlerini zihnen ve bedenen mücadeleye hazırlamak ve Almanya'nın birleşmesi için çalışmak.' olarak özetlenebilir. Turnen jimnastikleri zamanla

daha fazla muhafazakar bir görünüme kazanarak, daha da militarize olmuş ve gençleri otoriteye itaata yönlendiren bir hal almıştır."⁹ Alman miliyetçiliğinin ideolojik perspektifini oluşturduğu beden eğitimi politikasıyla bütünleştiren Jahn, hem genç bireyleri militarize etmiş hem de yeni bedenler yaratabilmek için milliyetçi argümanları konjonktürel siyasetle içkinleştirmiştir. Osmanlı Genç Dernekleri de Turnen jimnastiklerinin milliyetçi-militarist beden eğitimi politikasını benimsemiş ve millet-i müsalaheanın oluşumunda önemli olacağını yayınladıkları makalelerde belirtmişlerdir. Yine bu dönemler içerisinde ortaya çıkan İzci Ocakları da militarizm ve erkekliği beslemiştir. "İngiliz İzci ocağı gençlik örgütü olarak kiliseyle ilişkili ve işçi sınıfı gençlerini kontrol altına almak ve onların enerjilerinden faydalanmak amacıyla 1880'lerde ortaya çıkmıştır. Ancak Baden-Powell en etkili İzci Teşkilatı olarak ortaya çıkmış ve adını da savaşta yer almış bir astsubaydan almaktaydı. Osmanlı'da da etkisini gösteren Baden-Powell, birbiriyle ilişkili iki amacı bulunuyordu. Birincisi 'karakter sabibi' (erkek) vatandaşlar yaratmak diğeri ise asker-vatandaşlar yaratarak gençleri askere hazırlamaktı."¹⁰

Asker evlatlar yetiştirme, ordu milletin yaratılmasında devletli toplumun çıkardığı ve zorunluluk içeren yasalar da önemli inşaları peşi sıra getirmiştir. Fransız Devrimi'nden sonra yaşanan zorunlu askerlik, devrimin korunması amacıyla erkekleri silahla buluşturmuştu. Her ne kadar demokratik haklara sahip ve modern bir insanın gerekliliği olarak bu buluşma olumlanmış olsa da ilerleyen yüzyıllar içerisinde askerlik birçok devletli toplum tarafından zorunlu olmuştur. "Askerliğin vatandaşlık kurumuyla ilişkilendirilmesi Avrupa'daki gelişmelerle benzerlik gösteriyordu. İttihat ve Terakki yönetimi altında, Osmanlı 'vatandaşı'nın görevleri tanımlanırken, dönemin malumat-ı medeniyye (vatandaşlık bilgisi) kitaplarında vatandaşın üç temel görevi olduğunun altı çiziliyordu: itaat, askerlik ve vergi vermek."¹¹ Askerlik kavramının ulus-devlet inşası ile modern toplum formlarına uygun anlamlar kazanması için hem spor hem de eğitim politikaları peyderpey revize edilmiştir. Vatandaş olmanın ve bunun esasın yer aldığı eğitim kitapları içerisinde geçen üç temel görev her devletli toplumun yaratmak istediği ideal vatandaş tanımına uymaktadır. Vergisini vererek ekonomik anlamda devletin bekasını sağlayan birey itaat etmiş ve savaş alanlarında da öteki olanı yani devlet nezdinde zararlı olanı da öldürerek görevini ifa etmiştir. Ancak görevlerin belirlediği her olgu ve eylem; hiçleştirilen bedenlerin, tahakküm altına alınmış ve nesnel aklı tutulmuş kör zihinlerin var olabileceği tek tiplendirilmiş bir toplum yapısını oluşturmaktadır. Tekleştirerek farklılaşan toplum gerçekliğini reddeden devletli toplum yapısı, çatışma mefhumunun da yaşam içerisindeki alternatiflerini eğitim adı altında sunmuş ve ordu-milletin yaratılmasında başat rol oynamıştır.

⁸ Yaşar Tolga Cora, "Asker Vatandaşlar ve Kahraman Erkekler: Balkan Savaşları ve Birinci Dünya Savaşı Dönemlerinde Beden Eğitimi Terbiyesi Aracılığıyla İdeal Erkekliğin Kurgulanması", Erkek Millet Asker Millet: Türkiye'de Militarizm, Milliyetçilik, Erkek(lik)ler, Der. Nurseli Yeşim Sünbülöğlu içinde, İletişim Yay., 2013, s.

⁹ Yaşar Tolga Cora, 2003, s.47

¹⁰ Yaşar Tolga Cora, 2003, s.49

¹¹ Yaşar Tolga Cora, 2003, s.51

Osmanlı Güç Dernekleri adı altında gençleri savaşa hazırlamak ve militarist genç bir ordu yaratma fikri vardı. Ancak güç dernekleri tabanda istenilen etkiyi oluşturmamış da farklı bir oluşuma ihtiyaç duydu. Dolayısıyla Osmanlı Genç Dernekleri'nin kurulması süreci de militarizmin tabana yayıldığı bir süreç olmuştur. Almanya'da kurulan gençlik teşkilatının aynısının Osmanlı'da da kurulması için şu sözler başlangıç olmuştur: *“gerçek bir ordunun arkasında, her zaman güçlü bir gençlikten oluşan bir ihtiyat ordusunun bulunması gerektiği.”*¹² Böylece militer yapının kurulması ve güçlenmesi için gençlikten faydalanması gerekiyordu. Militarist bir toplumun yaratılmasında sadece tabanda güçlü bir ordunun oluşması yeterli değildi. Milliyetçi, devletçi ve paramiliter yapısıyla okullaşmanın olduğu her alanda örgütlenme zeminini oluşturmaya çalışmıştır. Ancak okullaşmanın henüz başlamadığı yerlerde militer yapısını devamlı kılamayan bu yapı daha sonrasında da güç derneği gibi kapanmıştır.

Kültür Endüstrisinin İnşasıyla Olumlanan Militarist Erkeklik

Kendi bekasını güçlendirmek için militer bir yapıya ihtiyaç duyan her devletli toplum öncelikle erkekliği toplumsallaştırmış ve patriarkal yapısını da “Erkek adam askere gider.” gibi sözlerle güçlü kılmaya çalışmıştır. “Asker olmayan adama kız verilmez.” sözleri de peşi sıra oluşturulan hegomonik erkekliğe yardımcı olmuş ve erkeklik militer bir yapıyla daha da güçlenmeye başlamıştır. Militer yapısını kültür endüstrisi içerisinde harmanlayan devletli toplumların oluşturduğu toplumsal erkeklik hem kamusal alanda hem de özel alanlarda iktidarını oluşturmıştır. İktidarını militer bir yapıyla kurumsallaştıran erkeklik savaş kavramının da yaratıcısı olmuştur. *“Kurum olarak savaş, şiddetin, eğitim kampının ve savaş alanının günlük yaşamında sıradan bir uygulama haline getirilmesiyle ortaya çıkar, tazelenip uygun bir şekilde yeniden üretilir. Çeşitli kültürel biçimleriyle erkeklik, bu dönemin önemli bir bileşenidir: erkeklik savaş, savaş da erkekliği şekillendirir.”*¹³ Dolayısıyla erkekliğin ve erkek egemen zihniyetin ürünü olan iktidarın yarattığı savaş ve savaş toplumunun bir gerçeği olan *militarizasyon*¹⁴ ordu milletin oluşmasına da zemin hazırlamıştır.

Ordulaşan ve asker evlatlar yetiştiren toplum, savaşın da olumlamasını kendi içerisinde yaparak düzensizlik içerisinde bir intibakın varlığının ancak savaşla var olabileceğini kanıksar. Kapitalist modernitenin militarize ettiği her birey artık biyoiktidarın bileşeni ve savaş çıkırtkanlığının da diğer yüzü olmaya başlar. Bertolt Brecht'in Cesaret Ana adlı eserindeki bu paragraf kör bilinçlerin savaşı gerekli görmesi ve savaşın kültür endüstrisi içerisindeki olumlamasını çok güçlü bir şekilde çözümlemektedir. *“Anlaşıyor ki, epey olmuş buraları savaş yüzü görmeyeli. Sonra Ahlak mı kalır soralım? Barış demek, düzensizlik, başboşluk demektir; oysa düzeni ancak savaş sağlar. Tobuma kaçıyor insanlık barışta. İnsanlar da, hayvanlar da sanki hiç değersizmiş gibi ziyan ediliyor... Şimdi şu kentte kaç delikanlı, kaç dayanıklı beygir var, bilen var mıdır ha? Hiçbir zaman sayılmamış, yetmiş yıldır savaş görmemiş yerlerden geliyorum ben! Oralarda insanların daha adları bile yoktu, kendi kendilerini tanımıyorlardı. Oysa, savaş zamanı düzenli listeler yapılır, kayıtlar tutulur; pabuçlar bahyalara, tabut da çuvallara konur, insanlar ve hayvanlar dikkatle sayılıp öyle taşınır; çünkü bilinir ki, düzen olmadan savaşılmaz!”*¹⁵ Erkek egemen zihniyet tarafından ordulaştırılan millet artık nesnel gerçekliğe kapalı bir zihniyetle hareket etmektedir; çünkü onlar için artık tek gerçeklik vatanın refahı ve devletin bekası için savaşmak. Dolayısıyla savaşın getireceği toplum nezdinde ölüm çok da önemli değildir. Savaşın kutsadığı militarizm için Heredotos: *“Barış zamanı oğullar babalarını gömer, savaş zamanı ise babalar oğullarını.”* der. Euripides, savaşı *“İnsanın insan, devletin devlet, zayıfın güçlü tarafından” köleleştirilmesi diye bahseder.*¹⁶ Her devletli toplumun bu nesnel gerçekliğe karşı körlük yaşayan bireyleri inşa etmesi ve bunu inşa ederken de erkekliği kurumsallaştırması tam anlamıyla toplumsal intiharın bir örneğidir.

*“Ulus-devlet çağında, savaşın kendisi de değişti. 1780'lerden önce Avrupa'da, savaş feodal soyluların işiydi. Tehlikede olanlar ise toprak ve mülk, kadın varisler ve şerefli. Ancak Fransız ve Amerikan devrimleriyle savaş kitlesel hale gelmeye başladı. Yeni uluslar, vergiler sayesinde büyük ve daimi ordular kurabiliyordu.”*¹⁷ Savaşın kitlesel hale gelmesiyle birlikte süreklileşmesi ve evrensel olarak militarizmi beslemesiyle de ordu-millet kavramı topyekun yaşamın her alanını işgal etmeye başlamıştır. Brecht'in Cesaret Ana adlı eserindeki durumun varyantlarını kültür endüstrisi içerisinde şekillenen her bireyin yaşantısında veya söyleminde görebilmekteyiz.

¹² Sanem Yaman Ateş, Asker Evlatlar Yetiştirmek; II. Meşrutiyet Dönemi'nde Beden Terbiyesi, Askeri Talim ve Paramiliter Gençlik Örgütleri, İletişim Yay., 2012, s.343

¹³ Cynthia Cockburn, Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi, Metis Yay. 2009, s.297

¹⁴ ‘Militarizasyon’ ile genellikle, toplumun savaşa hazır olma durumuyla sonuçlanan hazırlık süreci kastedilir. ‘Militarizm’ ise askeri niteliklere yüksek değer biçen zihniyet ya da ideoloji olarak tanımlanmıştır. Gelgelelim bugün, terimlerde ciddi kaymalar olduğu görülür. ‘Militarizm’ sık sık yalnızca bir dizi fikri değil, sosyal yapı ve ulusal politikalar üzerindeki askeri örgüt ve değerlerin etkisini tanımlamak için de kullanılır. Militarizasyona tarihsel bir perspektiften bakan Charles Tilly, ‘zorlama’ kavramını yararlı bir şekilde kullanmış ve hem bu

eylemin hem de olası zararının farkında olan 'kişilere ya da gruplara veya mallarına kayıp verdiren ya da zarara neden olan, tehdit şeklinde ya da fiili eylemlerin birleşik uygulamalarının tamamı' diye ifade etmiştir." (Cynthia Cockburn, Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi, Metis Yay. 2009: 284)

¹⁵ Mark Neocleous, Savaş Erki, Polis Erki, Çev: Beyza Sumer Aydaş, NotaBene Yay., 2014, s. 185

¹⁶ Jacqueline De Romilly, Evrensel Kültürler Akademisi Barışı Hayal Etmek, Antik Çağda Barış, Metis Yay., 2005, s.41

¹⁷ Cynthia Cockburn, Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi, Metis Yay., 2009, s. 283

Nesnel gerçekliğe kapalı olan kör zihnin üretimi olan söylemler de medya aygıtlarında verilen her haberin ardından duyulmaktadır. Özellikle “Bir oğlum öldü, diğerini de feda ederim.” söylemi savaşa karşı barışın istencini kıran, devlet sistematığını içkinleştirmiş olan her bireyin yoğun kullandığı bir söylem olarak; yaşamda savaşı olumlamaktır. Kurumsallaşan hegemonik erkeklik savaşın olumlamasını milliyetçi provokatif eylemlerle de medya da kullanmıştır. Özellikle Türkiye’de son 2 yıl içerisinde hem militarizm hem de savaşın olumlandığı diziler çekilmiş ve akşam saatlerinde özellikle ana akım medyada seyirciye sunulmuştur. İsimsizler, Söz, Gözün Arkada Kalmasın ve Savaşçı gibi savaşın olumlandığı ve ötekinin yaratıldığı diziler nefret söylemlerini militarizmle sunmuş ve savaşın yıkım gücünü kör bir zihnin ürünü olarak başkalaştırmıştır. Başkalaştırılan savaş, ulusun ve devletin salahiyeti için gerekli bir olgu olarak görülmüş; savaşan her erkek de bu olgu içerisinde kahraman olarak adlandırılmıştır. Buna ek olarak, 11 Eylül ardından Amerika’da kahraman ve güçlü, kuvvetli bir rolü üstlenecek erkekliğin inşasında medya aygıtları önemli başlıkları kaleme alarak ‘erkeklik ve militarizm’ arasındaki ilişkiye dair şunları gündemleştirmiştir: “*Erkek Gibi Erkeklerin Dönüşü The New York Times 28 Eylül 2001, Yaşasın Erkekler The Washington Times 1 Ocak 2002, Gerçek Erkekler Yeniden Moda San Francisco Chronicle 4 Ağustos 2002, Gerçek Erkekler: Geri Geldi The American Enterprise Eylül 2003, Erkekçe Davranan Liderlerin Dönüşü ve Onları Seven Amerikalılar, Maço Erkeklerle Neden İhtiyacımız Var?, Ben Erkeğim, Avlanırım, Erkeklerin Erkekliği. Önemli siyasi şahsiyetler erkeksi ifadelerle yeniden biçimlendirildi: Donald Rumsfeld National Review’a göre ‘Aygır’ olarak verildi. George W. Bush ve danışmanları Vanity Fair’da süper kahraman olarak gösterilmiştir.*”¹⁸ Militarizasyon ve savaşmak tüm medya aygıtlarında ‘erkek işi’ olarak verilmiş ve erkeklik iktidar tarafından yeniden biçimlendirilmiştir. Devletin bekası için savaşın gerekli olduğunu savunan, hem doğa hem de kültür katliamı yapan, tecavüzü ve bireyin yaşam hakkını alabilmeyi devlet adına hak gören patriarkal zihniyet militer yapı içerisinde yoğrularak tüm çarpıklığıyla argümanlar üretmiştir. ‘Erkek gibi erkek’ ve ‘gerçek erkek’ v.b. kavramlarla güçlendirdiği patriarkal yapı nesnel aklın tutulmasıyla da militer yapının öznesi olmuştur.

Savaşın olumlandığı ve hegemonik erkekliğin beslediği çoğu toplumda ilk önce kadın kırımları gerçekleşir. Şöyle ki, “*Silahlı çatışmalar sırasında ve sonrasında, toplum içinde şiddet olduğunda, kadınlara yönelik erkek şiddetinin arttığını ve sıklaştığını ortaya koyan birçok çalışma yapılmış. Silahlı olan erkekler, bu silahlı eşlerini ve hayat arkadaşlarını sindirmek için kullanıyorlar. Erkek şiddeti realitesi tek tek kadınların yaşamlarına biçim verir. Sürekli, kendimizi ve kızlarımızı şiddet uygulayan erkeklerden en iyi nasıl koruyacağımızı düşünüyoruz. Erkeklerde bu konuda kaygıdır. Tecavüz karşısında erkekler ve erkek çocuklar da savunmasızdır. Ama onların korktuğu tecavüzçü*

de erkektir. Korku duydukları diğer şiddet türlerinin faili olarak da gözlerinde bir erkeği canlandırır- lar. Kadınların kabusu erkeklerdir ama erkeklerin kabusu kadınlar değildir.”¹⁹ Militarizmin beslediği erkeklik hem şiddeti hem de mizojinist eylemleri kendi iktidarını güçlendirmek için kullanmıştır. Önce kadın katliamını ve kadınların üzerindeki hakimiyetini arttırarak toplumda tahakküm alanı yaratan erkeklik daha sonrasında da bu eylemlerini sistematik bir şekilde uygulayacağı mekanları inşa etmiştir. Militarizm ve erkeklik ilişkisinin ürettiği savaş kendisiyle birlikte yıllarca unutulmayan toplumsal utancı da inşa eder. 2. Dünya Savaşı esnasında Hiroşima ve Nagazaki’ye atılan atom bombalarını herkes bilir ve hatta fotoğraflar savaşın yıkımını ve korkunçluğunu en acı şekilde gösterir. Tüm bunların ardında devletin politikası halinde gerçekleşmiş başka korkunç bir olay da Japonya Ordusunun işlediği insanlık suçlarından birisi olan sistematik tecavüz ve seks köleliğinin kurumsallaştırılmasıdır. Japon Ordusunun sistematik bir şekilde

tecavüz ettiği ve ardından köleleştirdiği kadınların sayısı yaklaşık 200.000 civarında olmasına rağmen bu konu Japonya’nın gündeminde çok az yer alabilmiştir. Savaş süreci boyunca zorla kaçırılan ve köleleştirilen bu kadınlar askerlerin ‘rahatlatması’ ve ‘savaşma arzularını yenilemesi’ amacıyla sistematik bir şekilde hem tecavüze hem de şiddete maruz kalmışlardır. Büyük çoğunluğunu Güney Koreli kadınlar oluşturmuş olsa da Avrupalı ve Japonyalı kadınlar da “Comfort Woman”²⁰ olarak kaçırılıp köleleştirilmiştir.²¹

Olumlanarak varlık alanını genişleten militarist erkeklik, kavramların içini de kendi ölçeğiyle doldurmuştur. Şöyle ki, “*milliyetçi söylem, çoğunlukla, vatanın bir kadın bedeni olarak temsil edilmesini, erkek kardeşlerden kurulu bir ulusta, erkeklerin birliğine dayanan bir ulus kimliği inşa etmek üzere kullanmıştır.*”²²

Militarizmin beslediği erkeklik hem şiddeti hem de mizojinist eylemleri kendi iktidarını güçlendirmek için kullanmıştır. Önce kadın katliamını ve kadınların üzerindeki hakimiyetini arttırarak toplumda tahakküm alanı yaratan erkeklik daha sonrasında da bu eylemlerini sistematik bir şekilde uygulayacağı mekanları inşa etmiştir. Militarizm ve erkeklik ilişkisinin ürettiği savaş kendisiyle birlikte yıllarca unutulmayan toplumsal utancı da inşa eder.

¹⁹ Cynthia Cockburn, Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi, Metis Yay. 2009, ss:256-7

²⁰ K. Watanabe, Trafficking Women Bodies, Then and Now: The Issue of Military “Comfort Woman”, The Feminist Press

²¹ Hevi Nimet Gatar, Korkuyu Çağırın Şiddetin Tarihselliği Karşısında Cesareti Çağırın Öz Savunmanın İnşası, Jineoloji Dergisi, sayı 4, 2017

²² Afsane Najmabadi, "Sevgili ve Ana Olarak Erotik Vatan: Sevmek, Sahiplenmek Korumak", Vatan, Millet, Kadınlar, Der: Ayşe Gül Altınay, İletişim Yay., 2013, s.129

¹⁸ Mark Neocleous, Savaş Erki, Polis Erki, Çev: Beyza Sumer Aydaş, NotaBene Yay., 2014, s.139

Atina, Sparta, Pers ve diğer devletli toplumların eğitim modeliyle birlikte erkeklerden oluşan yönetici sınıfın militarizasyonu patriarkal kültürleşmenin öncüsü olmuştur. Erkek birliğinin oluşturduğu ve koruduğu kutsal şey olarak bahsedilen vatan çoğu zaman kadın bedeniyle özdeşleştirilmiştir. Vatanın korunması ve uğruna savaşılmaması namusun korunması olarak da adlandırılmış ve erkekliğin militer yapı içerisindeki şiddet eylemleri ve cezalandırma mantığı da devlet adına olduğu için hak olarak maalesef kabul görmüştür. *“Halka açık olarak yapılan infaz, suçun iktidara verdiği zararın onarılması ve iktidarın üstünlüğünün olumlanması anlamına geliyor. Dolayısıyla işkencenin ve şiddetin yasal pratiklerde bu kadar güçlü bir yer tutmasının nedeni, yasal süreçlerde hakikati ortaya çıkarmak üzere kullanılmasından öte, iktidarın işleyişini gösteren siyasal bir işlem olmasıdır.”*²³ Dolayısıyla şiddetin ve ölümün gerçekleştiği savaş alanlarındaki her eylem iktidarın işleyişini ve iktidarın gördüğü zararın onarılması olarak militer yapı içerisinde kabul görmüştür.

Kültür olarak var edilen ve militarist bir toplumun sevgi göstergesi olan bayraklar da ilginç bir detayı kendisinde barındırır. Vatansever sevgi ilanı olarak bazı toplumlar *“evin teröre karşı bir savunma olarak seferber edilmesini sağlar. Eğer özneler evdeyse yaygın bir şekilde bayrak kullanılması yoluyla evler ulusun sembolik alanı haline gelir.”*²⁴ *“Sosyal bir şeylerin meydana geldiği”*²⁵ alanlar olarak bedeni kullanan devletli toplumlar militer yapısını bayrak göstermesiyle de kutsallaştırır. Evlere asılan bayraklar ulusun sembolik alanı olduğu kadar militarist toplumunda varlık alanı olarak kendi tabanını oluşturmuştur.

Erkekliğin ve militarizmin birbirini beslediği aşıkarsa beden politikaları üzerinde durmak kaçınılmaz olmaktadır. Her alan gibi beden de iktidarın kodlarını her anlamda içselleştirmiş ve kültür endüstrisi dışındaki herhangi bir hareketlilikte de intibakı bozguna uğratmaya çalışan öteki olarak tanımlanmıştır. Her beden içerisinde kendi iktidarını olgunlaştırmaya çalışan erkeklik, militer yapı ile beslenmiş ve ‘erkek gibi erkek’ olmak için asker olma koşulunu kültür içerisinde var kılmıştır.

Faşizm ve Militer Sistemin Yarattığı Erkekliğin Toplumsallaşması

‘Erkeklik’ kavramı kendini kurgularken hegemonik alanını tahakküm politikasıyla yani devletleşme, militarizm ve erkini salık vereceği diğer alanlarda (din, eğitim, ordulaşma, politika vb.) meşru kıldığı kadar muktedir olmuştur. Dolayısıyla kavramlar kendisiyle birlikte zihniyeti de peşi sıra şekillendirmiştir. Kültür endüstrisinin erkek egemen normlarıyla şekillenen erkeklik sünnet ile başlayan

sosyalizasyonunu askerlik süreciyle de pekiştirmiştir. *“Toplumsal cinsiyet sorunlarını göz ardı eden endüstriyel ve milliyetçi militanlık, erkek şiddetini ve bunun ardında yatan erkeklik kalıplarını pekiştiriyor. Küresel düzeydeki silablanma yarışı ve yaygın çevre yıkımı göz önüne alındığında, insanların hayatta kalma sorunu, toplumsal cinsiyetin önemli bir rol üstlendiği toplumsal güçler oyununu anlamamızı gerektirmektedir.”*²⁶ İnşa edilmiş olan erkekliğin yarattığı toplumsallık kendisiyle birlikte öteki ve nefret kavramlarının da yaratıcısı olmuştur. Hayatın her alanına sirayet etmiş olan erkekliğin militer yapı içerisinde ki formu hem faşizmi beslemiş hem de erkek egemen zihniyetin toplumsallaşmasını kolaylaştırmıştır. Bununla birlikte, kadını hedef alan politikaları ve kanun tasarısıyla erkek egemen zihniyet toplumsal alan içerisinde örgütlü erkekliğin oluşumuna da zemin hazırlamıştır. Devletli sistemle uzlaşan erkekliğin örgütlendiği toplumsal alanda, savaşın ve ulus-devlet zihniyetin örneği olarak; faşist ve cinsiyetçi şiddet eylemlerinin artış göstermesi kaçınılmaz sonucun tezahürüdür. Müftülük Yasası olarak bilinen Nüfus Hizmetleri Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı ve Mağdur Hakları Yasa Tasarısı ile muğlak bir hukuki algnının eşit bir yaşamı sunamayacağı aşikardır. Özellikle çocuk yaşta evliliğin, kadın kırımının ve erkekliğin örgütlü temsiliyetinin yarattığı toplumsal şiddetin kadın üzerindeki yok edici etkisini muğlak kanun tasarısıyla pekiştiren erkek egemen zihniyet her yeni gün farklı bir olgunun cereyan etmesine de zemin hazırlamıştır. Faşist erkek çetelerinin ve ‘cinnet geçiren erkek’ olarak medyada haberleştirilen erkeklik modellerinin insani hislerden uzak öldürme isteği de devletli toplumun yarattığı militer sistemin kurgularıdır. Yaratılan veya kurgulanan her erkeklik modeli toplumsal alanlarda örgütlü erkeklik sisteminin şiddetini birçok şekilde uygulamıştır. Kadınların şort giydiği için veya bira içtiği için saldırıya uğraması, giydiği kıyafetten ötürü tecavüzün haklı bulunması ve boşanmak istedi diye defalarca bıçaklanarak öldürülmesi veya şiddete maruz kalması gibi birçok durumun yaşanmasında toplumsal şiddetin erkek egemen zihniyetle meşru kılınmasından dolayı gerçekleşmektedir. Buna ek olarak, faşist erkek çetelerinin içselleştirmiş olduğu şiddet, öldürme tutkusu ve ötekiye duyulan nefret, Hatun Ana’nın cenazesinde hem varlık şeklini kusmuştur hem de yapılan saldırıyla faşist erkek egemen aklın ürünü olan şiddeti, öteki olarak tanımladığı yerde: *“Burası Ermeni mezarlığı değil, teröristler gömülemez.”* ifadesiyle meşru kılmaya çalışmıştır. Militer sistemin ve ulus-devlet zihniyetin aklı olan tek tip toplum ahlakının doğurduğu faşist erkek egemen zihniyetinin çeteleri cenazeye saldırarak kendi varlık alanı olduğunu ifade ettiği yerde şiddetini ve nefretini eylemsel olarak gerçekleştirmiştir.

²³ Ferda Keskin, Foucault’da Şiddet ve İktidar, CogitoDergisi, Sayı 6-7, s.118

²⁴ Sara Ahmed, Duyguların Kültürel Politikası, Sel Yay., 2015, s.97

²⁵ Cynthia Cockburn, Buradan Baktığımızda Kadınların Militarizme Karşı Mücadelesi, Metis Yay., 2009, s. 29

²⁶ R. W. Cornell, Toplumsal Cinsiyet ve İktidar, Ayrıntı Yay., s. 45

Özcesi, erkek “*kendi ‘logos’ıyla hakikatin üzerindeki peçeyi kaldırıyormuş gibi davranarak, hakikati yeniden üretip veya dünyayı kendi aracılığıyla inşa edip, hakikati açık hale getirmek yerine üzerindeki yanlışları artırır. Erkeğin bu şekilde inşa ettiği dünya hayal dünyasıdır, böylece bir hayalse bugün olduğu gibi bazen dramatik bir hal alır.*”²⁷ Hakikatin ters düz edildiği devletli toplumun militer yapısı, iktidar ve devletin kurumsallaştığı ideolojik merkezler oluşturmuştur. Kışlalarda verilen eğitimlerle patriarkal toplum bireyleri hiyerarşik, cinsiyetçi ve tahakkümcü erkek egemen aklın rollerini içkinleştirir. Yine kışlalarda erkek egemen aklın yaratmak istediği hegemonik erkek: güçlü, acımasız, tahakkümcü, duygusunu yitirmiş ve sert olmak zorundadır. Tahakkümcü erkekliği yaratan kışlaların hiyerarşik ilişkisi (ast-üst gibi) de örgütlü erkekliği ve erkek egemen aklın öznelere inşa etmiştir. Özel alanlarda, kamusal alanlarda ve sınıfsal ilişkiler de kışla mantığı devam ettirilmiş ve toplumsal kaygıya dönüştürülen erkeklik her alanda vücut bulmuştur. Devletli toplumun etkin öznelere olan militarist erkeklik varlık mefhumunu salık vereceği birçok mekan ve eylemi (yukarıda bahsi geçen eylemler) kendisi için meşru kılmıştır. Meşru kılınan her eylem toplumsallaşma adı altında hem kültür endüstrisi tarafından şekillendirilmiş hem de ulus-devletin aklıyla beslenerek “*erkeğin inşa ettiği dünya hayal dünyası*” olmaktan çıkmış günümüzün ciddi bir sorunsalı olmaya devam etmiştir.

Erkeklerden Sonra: Kurgusal Bir Etnografi

Tamar Shirinian
Çeviri: Çağrı Yoltar

Feminist araştırmacılar on yıllar boyunca, araştırmacılar ve düşünürler tarafından deneyimin gerçeklerine ve belli olasılıklara uyum sağlama eksikliklerinden ötürü uzun zaman görmezden gelinen bilgiler ürettirler. Batılı feminist “özel olan politiktir” mottosuyla, kişisel veyahut özel olanın sıklıkla politik tartışmaların dışında tutulduğu her yol sorgulandı. Batılı feministlerin, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini, cinsiyeti ve cinselliği, ahlaki ve ‘kadın’ emeğini en merkeze taşıyan bir hareket haline gelmelerinin esaslı bir kısmını bu motto teşkil eder.

Fakat feminist araştırmacılar bundan çok daha fazlasını yaptı. Yeni bilgi biçimleri/formları geliştirilmesi, sıklıkla yeni araştırma yöntemleri ve yazma biçimlerinin geliştirilmesini de gerektirdi. Feminist sorgulama halleri, yeni bilme ve dünyada olma biçimlerini yaratmaya dönük dilin kendisini ve fail/özne olarak yazarın konuştuğu yöntemleri sorgulamakta ısrar etmiştir. Feminist teori, edilgen bir ses yerine, “Ben” demenin üzerinde ısrarla durmuştur. ‘Ben’in bilgisini üretmek, sadece yazarı ve yazarın konusuyla/nesnesiyle ilişkisini ön plana çıkardığı için değil, özne/nesne meselesini ve nesnenin kendisini sorunsallaştırdığı ve boyutlandığı için de önemlidir. Akademideki hakim dile karşı çıkılması, “şiişel bir dil”¹ ya da dış, nesnel, dünyaya dair gerçeklerin üretilmesinden ziyade önemli bir bilgi alanı olarak ‘arzu’ya dikkat çeken bir dil yarattı. Feminist araştırma ve feminist bilgi önemliyse, bu, özne olarak yazarın nesnesiyle/konusuyla kurduğu bireysel ilişkinin ve politik bağlılığın, -eleştirsek de- ‘kızkardeşlik’ diyebileceğimiz türden

²⁷ Luce İrigaray, Başlangıçta Kadın Vardı, Pinhan Yay., 2014, s.138

¹ Kristeva, 1980. Bkz: Lorde, 1984

bir hissi çağırmasındandır. Bütün bu ‘küresel kızkardeşlik’ kavramı, uluslararası feministler ve Üçüncü Dünya feministleri tarafından yerinde bir sorgulamaya tabi tutulmuşken, emperyalizm² altında farklılıkları ve ayrılıkları yok etmeyen bir dayanışmayı örmek ortak bir kadınlık ve kızkardeşliği anlamının başka olasılıkları için önemli bir hedef olmaya devam etmektedir.

Zora Neale Hurston, Amerika Birleşik Devletleri Güney eyaletlerinde yaşayan Afro-Amerikalıların, yani kendi halkının, bilimsel olarak belgelenen folklorünü/halk kültürünü, antropolojik araştırmada kendi ve diğerleri arasındaki yakınlığın/ben ve ötekinin yakınlığının önemini ön plana çıkararak ele almasıyla yönetime dair yeni radikal olasılıklar getirdi.³

Gloria Anzaldua ve Cherrie Moraga şiirsel ve bilimsel, İngilizce ve İspanyolca, ben ve öteki arasındaki sınırların aşıldığı/ihlal edildiği yazma yöntemleri kullandılar.⁴ Feminist düşüncenin farklı akımları arasında soyut kavramsallaştırmalara dair teori yapmaktansa, enerjisini yaşam alanının kendisinden yaşamın yapılmasına ve yaratılmasına odaklamışlardır.

Fransız feminist teorisinin bazı akımlarında -özellikle de Helene Cixous ve Luce Irigaray’ın eserlerinde- beden, yazmanın bir alanı haline gelerek; Batı felsefe, ahlak ve politika tarihinin uzun bir bölümünde kadınsılıkla ilişkilendirilen varlığın özelliklerini merkezine alarak sarsar, düşüncenin mutlak alanı olan ‘aklı’ istikrarsızlaştırır. Bu dişil dil ve yazım [*Écriture féminine*], eril ve fallik dünyalarda mümkün olmayan bir metodla, sömürü biçimlerinin fark edilmesine ve ortadan kaldırılmasına olanak sunar.

Antropolojinin etnografi yöntemi ve bu yöntemin bir parçası olan yazımın şiirselliğinin dikkat çektiği ‘yazım kültürü’⁵ anından sonra disiplin içinde eğitim gören bir antropolog olarak, yazmayı bilgi üretmenin bir yöntemi olarak kullanmaktan hiç kaçınmadım. Ne var ki, bu yazım kültürü kavramının edebi/şiirsel olanın kimi önemli bileşenlerini hala reddetmesi gibi sorunları da var. Bilimsel kesinliğe hassasiyet ve yeni bilgiyi zaten mevcut olan bilgi üzerinde temellendirme alanı muhafazakarlaştırdı. Etnografi disiplininin, etnografin en azından diğer antropologların veya sosyal bilimcilerin zaten söylediklerinin ötesinde kendi tezlerini oluşturmak ve şekillendirmek zorunda kaldığı ‘tezlerin’ soykütüğüne yöneltildiği bir oluşum, bir antropolog olarak benim temas ettiğim insanların yaşam deneyimlerinden ziyade akademiye önemser. Bir diğer deyimle, geleneksel etnografi, birbiriyle konuşan ve (özne olarak) akademi bünyesindekileri merkeze alır, (nesne olarak) çalışanların çevreselliğini bozmayan tezler talep eder.

² Bkz: Mohanty, 2003, ss: 109-117

³ Hurston, 2008 [1935]

⁴ Özellikle Bkz: Anzaldua, 1987 ve Moraga, 2000

⁵ Clifford and Marcus, 1986

Bu benim için, antropolojinin yazımdan çıkabilecek bağlantılara ve düşünce olasılıklarına kapallılığıyla malul daimi bir hüsrânını ifade ediyor. Bu tezlerin içinden bir müdahale gerçekleştirmek, kaçış hatları bırakmaktansa herşeyi açıklayan düşüncenin tam ve toplam açıklığına vurguyu ifade eder. Feminist teorisyen Trinh T. Minh-Ha, “Hiçbir şey örneğin devrime dair ‘berraklık’la konuşan (politik) devrimci manzumedan ya da nersinden daha otoriter, daha mantıksal, daha kuralcı olamaz... Sıklıkla *doğru* ifade ile eşitlenen *berrak* ifade, amacı ikna etmek için söylemi düzenlemek olan hitabet/retorik üzerine bilimsel incelemelerde uzun zamandır konulan ölçüdür ... Tamamen retorik nitelikteki berraklık, dilin klasik bir özelliğine, yani araçsallığına hizmet eder.”⁶ Görme ve yaşama yollarında radikal bir yeninin (ve farklının) ortaya çıkmasının mümkünatı varsa, bunun gerçekleşmesi için tıpkı dişil yazımdaki gibi bağlantı olasılıklarının varlığı elzemdir. Bu tür oluşumları; feminist, Üçüncü Dünya ve sömürgelerin bağımsızlaşması/dekolonizasyon hareketleri ve yaratılış biçimleri açısından kritik buluyorum.

Yazının devamında etnografik bir kurgu geliyor. Bir etnografi olarak, Sovyet sonrası Ermenistan’da militarizasyon/askerleşme, erkek hayranlığında ve erkekliğin zehirli biçimlerindeki yükseliş bağlamında günlük yaşama dair bilgiler sunuyor. Bu erkek hayranlığının kadınların ve erkeklerin kadınlığa atfettiği değerleri ve kadınları nasıl etkilediğini inceliyor. Yazı, gerçekte var olan yaygın olaylara, problemlere ve duygulara dayanıyor. Ancak, yazının bir kurgu olması sebebiyle geleneksel etnografik janradan çok daha fazlasını yapacağını umuyorum. Problemleri birçok toplumsal görüngüyü bir anlatı formunda birleştirerek onlara birbiriyle bağlantılı ya da bağlantısız bir anlam veriyor. Böylece farklı bağlantılar kurma olasılıklarına (nasıl bağlantılar ne şekilde kurulacak ve hangi önem sırasında) imkan veriyor. Bunu formal bir şekilde yerleşik bir analiz ortaya koymadan, okurun bir yazar olarak benim öngöremeyeceğim bağlantılar kurarak okumasına imkan tanıyarak yapıyor. Metin beni anlatmıyor ancak benim tarafımdan yazıldı. Dolayısıyla, benim bu görüngülere dair yorumlarımı ve yaratıcı gücümü önceliyor. Ama aynı zamanda, kurgusal bir metin olduğundan kolektif bir nitelik taşıyor. Başka bir deyişle, yazı, burada betimlenen şeylerin okuyucu tarafından, kendi analizlerini ve anlam dünyalarını metne taşıyarak benimle beraber yazmaları için imkan taşıyacak şekilde kaleme alındı.

Görme

ve yaşama yollarında radikal bir yeninin (ve farklının) ortaya çıkmasının mümkünatı varsa, bunun gerçekleşmesi için tıpkı dişil yazımdaki gibi bağlantı olasılıklarının varlığı elzemdir. Bu tür oluşumları; feminist, Üçüncü Dünya ve sömürgelerin bağımsızlaşması/dekolonizasyon hareketleri ve yaratılış biçimleri açısından kritik buluyorum.

⁶ Trinh, 1989, s.16

David silahını Gohar'a doğrulttu. Şakacı bir şekilde "Sen bir kızsın. Seni vurmak istemiyorum ama yine de vuracağım" dedi. Yedi yaşındaki David oyuncak silahını miras aldığı Ara'dan öğrendiği silah oyununda ustalaşmıştı. Saat sabahın yedisiydi. Sıradan bir gündü. Gohar yeğenlerini okula hazırlamak için kalkmıştı. Her zaman olduğu gibi David ve Ara aşırı disiplinli öğretmenleriyle karşılaşmadan önce, fırsatı değerlendirme arzusuyla oyun oynuyorlardı. Öğretmen müsamahasızdı. Militan öğretme tekniklerine ve militarist fikirlerine rağmen çocukların okulda silahla oynamasına izin vermiyordu. Gogay aynı zamanda yatak odası olarak kullandığı oturma odasındaki sehpanın üzerindeki defterlerini toplarken, "İyi çocuklar" diye düşündü. Birazdan, işe gitmek için onlarca insanla birlikte kullandığı *marshrutka*'ya⁷ binmeden önce, çocuklarla okula yürüyecekti.

Gohar bu aralar annesinin evi ile kız kardeşinin iki çocuğu ile birlikte yaşadığı ev arasında gidip geliyordu. Anahid'in kocası Gevorg kamyon şoförü olarak çalışmak üzere Rusya'ya gittiğinden beri, yani üç yıldır, ablası Anahid, David ve Ara ile yaşıyordu. Gevorg'un anne ve babası birkaç yıl önce, Gevorg Anahid ile evlendikten çok kısa bir süre sonra, vefat etmişti. Anahid'in hayatı her zaman zorluklarla doluydu ve Gevorg gideceğini söylediğinde Gohar aslında memnun olmuştu. Anahid için yalnız olmak onunla olmaktan daha iyiydi. Ama hayatında bir erkek olmaksızın yaşamının Anahid için zor olacağını da biliyordu. Anahid'e göre kocasız yaşamak, Gohar'a göre çok umursamaz olan kocasıyla yaşamaktan daha kötüydü. Kendince umursuyor aslında diye düşünüyordu Anahid.

Gohar çocukların bakımına yardım etmek ve kızkardeşinin tanımıyla onun "sonsuz yalnızlığı" sırasında yanında olmak için Anahid'in yanına taşınmıştı. Başlangıçta fazlaca kavga etmişlerdi. Özellikle Anahid Gohar'ın yanına taşınmış olmasına rağmen yalnızlıktan şikayet ettiği zamanlar. "Ben yanıdayım işte ve sen evinde bir erkek olmadığın için hala yalnız olduğunu düşünüyorsun!" Çok geçmeden bu sözlerin Anahid için hiçbir şey ifade etmediğini anladı. Tabi ki yalnızdı. Kocasını gitmişti. Yılda yalnızca bir kez geliyordu. Çocuklara çikolata ve oyuncak getiriyordu. Gohar onu görmekten memnun olmuyordu ama Anahid, o etrafta olduğunda daha rahat görünüyordu. Ama aslında rahat değildi.

Gohar, erkek kardeşi Stepan arkere gittiğinden beri birlikte kaldıkları iki yılın yalnızca yarısını Anahid'le geçirmişti. Annesi de yalnızdı ve Gohar onun da en az kız kardeşi kadar ona ihtiyacı olduğunu düşünüyordu. Ancak annesi de kız kardeşi kadar kıymet bilmezdi. "Tamamen yalnız bıraktım" diye şikayet eder, bazen kocasının ölmüş oğlunun da gitmiş olmasına saatlerce ağlar ve oğlunun ölme ihtimali için yas tutardı.

⁷ Çevirenin notu: Marshrutka Rusya'da kullanılan bir çeşit dolmuş.

Gohar'ın yaşadığı şehir olan Vanadzor Ermenistan Cumhuriyeti'nin üçüncü büyük şehriydi. 1979'da, Sovyetler zamanında, bu şehirde yaklaşık 150.000 kişi yaşırdı. Ancak şimdi bu sayı 82.000'e kadar düşmüştü.⁸ 1990'larda Ermenistan'ın toplam nüfusu Sovyetler Birliği döneminin sonlanmasıyla -ya da birçok kişinin ifade ettiği şekliyle, bağımsızlığın kazanılmasıyla- ve bu dönemde komşu Azerbaycan ile Nagorno-Karabağ üzerine savaşın başlamasıyla oldukça azaldı. Savaş sürecinde yaşanan elektrik, gaz ve bazen de yiyecek sıkıntıları birçok insanın Ermenistan'ı terk etmesine sebep oldu. Savaş resmi olarak 1990-1994 arasında yaşandı ancak Ermenistan'ın savaş sonucu gelişen ekonomik ve siyasal felaketlerden kurtulması çok daha uzun zaman aldı. Bazıları Ermenistan'ın hala belini doğrultmadığını söylüyor. Dünya Bankası'na göre Ermenistan'ın Gayrisafi Milli Hasılası (GSMH) 2000-2016 yılları arasında 1,91'den 10,55'e yükselmiş. Ama bu Gohar'a tamamen yabancı bir bilgi. Bu rakamlardan haberdar. Duymuşluğu var. Ama hiçbir zaman görmüş değil. Hiç değilse Vanadzor'da. Gohar'ın annesinin evinin bulunduğu Shashumyan'dan kardeşinin yaşadığı Darpas'a seyahat ederken gördükleri çoğunlukla fabrikaların ya da bir zamanlar şehirleri çevreleyen ve birçok insan ekmek kapağı olan kimyasal tesislerin kırılmış camları. Babası da bu kimya fabrikalarından birinde biyokimya mühendisi olarak çalışırdı zaten. Tabi çok uzun zaman önce. Başka bir zamanda. Başka bir ülkede. 1996'da fabrika kapandı ve babası da işini kaybetti. Bu Gohar'ın babasının gözlerinin yaşardığını gördüğü ilk ve son zamandı.

Gohar David'e baktı. Daha doğrusu kendisine doğrultularak aralarına girmiş namluya. "Git yüzünü yıka" dedi David'e. Bu otorite onun David'e, kendi hayatı üzerinde Gohar'ınkinden daha fazla kontrol sahibi olduğunu düşündüğü bu küçük oğlana karşı direnişiydi. Ona içerlemiyordu. Ne de olsa o bir çocuktu. Dünyayı onun etrafında döndürecek bir değerinin olması onun hatası değildi. Bu dünya Gohar'ı da içeriyordu. Bunu David istememişti. Ama yine de bu değere sahipti.

Anahid'in evlilik hayatı başından itibaren zorlu geçmişti. Ondan beş yaş büyüktü ama Gohar Anahid'in bekarlığını hatırlıyordu. Anahid onun daha zeki, daha güçlü, daha parlak ablasıydı. Anahid akıllıydı. Aklını gittiği her yere taşırdı ve gözü hep açıktı. Şüpheliydi. Gohar bu şüpheliği hep onun aklına atfederdi. Ablası hep daha iyi bilirdi. Güvenmezdi ve aldatılmayı reddederdi çünkü her zaman başkalarının göremediği bir şeyler bilirdi. Pek gülümsemezdi. Dik dururdu. Dik otururdu. Katı ve dikti. Belki de farkında olmadan çevresindekilerden azami bir ciddiyet beklerdi, anne babasından bile. Çocukken ve bilhassa erkek kardeşleri doğmadan önce Gohar tatlı olan kardeşi, güzel olan, uçarı olan. Anahid başarılı olacaktı.

⁸ Ermenistan Cumhuriyeti'nin Lori bölgesinin Alana ve cinsiyete göre mevcut yerleşik nüfusu [Hayasdani Hanrapedakan Loru marzi arka ev mshdakan bnakchutyuny ysd varchadarackayin miavorneri ev seri] için bkz. <http://armstat.am/file/doc/99485708.pdf>. Erişim: 22 Ağustos 2017.

Anahid Gevorg'a aşık olmuştu. Çocukluğundan beri birlikte büyüdüğü bir adama. Çocukluğundan beri Anahid kitaplara düşkünlü. Okurdu. Gevorg ona ne okuduğunu sorardı. Anahid'in en sevdiği yazarlar Khlebnikov ve Tsvetaeva'ydı. Ama komünist klasiklere bayılırdı, özellikle Lenin'e. Bunların modası geçmiş olduğunu bilirdi. Ama modası geçmiş olmayı, başkalarının ilgi göstermediği şeylerle ilgilenmeyi severdi. Bu onu etrafındakileri sanki başka türlü görüyor, kendi için yaşayabileceği bir dünya yaratıyor gibi hissettirirdi. Ama bazen bu dünyayı başkalarıyla paylaşmaya karar verirdi, özellikle Gevorg'la.

O zamanlar Gohar da Gevorg'u severdi. İyi, ilgili ve ablasına, kendisine ve küçük erkek kardeşine karşı her zaman ilgiliydi Gevorg. Bazı zamanlar Gevorg'un Anahid'e neden her zaman ne okuduğunu sorduğunu ve o kitapları hiç okumadığını merak ederdi. Herhalde ne hakkında olduklarını öğrenmek içindi. Ama zaten oğlanlar okumazdı ki. Oğlanlar kitap okuyan oğlanlarla dalga geçerlerdi. Bunu kardeşi Stepan'dan biliyordu. Stepan bazen okul kitaplarını plastik alışveriş poşetlerinde taşırdı -tabi eğer kitaplarını okula götürse- çünkü bir keresinde aynı mahalleden oğlanlar kitaplarını çamura atmışlardı. Kitap okuyan oğlanlar zayıftı. Kitap okuyan oğlanlar hiçbir zaman iyi asker olamazlardı.

Bir akşam Gevorg, babası Hovannes ve annesi Gayane gelip Anahid'lerin kapısını çalmışlardı. Anahid'in babası Vazgen kapıyı açıp onları içeri davet etmişti. Anahid'in annesi Karine kahve yapmış ve bir tabağın içinde meyve ve bir kase de çikolata çikolata getirmişti. Karine misafir gelmesi olasılığına karşı her zaman mutfakta bir kase çikolata bulundururdu. Gohar sadece 11 yaşındaydı. Anahid de 16.

Bazı zamanlar Gevorg'un Anahid'e neden her zaman ne okuduğunu sorduğunu ve o kitapları hiç okumadığını merak ederdi. Herhalde ne hakkında olduklarını öğrenmek içindi. Ama zaten oğlanlar okumazdı ki. Oğlanlar kitap okuyan oğlanlarla dalga geçerlerdi. Bunu kardeşi Stepan'dan biliyordu. Stepan bazen okul kitaplarını plastik alışveriş poşetlerinde taşırdı -tabi eğer kitaplarını okula götürse- çünkü bir keresinde aynı mahalleden oğlanlar kitaplarını çamura atmışlardı.

Ama Anahid ve Gevorg birlikte olmaya karar vermişlerdi. Gevorg, Anahid'e ona aşık olduğunu söylemişti ve şimdi de onu istemeye gelmişlerdi. Babasıyla kavgaları ve annesinin gözyaşları birkaç hafta sürmüş ve sessiz bir düğün ile sonuçlanmıştı. Anahid'in babaannesi bazen bu kavgalara müdahale ederdi. "Bu mutlu bir olay. Birisi kızımızla evlenmek istiyor!" Bazen kendi deneyiminden bahseder, gelinine kendisinin evlendiğinde Anahid'den daha küçük olduğunu anlatmaya çalışırdı. Gohar, annesinin bu sözlerle karşı duyduğu öfkenin sadece düğünle ilgili olmadığını daha ziyade kayınvalidesine karşı duyduğu içlerimeden kaynaklandığını biliyordu. Karine, Vazgen'le daha geç bir yaşta evlenmişti. Kayınvalidesi onu her zaman evlenerek kurtarılmış zavallı bir kadın olarak görmüştü. Kayınvalidesi hiçbir zaman onun daha erken yaşta evlenmek istemediğini anlama-

mıştı. 27 yaşında aşık olmuş ve evlenmişti. Ama 15 yaşında evlenmiş ve 27 yaşına geldiğinde beş çocuğu olmuş bir kadın için 27 evlenmek için çok geç bir yaşı.

Ermenistan'daki kadınlar oğullarının iyiliği için her daim kayınvalidelerine ve onların beklentilerine katlanmak zorunda kalmışlardı (her zaman oğulları için! Kadınların çektiği bütün dert ve acılar hep bir kadının bir yerlerdeki oğlu yüzünden!). Kendi evinden kocasının evinde, kocasının anne ve babası ile yaşamak, yeni ailesine hizmet etmek ve dünyaya getirdiği çocukları (bilhassa oğulları!) için değerli olmak için ayrılmıştı. Ermenistan'da kadınların yaşamı her daim böyle olmuştu.

Ancak yaşanan bu sorunlara rağmen o günlerin daha iyi olduğu da söylenebilir. O günlerde kadınların çekmesi beklenen acılar (mesela annesinin çekmesi gereken acılar) ablasının evliliğinden sonra yaşadıklarının yanında çok küçük görünüyordu Gohar'a. Gevorg Anahid'i istemeye geldiği zaman Gohar bunu billmiyordu. Gohar Anahid'in de bunu bilmediğinden emindi. Ama şimdi düşünüyordu da annesi biliyor olmalıydı.

Gohar Sovyetler Birliği'nin yıkılmasından sadece birkaç hafta sonar doğmuştu. Bu onun yeni, bağımsız Ermenistan'ın çocuğu olduğu ile övünen anne babası tarafından sürekli vurgulanan bir şeydi. Ancak onların sürekli o zaman ve bu zaman arasında karşılaştırma yapmaları Gohar'a göre kendisinin o zor zamanları hatırlattığının bir işaretiydi. Çoğu zaman "O günlerde erkek erkekti" diye haykırırdı babası. Daha gençken babasının ifadelerini ve nostaljisini taklit ederek onla dalga geçerdi. Bazen de daha ciddi bir şekilde şimdi erkekler erkek değilse nedir diye merak ederdi. Şimdi ise bunları hatırladığında babasının "erkeklerin erkek olduğu zaman" nasıl biri olduğunu bilmemekten üzüntü duyuyordu. Babası erkekken neye benziyordu acaba diye düşünüyordu.

Anahid bir ay sonra evlenmiş ve Gevorg'un babasının sokağın karşısında bulunan evine taşınmıştı. Gevorg şehir merkezinde bir kafede barmen olarak çalışmaya başlamıştı. Evden sabah 10.30'da çıkıyor, öğleden sonar 1.30'da dönüyordu. Kafe ona iki haftada bir gün izin veriyordu. Gevorg işteyken Anahid zamanunu kayınvalidesi ve kayınpederiyle geçiriyordu. Oturma odasındaki kanepede oturup televizyon seyreden Hovhannes'e gün boyu kahve servis ederdi. Anahid ve Gohar'ın babası gibi o da kimya fabrikasındaki işinden çıkarılmış ve işsiz kalmıştı. Emeklilik maaşı alacak yaşa da henüz gelmemişti. Düğünden sonra Gohar onun çocukluğunda hatırladığından çok farklı olduğunu fark etmişti. O zamanlar daha mutlu bir adam gibi görünüyordu. Ama şimdi huysuz, kızgın ve daha az konuşkan olmuştu. Neredeyse yok olmak istemişçesine. Hovhannes evdeki kadınların (Anahid dahil olmak üzere) yardımına ihtiyaç duyuyordu, ama buna içerliyordu. Kendisine sessizce yardım edilmesini istiyordu. Rahatsız edilmek istemeyen bir adamdı. Kendisiyle konuşulmasından haz etmiyordu.

Anahid de değişmişti. Gohar bunu daha ilk aylarda fark etmişti. Anahid ailesine hamile olduğunu söylediğinde, Gohar bu değişimin belki de hamilelikten kaynaklandığını düşünmüştü. Ama 15 yıl boyunca bu değişimin geriye dönüşü olmadı.

Anahid hiçbir zaman aynı olmadı. Dik ve katı tutumu azaldı. Kambur oturmaya başladı. Sanki kendisini küçültmeye çalışır gibi. Kelime ve jestlerinde (özellikle gülümsemede) her zaman tutumluydu, ama şimdi daha da az konuşuyordu ve çok daha az hareketliydi.

Gohar’a göre bu Anahid’in nasıl yanıt vereceğini düşünüp taşınmasından, daha önceden yaptığı gibi sözcüklerini tartmasından kaynaklanmıyordu. Şimdi sanki söyleyecek hiçbir sözü yokmuş gibi hissediyor görünüyordu. Okumayı da bırakmıştı. Sebebi bu olabilir mi acaba diye şüphe ediyordu Gohar. Ama şimdi okumuyor olsa bile nasıl olur da Gohar’ın onu tanıdığı onca yıl boyunca taşıdığı, kendisini taşımasına izin verdiği aklı ve bilgeliği unutmuş olabilir mi?

Anahid tercihini yapmıştı: evlenmek istemişti, evlenmek için mücadele etmişti. Yeni hayatında mutlu olmalı, diye düşündü Gohar. O kadar sevdiği ve hayranlık duyduğu ablası onu terk etmeye karar verdiğinde küçük Gohar üzülmüş ve kırılmıştı. Ancak yıllar geçtiğinde ablasının kendine bir hayat kurmaya çalışmasını anlayışla karşılamayı öğrenmişti. Eğer onu mutlu eden buysa, eğer istediği buysa, Gohar buna saygı gösterecek ve ablasını sevmeye devam edecek ve kararlarını destekleyecekti. Ama mutlu muydu gerçekten? İşte bu soru Gohar’ı bazen deliye çeviriyordu.

O yıllarda Anahid zamanının çok büyük bir kısmını kayınvalide ve kayınpederiyle, özellikle kayınpederiyle, geçirdi. Kayınpederi çalışmadığında Gayane çalıştı. Hovhannes işten çıkarıldığında Gayane belediyede bir iş bulmuş, geceleri tüm şehir uyuduğunda sokakları süpürüp çöpleri toplamıştı. İşe gece 11 gibi gider ve sabah 4’te eve dönerdi. Saat 10’a kadar da uyurdu. Ama Anahid sabah 6’da uyanır Hovhannes’in kahvaltısını yaptırırdı. Çamaşırları yıkar, evi temizler ve bu sefer Gevorg ve Gayane için ikinci bir kahvaltı hazırlardı. Gevorg işe gittiğinde kayınvalidesi akrabalara gider ya da komşularla kahve içerken Anahid vaktini kayınpederi ile geçirirdi. Bazen de eve Anahid’in hizmet etmesi gereken misafirler gelirdi. Kadınlar oturup birbirlerine fal bakıp dedikodu yaparken, Anahid mutfakta beklerdi. Onlara katılması için çağırılırdı, aslında onlarla oturması beklenirdi, ama Anahid sohbetlerini sıkıcı bulurdu. Onlar gidene kadar kendini bir şekilde oyalamayı başarırdı.

Hovhannes istemediğinden genelde pek kimse de gelmezdi. “O dedikoducuları neden buraya getiriyorsun? Başka yere gidin!” diye homurdanırdı Hovhannes. Ama belirli günlerde evde olmazdı ve Gayane bunu fırsat bilip akraba ve arkadaşlarını eve çağırırdı. Gohar o hanede neler olup bittiğini çok da bilmiyordu, Anahid pek az anlatırdı. Ama anlattığı şeylerden oranın onu mutlu edecek bir yer olmadığı belliydi.

Anahid hamile olduğunu söylediğinde sadece üç aylık evliydi. Annesi ve kızkardeşine hastalandığı için doktora gittiğini ve doktorun ona bir çocuğu olacağını söylediğini anlatmıştı. Birkaç ay sonra karnının belirginleşeceğini tahmin etmişlerdi. Ama Anahid’in karnı belirginleşmemişti. Öğleden sonra ziyaretleri için annesine gelmeyi bırakmıştı. Karine endişeliydi. Gohar henüz küçük olmasına rağmen ablasının yokluğunda annesinin sırdaşı olmuştu. Bir gün Karine Gohar’a bebeğe bir şey olmuş olmasından

endişelendiğini söyledi. “Hadi bu akşam onlara gidelim. Bir merhaba deriz. Kuru pasta de götürürüz.” dedi ve der demez de hemen sütle yapılan tatlı bir kek olan gata yapmaya başladı. O öğleden sonra Gevorg’un anne babasını aradılar ve akşam ziyarete gelmek istediklerini söylediler. Pek müsait olmadıklarını, yine Hovhannes’in tansiyonunun yükseldiğini ve dinlenmesi gerektiğini söylediklerinde Gohar’ın annesi öyle bir ısrar etti ki sonunda kendilerini davet ettirmeyi başardı.

Eve vardıklarında Anahid yatak odasıdaydı. Gohar ve annesi içeri davet edildiler ve her zamanki koltuğunda oturan Hovhannes ve masanın kenarından çektiği bir sandalyede oturan Gayane’nin yanındaki kanepeye oturdular. Gayane nasıl olduklarını sordu. Vazgen nasıldı? Vazgen gelmemeye karar vermişti. Karısına, kendini zorla davet ettirmenin kötü bir fikir olduğunu söylemiş başkalarının işine karışmaması konusunda onu uyarmıştı. “O senin kızın! Onu merak etmiyor musun? Sen ne biçim insansın?” Ama Vazgen kızı evlendiğinde onu kaybettiğini düşünüyordu. O da değişmişti. Anahid için başka niyetleri olduğunu düşünüyordu Gohar. Bunları gerçekleştirmenin artık, o evlendikten sonra, mümkün olmadığını düşünüyordu.

Dünürler arasındaki konuşmalar birkaç dakika böyle sürerken Gohar oturmuş sessizce ablasının nerede olduğunu düşünüyordu. Karine’in gelmesini istemesine rağmen Stepan gelmemişti. “Ablanı özlemiyor musun?” diye sormuştu Karine. “Başka zaman görürüm. Gagik ve Arto ile oynayacağım.” Gagik ve Arto mahalleden iki oğlandı. Stepan’ın kendi ayrı dünyası vardı. Gohar ise annesinin hayatını kendi dünyasına dahil etmek durumunda kalmıştı. Bunun için annesine kızmıyordu. Bunu yapmaktan onur duyuyordu. Artık ciddiye alınıyordu. Tıpkı Anahid’in onlarla yaşarken ciddiye alındığı gibi.

Rahatsız edici durumu sonlandırma çabasıyla “Bizim kız nerede?” diye sordu Karine. “Dinleniyor,” dedi Gayane, “o da pek iyi hissetmiyordu. Başka bir zaman gelseniz daha iyiydi. Anahid rahatsız, Hovhannes rahatsız. Biliyorsun ben de tek başıma herkese koşmak zorundayım.” Karine’in endişeleri artmıştı. Zaten kızını merak ediyordu, bilhassa Anahid hiç bir zaman ona böyle mesafeli davranmadığından. Kızının rahatsız olduğunu duyar duymaz onu görmek için ısrar etti. “Odaya gidip onu göreceğim. Belki bir şeye ihtiyacı vardır.” Ama Gayane onu durdurdu. Anahid’i içeri çağıracaktı. “Ama eğer iyi hissetmiyorsa benim gidip onu görmem daha iyi olur.” “Çıkıp insanları görmesi onun için iyi olabilir,” diye yanıtladı gelinini çağırarak için odaya yönelen Gayane. Anahid içeri geldi. Gohar ablasını hiçbir zaman bu denli küçük, zayıf ve kırılgan görmemişti. Benzi sopsoluktu. Kollarını karnının üzerine bağlamış iki kat duruyordu. Üzgün ya da endişeli görünmüyordu Anahid. Ne de kızgın ya da sinirli. Sanki hiçbir şey hissetmiyormuş gibi bakıyordu. Anahid’in pek konuşmadığı ve annesinin sorularını geçiştirdiği bu kısa ziyaretten sonra Gayane ayağa kalktı, “Kızımızın ve kocamın dinlenmesi gerek” diyerek kapıya doğru yürüdü. Gohar ve annesi evden ayrıldılar. Sokakta sessiz yürüdüler. Eve geldiklerinde Karine yatak odasına geçti ve yattı. Vazgen bir saat kadar sonra karısının iyi olup olmadığını kontrol etmek için odaya gitti. Gohar oturma odasından

annesinin konuşmak istemediğini söylediğini duyabiliyordu. Gohar Karine’i ertesi sabaha kadar görmedi, ta ki kapı çalınca dek. Kapıdaki Anahid’di.

Anahid içeri girdi ve Gohar annesini getirmeye gitti. Anahid annesini görür görmez gözyaşlarına boğuldu. Ve işte o zaman ona ve bebeğe ne olduğunu öğrendiler. Birkaç hafta önce Gayane Anahid’e gebeliğinin iyi geçip geçmediğini kontrol ettirmek için bir doktora görünmesi konusunda ısrar etmişti. Anahid iyi hissediyordu ama bir doktora görünmek ve herşeyin yolunda gittiğinden emin olmak fena olmazdı. Muayene sırasında ultrason yapılmıştı. Bu pahalı bir işlem ve ailenin yeterli parası yoktu. Anahid kayınvalidesine bu kadar pahalı bir şeyin gerekli olup olmadığını sorduğunda Gayane ısrarla “Sağlıklı olduğundan emin olmak istiyoruz. Artık sen bizim kızmızsın. Karnındaki de bizim torunumuz. Parasını ben vereceğim” demişti. Ultrason sırasında doktor, Anahid ve orada onunla beraber olan Gayane’ye bebeğin kız olduğunu söylemişti. Anahid bunu duyduğuna sevinmişti. Kocasına eve geldiğinde bu haberi ona vermeyi dört gözle bekliyordu. İlk defa bebeğini gözünde canlandırmıştı. Belki de büyüyünce ona benzeyecekti. Zeki olacaktı. Anahid okuduğu kitapları kızı için saklayacaktı. Şimdi babasının evindeki kitaplıkta duran kitapları. Ayrıca öğretmenlerinden ve diğerlerinden öğrendiği kitapları da... Kızının bu kitapların hepsini okuma fırsatı bulmasını sağlayacaktı. Onun kızının.

Gevorg o gece eve geldiğinde Anahid’i yatak odasında onu bekler buldu. Anahid kapının açıldığını duymuş ve sabırsızca Gevorg’un odaya gelmesini beklemişti. Hep gelirdi. Anahid genelde uyuyor olurdu ve o da yatağa yatmadan önce akşam yemeğini yer, ama mutfığa geçmeden önce mutlaka gelip karısını yoklardı. Ama bu sefer farklıydı. Gevorg’un ayak sesleri evin içinde dolaşmaya başlar başlamaz kayınvalidesinin sesini duymuştu. Gevorg odaya bir saat sonra gelmişti.

“Gevorg, bir kızımız olacak!” diye haykırdı Anahid. Heyecanlıydı ve evlendiklerinden beri ilk kez böyle heyecanlanmıştı. Düğün gününden beri Gevorg sabah akşam çalışmıştı. İzin günlerinde de yorgun oluyordu. Oturma odasında oturur, babasıyla televizyon izlerdi. Nadiren konuşurlardı. Hamile kaldığında yalnız hissetmişti. Çocuğunun babasını tanımadan büyüyeceğinden endişe etmişti. Kendisi de kocasını pek tanııyordu. Beraber büyüdüğü o çocuk değildi artık. Başlangıçta onunla sohbet etmeye çalışmış ama onun yorgun olduğunu fark etmişti.

Düğün gününden beri Gevorg sabah akşam çalışmıştı. İzin günlerinde de yorgun oluyordu. Oturma odasında oturur, babasıyla televizyon izlerdi. Nadiren konuşurlardı. Hamile kaldığında yalnız hissetmişti. Çocuğunun babasını tanımadan büyüyeceğinden endişe etmişti. Kendisi de kocasını pek tanııyordu.

Beraber büyüdüğü o çocuk değildi artık. Başlangıçta onunla sohbet etmeye çalışmış ama onun yorgun olduğunu fark etmişti. Anlayışla karşılaşmıştı ama yine de morali bozulmuştu. Ama şimdi, şimdi! Bir kızı olacaktı. Belki de artık o kadar yalnız olmayacaktı. Ve belki de Gevorg daha az çalışmanın bir yolunu bulabilecekti. Belki de kızlarının oluşu onu evde daha çok zaman geçirmesine imkan sağlayan başka bir iş bulmak için teşvik edecekti. Belki o da kendilerini Anahid gibi bir aile olarak görecekti. Ve Anahid’e tekrar aşık olacaktı. Evlenmeye karar verdiklerindeki aşkları gibi bir aşkla.

“Eee?” diye yanıt verdi Gevorg. Heyecanlanmış görünmüyordu. “Yorgunum. Gidip uyuyacağım” dedi bir yandan soyunurken. Yorganın altına girdi ama Anahid uyumadığını biliyordu. Gevorg horlardı. Bütün gece neden Gevorg’un onun kadar heyecanlı olmadığını düşünerek uyumadı. O gece Gevorg bir kez bile horlamadı.

Ertesi gün Gevorg işe gittikten sonra Gayane Anahid’e doktorun onu tekrar görmek istediğini söyledi. “Çocukla ilgili bir sorun olabilir” demişti. Kızının nesi olabileceği konusunda meraklanan Anahid hiç tereddüt etmeden doktorun muayenehanesine gitmeyi kabul etti.

“Bana kızın hasta dedi! Kurtulamayacağını söyledi. Eğer kürtaj olmazsam kızımın daha da hasta olacağını ve benim hayatımı da riske sokacağını söyledi.” Anahid annesinin mutfığında bekliyordu. “Anahid sen ne yaptın?!” Annesi de istediği bir çocuğu kaybetmek için çok genç olan kızı gibi acı içindeydi ve kendisinin deneyimlemediği ve hayal bile edemeyeceği bir kaybın kederini yaşıyordu. “Beni ikna ettiler anne” diye haykırdı Anahid.

Operasyondan sonra Anahid’i eve, yatağına götürmüşlerdi. Gözlerini duvara dikmiş, düşünmekten yorulmuştu. O gece Gevorg eve geldikten sonra hemen üstünü çıkarıp yatağına girmişti. İşte Anahid ilk kez o zaman ağlamıştı. “Bir oğlumuz olacak,” dedi Gevorg ve başka bir şey söylemedi. Bu soğuk ve gerçekçi ifade sözde bir baş sağlığıydı. Ama bu sözler Anahid’i hiçbir şekilde rahatlatmamıştı.

Gohar ablasının acısını hala hatırlıyordu. Sadece birkaç ay içinde nelerden geçmişti ablası. Keşke ablasının acısını geçirebilseydi; keşke ona bir kız çocuğunun olması fırsatını tekrar sunabilseydi. Ablasını evine, ait olduğu yere getirebilmeyi diledi, belki böylece onun bir zamanlar tanıdığı genç kadın olabilirdi tekrar.

Ama bu olaydan sonra Anahid için hiçbir şey daha iyi olmadı. Evlendikten bir yıl, Anahid bebeğini kaybettikten birkaç ay sonra sonra Gevorg askere gittiğinde Anahid onu bekledi. Endişeyle bekledi. Evlenmeye karar verdiğinde hayal ettiği yaşamı bir gün kurabileceklerini umut ederek bekledi. Bekleyişi sırasında babası vefat etti ve Anahid sanki hiçbir şey hissetmemiş gibi davrandı. Sadece, kızına olanları Gohar ve Karine’e anlattığı o gün duygularını ifade edebilmişti. Bu yüzden Gohar, Anahid’in hala duygularının olduğunu, bir şeyler

hissettiğini biliyordu. Ablasını avutmak istedi. Ablasının kendisini avutmasını istedi. Ablası şu anda ne hissediyor olabilirdi acaba! Babasıyla birkaç yıldır konuşmamıştı. Bu onun için ne kadar acı verici olmalıydı.

Gohar ablasının bunca şeye nasıl dayandığını düşündü. Ve neden dayandığını. Neden çıkıp gitmemişti ki? Neden öyle yaşaması gerektiğini, öyle yaşamayı hak ettiğini düşünmüştü ki? Verdiği kararın arkasında durmak için mi? Annesinin ve babasının uyarılarına, hatta evlenmemesi için onu durdurmaya çalışmalarına rağmen evlenmişti. “Bu çok saçma!” diye düşündü Gohar. Yanlış bir karar vermişti. Annesi anlayışla karşılardı. Eve dönebilirdi. Ama Anahid hiçbir zaman eve dönmedi.

İki yıl sonra Gohar askerden döndü. Gohar onu daha da değişmiş buldu. Gohar’a göre tanınmaz hale gelmişti. Karısına da göre de öyle miydi? Ablasının evlendiği adam bu muydu? Tüm bu değişime rağmen Anahid’in onu sevmesi mümkün müydü?

O yıl Hovhannes kalp krizinden öldü. Kocasının yasını tutan Gayane’ye Anahid baktı. Gohar merak ediyordu: Gayane Anahid’in yas tutmasına hiç izin vermiş miydi? Ya da çocuğunu kaybettikten sonraki sessizliğinin bir tür yas olduğunu fark etmiş miydi? Anahid Hovhannes’in ölümünden kısa bir süre sonra tekrar hamile kaldığında Gohar endişelenmişti. Gayane yine aynı şeyi yapmaya kalkışır mıydı? Ablası bir çocuğunu daha kaybedebilir miydi? Kendisi bir yeğen daha kaybedebilir miydi? Gevorg bu sefer annesini durdurabilir miydi? Anahid’in kendisine gelebilmesi için belki böylesi korkunç bir şey gerekiyordur diye düşündü. Belki daha önceki haline geri döner ve evine gelir diye düşündü. Ama Anahid hiçbir zaman dönmedi.

Anahid hamile kaldıktan birkaç ay sonra, artık bebeğin cinsiyetinin belirlenebilir olduğu sıra Gayane hastalandı. Kan kanseri tanısı konmuştu. Öldüğünde Anahid henüz doğum yapmamıştı. Gevorg’a bir oğlan veremediği için değersiz hissettirdiği onca yıldan sonra Anahid Ara’yı dünyaya getirdi. “İronik” diye düşündü Gohar. Tam da istediği gelini bulduğunda Gayane artık bu dünyada değildi.

Ara doğduktan sonra, Anahid şehir merkezine yakın bir kafede bir iş buldu. Mutfakta çalışıyor, bulaşıkları yıkayıp yemek hazırlıyordu. Çok para kazanmıyordu ama bu da bir şeydi. Birkaç ay sonra kafeye bir garson daha aranınca Gohar ablasına yardıma gitti. Kazandığı paranın çoğunu Gayane’nin kazandığı para olmaksızın aile geçindirmeye ve bir de bebek bakmaya çalışan ablasına veriyordu.

Yıllar içinde Anahid iyice başkalaştı. Gohar bunu ablasına ve annesine, hatta kendisine bile, itiraf etmese de bir yanı Anahid’in kayınvalidesi ve kayınpederinin ölümünden memnuniyet duyuyordu. Özellikle Gayane’nin ölümünden

sonra belki Anahid ve Gevorg tekrar birbirlerine aşık olurlar, Anahid’in yeni evlendiklerinde hayal ettiği gibi yaşarlar diye düşünmüştü. Ama yıllar geçtikçe ve Gevorg yeterli derecede para kazanamayıp hıncını kendisine yardım etmek durumunda olduğunu bildiği ablasından çıkardıkça iyice huysuz bir adama döndü, tıpkı babası gibi. Gohar bazen Anahid’in Ara ya da hatta David’e erkek oldukları ve ona sürekli kaybettiği kızını hatırlattıkları için içten içe hınçlanıp hınçlanmadığını merak ediyordu. Tabi Anahid hiçbir zaman böyle bir şey söylemedi. Aslında Gohar ablasının çocuklarını çok sevdiğini biliyordu. Bazen Anahid’in oğullarıyla ilgili söylediklerinden dolayı Gohar onun hiç görmediği kızını unutmış bile olabileceğini düşünürdü. “Oğullarım olduğu için kendimi çok şanslı hissediyorum” demişti Anahid bir keresinde. “İnsanın kızı olması çok zor bir şey. Bir gün yalnız başına kalıveriyorsun.” Gohar annesini hiç yalnız bırakmamıştı. Ablasını hiç yalnız bırakmamıştı. Ama Anahid’e soracak olursan bunun bir önemi yok diye düşünmüştü Gohar.

David oturma odasına koşup bir sandalyenin üzerine çıkmış ve Gohar’ın kitaplığın üzerine sakladığı oyuncak tabancasını almaya çalışıyordu. Gohar’ın “Hey! Gidiyoruz!” diye seslenmesiyle sandalyeden indi ve Gohar’ın açmakta olduğu kapıya doğru koştu. Üçü birlikte apartmandan ayrılıp sokağa çıktılar. Bir erkek grubunun yanından geçtiler. “Erkek kardeşimin yaşındalar” diye düşündü Gohar. Büyük ihtimal yakında askere gideceklerdi. Sokaklarda onların yaşında erkek pek yoktu. Oğlanlar ve onlardan büyük adamlar da yoktu. Kardeşi gibi genç olanlar askere gitmişlerdi. Yaşını biraz almış olanlar ya okumak ya da iş bulmak için başkente gitmişlerdi. Bazıları da Gevorg gibi yurt dışındaydı. Okulun karşısındaki parkta tavra oynayan bir grup yaşlıca adam gözüne takıldı. Babasını hatırladı. Yaşasaydı belki o da onlarla tavra oynuyor olacaktı. Erkek oldukları zamanlarda bu adamlar neye benziyorlardı acaba diye düşündü. Erkekler erkek oldukları zamanlarda da bunu mu yaparlardı acaba?

Oğlanların okul binasına girdiklerini gördükten sonra otobüs durağına gitti ve bir grup kadınla beraber beklemeye başladı. Bazılarının elinde içi yiyecek dolu poşetler vardı. Belki bir akrabalarına ya da evlerine götürüyorlardı. Bir çoğunun ise işe gitmekte olduğunu biliyordu. Bu kadınların omuzlarındaki yükün ağırlığını fark edebiliyordu. Genci yaşlısı üzerlerindeki dünyanın onları yere doğru iten baskısıyla zamanla küçülmüştü.

Kadınlar bu dünyanın merkezi değildi. Oradan oraya gidip geliyorlardı. Dönüp duruyorlardı. Ama neyin etrafında gidip geliyor, neyin etrafında dönüyorlardı? Kendisi de annesi ve ablasının evi arasında gidip geliyordu. Hayatındaki kadınlarla ilgilenmek için dönüp duruyorum diye düşündü. Ama belki de onun hayatını yönlendiren de erkekler ve oğlanlardı, varlık ve yokuluklarıyla. Hayatındaki kadınlarla onların hayatındaki onların hayatındaki erkekler sebebiyle ilginiyordu.

Kadınlar bu dünyanın merkezindeydiler. Yapışların, edişlerin, gidişlerin, gelişlerin, konuşuşların ve şehrin, etraftaki köylerin ve ülkenin çektiklerinin enerjisi hep kadınlar tarafından sarf ediliyordu. Bunu hissedebiliyordu. Ama belki de bu sadece onun kendi algısıydı. Gördüğü bu kadınlar küçüktüler. Belki de küçük olduklarına inandırılmışlardı ve benliklerini bu bilgi üzerine inşa etmişlerdi. Ablası da küçükken olduğundan daha küçüktü belki. Ama ablası hiç de küçük değildi aslında. Beklerken bir yandan da aklının içinde düşünceler arasında gidip geliyor, hangisinin doğru olduğunu bulmaya çalışıyordu.

İki ayrı dünya. Kadınların ve erkeklerin dünyası. Bu yeni edinilmiş bir algı, gerçekliği çarpıtan bir mekanizma. Marshrutka'ya yürürken, kapı ve koltuklar arasında dururken, aracın kendisini şehirde dolaştırışına bıraktı. Kendisine artık farklı görünen bu dünyanın etkisi altındaydı.

Kaynakça

- Audre Lorde, "Poetry is Not a Luxury", In Sister Outsider, 36-39, Freedom, CA: The Crossing Press, 1984
- Chandra Talpade Mohanty, "Under Western Eyes: Feminist Scholarship and Colonial Discourses" In Feminism Without Borders, 17-42, Durham: Duke University Press, 2004
- Cherrie L. Moraga, "Lo Que Nunca Paso Por Sus Labios." In Loving in the War Years. Cambridge: South End Press, 2000
- Gloria Anzaldua, Borderlands/La Frontera, San Francisco: Aunt Lute Books, 1987
- James Clifford, George E. Marcus ed., Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography, Berkeley: University of California Press, 1986
- Julia Kristeva, Desire in Language: A Semiotic Approach to Literature and Art, Translated by Alice Jardine, New York: Columbia University Press, 1980
- Minh Ha T. Trinh, Native, Woman, Other: Writing Postcoloniality and Feminism, Bloomington: Indiana University Press, 1989
- Zora Neale Hurston, Mules and Men, New York: Harper Perennial Modern Classics, 2008 [1935]

Gündelik Hayatta Tespih Kullanımı ve Erkeklik

Katia Arslan

İnsanların hayatlarını şekillendiren, düşünme ve davranma biçimleri ile maddi nesnelerin tümü kültürü tanımlar. Bu bağlamda kültür, maddi ve maddi olmayan kültür olarak ikiye ayrılır. Nesneler de maddi kültürün içerisinde. Kültür, sosyalleşme ile öğrenilen bir süreçtir. Bu yüzden de toplumdaki değerleri tanımlamak ve o toplumun üyelerinin ne beklediğini anlamak için bir kültürün içindeki sembolleri anlamak önemlidir. Gündelik hayatımızda kullanılan nesneler de birer sembol olarak okunabilir. Sembollerin neyi işaret ettiği, ne anlama geldiği toplumsal aktörlerin, atfettiği anlama ve tabii ki de bağlama göre değişir.

İnsanlar gün içerisinde pek çok nesneyle temas halindedir. Çanta, küllük, araba, telefon, tablo ve daha pek çoğu insan hayatının bir parçasıdır. Kullanım amaçlarının ve işlevlerinin yanı sıra nesneler, günlük hayatta tutkuları ve endişeleri yansıtır.¹ Benliği ve kültürel alanları anlamak için nesnelere ihtiyaç duyulur. Maddi kültür alanında çalışan Ian Woodward'a göre nesneler sosyal işaretler, benliğin temsili, kültürel ve politik gücün taşıyıcıları olarak incelenebilir.

Kültür ve nesne kavramlarını yan yana getirince bir kültüre ve o kültüre ait topluma dair nesneler çağrışabilir. Ortadoğu kültüründeki nesnelerden bahsederken nazar boncuğunun ya da Fatma'nın eli şeklinde yapılmış takıların akıllara gelmesi örnek olarak gösterilebilir. Fakat bazı nesneler var ki sadece coğrafi bir alanı temsil etmekle kalmayıp belli bir sınıfı, sosyal tabakayı ya da toplumsal cinsiyeti işaret eder. Bu nesnelerden biri de tespihtir. Tespih İslam'da Allah'ın doksan dokuz adını anmakta ve zikretmekte kullanılmaktadır. Ancak tespih; Türkiye'de kutsal alanın ötesine geçerek gündelik hayatında

¹ Ian Woodward, 2016, s.1

bir parçası olmuştur. Çoğunlukla erkekler tarafından kamusal alanda kullanılan tespihin birden fazla kullanılma sebebi vardır. Deniz Gürsoy'un *Tespih: Parmaklarının Ucundaki Huzur* adlı kitabında rahatlatma, zaman geçirme, kabadayılığın özelliği olarak, aksesuar ve koleksiyon eşyası olarak ve aynı zamanda statü sembolü olarak da kullanıldığı belirtilir. Bu makalede ise saha çalışmalarında erkek katılımcılarla yapılan derinlemesine mülakatlara dayanarak erkeklik kimliğinin işaretleyicisi olarak ve bir performans aracı olarak farklı erkeklikleri nasıl temsil ettiği ele alınacaktır.

Öncelikle tespihin gündelik hayatta, ibadet dışında neden kullanıldığına ve özelliklerinin neler olduğuna değinilecektir. Tespih ilk önce bakıldığında can sıkıntısı ya da alışkanlıktan dolayı erkeklerin kullandığı bir nesne gibi görünse de tespih kullanımı belli bir gruba, bir kültüre işaret etmektedir. Tespihi kullanmayanlar ve o dünyaya aşina olmayanlar için tespih belki şark kültürünü, belki güç göstermeye meyilli erkekliği temsil edebilir fakat o dünyanın içinde olanlar için bunlardan daha fazlasıdır. Tespihin bir kültür olarak belli bir anlamlar dünyası vardır. Tespihlerin malzemesinden kişilerin ekonomik düzeyiyle ilgili çıkarımlarda bulunulabilir, örneğin plastikten yapılmış bir tespih kehribardan yapılmış tespihe göre daha ucuzdur böylece kehribardan yapılmış tespihin sahibinin belli bir alım gücü ve ekonomik durumu hakkında az çok fikir sahibi olunur. Bu demek oluyor ki kişilerin tespihleri onların yaşamlarına dair ipuçları sunar.

Tespihlerin taneleri çeşitlidir, ibadet amaçlı kullananlar genelde doksan dokuzluk tespihi tercih ederler ve gündelik hayatta kullanılan tespihin ise genelde otuz boncuğu olur. Tespihin ibadet sırasında zikretme dışında gündelik yaşamda nasıl kullanılması gerektiğine dair yazılı bir kural yoktur. Fakat tespih hakkında çok fazla dile getirilenlerden biri tespihin sallanmayacağı, bunun yerine çekileceği üzerinedir. Tespihler çeşitli materyallerden yapılabilirler plastikten, yarı değerli taşlardan, değerli taşlardan, çeşitli hayvanların diş ya da kabuklarından ve ağaçlardan yapılabilirler. Katılımcıların arasında konuştuğum satıcılar tespihin önce materyalinin sonra da ustasının önemli olduğundan bahsettiler.

Genelde katılımcılar tespihi can sıkıntısı ya da el alışkanlığından dolayı gündelik hayatta kullandıklarını belirtse de mülakatlarda sorular soruldukça tespih çok farklı anlamlar taşımaktadır. İbadet olarak kullanmanın yanı sıra, yatırım aracı ve statü sembolü olarak da kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bu çalışmada tespihi toplumsal cinsiyet bağlamında ele alınacaktır. Tespihle ilgili önemli bir konu varsa o da tespihin kullanımıyla ilgilidir yani kişilerin tespihi çekmeleri ve sallamalarıdır. Bu iki tespih kullanım şekli katılımcılar için farklı anlamlar taşımaktadır. Tespih bağlam içinde ve çeşitli başka görsel sembollerle beraber okunduğunda farklı bir imaj ya da anlamlar çıkmaktadır. Roland Barthes'a göre nesnelerin işlevleri dile benzetilmektedir. Barthes, modanın kendi kodu olduğunu savunur ve moda gibi kültürel kodları okumanın iki katmanı olduğunu belirtir. İlk katman, gördüğümüz nesneleri oldukları gibi algılamaktır yani kot pantolonun bir pantolon ya da giysi olduğu anlamıdır. İkinci katman ise nesneleri o kültürün değerleri ve ideolojisiyle

algılamaktır, bu durumda kot pantolon rahatlığı ve resmi olmayı temsil eder. Tespihte de ikinci katmanla yorumlama, algılama vardır. Roland Barthes'ın yaklaşımına bir örnek olarak katılımcılardan birinin "...nasıl hayvanlar familyasında hayvan çok cılızdır, ufak bir şey bir kendini şişiriyor, eller meller bir şeyler yapıyor kendinden büyük bir düşmanı kaçırıyor, algısını bozuyor. İşte böyle bir şey"² demesi gösterilebilir. Katılımcı tespihi vücut hareketleriyle beraber okuyarak tespih çekmeye Barthes'ın değindiği ikinci katmandaki gibi anlam yüklüyor ve tespih sallayan erkeklerin imajını insanların algılarında nasıl yer ettiğinden bahsediyor. Tespih aynı zamanda kıyafetlerle de okunabilmektedir. Tespih sallayan insanların racon kesme maksatlı olduğunu ve mafyanın ya da mafyaya imrenen insanlar olduklarını şu sözlerle tasvir eder: "Siyah, arabası siyah, takım elbisesi siyah, gömleği siyah, her şeyi siyah tespihi de siyah."³ Katılımcının ve diğer katılımcıların da verdikleri tepkiden anlaşılan şudur ki; tespih, sallansa da sallanmayıp 'beyefendi' gibi çekilse de erkeklere mal edilen bir nesnedir.

Satıcı olan bir katılımcı tespih hakkında "Yani dini bir kültür değil. Kişinin yaşam tarzını belli eder.⁴ Elindeki tutuşundan adamın yaşam tarzını belli eder" diyerek tespihin kutsal olan yönünden bağımsız dünyevi ve gündelik hayatta kullanımına dikkat çeker. İlgi çekici bir husus ise katılımcıların bazıları, tespihin ibadetin yanı sıra gündelik hayatta kadınların tespihi kullandıklarını hiç görmediklerini belirttiler ve bazıları ise kadınların da gündelik hayatta tespih kullandıklarını lakin kullandıkları tespihlerin erkeklerin kullandığı tespihlerden farklı olduğunu ve bu yüzden dikkat çekmediğini ya da evde kullandıklarını belirttiler. Kısacası tespih alıntıda olduğu gibi 'adamların' yaşam tarzını belirler ve erkek kültürünün bir parçasıdır.

Araştırmanın en başında katılımcılar tespihi yalnızca alışkanlık, zaman geçirme, sanat, erkek aksesuarı ya da yatırım aracı olarak bahsettiler. Fakat tespih katılımcılara göre neden erkeklere ait bir rahatlatma, zaman geçirme aracı ya da aksesuarıydı? Katılımcılardan birine nasıl gündelik hayatta bu alışkanlığın edinildiği sorusunu yönelttiğimde namaz sonrası insanların kahvehaneye gittiklerinde cebinde olan tespihlerini sıkıldıklarında çıkarıp çekmeye başladıklarını ve kahvehanedeki erkeklerin birbirinden bakıp öğrendiklerini dile getirmişti. Kahvehaneler, Ömer Aytac'ın *Kimlik, Kamusal Alan ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kahvehaneler* makalesine göre Osmanlı'da 16.yüzyılın ortalarında açılmaya başlamıştır. Kahvehaneler, dedikodu yapmanın, bilgi öğrenme ve üretmenin ve sosyalleşmenin gerçekleştiği yerlerdir ve "konuşmalar, dertleşme, paylaşma, rahatlatma vb. ihtiyaçlara karşılık gelir."⁵

² Tespih Röportajları," interview by author, May 26, 2017

³ Tespih Röportajları," interview by author, May 26, 2017

⁴ Tespih Röportajları, 26.05.2017

⁵ Ömer Aytac, 2005, s.19

Aytaç, kahvehanelerin neden erkeklerin bir mekanı olduğunu, kamusal alan ve toplumsal cinsiyet rolleriyle açıklar. Toplumda görünürlüğü, cinslerin toplumsal kimliklerinin toplumdaki yerini, önceliklerini mekansal olarak parçalanması, ayrılması üzerinden kültürel ve tarihsel koşullara bağlı değişiklik gösterebileceğini anlatır. İlerleyen sayfalarında kahvehanelerin erkeklerin gittiği cinsiyete göre farklılaşan, ayrımlaşan mekanlar haline geldiğinden bahseder. Bu kahvehaneler gündelik hayatı ve kamusal alana olan bakış açısını eril cinsiyet ayrımı yapan bir perspektiften tekrardan şekillendirir ve üretir. Bu düşünceyi de Aytaç böyle anlatır: “Her ‘erkek mekan’ gibi, kahvehaneler de, tekil cinsiyetçi toplumsallık, dilsel jargon, değersel formalizm vb. özelliklere göre yapılaşmışlardır, Buralarda rahatça küfür edilmekte, tekil/eril bir pencereden anlam üretilmekte, toplumsala ait bakış edinilmektedir.”⁶ Kısacası katılımcının anlatılarından yola çıkarak tespihin tarihsel süreci kahvehaneye giden erkek kültürünün bir parçası yani kamusal alanda görünür olan erkeklik ile şekillenir. Toplumsal cinsiyet rolleri ve eril otorite kadınları özel alanda sınırlamıştır ve günümüzde de bu durum çok değişmemiştir.

Bir başka satıcı ile yaptığım mülakatta kadınların gündelik yaşamda tespih kullanmasının ne demek olduğunu sorduğumda “erkek-vari bir hava”⁷ yaratılacağından bahsetti ve daha sonra Fatma Girik’in oynadığı Erkek Fatma filmine atıfta bulundu. Filmde Girik erkek gibi davranan ve tespih kullanan bir karakterdir. Toplumsal cinsiyetlerin performans olduğu buradan da gözlemlenebilir. Tespih kullanmak ise bu performansın bir parçası haline gelmiştir.

Candace West ve Don Zimmerman’a göre toplumsal cinsiyet her gün rutin bir şekilde eylem (Doing Gender). Toplumsal cinsiyetin eylem olması ise toplumsal cinsiyeti bireyin bir özelliği olarak görmekten ziyade bireyin günlük yaptığı kadınlık ve erkeklik vurgulayan sosyal pratikleridir. En temel örnek ise erkeklerin duygularını belli etmemeleri ya da ağlamamalarıdır çünkü bu duygulanımlar kadınsı olarak görülmektedir. Kısacası giyim tarzımızdan, vücut diline kadar toplumsal cinsiyetimizi gerçekleştiririz. Tespih ise gerek ‘beyefendilik’ olarak gerekse ‘kabadayılık’ olarak erkekliği/masküleniteyi eylemenin bir aracıdır burada. Erkekliği eylemede (doing masculinity) her gün kullanılan tespih ise kamusal alanda ve gündelik hayatta erkeklik ile bağdaşmıştır. Kadınların ibadet etmek dışında da tespih kullandıklarını söyleyenler aynı zaman da kadın tespihlerinin daha farklı ve ‘kadınsı’⁸ olduğuna ve genelde özel alanda kullanıldığına vurgu yaptılar. Kısacası tespih de diğer pek çok nesne gibi cinsiyetleştirilmiştir. Bir diğer katılımcı ise bazı inşaat firma sahibi varlıklı olan kadınların da erkeklerin arasında tespihlerini kullandıklarını ya da masaya koyduklarından bahsetti.

⁶ Ömer Aytaç, 2005, s. 32

⁷ Tespih Röportajları, 02.07.2017

⁸ Tespih Röportajları, 26.05.2017

Katılımcıya bunun sebebini sorduğumda ise emin olmamakla beraber erkekler arasında kadınların kendini rahat hissetmek istedikleri için ya da kendini ispat etmek istedikleri için tespihlerini masaya koyduklarını belirtti.⁹ Burada West ve Zimmerman’ın toplumsal cinsiyet için dediklerinin izleri görülür. Bu varlıklı kadınların erkeklerin olduğu ortamlarda, toplantılarda masküleniteyi eyledikleri (doing masculinity) görülebilir. Erkeğe atfedilen aktiflik, güçlülük, sertlik bu varlıklı kadınlar tarafından gösterildiği ve onların performanslarının bir parçası olduğu düşünülebilir.

Bu yazıda, Türk kültüründe tespihe nasıl bakıldığına, nasıl değerlendirildiğine değindim ve bu değerlendirmelerin kamusal alan, kahvehaneler ve erkeklik ile nasıl bağdaştırıldığını yaptığım mülakatlar üzerinden kısaca anlattım. İkinci olarak da kıyafet ve duruşun yanı sıra tespih kullanımını bir performans olarak yani bir toplumsal cinsiyeti, erkekliği eyleme biçimi olarak inceledim. Bütün bunlar ise toplumda hem bireylerin birbirleriyle etkileşiminin hem de bireylerin nesnelerle olan etkileşiminin incelenmesinin mikro bir örneğiydi. Nesneler, sadece yararlılıklarıyla değil taşıdıkları anlamlar doğrultusunda semboller olarak da değerlendirilmelidirler. Çünkü temas halinde olduğumuz bütün nesneler toplumsal cinsiyet normlarını ve hayatımızın tüm alanlarını etkiler.

⁹ Tespih Röportajları, 02.07.2017

Kaynakça

- “Tespih Röportajları”, Yazarın Görüşmeleri, 26.05.2017 / 02.07.2017
- Candace West, Don H. Zimmerman, “Doing Gender.” *Gender and Society* 1, no. 2 (June 1987): 125-51. Erişim tarihi: 17.01.2017.
http://www.jstor.org/stable/189945?seq=2#page_scan_tab_contents.
- Deniz Gürsoy, *Tespih: Parmaklarının Uçlarındaki Huzur*, 3.bsk, Oğlak Yayıncılık, 2010
- Ian Woodward, *Maddi Kültürü Anlamak*. 1.bsk, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016
- Ömer Aytaç, “Kimlik, Kamusal Alan ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kahvehaneler.” *Akademik Araştırmalar Dergisi* 6, no. 24 (2005): 15-40. Erişim tarihi: 07.01.2017
<http://0-eds.b.ebscohost.com.opac.bilgi.edu.tr/eds/detail/detail?vid=2&sid=07c8ebc4-9d14-4a3f-a849-410471ad2ed0%40sessionmgr102&bdata=JnNpdGU9ZWRzLWxpdmU%3d#AN=16845831&db=a9h>
- Roland Barthes, ve ark., *Mythologies*. New York: Hill and Wang, a division of Farrar, Strauss and Giroux, 2013.

“İçinizdeki erkekliği öldürün. Başka türlü insanlaşamazsınız.”

Bu bölümde, sosyalist topluma ulaşma çabasında cins çelişkisini, kadın ve erkeğin özgürleşme ve sosyalist bir kimlik kazanma sorunlarını ele alıştır yapılan tanımlamalar ve bu kapsamda yaşanan deneyimleri işlemeye çalışacağız. Kadın mücadele deneyimi ve diyalektikimiz erkeği çözümleme noktasında, yaşanan sorunlara somut çözümler üretmede önemli bir güce sahip. Şüphesiz her bir deneyimin ayrı ayrı ele alınıp incelenmesi gerekiyor. Bu bağlamda, bu sayımızda ağırlıklı olarak Kürt kadınlarının 1995 yılından bu yana somut olarak tartıştığı “erkeği dönüştürme projesi”, “erkeği öldürmek” kavram ve kuramları ile geliştirdiği deneyimi ele aldık. Zeynep Esengül, Hüsna Emek, Mukaddes Erdoğan Çelik ve Helin Murat’ın tartışmalarındaki yoğunluk böylesi bir bölüm açma ihtiyacını doğurdu. Farklı coğrafyalardan özgürlük iddiasındaki erkeklerle yaptığımız söyleşilerden derlediğimiz bir kesit de bu bölümde Erkeklerden Sorgulamalar, Tanımlamalar başlığıyla yer alacak.

Şüphesiz Kürdistan özgürlük mücadelesinde cins mücadelesi yürütülürken geliştirilen kavramları incelemek, geliştirdiği yöntemleri çözümlemek çok daha kapsamlı çalışmaların konusudur. Bu tür çalışmaların, bu deneyimi kadın özgürlük mücadelelerinin kolektif belleğine yazmak açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Diğer yandan, mücadele içinde yaşadığımız süreçleri değerlendirmek, bu süreçlerin öznesi olarak etkilenmelerimizi ve etkilidiklerimizi Jineolojinin açtığı tartışmalar doğrultusunda yeniden ele almak bir ihtiyaç olarak kendini ortaya koyuyor. Eylem-kuram diyalektikliğinin yaşamın süzgecinden geçirilerek kolektif kadın hafızasına aktarılmasının özgürlük tahayyülümüzün eyleyici gücü olduğu bilgisıyla hareket ediyoruz. Dolayısıyla özgürlük mücadelesi içinde gelişen kavram-kuram-eylemleri araştırma nesnesi haline getirmeden, duygularımızı devre dışı bırakmadan, bütün canlılığıyla birlikte paylaşmak sadece yönetsel bir tercih olarak ele alınmamalı.

Aynı zamanda bir sorumluluk olarak görülmeli.

Sosyalizmin Temel İlkesi; Erkeği Öldürmek

Zeynep Esengül

Bundan iki bin iki yüz yıl önce Arşimet’in, “Bana bir dayanak noktası verin Dünya’yı yerinden oynatayım” dediği söylenir. Yani tespiti doğru yapılan noktanın dayanak alınmasıyla yerinden oynatılmayacak ağırlığın olmayacağını ifade eder. Binlerce yıl önce ortaya konulan bu tespiti bir hakikati açığa çıkarmak için de uyarlamak mümkün. Sorunun kaynağını doğru tespit etmek, hakikat yolunda Arşimet noktasını bulmakla eşdeğerdir. Kaldırıcı koyacağımız nokta yani sorunu tanımlama biçimimiz soruna nereden baktığımızı da göstermiş olur. Sorun doğru tanımlamaya kavuştuğunda ancak çözümün doğru yol ve yöntemi bulunabilir.

Bu temel belirlemenin ışığında bu yazıda sosyalist topluma ulaşmanın engellerini, yapılan tanımlamalar ve bu kapsamda yaşanan deneyimleri işlemeye çalışacağız. Ataerkil sistemin yaratımı ve aynı zamanda temel dayanağı olan ‘erkeklik’ olgusunu (çok ciddi tahribat ve yıkımların nedeni), tarihsel süreç boyunca güçlü sorgulanmaya tabi tutacak, aştıracak arayışlar ve mücadeleler pek gelişmemiştir. Bu konudaki sorgulamalara daha çok 1970’ler sonrası başlamıştır. Ancak bu arayışlar da sistemi yapısal düzeyde sarsacak bir güce sahip olmayıp, daha çok fıkırsel tartışmalarla ve marjinal gruplarla sınırlı kalmıştır.¹ Bu nedenle sistemi köklü değiştirme gücü ve etkisine sahip olamamışlardır. Ancak daha sonraki yıllarda A. Öcalan’ın, bu konuda geliştirdiği kuramsal çerçeve, pratikleştirme düzeyi ve bunun toplumsal yaşamı etkileme boyutu dikkat çekici olup, önemle ele almayı ve irdelemeyi gerektiren bir örneği oluşturmaktadır. Bu nedenle yazımızda ağırlıkta bu deneyimi işleyerek, özelde de “erkeği öldürme projesi”ni ele almaya çalışacağız.

¹Serpil Sancar, Erkeklik: İmkânsız İktidar/ Ailede, Piyasada ve Sokakta Erkekler, Metis Yay., 2009, s.284

İnşa edilmiş ‘erkeklik’ aşılmadan kadın ve erkek arasındaki ilişkiler, dolayısıyla toplumsal ilişkiler özgürleşemez ve de sosyalist toplum normlarına ulaşamaz. Bu nedenle ‘erkekliğin’ aşılması önemle üzerinde durulmayı gerektiren bir konu olmaktadır.

Öcalan “Bütün kötülüklerin anası cinsler arası ilişkiden kaynaklanıyor. Hatta sınıf, ulus çelişkisinden daha tehlikelisi cinsler arasında gizlidir.”² belirlemesiyle sorunun kaynağını tespit ediyor. Cinsler arası ilişkiler özgürleştirilmeden, erkek lehine gelişen tek yanlı güç birikimi aşılmadan, insanlığın başına bela olan kötülüklerden kurtulma şansının olmadığını belirtiyor. Bu tespiti yaparken de cinsler arası ilişkilerin özgürleştirilmesi için iki temel çalışmanın bir birine paralel yürütülmesi ve iki cins arasında derinleşen adaletsizliği ortadan kaldırmak gerektiğinin altını ısrarla çiziyor. Bunlardan birincisi ve öncelikli olanı kadın özgürlük mücadelesinin geliştirilerek, kadını erkeğin sömürü zemini olmaktan çıkarıp, kendi varlığını tanımlayacak özgür bir düzeye gelmesini sağlamaktır. Bu çalışma toplumsal özgürlük mücadelesinde temel ve merkezi bir konumu ifade ediyor. Toplumun özgürleşmesinde kadın özgürlük mücadelesinin tamamlayıcı olan ikinci önemli çalışma ise tek yanlı gelişen birikim ve güce dayalı sistemi ortadan kaldırmanın etkili bir yolu olarak “erkeği öldürme projesidir”.³ Bir birine paralel yürütülen, cinslerin özgürleşmesini hedefleyen bu iki çalışmanın başarılı sonuçlar almasıyla, ancak toplumsal özgürlüğe yani sosyalist toplum hedefine ulaşılabilir.

İnşa Edilmiş Bir Olgı: Erkeklik

Erkeklik olgusu biyolojik olmayıp, kadını sömürgeleştiren, nesne haline getiren, erkek aklın tek yanlı geliştirdiği, sistem değerlerini ve zihniyet yapılanmasını ifade eder. Kadın aleyhine gelişen tek yanlı birikim ve iktidar oluşumudur. Zor içerir. Adaletsizliği, değer gaspını, ele geçirmeyi, vicdan yitimini içerir. Bu anlamıyla ilk kötülük tohumlarının atıldığı andan itibaren şekillenmeye başlayan, uygarlık tarihi boyunca gelişip, kurumsallaşan yapısıyla tüm kötülüklerin kaynağı haline gelmiştir. Tek yanlı gelişen her olguda görüldüğü gibi, ataerkil sistem de erkek lehine olma pozisyonunu, kadının sömürgeleştirilmesi üzerine kurgulamıştır. İktidarı, hiyerarşiyi, sömürüyü, zoru, talanı bu eşitsiz cins ilişkileri üzerinden deneyimleyerek tüm topluma uyarlamıştır. Bu nedenle kadın erkek ilişkilerinde adalet, eşitliğe, özgürlüğe dayanmayan bu ilişki biçimini aşmak, toplumsal ilişkilerde sömürünün, iktidarın, zorun olmadığı özgür bir topluma, yani sosyalist topluma ulaşmamızı sağlayan yegane yol olmaktadır. Dolayısıyla ‘erkeği öldürmek’ sosyalizme giden yolda temel bir anahtar kavram ve uygulamayı ifade ediyor.

² Mahir Sayın, Erkeği Öldürmek, Zelal Yay., 1998, s.216

³ Mahir Sayın, 1998

‘Erkeklik’, kadın üzerinde mutlak tahakküm ve sömürüyü ifade ettiği gibi, çok az kesim erkeğin, diğer erkekler üzerinde tahakküm kurmasını da ifade etmektedir. Yani erkeklik olgusundan zarar gören sadece kadınlar değil, aynı zamanda toplumun tümüdür. Erkekler de bu sistemin çarkında biçimlendirilip, rolleri öğretilerek, çok sınırlı sayıda erkek karşısında kadınla aynı pozisyonda tutulmaktadır. Daha güçlü olan ağabeye, efendiye, iktidara kısmen ortak, ama büyük oranda da boyun eğmektedirler. Bir erkeği kadın gibi tanımlamak en ağır hakaret olarak ele alınsa da, iktidar karşısında erkeklerin büyük çoğunluğu, kadın üzerinden geliştirilen sömürünün benzeri uygulamalarla aynı kaderi paylaşmaktan da kurtulamazlar.⁴ Kuşkusuz bu çok belirgin bir farkı da içerir; en zavallı ve iktidarsız erkeğin bile elinin altında iktidar dürtüsünü tatmin edebileceği sömürgeci, mülkü konumunda olan bir veya birkaç kadın mutlaka vardır. Bu nedenle en zayıf erkek bile ataerkil sistemden kolay kolay rahatsızlık duymaz kurumsallaşmış sürdürülmesinin inanılmaz savunucusu ve uygulayıcısı olur. Ataerkil sistemin bunca kötülük üretmesine rağmen, erkek yapısında güçlü itirazların yükselmemesinin en önemli nedenlerinden biri kuşkusuz budur. Sistemin kurallarına baş kaldırmadığı sürece her erkeğin büyük ya da küçük bir kolonisi vardır. “Kendisine uygulanan o büyük zorbalığı, despotizmi, o da daha küçük bir model üzerinde uyguluyor.”⁵ Böylece, efendi olma duygusunu kadın karşısında yaşayarak, egemen erkeğin zorbalığını, sömürüsünü baskılayıp, ezilmişlik duygusunu görmezden gelebiliyor. Kadına hükmedilmesi ve sömürülmesi gereken nesne muamelesi yaparken, kendi yaşadıklarına yabancılaşmakta ve yaşananları normalleştirebilmektedir. “İnsan başkalarını cezalandırabildiği, aşağılayabildiği, hatta yok edebildiği sürece kendi kendisiyle yüzleşmek zorunda kalmaz. Zaten yüzleştiği an, kendi kurban durumunda oluşuyla göz göze gelecektir.”⁶ Erkeklerin kendi yaşadıklarıyla yüzleşmesi bu nedenle önemlidir. Kendi kurbanlık durumunu fark etmeyen erkek, kadının kurbanlık durumunu doğanın bir kanunu gibi ele alıp, her tür şiddet ve cezalandırmayı normal görecektir. Her gün onlarca, yüzlerce kadının erkek şiddetiyle katledilmesi ve toplumun buna karşı sessiz kalma hali kesinlikle bununla bağlantılıdır. Katleden erkek aslında kendi vicdanını, özünü katlettiğinin farkında bile değildir. Bir kadını katledebilen bir erkek, her türlü kötülüğü yapma potansiyeline sahip biridir. Her gün yaşanan vahşet olaylarında bu somut olarak görülmektedir. Bu nedenle erkeklerin, erkeklik olgusuyla yüzleşmeleri ve tanımlamaları, bunu aşmanın demokratik bir topluma gitmenin ilk şartıdır.

⁴ Pinar Selek, Sürüne Sürüne Erkek Olmak, İletişim Yay., 2008

⁵ Mahir Sayın, 1998, s.21

⁶ Arno Gruen, Empatinin Yitimi-Kayıtsızlık Politikası Üzerine, çev: İlknur İgan, Çitlembik Yay., 2015, s.42

Erkekliğin Yeniden Üretilmesi

Erkeklik, ataerkil sistemin gelişip kurumsallaştığı, zihniyet kodlamalarını oluşturduğu ve yeniden üretildiği alanı ifade eder. Erkeklik her zaman yeniden üretim halindedir ve toplumdaki her erkek, sistemin sürdürülmesinde önemli sorumluluk ve görevlendirmelere tabi kılınır. Bu sistemin dışına çıkma eğiliminde olanı, çok ağır yaptırımlar karşılar: Bu amaçla zindanları, kışlaları, okulları vardır. Tüm kurumsallaşmalar ve değer yapıları bunu gerçekleştirmek için tasarlanıp, hayata geçirilmiştir. Eğitim sisteminden spora, sanattan bilime, toplumsal değer yargılarına kadar her alan erkekliğin yeniden üretilmesine koşullandırılmıştır. Erkek, bebeklikten ölüme kadar bir ömürlük zaman boyunca, ödüllendirme ve cezalandırma yöntemiyle, iktidarın temsilcisi ve sürdürücüsü olarak, ataerkil sistemin devam etmesi için eğitilip, yetkilendirilir.

Erkeklik, iktidarla özdeş olup, tarih boyunca savaşların, talanın, gaspın, tacizin, tecavüzün tetikleyici ve sürükleyici gücü olmuştur. Bu uygulamayı erkek, kadın üzerinde uyguladığı gibi, erkek üzerinde de iktidarını kabul ettirmenin bir ifadesi olarak (irade kırma amaçlı) kullanmıştır. Antik Yunandaki oğlancılık uygulaması bunun en bariz örneğidir: Deneyimli olan erkek, ergene bir erkeğin nasıl olması gerektiğini bu yolla öğretir. İktidarı, itaati, güç karşısında boyun eğmeyi, kadını soy sürdürücü olması dışında, birlikte bile yaşamaya değmediğini bu eğitim sürecinde öğrenir-öğretilir. İktidar aynı zamanda sınır tanımamayı, güce başvurarak tüm sınırları aşmayı, itaate zorlamayı ifade eder. Yani tacizdir, tecavüzdür. Tarihte çokça örneklerini bildiğimiz, tahtı ele geçirilen kralın öldürülürken, kraliçenin tahtın önünde tecavüze uğraması, ya da Osmanlı İmparatorluk sürecinde, işgal edilen krallıklarda genç prenslerin oğlan olarak saraya alınması, bu uygulamaların sadece bir kağıdıdır. İktidar, karşısındaki gücün iradesini kırmanın bir yolu olarak şiddet, taciz, tecavüzü hep kullanmıştır. Erkek, kadın karşısında, devlet, toplum ve işgal edilen halklar karşısında, tarihsel süreç boyunca en etkili bir yöntem olarak, bunlara başvurmuşlardır. ABD'nin Irak'ı Saddam Hüseyin diktatörlüğünden kurtarma adına işgali ardından, Ebu Garip hapishanesinde erkeklere yapılan insanlık dışı işkence ve tecavüz görüntülerinin medya yoluyla servis edilmesi, tüm topluma gözdağı ve boyun eğdirme amaçlıydı. Bu uygulamalar münferit olmayıp, sistemin yapısal karakteridir, ataerkil kapitalist sistemin bulunduğu tüm alanlarda taciz-tecavüz değişik tarzlarda yaşanmaktadır.

Bu uygulamalar, kurumsallaşan iktidarın doğası gereğidir. Bir erkeğin askere gitmeden erkek olamadığı 'miti' bu realiteyle bağlantılıdır. Savaşmayan, saldırmayan, karşısındakini öldürme duygusu taşımayan, ele geçirip tecavüz edemeyen, erkek olarak kabul görmez, 'karı gibi' diye yaftalanıp, aşağılanır. Bu nedenle erkeklik çözümlemesi yapılırken, ataerkil sistemin yarattığı kültür-zihniyet yapılanması ve sosyo-psikolojik boyutlar birlikte ele alındığında, ancak doğru tanımlamalara ulaşılabilir.

Sömürü sisteminin analizi yapılırken, kuşkusuz ataerkil sistemin yarattığı kişilik yapılanması, cinsler arası ilişki ve zihniyet kalıpları göz ardı edilemez. Tam tersine sorunun kaynağını bu ilişki ve kişilik yapılanmasında aramak ve buradan çözümlemeye gitmek bizi daha doğru sonuçlara ulaştıracaktır. Bu doğru çözümlendiği oranda sevgi, aşk, adalet, vicdan gelişebilir, insan ilişkileri özgürleşebilir. Gruen'in dediği gibi "Sevginin anlamı, bir başka varlığın birey oluşunu kabul etmek ve buna değer vermektir; bir başkasının gelişiminden sevinç duymaktır."⁷ Bu da ancak kadın ve erkeğin kendi varlığını özgürce gerçekleştirmesiyle mümkün olabilir.

Erkeklik, tüm iktidarların kök hücresi konumunda olduğundan, ortadan kaldırmak oldukça zor ve büyük çabalar gerektirmektedir. Bu konuda en değme devrimciyim diyeni bile, erkeklik söz konusu olduğunda rahatlıkla bir despota dönüşebilmektedir. Bu nedenle erkeklik olgusuna, erkekler cephesinden itirazların yükselmesi anlamlı ve önemli ama ne yazık ki çok geç kalınmıştır ve büyük oranda zayıftır.

Ataerkil Sisteme Erkeklerden İtiraz

Kadınların ataerkil sisteme itirazları, tarihsel süreç boyunca değişik biçimlerde de olsa hep sürmüştür. 18. yy ile birlikte feminist hareketler, itirazlarını güçlü ve örgütlü tarzda yükseltirken; erkek hareketi, cılız da olsa ancak 1970'lerle birlikte gelişiyor. Kuşkusuz bu çıkışlar anlamlı, ancak teorik tespit ve pratik mücadeleyle birlikte, yaygın örgütlenme hedeflenmediğinde, marjinal olmaktan öteye gidemediğini yaşanan deneyimler ortaya koymuştur. Bu denli örgütlü ve kurumsal yapılanmaya, zihniyet yapılanmasına kavuşmuş ataerkil sistem karşısında, geliştirilecek itirazlar da aynı derecede örgütlü, ideolojik çözümleme ve eylem gücüne sahip olmak durumundadır. Erkek hareketi, 1990'larla birlikte kendi içinde itirazlarını geliştirip, yeni bir çıkış sağlamak istese de, eskinin gerisine düşmesinin temel sebeplerinden biri kuşkusuz, belirttiğimiz gibi, komple mücadele etmeyi başaramamalarındandır.⁸

Sömürü sisteminin analizi yapılırken, kuşkusuz ataerkil sistemin yarattığı kişilik yapılanması, cinsler arası ilişki ve zihniyet kalıpları göz ardı edilemez. Tam tersine sorunun kaynağını bu ilişki ve kişilik yapılanmasında aramak ve buradan çözümlemeye gitmek bizi daha doğru sonuçlara ulaştıracaktır. Bu doğru çözümlendiği oranda sevgi, aşk, adalet, vicdan gelişebilir, insan ilişkileri özgürleşebilir.

⁷ Arno Gruen, İhanete Uğrayan Sevgi-Sahte Tanrılar, çev: İlknur İgan, Çitlenbik Yay., 2007, s.45

⁸ Serpil Sancar, 2009, s.283

Belirtmek gerekir ki bu konuya pek çok sosyalist, önder, filozof hiç kafa yorma gereği bile duymamıştır. Marx gibi kapitalizmi ve sömürü sistemini bir bütün çözümleyip, sosyalizmin temel ilkelerini ortaya koyma iddiasıyla yola çıkan biri bile, kadın-erkek ilişkilerindeki iktidar biçimini ve içerdiği sömürüyü görmemiş ya da göz ardı etmiştir. Sömürüyü çözümlerken metaya, artı-değere yoğunlaşmış, tüm kötülüklerin kaynağında artı değeri görmüştür. Ancak bunu yaparken bile, sadece pazarda satılabilen emek üzerinden değerlendirme yapmış, yani erkeğin emeğini merkezine alırken, kadının yaşamsal emeğini bu tanımlamanın kapsamına bile almamıştır. Sömürünün geliştirildiği temel kaynak olan ve tüm sisteme içerilen kadın erkek ilişkilerindeki iktidar ve sömürü olayını görmemiş, sistem analizi kapsamında yer vermemiştir. “Sömürü sisteminin temel karakteristik özellikleri olan kontrol, zenginlik ve büyüklük hırsını hiç sorgulamamıştır. Aksine, bu kez işçi sınıfı adına iktidar ve fetih onun amacı olmuştur.”⁹ İktidarın, sömürünün, hiyerarşinin, adaletsizliğin, zorun üretildiği temel ilişkiler çözümlenmeden, sosyalist sistemi öngörmenin iyimser bir yaklaşımdan öteye gitmediğini yaşanan sosyalist devrim deneyimlerinde görebiliyoruz.

Belirtmek gerekir ki, sosyalist sistemin çözümlemesinde en radikal çıkışı yapan, felsefik alt yapısını oluşturup, pratik uygulamasını yaşamsallaştıranların başında Abdullah Öcalan gelir. Sosyalist ilişkiler yaratılmadan sosyalizmin yaşam bulmayacağı temel tespitini yapar. Kadın-erkek ilişkilerindeki adaletsizliği, vicdan yitimini, şiddeti, sömürüyü, mülkleştirilmeyi, iktidarı çözümleyerek ataerkil-kapitalist sistem çözümlemesi yapar. Sosyalist bir yaşamın olmazsa olmazı olarak da kadın erkek ilişkilerin özgürleştirilmesini belirtir. Yani sosyalist birey ve ilişkiler yaratılarak, sosyalist toplumu geliştirmenin mümkün olduğu temel tespitinden yola çıkar. Kuşkusuz Öcalan, analizlerini kuramsal bir çerçeve ile sınırlı tutmaz. Aynı zamanda felsefesinin yaşam bulduğu toplumsal örgütlenme alanlarında pratikleştirmeye çalışır, cinsler arası ilişkileri daha özgür temellerde yeniden yapılandırır. Uygulama düzeyi ve sonuç alıcı yönleriyle üzerinde önemle durmayı gerektiren bir yöntemdir. Toplumun özgürlüğünü kadının özgürlüğüyle özdeşleştiren, sosyalist bireyleri ve ilişkileri yaratarak sosyalizme gitmeyi öngören bu yöntem, bir yandan kadının özgürlüğünü hedeflerken diğer yandan ‘erkeği öldürerek’ erkeği özgürleştirmeyi esas almaktadır.

Özgür Toplum Arayışında Radikal Çözüm: “Erkeği Öldürmek”

‘Erkeği öldürme’ kavramı ilk olarak 1996 yılında Öcalan tarafından telaffuz edilir.¹⁰ Kuşkusuz burada erkeklik olgusu biyolojik olarak ele alınmayıp, bununla inşa edilmiş ataerkil sistem değerlerinin bireyde somutlaşması kast edilir.

⁹ Arno Gruen, 2015, s.213

¹⁰ Mahir Sayın ile 1996 yılında yapılan ve daha sonra ‘Erkeği Öldürmek’ kitaplaşan söyleşide ilk kez bu kavram kullanılır.

Erkeklik, inşa edilmenin ürünü ve doğal toplum ilişkilerini bozuma uğratarak, tüm kötülüklerin kaynağını oluşturuyorsa o halde ortadan kaldırmanın en etkili yolu ‘öldürmektir’. Yani zayıflatarak, etkisini azaltarak bunu aşmak mümkün olamaz. Çünkü erkeklik iktidarın en kurumsallaşmış halini ifade eder, köklü ortadan kaldırılmadığı sürece, kanser gibi yayılıp, çoğalır.

Öcalan, ‘erkeği öldürme’ kavramını uzun mücadele deneyimi ardından tanımlar. Sosyalist toplum yaratma mücadelesinde cinsler arası ilişkilere, bunun engelleyici yanlarına odaklanır ve yaşanan deneyimler çözümlenerek cinsler arası ilişkiler özgürleşmeden, sosyalist toplumun gelişmeyeceği tespitini yapar. Öcalan’ın en belirgin özelliği kendi deneyimini tüm açıklığıyla ortaya koyup, çözümlemekten, bu sonuçlardan hareketle toplumsal ilişkileri analiz etmekten çekinmemesidir. Aile ilişkilerinden, anne-baba-çocuk arasındaki ilişkiye kadar yaşananlar derin analize tabi tutulur, toplumsal ilişkiler ve kadın-erkek ilişkileri bu temelde çözümlenerek sonuçlara ulaşılır. Birey çözümlenip, tanımlandıkça toplumu tanımanın mümkün olduğu temel belirlemesiyle daha önce hiçbir halk hareketi liderinde rastlamadığımız bir cesaretle konuyu tüm boyutlarıyla ele alır. Erkekliğin verdiği gücü reddederek, ‘Erkeği öldürmeye’ kendisinden başlar. Klasik erkek özelliklerine karşı tutum alır, kendisinde ulaştığı sonuçları temel eğitim konusu yaparak, özgür insan ilişkilerini açığa çıkarmaya çalışır.¹¹

Diğer sosyalist devrim süreçlerinin aksine sosyalist insan yaratılarak, sosyalist topluma ulaşmanın mümkün olabileceğini ortaya koyar.¹² Bu, şu açıdan oldukça önemlidir; cinsler arası özgür ilişkileri yaratma sorununu görmezden gelip, devrim sonrasına ertelemek, ataerkil ve kapitalist sistem değerlerinin toplumsal ilişkilere ve dolayısıyla devrimci yaşama sızmasına yol açmaktadır. Yaşanmış devrim süreçlerinin temel handikapı kanımca bu olmuştur. S.S.C.B., Çin, Arnavutluk, Vietnam vb. pek çok yerde sosyalizm adına yapılan devrimler ataerkil sistemi güçlü çözümlemeye tabi tutarak, aşmayı önlemediklerinden, bir nesillik zaman dilimini bile aşmadan, ataerkil kapitalist sistemin en yaman uygulayıcı alanlarına dönüşmekten kurtulamadılar. Bu devrimlerin en temel özelliği, sosyalist insanı yaratmayı devrim sonrasına ertelemeleridir. Oysa devrimler insanlarla olur, iktidarın el değiştirmesiyle değil. Az sayıda bireyde de olsa, kişilik devrimi yaşanmadan devrim yapabilmeyi, özgür toplum hayalini gerçekleştirebilmenin, mümkün olmadığını yaşanan deneyimlerden biliyoruz. Bu nedenle sistem çözümlemesinin temeline kişilik çözümlemesini koyan Öcalan, kişide toplumu, an da tarihi çözümlemeyi esas almıştır. 1986’da yapılan 3. parti kongresinde belirtilen, “burada çözümlenen an değil tarih, birey değil toplumdur” belirlemesi, sorunu ele alış yöntemini ortaya koymaktadır.

¹¹ “Kendimde erkeği öldürmek müthiş bir olay”. Mahir Sayın, 1998, s.132

¹² Eskiden “sosyalist insandan önce parti ve hatta sosyalist partiden önce sosyalist devleti kuralım” derlerdi. Bu tamamen yanlıştır. Bir sosyalist devlet, parti, ekonomi kurmadan önce az da olsa sosyalist insanlar yetiştireceksin. Ve bunu sürekli kılacaksın.” Mahir Sayın, 1998, s. 203

Bu amaçla teorik çözümlemeler kadar pratik denemelere de başvurur. Örneğin kendi bulunduğu alan başta olmak üzere toplumsal cinsiyet rollerini sorgulatan, tüm ezberleri alt üst eden düzenlemeler yapar. Mutfakla özdeşleşen kadını, bedensel, zihinsel, yönetsel aktivitelere yoğunlaştırırken; erkekleri mutfak işleriyle görevlendirir. Savaşan ve komuta gücü olan bir alanda bunu yapmak, kuşkusuz arı kovanına çomak sokmaktan daha tehlikeli bir durumdur. Tepkiler açıktan ifade edilmese de, pratikte kendi bildiğini uygulayan yaklaşımlarla, aslında büyük oranda boşa çıkarılmaya çalışılır. İçten içe bir öfke ve fırsatı yakalandığında bunu ifade etme durumu yaşansa da, alınan pratik tedbirlerle bu tepkiler etkisizleştirilir, eğitim fırsatına dönüştürülür. Bu uygulamada amaç, kuşkusuz erkekle kadının yerini değiştirmek değildir, ezenin ezilenle empati kurmasını sağlamaktır. Bu hem kadınlar açısından hem de erkekler açısından geçerli olan bir durumu ifade ediyor. Kadınlar şimdiye kadar kendilerine biçilen cinsiyetçi rollerin, kadının doğasının bir gereği olmadığını ve ret etme gücünü göstermeyi, erkekler de şimdiye kadar kadınla özdeşleştirdiği ve bu nedenle aşağı gördüğü işleri yaparak, yaşamsal önemde olan emekle bağ kurmayı öğrenecektir.

Toplum yaşamında tabulaşan, kadını ve erkeği belli kurallara hapseden tüm değerler tartışma kapsamına alınır, pratik uygulamalarla aşılmaya çalışılır. Tabu, bir anlamda dokunulmaz, sorgulanmaz olandır. İnsan gelişimini sınırlayan ve kalıplara sıkıştırıp, kuşatan tüm yapılanmalar ve davranış biçimleri sorgulanır. Öcalan, bu konuda kendisini bir put kırıcı olarak tanımlar. Kuşkusuz bu yaşamın hiçbir değerini tanımamak, toplumsal kutsalları yok saymak anlamında değildir. Köleleştiren toplumsal ilişkiler, en mahrem kabul edilen konular bile rahatlıkla tartışılıp, analiz edilir, özgür ilişkilerin geliştirilme yolları ve ölçüleri ortaya konulur. Aşk, cinsellik, evlilik, aile kurumu vb. pek çok konu en yalın haliyle tartışılır. Kuşkusuz bunda amaç sadece bir realiteyi tespit etmek değildir. Aynı zamanda tespit edilen sorunun yanı sıra nasıl olması gerektiğini de koyup, tespitler doğrultusunda özgür yaşamı geliştirmektir. Bu nedenle Öcalan, tabulara dokunan, saklı olan özgürlüğü açığa çıkaran bir yaklaşım izlemeyi esas alır.

Kadın-erkek ilişkilerinde yaşanan alışkanlıklar, neredeyse genetik kodlama kadar güçlü bir özelliğe sahiptir. Bunları değişime tabi tutmak, atomu parçalamak kadar ciddi bir emek ve çaba gerektirir. Kadın ve erkeğin bir arada kaldığı ortak alanlarda bunun farkına varmak, alışkanlıkları çözümleyip aşmak oldukça zor bir durumdur. Ortak zeminlerde kalmak, toplumsal cinsiyet rollerinin ve alışkanlıkların etkisinde kalmayı, kendi cinsini ve özelliklerini tanımamayı, özgür iradeyi açığa çıkarmamayı beraberinde getirir. Bu nedenle özellikle erkeğin iktidarını geliştirdiği ve pekiştirdiği kadın zeminini çekip almak, yeni davranışların gelişmesini önemli oranda tetikleyecektir. Bu amaçla mücadelenin belirli bir aşamasından sonra, 1990'lı yılların başında özgün-özerk örgütlenme modeliyle, kadın yapısı ayrı örgütlenme kararına gider. Bu çalışmayla amaçlanan öncelikle kadının ayrı alanda pratiği deneyimleyerek, kendi gücünü açığa çıkarıp, tanınması, erkeğin etkisi altına girmeden, kendini gerçekleştirme imkanına kavuşmasıydı.

Bu uygulama aynı zamanda erkeği iktidar zemininden yoksun bırakarak, iktidar olgusuyla yüzleşmesini de sağlamıştır. Kuşkusuz bu kolay kabul edilen ve uygulanan bir karar da olmamıştır. İlk özgün örgütlenmeler geliştirildiğinde erkek yapısında gelişen inançsızlık, küçük görme, boşa çıkarma gibi yaklaşımlar, tepkinin bir ifadesi olarak yansımaları bulur. Bu sadece erkeklerde değil, aynı zamanda erkek aklın etkisinde olan kadınlarda da benzer tarzda yaşanır.

Öcalan, kadını erkekten kopararak hem kadının özgürleşmesini, hem de erkeğin kendi gerçekliğiyle yüzleşmesini sağlayan bir yöntem dener. 1996 yılında “Kopuş teorisi”ni gündemleştirir. ‘Kopuş’ aynı zamanda kendini tanımayı, tanımlamayı ve özgür ilişkilerde buluşmanın imkanını yakalamayı ifade eder. Bu nedenle “kopuş teorisi” olarak tanımlanan ruhsal, zihinsel, fiziki kopuş, özgür ilişkilerin yakalanmasında önemli bir süreç olarak tanımlanır. ‘Kopuş’ geniş bir kapsam alanına sahip olup, geriye çeken, köleleştiren tüm bağlardan uzaklaşmayı ifade etmektedir. Mevcut erkeklik ve erkek aklın yarattığı kadınlıktan, zihniyet yapısından kopmayı gerektirir. Bu bağlamda kopuş aynı zamanda devletli uygarlık ve onun değerlerinden, devletli uygarlığın minyatürü olan aileden ve cinsler arasındaki bağlayıcı ilişkilerden kopmayı içerir. Yani, ataerkil sistemin kendini var ettiği bağlardan ve kurumsal yapılanmalardan radikal bir kopuş yaşanmadan, özgür kişiliği yaratma ve özgür ilişkileri yakalama şansının olmadığı ortaya konulur. Mücadele içerisinde çok önemsenen ve başlangıçta mutlak uygulanması gereken bu yöntem, yaşanan deneyimlerle birlikte ortak zeminlerde buluştuğunda, toplumsal ilişkilerde yansımaları bulacak, toplumsal ilişkilerin özgürleşmesine yol açacaktır.

Cinsler arası özgür ilişkiler yaratılmadan, kadının köle pozisyonunu tek başına aşmanın mümkün olmadığı, mücadele deneyiminin ilerleyen yıllarında net açığa çıktı. Ezilen güçlendirilip, ayağa kaldırılırken, ezenin gücünü azaltmaya yönelik uygulamalara da ihtiyaç vardı. Ezenin konumu değişmedikçe sadece ezileni ayağa kaldırmak zor olduğu gibi, toplumsal ilişkileri özgürleştirme gücü de zayıf kalmaktaydı. Yani aşırı güç birikimini önleyici tedbirler geliştirilmeden, kadının özgürleşme, dolayısıyla toplumsal ilişkilerin özgürleşme şansı olamadığı, yaşanan deneyimlerde görüldü. Kadının köle yanlarını aşma ve özgürleşme çabaları, erkeğin tek yanlı gelişen güç birikimine gidip çarpmakta ve fazla sonuç alıcı olamamaktaydı. Bu durumu aşmanın bir yolu olarak,

Cinsler arası özgür ilişkiler yaratılmadan, kadının köle pozisyonunu tek başına aşmanın mümkün olmadığı, mücadele deneyiminin ilerleyen yıllarında net açığa çıktı. Ezilen güçlendirilip, ayağa kaldırılırken, ezenin gücünü azaltmaya yönelik uygulamalara da ihtiyaç vardı. Ezenin konumu değişmedikçe sadece ezileni ayağa kaldırmak zor olduğu gibi, toplumsal ilişkileri özgürleştirme gücü de zayıf kalmaktaydı.

aynı yıl “erkeği öldürme” projesini geliştirdi. “Erkeği öldürmek” oldukça geniş kapsamlı olup, iktidarı, sömürüyü, haksızlığı ortadan kaldırmayı içeren süreçler bütünü ifade etmektedir. Sosyalizme giden yolda olmazsa olmazlardandır. “Erkeği öldürmek, aslında sosyalizmin temel ilkesidir. Orada, iktidarı öldürmektir, orada tek taraflı hakimiyeti, eşitsizliği öldürmektir, orada hoşgörüsüzlüğü öldürmektir. Hatta giderek faşizmi, diktatörlüğü, despotizmi öldürmektir. Bu kavram, bu kadar genişletilebilir.”¹³

Erkeği öldürme projesi eğitimlere konu yapıldı, bu eğitimlerle erkek kişiliği çözümlenerek kavratılmaya, farkındalık yaratılmaya çalışıldı. Ancak, erkekler tarafından çok güçlü karşı tepkiler gelişmemişse de güçlü sahiplenildiği de söylenemez. Derinlerde yer edinen kadın üzerinde iktidar olma dürtüsü güçlü sorgulanıp, aşılma kararlılığı ortaya konulmadı. Ancak değişim hiç yaşanmadı da denilemez. Bu kapsamlı felsefik çerçeve ve pratik uygulamalarla değişim kaçınılmazdı. Yaşanan deneyimler ve geliştirilen örgütlenmelerle kadın ve erkek ayrı alanlarda deneyim kazanarak, yaşama farklı yerden bakmayı öğrendi. Bu önemli bir deneyim olup, cins ilişkilerine yeni bir bakış açısı getirdi. Yaşanan değişimden sadece kadın değil, erkek de etkilendi. Toplumsal alanda kadın erkek ilişkileri sorgulanmaya ve yeniden tanımlanmaya başlandı. Kuşkusuz bu uzun süreli, zorlu ve yoğun emek gerektiren bir mücadeledir. Şimdiye kadar gerçekleşenler, değişim açısından umut verse de daha sorgulanıp, değişmesi gereken pek çok konunun olduğu da bir gerçektir.

Cinslerin kendi kimliklerini tanımlama ve oluşturma sürecinde hiçbir etki altında kalmadan özgür iradeleriyle oluşturmaları önemlidir. Ancak toplum, tek tek cinslerden ibaret değildir. İki cinsin bir arada oluşundan toplum meydana gelir. Ataerkil sistemin inşa ettiği ilişki tarzını aşmanın bir yolu olarak “kopuş” süreci, kadın özgürlük mücadelesi ve “erkeği öldürme” görülürken, cinslerin özgürlük alanını deneyimleyeceği ve toplumsal ilişkileri özgür temelde yapılandıracakları alanlara da ihtiyaç vardır. Bu alan Öcalan tarafından “özgür eş yaşam” olarak tanımlanmaktadır.

Özgür Eş yaşam, ilk olarak 2010 yılında ele alındı. Özgür eş yaşam, sosyalist toplumun ilişki biçimini ifade etmektedir. Özgürlüğün kurallarına göre bir arada yaşamayı gerektirmektedir. Mülkleştiren, ötekileştiren, sömüren, zor içeren ilişki biçimini reddederek, karşılıklı özgür iradenin açığa çıktığı, rızanın rehberlik ettiği, cinslerin varoluşsal sürecini, hiçbir etki altına girmeden gerçekleştirdiği ilişki biçimini ifade eder. Cinsler arası ilişkinin özgür ve eşit olması yaşamın her alanında uygulanması gereken temel bir prensiptir. Siyasi alana uygulanması eş başkanlık ve eşit temsiliyet olarak adlandırılrsa da, özü itibarıyla cinslerin bir arada özgür yaşamasının yol ve yöntemini bulma arayışıdır.

¹³ Mahir Sayın, 1998, s.118

Cinslerin özgür olması, karşılıklı bir birine özgürlük kurallarını koymakla mümkündür. Öcalan bunları özgürlük ilkeleri olarak ortaya koyar ve bu ilkelerin özgür ilişkilerin kırmızı çizgilerini oluşturduğunu belirtir. Bu ilkelerden geriye düşüş özgür eş yaşamın ihlali anlamına gelir.

Sonuç olarak, “Cins sorunu çözümlenmeden siyasal sorun çözümlenemez, toplumsal demokrasi çözümlenemez. Sen karşı cinsle veya hemfikir olduğun, yaşam içinde olduğun cinsle ilişkilerini düzenleyemezsen, hangi demokrasiyi düzenleyebilirsin? Hangi siyasi demokrasiyi geliştirebilirsin.”¹⁴ Bu nedenle erkeği öldürmek, birey şahsında yedi bin yıllık ataerkil uygarlık değerlerini ve zihniyet kalıplarını çözümlmek ve aşmak demektir. Bu alanda biriken güç, iktidar, tahakküm, zor, hiyerarşi aşılmadan toplumsal ilişkiler demokratikleşemez, özgürleşemez. Sosyalizm öncelikle insan ilişkilerinde yaşam bularak, buradan gelişip toplumsal sisteme kavuşabilir. “Kesin hakimiyeti altında bir kadını bulunduran bir erkek, demokrat olamaz”¹⁵ Sosyalist hiç olamaz. Adaletin, vicdanın, hakkaniyetin, farklılıkların yaşam bulduğu bir ortamda sosyalizmden bahsedilebilir. Cinsiyete dayalı hiyerarşi ve iktidarın olduğu bir ortamda sosyalizm gelişemez. Sömürünün, zorun, adaletsizliğin, gasp ve talanın, tacizin, tecavüzün olduğu bir ortamda toplumsal barıştan, dolayısıyla özgür toplum ilişkilerinden bahsedilemez. Cinsler arası adaletsizliği ortadan kaldırmak için erkeği öldürmek, toplumsal ilişkileri özgürleştirmek için erkeği öldürmek, sömürsüz, demokratik, bir dünya için erkeği öldürmek, toplumsal barışın sağlanması için erkeği yani iktidarı öldürmek gerekir. Erkeklik, tek yanlı gelişen güç, iktidar olma durumudur. Dolayısıyla erkeklik öldürülmeden ya da ortadan kaldırılmadan sosyalist, demokratik bir sistem ve toplumsal barıştan bahsedilemez.

¹⁴ Mahir Sayın, 1998, s.218

¹⁵ Mahir Sayın, 1998, s.219

Aşçı Kadın ve İçimizdeki Erkek

Mukaddes Erdoğan Çelik

Erkekliğin sorgulanması ana temalı Jineoloji sayısında, erkekliğin nasıl oluştuğu tarihsel perspektifle girecek başka yazılar olacaktır muhakkak. Ben erkek egemenliğiyle savaşın iki devrim deneyiminin ilkesel yönergelerinden (daha önce yaptığım bir çalışmayı güncelleyerek) yola çıkmayı tercih ettim. Buna, HDP içinde toplumsal cinsiyet deneyimini ekleyerek devam ettim. Konunun tarihe ve teoriye boğulmadan, bizi doğrudan erkeklikle yüzleştirmekte olduğunu düşünüyorum. Erkekliğin nasıl oluştuğu ve egemen cinsiyet haline geldiği sorunu, kadının nasıl ezildiği, sömürgeleştirildiği, hatta deyim uygunsa, kaybolduğu tarihinin ta kendisidir.

“Aşçı kadını devlet yöneticisi yapın. O hepimizden daha hızlı yönetme işini öğrenecek, hepimizden daha iyi yapacaktır.”

“İçinizdeki erkekliği öldürün. Başka türlü insanlaşamazsınız.”

İkişer tümcelik bu sözler iki devrim deneyiminden çıkmıştır. Birincisi, 20. yüzyıla yeni bir karakter-işçi sınıfının karakterini veren, insanlığı sosyalizmle tanıştıran, Rusya’daki sosyalist devrimin ilk deneyimlerinden çıkmıştır. İkincisi, 20. yüzyılın son çeyreğinden başlayan Kürt ulusal demokratik devriminden. İki ana fikir, iki farklı devrimin liderlerinin tespit ve önerileridir.

Birincisi Lenin’in; insanlığı devletsizliğe taşıyacak proletarya iktidarının daha ilk yıllarında yönetme işindeki karışıklıklarda, ortaya çıkmış dev bürokratik aygıtın yarattığı ürküntüye, durumun vahametine karşı adeta bir çılgılık, yeni yaşamın kurucu kadrolarına (ortalama Rus köylülüğü çizgisinde kalmış komünistlere) bir çözüm önerisi: Aşçı kadını devlet yöneticisi yapın!

İkincisi Abdullah Öcalan’ın; Kürt ulusal demokratik devriminin içinden yükselmekte olan cinsiyet devriminin önündeki ana engele vurulmuş bir neşter,

kadına alan açmayan, bin yılların erkek ayrıcalıklarından vazgeçemeyen gerilla erkeğe karşı; o da adeta bir çılgılık ve çözüm önerisi.

Her ikisi farklı zamanlarda, farklı devrim süreçlerinde yükseliyor ama aynı gerçek olguda birleşiyor: İnsanlığın geleceği kadınların yönetimine emanet edilmeli! İki tarihsel deneyime bugün bir de cinsiyet çelişkisinden, özellikle de onun görünmezliğini sağlayan bütün örtüler çekilip atılarak bakıldığında görülür ki, tarihin ileriye doğru akışında kadın cinsinin yeniden kuruculuğuna mutlaka ama mutlaka muhtaçtırlar.¹

Her iki devrimin de gelişim seyrinin sadece doğdukları coğrafyayla sınırlı kalmadığından, öncü hedeflerini aşarak tüm insanlığa kendi zamanlarının birer yol haritasını çıkardıklarından kuşku duyulamaz. Buradan baktığımızda, yukarıdaki iki tespitin de merkeze alındığını, insanlığın evrensel ama üstü örtülü kalmış en eski çelişkisine/sorununa parmak bastığını, kadın cinsinin rolüne atıfta bulunduğunu net bir şekilde bilince çıkarabiliriz.

Lenin’in Ekim Devrimi’nden sonra fazla zamanı olmadı; öncesinde de konuya “sorunlar arasında tali bir sorun” türünden yaklaşıldığını yadsıyamayız. Ama işte Ekim’den önce Şubat devrimi 8 Mart’ta kadın greviyle başlamıştır. Ekim devriminin ilk kararnamelerinden biri; ekonomik, siyasi ve toplumsal bütün cephelerde kadın-erkek eşitliğini ilan etmek, kadın üzerindeki en büyük cendere olan boşanma yasağını kaldırmak olmuştur. Yine, Kollontay’ın öncülüğünde cinsiyet çelişkisinin boylu boyuna ele alınıp; devrimin sonraki aşamalarına kadın cinsinin aklıyla nasıl yön verilip geliştirileceğine ve kadının kendi durumuyla savaşımının sorunlarına girme olanağının doğduğunu -hepsi yarım kalsa bile- biliyoruz.

Yine de Lenin adına fazla söz söylemek spekülasyondan ileri gitmez ama Lenin’in meselenin çözüm anahtarını, kavranacak halkayı yakaladığı kesin: “Ezilenin en ezileni” kadın tespiti ve bu kadını, örneğin aşçı kadını, en ‘sıradan’ bildiğimiz kadını başımıza yönetici yapmak gerektiği.

O günki koşullarda bu öneriyle siyasette kadına öncelik tanımak ve kadın cinsine sosyalist yaşam kuruluşunun yönetimini emanet etmek! Basit, sıradan gibi görünen bu sözler zamanında anlaşılmayacak kadar derin bir içeriğe sahiptir. Bugün, bizlerin programı olan ‘yeni yaşam’ın çok köklü değişimler demek olduğunun, bunun da kendi başına yeni devrimlere kapı açmak gibi derin bir anlama sahip olduğunun farkında olarak, o sözlerin önemini anlayabiliyoruz. Üstelik Lenin’in bu fikrinin bir de tamamlayıcısı var: “Kadınları partinin eşit üyeleri, kadınlar arasında çalışmaları toplam parti çalışmasının yarısı yapın!” Siyasi hayatı kökten değiştirmeyi öngören bu çağrının içeriği, kadın cinsi için eşit politika yapma olanakları sağlayın demektir. Ki bu çağrı, 21. Yüzyılın hemen başında coğrafyamızın en sarsıcı siyasi gelişmelerinden biri olarak hayatımıza girmiş bulunuyor.

¹ Fransa’dan beri burjuva devrimleri, siyaset kapısını kadına kapatarak doğmuştur. Bu fark akılda tutulmalı.

Sosyalizm ya da yeni yaşam'ın (veya demokratik özerkliğin) kuruluşunu bütün cephe-lerde yönetecek olan partidir, o halde değişim partiden başlamalıdır. Toplamında ku-
rulmaya çalışılan için şunu diyebiliriz: biz'lerin program belgelerine girmiş,
hayatlarımıza da sokmaya çalıştığımız eş başkanlık, özgün ve özerk kadın meclisleri,
genel olarak kadınlara eşitlik, fermuar sistemi gibi eşit olanaklar, pozitif ayrımcılık...
Lenin'in çağrısı bu fikrinin özeti gibidir.

Abdullah Öcalan'ın "erkeği öldürmek" belgisi ise aynı şeyi tersten giderek, yani önü-
müzdeki suçu-suçluyu, engeli-baskıyı suçüstü ederek tamamlıyor: Bin yılların egemen
cinsi, bütün ayrıcalıklarından arınmalıdır! O ayrıcalıklarından arınmadıkça "kadın ek-
senli" toplum kurulamaz. Bu çağrı, bir başka ifadeyle, egemen cinse bir cins intiharı
çağrısıdır. Toplumsal kapsamı ve içeriği bakımından ise cinsiyet devrimi çağrısı, egemen
erkek iktidarının yıkılması çağrısıdır. Sınıf intiharından nasıl söz ediyorsak, egemen ulus
ayrıcalıklarından soyunmaktan nasıl söz ediyorsak, bugünkü erkeklik-cins intiharından
da öyle söz edeceğiz. (Bugünkü kadınlık halleriyle mücadelenin de cinsiyet bilincini ku-
şanarak başladığını hatırlayalım.) Çünkü erkeklik, kadın karşısında hegemonik güç; yö-
netme ayrıcalığı, şiddet ve baskı aygıtı, adaletsizlik, kadın için biat etme zorunluluğu,
kadın emeğine karşılıksız el koyma halidir ve bu binlerce yıllık tarihsel süreçtir.

Öcalan, sonuçta cinsiyet çelişkisinin çözümünün varacağı aşamaya işaret ediyor. Kap-
samlı bir cinsiyet devriminin iki ana aktörünün konumlarını, karşılıklı ilişkilerini ulusal
savaş pratiği içinde irdeleyerek, gelecekteki toplumsal yaşam modeline gidecek yol ha-
ritasını sunuyor: Kadın eksenli, ekolojik, eşitlikçi, özgür toplum modeli.

Bugün bu iki ana fikri en başta, iç içe yaşayarak gördüğümüz Kürt devriminde,
belirgin olarak Kolombiya ve Nepal'de, Cerattepe'de HES mücadelelerinde,
Gezi gibi yakın zamanların tüm toplumsal hareketlerinin içinde ve bugünün
dünyasına yayılmış irili ufaklı bütün devrim hareketlerinde, yeni parti modelleri-
rinde-yaşamlarında rahatlıkla izleyebiliyoruz.

Kürt ulusal demokratik devriminde, cinsiyet çelişkisinin bütün boyutlarıyla yaşandığını
en iyi onu yaşayanlar bilir. Biz ise Kürt kadın hareketinin tarih kayıtlarından biliyoruz.
Dağlardan başlayarak köylere, kentlere inen, toplum hayatının bütün işleyiş ve işlerine
sızan bu çatışma, sonunda cins bilinciyle aydınlanan Kürt kadını Kürt toplumunda
siyasetin, savaşın ve toplum yaşamının merkezine taşımıştır. Bu değişim, Kürt özgürlük
hareketinin her türlü örgütlenmesinde, belediye yapılanmalarında, çevre mücadelele-
rinde, velhasıl hayatın bütün alanlarında izlenebilir hale gelmiştir.

Aynı zamanda son yılların sosyalist, devrimci partili hayatlarında yaşanan cins
ayaklanmalarında, direnişlerin gücünde, kitle parti modellerinde yükselen kadın
bilinci, toplamda kadın aklı, iradesi ve inisiyatifi; bütün partili yaşamları, top-
lumsal mücadele alanlarını, her türlü örgüt ve mücadele biçimlerini sarmakta,
sarsmakta, eski yapıları yıkılışa zorlamaktadır.

Rojava Kadın Devrimi

Bunca zamandan, bunca devrimsel gelişmenin, karşı devrimci işgal savaşları-
nın arasında ve zemininde Rojava'da gerçekleşen ayaklanma, bir kadın dev-
rimi olarak göndere bayrağını astı.

Rojava'daki alt üst oluşun pratik farkı, diğer şeylerin yanında, en başında aslında,
cinsiyet çelişkisinin çözümüne bizzat girişmesidir. Kadınlar bu ayaklanmanın ba-
şını çekmiş, bir devrimi bütün ciddiyetiyle örgütleyip gerçekleştirmeyi başarmış-
lardır. Devrimi savunma ve bunu da toplumsallaştırmada işin başını tutan kadın
aklı, kadın iradesidir ve her şey onun inisiyatifinde gelişmektedir. Yeni yaşamın ku-
ruluşunun, özyönetim modelinin siyasal, ekonomik, toplumsal bütün süreçlerini
inşa eden kitlesel hareketin başında kadın vardır. Yani Lenin'in "aşçı kadını devlet
yöneticisi yapın" çığlığı, kendi zamanından 90 yıl sonra Rojava'da, Kürt kadınının
inisiyatifinde karşılığını bulmuştur. Dahası bu yeni toplumun anayasası kadın ek-
senli, ekolojik, özgürlükçü, eşitlikçi bir yaşamı güvenceleyen bir düzeydedir.

İnsanlığı ayakları üstüne ilk kaldıran kadın emeği, eşitlikçi komünal esaslı hayatı ör-
gütlerken, erkeği yeniden insanlaştırma devrimini de gerçekleştirmektedir. Yani
Öcalan'ın kadın eksenli toplumsal yaşam projesi Rojava'da yükselirken, zorlu bir
cinsiyet devrimi olarak gerçekleşiyor. Rojava çölünde insanlık kendi kendini yö-
netmeyi, erkekliği öldürmeyle birleştirerek öğreniyor; yeni toplumsal- siyasal-eko-
nomik kuruluşu, cinsiyet eşitliği temelinde ilerletiyor.

Bu devrimin, öncelikle bölge gericiliğince bu kadar düşmanca karşılanması tam da
bu iki yeteneğiyle ilgilidir. Tüm dünya gericiliği, egemenlik sistemlerinin en büyük
iki dayanağının yıkılışını görüyorlar orada. Birincisi; siyaset yapmanın ayrıcalık ol-
maktan çıkışı; ezilenlerin siyaseti kendi adlarına kurması, siyasetin kitleselleşmesi-
dir. İkincisi; erkek egemenliğinin yıkılışıdır. Onları öfkeyle ayağa kaldıran şey "saçı
uzun aklı kısanın" yönetici haline gelişi, onların ölüm çanının çalışması çünkü. An-
laşıyor ki onlar kadının siyasetteki ve sokaktaki halinden ürüyor, bütün ege-
menlik ilişkilerinin üretim yeri, kök hücre 'aile'nin, tarihsel egemenlik gücünün
kök hücresi olan 'aile'nin ortadan kalkmasından müthiş korkuyorlar.

Burada bir gerçeğe daha dikkat çekmek gerekiyor. Asırlar boyu çok saltanat, çok
iktidar devrildi, çok muktedir tarihin çöplüğüne atıldı. 'Erkek iktidarı', egemenlik-
lerin kök hücresi aile ise bir türlü yıkılmadı! Yıkılmak ne söz, hemen her yeni ge-
lenle, günümüzde ise İslamcı cinsiyetçilikle, kol kola girip; onu besleyip ondan
besleniyor. Katlanarak gözlerimizin önünde kadın cinsine karşı yeni barikatlar ku-
ruyor, kadınlar için cinayetler çağı yaşıyor.

Fakat durumun açığa çıkardığı bir başka gerçek de var ki, bizi o ilgilendiriyor: Cin-
siyet çelişkisinin bunca keskinleşmesi, bütün şiddetiyle çözümü artık çok günceldir.

Bu yeni durum egemenler için çok korkutucudur ama çelişkinin ezilen tarafı kadın içinse kurtuluşun yakınlaşması demektir. Bunca gürültü, cinayetler; tüm egemenlik ilişkilerinin, en başta cinsel çelişkinin, -ulusal ve sınıfsal- ölüm çanını çaldığını göstermektedir. İnsanlığın kurtuluşunun çanıdır bu aynı zamanda. Bu çana daha sıkı asılmak... Bütün mesele budur şimdi.

Kadınlar cins bilinciyle, Rojava'da kadın devrimiyle, pek çok yerde program ve pratik girişimleriyle asılıyor bu çana. Erkekler de binyılların ayrıcalıklarından, kirinden, pasından soyunma kararlılığıyla, içlerindeki erkekliği öldürmek bilinciyle asılmalı ki, insanlaşma süreci başlasın önlerinde. O zaman işte dün Sovyetlerde yarım kalan, bugün Rojava'da yükselen yeni hayat, her yerde gürül gürül bir ırmak gibi aksın; bizi sularına katıp yusun yıkasın, aklasın paklasın...

İnsanlığın kurtuluşu, siyasal yönetimi sıradanlaştırmadan, cinsiyet devrimini gerçekleştirip bin yılların 'erk'ini yıkmadan olmayacaktır. Özgürlük, eşitlik ve adalet evrensel programına cinslerin özgürlüğü, cinsler ve cinsel yönelimlerin özgürlüğü ve hak eşitliği ile adaleti katmadan geliştirici bir program olmayacaktır.

Yaşanmış en kapsamlı ve en geniş coğrafyalara yayılmış demokratik ve sosyalist devrimlerin yenilgisinin, bu devrimlerin tüm kazanımlarının bir duvarın altında kalışının en köklü, en temelli nedenini belki de -belki de değil, muhakkak-

cinsiyet çelişkisini çözecek yeterli bir programa ve pratiğe sahip olamamasında; daha açıkçası, kadın devrimiyle birleşmemesinde aramak gerek. Kürt ulusal devriminin dağlardan şehirlere bunca demokratik içerik kazanmaktaki başarısını ise, hele de Rojava devriminin bugünkü zafarını belki de -belki de değil, muhakkak- burada aramak gerek.

Kürt isyanına eşlik eden bir kadın devrimi, Rojava devriminin kadın devrimi olarak gelişmesi bizler için büyük şanstır. Demek ki 21. yüzyıl kadın devrimleri olarak gelişecektir. İktidarların yasaklarına aldırmayıp sokakları zapt eden kadın isyan seslerini, temel meselemize -devrim, iktidar ve tabii parti meselemize- buradan yani kadın devrimi perspektifinden, kadın iradesinin gücü ve çözücü yeteneğinden bakmaya çağrı olarak algılamalıyız.

Hayatın İçinde Erkeklikle Mücadele

Bugünkü halimizle toplumun en önündekiler cephesinde (hiç olmazsa Türkiye ve Ortadoğu'da, Kürdistan'da) kendi payımıza düşeni almak boynumuzun borcu. Lenin ve Öcalan'ın çağrılarının yakıcı birer kadın/cinsel devrim çağrısı olduğu da aşikar artık.

Partili yaşamların, siyasi çalışmaların ve de karma, kadın ya da erkek toplumsal cinsiyet atölyelerimizin açığa çıkardığı gerçekler, deneyimler, bize durumumuzu net olarak gösteriyor: Bizde daha çok devrilmesi gereken erkek egemen karargah var. Daha çok devrilmesi gereken 'erkek' koltuk var. Daha çok erkek lehine eşitsizlik ve daha çok adaletsizlik; hatta kadınlara karşı -cinsel suç da dahil- suç ve şiddet var. Daha çok yenilgiye uğratılması gereken kadın beyanına inançsızlık, kadın beyanını boşa düşürmek için yalancı şahitlik düzenleri var. Daha çok erkeklik intiharı ihtiyacı var.

Bu tek taraflı değil elbet. Tarihsel gelişimin bütününde olduğu gibi bugün bile yıkılması gereken eski siyaset tarzının yetiştirdiği kadınlık hali var. Evde, sokakta ve partide siyasete katılımın önünü kesen "edinilmiş kadınlık hali" var. Baskın olan egemen erkeklik ve ezilmiş kadınlık halleri birbirini besleyip üreterek kadınların ileri atılımını köstekliyorlar. Siyasi yaşamın bunca zorlaştığı yerde, bunca ayak bağının varlığına göz yummak çok elzem. Bu ayak bağları birbirine dolanıp yumak olmadan, önümüzü tıkamadan güçlü savaşımın hedefi olabilmelidir. Biz buna mecburuz; çünkü toplumsal siyasal sürecin öncüleri, toplumun değiştiricileri böyle anlarda kendileriyle uğraşmadan ilerleyemez ve siyasal-toplumsal süreçleri ilerletemezler.

Toplumsal Cinsiyet Atölyeleri Deneyimleri

Bütün anlattıklarımız, yaşadığımız ve mücadele ettiğimiz alanlara bir bakış açısı, bir yaklaşım tarzı sunabileceğinden yola çıkarak, demokratik siyaset araçlarımızdan, kolektif akıl ve birleşik kuvvetimiz HDP'nin toplumsal cinsiyet atölyelerinden edindiğimiz deneyimlerle toplumsal-kişisel 'erkeklik' halleri ve onunla mücadeleyi irdeleyebiliriz. HDP'nin (sadece HDP'de değil, bütün partili yaşamlarda vardır bu) toplumsal cinsiyet atölyeleri tam da içimizdeki bu olguyla savaşmakta önemli deneyimler açığa çıkarmaktadır. Buralarda çıkardığımız deneyimlere biraz göz atmak istiyoruz.

Toplumsal cinsiyet atölyeleri, partili erkek ve kadınların birlikte çalışırken, kadın özgürlük mücadelesinin açığa çıkardığı bilinçle donanmasını, erkek egemenliğinin siyasal hayattaki tezahürlerinin farkına vardırma ve bununla mücadele bilinci ve pratiği kazandırmayı hedefliyor. Bu amaçla kadına karşı ayrımcılığın, emek sömürsünün, cinsel baskı ve şiddetin nasıl örgütlendiğinin anlaşılmasını sağlıyor. Kadınlık ve erkeklik hallerinin aşılmasının bilinç ve mücadele yollarını açmayı, partinin bu alanda mücadele araçlarının bilgisine ulaştırmayı hedefliyor.

Bu nedenle parti programında kadın özgürlüğü ile ilgili bütün maddeler, keza parti tüzüğüne ilgili maddelerini, kadın özgün ve özerk yapılanması olarak Kadın Meclislerini kavrattımayı da hedefliyor.

Bu eğitim sürecinde çok etkili olduğunu gözlemlediğimiz iki de alıştırma yapıyor atölyelerimize katılanlar. Birincisi, 24 saat adında bir alıştırma. Alıştırma; bir evde yaşayan kadın erkek çiftler, kadın-erkek kardeşler ya da arkadaşlar arasında yaşam ortaklığını araştırıyor. Günün 24 saatlik dilimini, ev içinde ve ev dışında nasıl bir işbölümü içinde geçirdiklerini açığa çıkarmaya çalışıyor. İşler; ev işleri, çocukların bakımı, yaşlı ve hasta varsa onların bakımı gibi bütün temel kalemlerde kadının harcadığı emek zamanı ile erkeğin harcadığı emek zamanını karşılaştırmalı olarak çizelgeye yansıtıyor. Kurgusal bir oyun gibi yapılan alışırmaların sonuçları çok çarpıcı. Genellikle kadınların günlük emek zamanları 18 saat, erkeklerin 11 saat! Kadın hem dışarıda çalışıyor hem evde çalışıyor. Böyle durumlarda erkek belki bir sofrayı kurma, belki çocuğu okula götürmeyle durumu idare ediyor. Eğitim ve kariyer farklılıklarında emek zamanı açısı biraz daralıyor elbet ama özünde bir değişiklik olmuyor. Kaldı ki o durumlarda devreye evdeki kadın işçiler giriyor. Kadın emeğinin evdeki hali; tam bir angarya, karşılıksız el konulmuş emek, karşılığı ödenmeyen köle emeği karakterini açığa çıkarıyor. Dışarıda yapıldığında ücrete tabii bu emek, ev ve aile çemberinde (erkek egemenliği sayesinde) gizli kalıyor ve bu haliyle de sermaye düzenine, -hizmet sektöründen- gizli birikim kaynağı oluşturuyor.

Kadının evdeki emeğinin karşılıksızlığı ve zorunluluğu; dışarıda emek sürecine katılımını doğrudan yönlendiren bir etmen olarak ucuz ve güvencesiz işgücü olmasının zemini oluyor. Yani mesele, basitçe ev işi, üç beş tabak bulaşp, bir kap yemek yapmak diye geçiştirilecek bir durum değil. Kadın cinsinin evsel köleliğinin aynası, kadın cinsinin işgücü piyasasında, toplum yaşamında, siyasetteki yerinin belirlenmesinde ilk veri, ilk belirleyici etmendir.

Atölye alıştırmasının sonuçları çarpıcılığıyla partilileri kendi durumlarını gözden geçirmeye teşvik ediyor. Erkek üyeler üzerinde, kadının evdeki emeğinin sömürü sürecine ortak olmuşluğun, daha doğrusu kadının emeği üzerinden kendi hayatlarını idame ettirdikleri gerçekliğinin çarpıcı bir şekilde yüzlere çarpılması ve bunun yarattığı rahatsızlık ve iyisi de bilinç sıçraması davranışlara yansımaya başlıyor. Kadın üyelerimiz kendilerini politik yaşamda köstekleyen etmenleri daha derinden anlamaya, alışılmış kadınlığı daha sıkı sorgulamaya başlıyorlar.

İkinci alışırmamızda ise kadın ve erkek arkadaşların Parti çalışmalarında birlikte iş yapmanın olumlu ve olumsuz yanlarıyla deneyimlerini açığa çıkarmayı amaçlıyor. Kadınlar ve erkekler ortak parti çalışmalarında karşılıklı ilişkilerde ortaya çıkan sorunlar üzerinden cinsiyet kimliklerinin verili durumlarıyla yüzleşme, hesaplaşma ve iç mücadele süreçlerine giriyorlar doğal olarak. Elbet burada başat hedef ‘erkek egemen’ kültürün ayrıcalıklı tarafındaki erkeklikle mücadeledir.

Örneğin bir atölyede erkek arkadaş “Bugün burada özellikle erkek olmaktan utandım” diyebildi. Böyle bir belirleme, belki de kendi üzerinde düşünmemiş diğer erkek arkadaşları da sarsıcı olmuştur muhakkak. Ya da örneğin bir diğer erkek arkadaş “Kadınlara değer verdiğimi sanırdım, partiyle tanıştıktan sonra böyle olmadığını anladım” özeleştirisi yapınca, daha derin hesaplaşma ve tartışmaları davet etmiş oluyor. Sonuçta her iki cinsiyet kimliğinin partide karşılıklı duruşundan, çatışmalı pratiklerden sorunların çözümü dahil eğitim süreçleri gerçekleşiyor. Bu olguyu ikinci alışırmada “olumlu” ve “olumsuz” başlıklı deneyim notlarından okuyabiliyoruz.

Konunun daha iyi anlaşılması için birkaç alıştırma sonuçlarını aktarmak daha yararlı olacaktır. Okuyacağınız karşılaştırma olanağını kullanabileceğimiz değerlendirme notları, yazılı notlardan derlendi. Elbet birbirine zıt değerlendirme ve eleştiriler, tekil örneklerle dayalı eleştiriler dikkat çekecektir. Dile getirilmeyen, -belki de- getirilemeyen pek çok değerlendirme kendi aramızda konuşulmaktadır. Burada yöntem ve kültürel yapı sorunları da tespit edilebilir. Ama şu bir gerçek ki toplumsal cinsiyet eğitimleri, konu ve konular üzerinden ciddi bir silkinme, bilinç sıçraması ve ortak yoldaşça çalışma disiplini, ortaya çıkan sorunlarda, edinilmiş kimliklerle hesaplaşmada kat edilmesi gereken yolu açığa çıkarıyor.

Bütün atölye çalışmalarının ortak diyebileceğimiz en önemli sonucu; eğitimlerin çok yararlı olduğu, mevcut durumlarımızla mücadeleyi teşvik ettiği, herkese, mümkünse kitle ilişkilerimize kadar yayılması talebinin dillendirilmesi.

Toplumsal Cinsiyet Atölyelerinden Notlar:

Erkeklerin “Olumlu/Olumsuz” Deneyim Notları:

Erkekler olarak dilimize daha çok dikkat ediyoruz. Kadınların iradeli olmaları bizi olumlu etkiliyor. Cesaretlerine hayranız. Anlıyoruz ki barışı kadınlar getirecek. Kadın arkadaşlarla birlikte çalışırken her kapıyı rahatlıkla çalışıyoruz.

Esnaf ziyaretleri, pazar çalışmaları, ailelere ziyaretler kadınlarla daha kolay oluyor.

Kadınlar halka güven verici.

Kadınlarla katıldığımız çalışmalar hep verimli oluyor. Kadınlarla birlikte yapılan çalışmalar şenlikli canlı yaratıcı pratikler çıkarıyor.

Erkeklerin kadınlara saygılı, önceliği veren yaklaşımları ve eril dil kullanmaya çalışma çabaları artıyor.

Kadın eşbaşkanlarla birlikte halk bizi gördüğünde çok seviniyor, sizleri seviyoruz, diyorlar.

Kadınlara partide pozitif ayrımcılık yapılması kadın hareketinin doğru yolda olduğunu gösteriyor.

Kadınlar bizi eğitip aydınlatıyor. Bayan diyenlerimize müdahale etmeleri bizi geliştiriyor. Kendi alanlarında kara yetkili olmaları, **enerji harcamamız gereken alanları azalttığı gibi, kadın özgün sorunlarının daha doğru çözümlere ulaşmasını sağlıyor.** (Bu tespite dikkatinizi çekmek isterim.)

Tartışmaları tek boyutlu olmaktan çıkarıyor, kadın bakışı tartışmaları derinleştiriyor.

Kadın erkek ortak çalışma cinsiyet eşitliğini içselleştirmemizi sağlıyor.

Kadınların varlığı, onlara karşı çekingenliğimi kırdı, eril zihniyetimi, erkekliğimi öldürüyor.

Ortak çalışma daha motive edici, moral yükseltici olmayı sağlıyor. Çalışma gruplarının disiplinini sağlıyor.

Kadın arkadaşlarla çalışmak olumlu; bir olmalıyız, onları kendimizle bir tutmalıyız.

Kadınların siyasette olması çok olumlu, keşke daha aktif olabilseler.

Kadınlar örgütlemeye muazzam etkililer.

İlçe eşbaşkanlığından milletvekilliğine yürüyen kadın arkadaşlarımız oldu...

Kadınlar uyarımasa fermuar sistemi işlemez. Fermuar sistemi birçok yerde sözde kalıyor.

Etkinliklerde kadınların önde olması gerekirken erkekler ön açmıyor.

Kadın beyanı esastır ilkesine şüphe ile bakılıyor.

Gençlikte kadının adı yok(!).

Toplantılarda erkekler uzun konuşuyor, kadınların sözlerini kesiyor ve cinsiyetçi ayrımcı dil kullanma, kadın değil bayan diyen erkekler var.

Kadın mücadelesi deyip onun uygulamamak olumsuzluktur.

Kadın adaylara önyargılı yaklaşan erkek arkadaşlarımız da var; “lütfen sırf kota doldurmak için yönetici olmayın, doğru dürüst kadınlar olun” dedi bir eşbaşkan!

Eve bağımlı olduklarından biraz da şartlanmışlıkla çalışmayı erken bitirirler, grup çalışmasının heyecanını düşürüyor bazen.

Eşlerine karşı eleştiride yetersizler. (buna da dikkat lütfen!)

Partide çok fazla eleştiri yaparlar.

Fiziki güç gereken yerlerde, afiş mesela olumsuzlar.

Kadınların “Olumlu-Olumsuz” Değerlendirme Notları:

Parti içine geldiğimde, kadın olarak insanım dedim, özgüvenim geldi.

Farklılıklara bu kadar değer verildiğini bilmiyordum. Toplantılarda pozitif ayrımcılığa önem veriliyor. Çekingen kaldığımız için konuları rahat tartışmıyoruz.

Erkek arkadaşların kadınları dedikodu kültürüyle gözden düşürme halleri, yaşanan örnekleri var. Çok dedikodu yapılıyor, kadınlar hakkında.

Eşbaşkanlık düzeyi var ama kadın temsiliyeti zayıf.

Kadınların sayısal azlığı etkinliği olumsuz kılıyor.

Kadınların özgürlük arayışlarına ve eşit olmaya inanmayan erkek arkadaşlar var.(!)

Bizi protesto eden bir AKP’li kadına cinsiyetçi davranan erkek arkadaşı eleştirdik, özür diledi.

Hayatı kadın erkek beraber örgütlemeyi öğrendik.

Kıbarlar, saygılılar öncelik tanıyorlar ve koruyucu davranıyorlar. Kadın katılımı olmazsa çalışmalar zor oluyor.

Parti içi eril şiddet, ayrımcılık, yönetimde erkek baskınlığı sorunları var.

Bir taciz olayı sürüncemede bırakıldı. Kadın beyanı esastır ilkesine güvenmeyenler var.

Erkekler sinirli, dedikoducu ve ses tonlarına hakim değiller. Erkeklerin aşamadığı şeylerden biri cinsiyetçi dil kullanmak.

Eşlerin ikisi de çalışıyorsa ya da ikisi de partiliyse genellikle erkek tercih ediliyor.

Muhafazakar yaklaşımların varlığı da kadınları engelleyici. Eşlerini cahil bulup, o bilmez, diye geri iten, öne çıkmalarını istemeyen erkek yoldaşların varlığı... Evli partili erkekler eşlerini partiye getirmiyorlar. Kadınlara karşı şiddet var. İş yükünün kadınlara devredilmesi durumları ciddi düzeyde sürüyor.

Kadın yönetimlerde sayısal azlığı karar almayı zorlaştırıyor. Kadınların her alanda örgütlenememesi bir sorun.

Erkek arkadaşların kadın arkadaşlara hala yardımcı gözüyle bakmaları söz konusu.

Yemekte mutfak görevlisine yardım eden kadınlar ile tabaklarını bırakıp çıkan erkekler örnekleri var.

Erkekler, onların kontrolünde hareket etmediğinizi gördüğünde daha acımasız olabiliyorlar.

Kadınlara karşı bencil olduklarını gördüm.

Birçok erkek arkadaşla cins ayrımını yapmayan yoldaş duygusunu yaşadım.

Erkek arkadaşla başkan, kadına eş başkan dendiği anlar oldu.

Erkek eşbaşkan kitleye kendini başkan olarak tanıttı.

Erkeklerle çalışma olumlu, geç saatlere kadar çalışabiliyoruz. Mahalle çalışmalarında az da olsa kendimizi güvende hissediyoruz. Kapılar ise ancak kadınlar varsa açılıyor.

Erkekler dayatmacı olabiliyorlar, eril düşünce tarzı var.

Fiziki güçsüzlüğümüzü bir sorun haline getiriyorlar sık sık.

Kadına saygı duymayı öğrenmeleri, fikirlerimizi önemsemeleri, kadın iradesini kabul etmeleri iyi gelişmeler.

Kadınlar mücadeleye daha yaratıcı fikirler katmaktadırlar, daha objektif karar vermektedirler.

Özgürlüksel Dönüşümde Kadın Erkek Diyalektiği

Hüsna Emek

21. yüzyılın temel çelişisini kadın-erkek çelişkisi olarak tanımlayan, cins mücadelesini, toplumsal mücadelenin özü ve esası olarak tespit eden bir önderlik ve paradigmaya sahip olan Kürdistan özgürlük mücadelesi sosyalizme yeni bir boyut kazandırmıştır. Yarım asra yaklaşan bu mücadelede, tarih, toplum ve birey çözümlemesi, giderek derinleşen kadın çözümlemesiyle boyutlanır. “Erkeği öldürmek” tanımlamasıyla egemenlik, iktidar, devlet, şiddet egemen erkek zihniyeti, kişiliği ve gerçeği olarak çözümlemeye tabi tutulur.

Hiçbir devrimde toplum-birey, kadın-erkek, sınıf çelişkileri içerikli kişilik çözümlemesi bu düzeyde yapılmamıştır. Bu özellik devrimin önderliksel karakterine dönüşmüştür. Baştan itibaren, verilen özgürlük mücadelesinin yüzde doksan beşinin içe, yüzde beşinin devletli sisteme dönük olduğu gerçeğini dile getiren, mücadelesini veren özgün bir kimlik ve kişilik kazanan bir önderlik gerçeği şekillenir. Geri toplumsal özelliklere, köle kadın-egemen erkek zihniyetine karşı mücadeleyle özgür bireyleşmeyi açığa çıkararak, özgür toplumsallaşmanın önünü açma, genel mücadelede alınan yolun temelini oluşturarak ilerler. Önderliksel şekillenişte, kişilikte, çocuklukta yakalanan bu temel çelişkinin peşini bırakmama, çözerek ilerleme; mücadeleyi her alanda toplumsallaştıran, kadın, erkek dönüşümüne, örgütlenmesine, demokratik bir toplumsal sisteme dönüşmesine yol açan bir seyir izler. Devlet, iktidar, zor eleştirisine dayanan demokratik ekolojik kadın özgürlükçü paradigma; toplumun, mücadeleye katılan bireylerin bilimsel, sosyolojik, felsefik, siyasal, kültürel analizi, toplumsal mücadelesi ve dönüşümü temelinde şekillenir.

1980’li yılların ortasından itibaren yoğunlaşan toplum-birey çözümlemeleri, kadında derinlik kazanır. Kadının tanımlanması, farkındalığı, kendini anlamlandırması, toplumsal bir tanımlanma, anlam kazanmaya yol açacaktır.

Toplumsallığın kaynağının kadın olduğu, adım adım farkına varılan, giderek derinleştirilen bir gerçektir. Köleliğin yarattığı karmaşa, kimliksizlik, düşünsel-ruhsal tanımsızlık düzeyinin aşılması, kadın bilinci, örgütlülüğü ve mücadelesiyle bağlantılıdır. Tanımlanan kölelik düzeyi, erkekteki egemenlik karakterini deşifre ettikçe, özgür toplumsallık damarı açığa çıkar, güçlenir, bu da mücadelenin toplumsallaşmasına yol açar. ‘90’lı ve 2000’li yıllar, bu gerçeğin kanıtlandığı, ideolojik, örgütsel, paradigmasal ve sistemsal olarak ete kemiğe büründüğü, mücadelenin içte ve dışta boyutlandığı yıllardır.

Kadın ordulaşması, kadın kurtuluş ideolojisi, kadın partileşmesi gibi adımlarla meşru savunmadan, ekonomiye, kültüre tüm toplumsal alanlarda özgün ve özerk örgütlenmeyi geliştirerek; zihinsel dönüşümün, özgür yaşam ve toplum dönüşümünün önünü açacak örgütlenmelerle kadının demokratik sistemini güvenceye alma aşamaları gerçekleşir. Mücadeledeki zihinsel, örgütsel gelişim ve değişime rağmen, kişilik dönüşümü daha ağır ilerler. Bunun nedeni, bu aşamaların sağlanmasına öncülük eden bir önderlik gerçeğine rağmen, bu süreçlerin kadın cephesinden karşılanması ve içselleştirilmesinde yavaş bir gelişim yaşanmasıdır. Abdullah Öcalan, bu gerçekliği, “Ben bir erkek cinsinden olma yerine, o cinse karşı, kadının yapması gereken savaşı veriyorum. Tıpkı Kürt halkında olduğu gibi, kendi savaşını kabul etmeyen bu halkın savaşını veriyorum. Kendi cins savaşının gereklerini yerine getirmeyen kadının savaşı da şimdi bana yığılmış durumda”¹ biçiminde özetlemektedir. Ancak bütün bu gelişim, özgürleşme sorunlarına rağmen, kadında gerçekleşen çözümleme, kendini tanımlama, toplumsallaşma düzeyi, bugünkü devrimsel gelişmelere, toplumsal dönüşüme öncülük etmektedir.

Tanımlanan Kadın Erkek Egemenlik Sınırlarını Zorlar

Düşünsel, örgütsel ve eylemsel anlamda çözümlenen, özgürlük eğilimi güçlenen kadın; mücadelenin tüm alanlarında toplumsal bir kimlik kazandıkça, egemenlik ve iktidar sınırlarını zorlamaktadır. Kadın, egemen erkek zihniyetini aşmayı ve özgürleşmeyi kendisi için sorun olarak görmeyen yani kendindeki köleliği çözümlememiş erkeklerle çatışmaktadır. Bu çatışma, devrimci mücadele ve demokratik toplum sisteminin bütün alanlarında farklı biçim ve boyutlarda yaşanır ve yaşanmaya devam etmektedir. Kadının iradeli, örgütlü, ideolojik ve politik etkinliğinin, duruşunun geliştiği tüm zeminlerde ortak bir yaşam, paylaşım, örgütlenme ve mücadeleyi geliştirme yaşanmaz. Tersine, etkinlik alanının sınırlandırıldığı hissettiren, zayıflıkları açığa çıkarmak isteyen, egemenlikçi, geleneksel tüm yöntem ve dayatmalar kendisini gösterir. Devrimsel gelişmelerin ortak ruh ve duygusunu oluşturma yerine; yalnızlaştıran, etkiyi yetkiyle karıştıran, iktidar alanının daraldığı duygusunu yaşayan bir duruş gelişir. Ortak yönetim gücünü geliştirerek, demokrasi ve toplumsallığa ortak öncülük yapmak yerine; merkeziyetçiliği, tekçiliği

¹ Kürt Aşkı

dayatan alışlagelen iktidarcılık ve devletçi dayatma öne çıkar. Kadın bilinci, özgücü ve örgütlülüğünün gelişimini içselleştirerek, bundan güç alıp zayıf, kendini tanımlayamayan, ifade edemeyen kadından uzak durma yerine; geleneksel kadını arama ve güçlendirme eğilimi hakimdir.

Kadının derin kölelikten kurtulma çözümlemelerini yoğunlaştırarak erkek zemininden kopuş ve kendini tanımlama, anlama, anlatma arayışlarını uzun süre izleyen klasik erkek yaklaşımı, özgürleşmeyi sadece kadının sorunu olarak ele alır. Zayıfın güçlenmesi, kendini aşması ve kendi olmayı başarması olarak görüp bundan güç alma, öğrenme yerine, bu çabalardan ne sonuç çıkacağına bakar. Kadın sorunu olarak tespit edilen sorunun, özünde bir erkek sorunu olduğu gerçeği somutlaşıp tanıma kavuştukça, kendini bundan sorumlu görme ve binlerce yıllık egemenlik alışkanlıklarından vazgeçmede zorlanır. Devletli sistemin kadını köleleştirirken esas komployu erkeğe kurduğunu görmez. Bir egemenlik yanılısamı içinde, evde, sokakta, okulda, askerde, devlet memurluğunda derinleşen köleliğinin ve sistem bekçiliğinin yol açtığı sonuçları ele almayı ertelemeye devam eder. Kadın örgütünü ve sistemini, gizli saklı bir zemin olarak gördüğünden bir korku nedeni sayar, yalnızlaştırma veya uzak durma bir refleks olarak kendini gösterir. Dolaşısıyla çözümlemelerden yararlanmak ve ortak çözümleme geliştirerek kölelik ve egemenlik zeminlerini birlikte kurutmak çabasına girmez.

Kadının örgütlülük düzeyi, toplumsal inşaya öncülük rolü, erkeğin de özgürleşme zeminidir. Kadın şahsında çözümlenen gerilik, geleneksellik, kölelik düzeyi; erkeğin durumunu da açığa çıkaran bir role sahiptir. Esas korku nedeni budur. Bu nedenle ortak mücadele zeminlerini iktidar paylaşım alanı olarak ele alma, çeşitli yıldırma yöntemlerine kafa yorma, dönem dönem devrimciliğin, yoldaşlığın yerini alabilmiştir. Mücadele, sistem, yaşam ve zihniyet sorunlarında yaşanan tekrar, tıkanıklık noktaları, dogmatizmin derinleşmesi, toplumsallaşamama ve özgürlük sorunlarının derinliği bu gerçeğe işaret etmektedir.

Toplumsallığın Kazandıran Karakteri

Toplumsallık, kadına da erkeğe de karakter kazandıran özü oluşturur. Kadın toplumsallığın yaratıcı gücü, erkek tamamlayıcısıdır. Parçalanan ve kurutulan toplumsallık zemininin yeniden güçlenmesi; kadının güçlenmesi, özgürleşme yoluna girmesi ve öz kimliğine kavuşmasıyla direkt bağlantılıdır. Bu anlamda, erkeği tanımlamak, çözümlemek, şekillenen doğasının nasıl ve nereden nereye geldiğini değerlendirebilmek için, bu zeminin güçlenmesi, kendini oluşturmaya gerekmektedir. Bu yüzden kadının özgürlük mücadelesi içinde kendini tanımlama aşamalarını ve mücadelenin karakterini değerlendirerek giriş yaptık. Bu yanlış bir giriş değildir. Çünkü erkeğin kendine ait doğası olmakla birlikte, en fazla kadın karşısındaki şekillenme ve duruşla tanımlanma durumu yerli yerine oturmaktadır. Erkekteki egemen veya toplumsal zemin, kadın kendini

tanımladıkça karakter kazanmakta ve belli bir erkek tanımı gelişebilmektedir. Ancak toplumsal parçalanmışlığın yaratanı olan ve gücünü buradan alan iktidar ve devlet erkeğinden bahsetmek mümkündür. Uygarlık sisteminin zihniyet yapılanmaları ve kurumsal oluşumlarından; yaşamı, doğayı ve toplumu yıkımdan geçiren devletli kesimden veya bunun zeminini oluşturan varlık-yokluk içindeki derin çelişkili erkek gerçeğinden bahsedilebilir. Esasta toplumsallık zemininde bir erkek çözümlemesi yaparsak, erkek doğasını tanımlayarsak, bunun kesinlikle kadın gözüyle ve kadın tarafından yapılmaya zorunluluğu vardır. Erkeğin tarih adına anlatacağı, egemenlik, kahramanlık öyküleri, sahte zaferler ve kendisidir. En zayıf erkekte bile fırsatını buldu mu kendini merkeze koyan, abartan duruş, anlayış egemendir.

1996-97 yılları, özgürlük mücadelesi içinde erken iktidar hastalığının mücadeleye zarar verdiği ve en çok çözümlendiği yıllardır. Bu hastalığa kapılan egemen erkek kişiliği ve komuta tarzının, kadını en geri biçimde yedekleme, kullanma eğilimini dayattığı yıllardır bu yıllar. Bu süreçte, toplumsallaşan mücadelenin imkanlarına dayanmak isteyen, gaspçı-egemenlikçi gelenek hızla devreye girer ve kendini konuşturmak ister. Aynı yıllarda hem reel sosyalizm hem özgürlük mücadelesinde yaşanan iktidarcı zihniyet dayatmalarını ve sonuçlarını çözümleyen Abdullah Öcalan, “erkeği öldürmek” tespitini yapar. Erkeği öldürmenin kadına yaklaşımla bağını şöyle kurar: “Erkeği öldürmek demek; kadın karşısında bir zalimden, bir despottan, bir tüketiciden, her bakımdan çirkin konumdan öteye bir durumda olmayan erkeği öldürmek demektir. Bunu her erkek, özellikle içimizdeki erkekler bilmek zorundadır. Kadın karşısındaki böyle erkeklerin konumlarını ne yapacağım? Bu erkeklik zaten elinden de bir şey gelmeyen bir erkekliktir. Doğru dürüst bir savaşı veremiyor, doğru dürüst bir taktiği bile hayata geçiremiyor. Bu erkeğin, bilinci uyanan Kürt kızında, Kürt kadınında bir anlam ifade etmeyeceği açıktır. Zilan gibi bir büyüklük karşısında, klasik erkekliğin beş para bile etmeyeceği açıktır.”²

Zilan-Zeynep Kınacı, 1996 yılı Haziran ayında ilk fedai eylemi gerçekleştiren gerilladır. Bu eylemiyle anlamlı yaşamın sahibi olmayı, bütün geriliklere tercih eden bir tutum sergiler. Devletli sisteme karşı olan yanı kadar, egemen erkek zihniyetine, mülkiyetçiliğine, kadına geleneksel-köle yaklaşımına karşı bu eylemi gerçekleştirir. Kadının ve erkeğin kendine esas alacağı ölçüleri yükseltir. Toplumsallığa, mücadeleye zarar veren, parçalayan, tüketen, geriye çeken benmerkezci dayatmalara tavır koyar. Egemenlik-toplumsallık, çirkinlik-güzellik, özgürlük-kölelik çizgilerini ayrıştırarak, özgür toplumsallığa çıkışı yaptırır. 1992’de Beritan-Gülnaz Karataş’ın işbirlikçi-devletçi erkek çizgisine teslim olmayışına, özgürlük ve sosyalizmde ısrarına katılan, ideolojik-sosyolojik derinlik kazandıran çizginin savunuculuğunu yapar. Erkeği öldürmek, kadın kurtuluş ideolojisi, bu çizgiyi güçlendiren kavramsal, kuramsal, ideolojik adımlardır.

² Sosyal Devrim ve Yeni Yaşam

Bu adımlarla, erkekteki egemenlik, kendine sevdalılık, tüm kazanımları kendine mal eden, el koyma kültürünün devamı anlamına gelen anlayışlar sorgulanır. Bu anlayışların savunuculuğunu yapan Zeki-Şemdin Sakık çizgisiyle Zilan çizgisi çatışır. Kazanan Zilan çizgisi olur. Devletçi, iktidarcı, mülkiyetçi, cinsiyetçi çizgiyi temsil eden Zeki kendini yaratan -kendinin yarattığı- devlete sığınır, ihanetçiliği-işbirlikçiliği tercih eder. Bu süreç ve geliştirilen kıyasıya mücadele Abdullah Öcalan tarafından “İki Z Çizgisi” olarak tanımlanır. Burada çatışan iki çizgi; erkek üzerinden kendini kurumlaştıran uygarlık çizgisi ile zayıflatılmış da olsa öz olarak kadında kendini yaşatan, mücadeleyle canlanan ve örgütlenen demokratik toplumsallık çizgisidir. İktidarcılığı, egemen erkekliği çözümleyen, aşmaya zorlayan özgür kadın çizgisi, toplumsallığıdır.

Özgürlük mücadelesinin önemli dönemeçlerinden birine, kadının kendini tanımlama ve özgürleştirme arayışına damgasını vuranlardan biri de Sema Yüce’dir. İktidar, kadın-erkek çözümlemesini en cesurca yapan militandır. Sema’nın “kadının da yoldaş olabileceğini kanıtlayacağım” iddiası, mücadele yönünü belirler. Zilan tarzı toplumsallaşmanın öncülerindendir. Ancak bu kanıtlama iddiası, zindan da dahil olmak üzere bütün mücadele alanlarında iktidarcı, erkek egemen anlayışların kadını ne kadar zorladığını anlatır. Sema Yüce, egemen erkek zihniyetinin her türlü zorlama, itham ve komplosuna karşı durabilme gücünü; kadını tanımlama, kadınla yoldaş olma, cins mücadelesini kadın zemininde radikalleştirmenin zengin yol ve yöntemleriyle geliştirir. Onun özgürlük, güzellik ve sevgi arayışı, egemenlik-kölelik girdabından bir türlü kurtulamayan kadın ve erkeğe karşı mücadeleyi başta ken-

disi olmak üzere -mektubu ve yazdıklarına baktığı- mızda- günlük yaşam diyalektiğine dönüştürür, yaşam ve mücadele zenginliğini açığa çıkarır. Güzel kadın, güzel erkek ve güzel yaşamın; sevgi ve aşkı yaratmanın, egemenlik tuzaklarından kurtarmanın, özgürleştirmenin emekçisi, yaratıcı kişiliğidir. Devrimcilikte, özgürlükte iddiası olan kadının erkeği de iddialı kılacağı, peşinden sürükleyeceğinin iddiasını taşır. Fikri Baygeldi bu iddianın takipçisidir; “Benim komutanım” demiştir. Kendini özgürleştiren, tanımlayan kadının, erkeği de tanımlayacağı, özgürleştireceğinin fazla söze, yoruma gerek bırakmayacak örneğidir.

1998’de, erkek egemen anlayışların mücadele içinde kendini egemen kılmak istediği, erkek partisine dönüldüğü, özüne ters düşen bir gidişata girildiği

Onun özgürlük, güzellik ve sevgi arayışı, egemenlik-kölelik girdabından bir türlü kurtulamayan kadın ve erkeğe karşı mücadeleyi başta kendisi olmak üzere -mektubu ve yazdıklarına baktığımızda- günlük yaşam diyalektiğine dönüştürür, yaşam ve mücadele zenginliğini açığa çıkarır. Güzel kadın, güzel erkek ve güzel yaşamın; sevgi ve aşkı yaratmanın, egemenlik tuzaklarından kurtarmanın, özgürleştirmenin emekçisi, yaratıcı kişiliğidir.

tespitini yapan Abdullah Öcalan, “Bu partiden istifa ediyorum”³ der. Kadın partisinin kurulmasını aynı dönemde gündemleştirir ve kendisinin de bu partinin bir üyesi olabileceğini söyler. Kadınlara kendi partilerini kurmalarını, erkeklere de kendi gerçekliklerini açığa çıkarmak için erkek birlikleri, örgütlenmeleri kurabileceklerini belirterek, iktidarcı-devletçi çizgiye karşı tedbir almak ister. Erkeklerin bu çizgi ve zihniyet uygulayıcılarının donduran, kaba dogmatizmi dayatan, kurutan, ilerletmeyen, aşırı mülkiyetçi anlayışların egemen olmasından rahatsız olmadıkları, herhangi bir arayış içine girmelerinden anlaşılmaktadır. Kadınlar, yaşanan bu tikanıklığı aşma, özgürlük zeminini güçlendirme, toplumsallığın önünü açma, devletçi-egemen erkekliği geriletmenin kendileri için varlık-yokluk anlamına geldiğini görerek, kadın partisini kurarlar. 1999 yılında kurulan, günümüze kadar değişik isimlerle devam eden partileşme, toplumsal alan örgütlenmelerinin de yaratılmasıyla kadın özgürlük paradigması ekseninde bir sistem kurar. Ancak, erkeklerde aynı aciliyet ve ihtiyaç ortaya çıkmaz. Zaten kendilerini bütün örgütün, gelişmelerin, devrimin sahibi gördüklerinden, erkeği çözümlemeye, kendini tanıtmaya hizmet edecek bir örgütlenmeye ihtiyaç duymamışlardır. Bugün gelinen nokta, böyle bir çözümleme ve tanımlanmayı dayatmaktadır.

Yarım Kalan Projenin Etkileri

Toplumsallık zemininde güçlenen kadının hem kendi içinde hem genel mücadele içinde cins mücadelesini geliştirmesi, esas mücadeleyi egemenlik-özgürlük çelişkisine dayandırması, erkeği dönüştürme arayışlarının da temelini oluşturur. Erkeği öldürmek, iktidarı geriletmek-söndürmek; kadını güçlendirdiği, geri yanlarıyla mücadele araç ve yöntemlerini zenginleştirdiği-çoğalttığı kadar, erkek için de bir dönüşüm gücünü, bunun mücadele yöntemlerini yaratmak zorundadır. Bu anlamda, erkek tarafından yeterince bir sahiplenmenin olmayışı veya zayıf oluşu, tek yönlü bir mücadelenin gelişmesine yol açmıştır. Karşılıklı, ortak bir mücadelenin geliştirilmesi, hem kadında hem erkekte iktidarcı yanları daha güçlü çözümlemeye tabi tutar hem daha hızlı aştırır hem de toplumsallık ortak bir karaktere dönüşür. Parçalı, kopuk ve her iki cinsin bulunduğu yerden verdiği mücadele çok ağır ilerlemektedir. Dönüşümde ısrarcı ve dayatmacı olmama; geriliklerde uzlaşma, iktidarcı eğilimlerin imkanlar üzerinde kendini kurumlaştırması tehlikesi taşımaktadır.

Abdullah Öcalan, 1999’da uluslararası komplo ile tecrit altına alındıktan sonra, kadın eksenli yoğunlaşma ve çalışmalar için “Yarım kalan projem” demiştir. Daha önceki çözümlemelerinde de “Erkeklerimiz güçlü olsaydı, kadınlarımız güçlü olsaydı, herhalde ben bu kadar zayıf olamazdım”⁴ tespitinde bulunur.

³ 1998 Ekim Çözümlemeleri

⁴ Kürt Aşkı

Yarım kalan proje, bir yanıyla kadın özgürlük ideolojisi ve sistemini daha da kapsamlı bir çalışmayla sürdürme, diğer yanıyla erkeğin dönüşümüne yol aldıracak özgün çalışmaları geliştirme anlamına gelmektedir. Bu yarımlik, sadece kadınları etkileyen, üzerinde kafa yordukları bir tespit olmanın ötesine geçmez. Erkek zemininde bir gündem yapıp yapılmadığı, genel mücadele ortamları, örgütlenmeleri ve çalışmalarında somutluk kazanacaktır. Bu tespiti ve içeriği karşılayacak herhangi bir tespit, değerlendirme, mücadele araç ve yöntemi yoktur. Devam eden zayıf kadınlık ve zayıf erkekliğin nerede, nasıl ve hangi yöntemlerle aşılabacağı, bunun mücadele araçlarının neler olabileceği konusunda, cins mücadelesinin gidişatı, doğru yürütülmediği noktalarda ne tür sonuçlara yol açabileceği ve nasıl bir doğrultunun kazandırılabilceğine ilişkin sesler, erkek cephesinde cılız ve zayıftır. Bir kadın sorunu olarak görülme alışkanlığı sürmektedir.

İşte, bütün bu gerçeklikten yola çıkarak, “Neden kadınlar erkekleri anlatmalı veya erkek doğasını çözümlemeli” konusu, bu çelişkinin en yakıcı, günlük sonuçlarının olduğu özgürlük mücadelesi içinde cevabını bulmakta ve anlam kazanmaktadır. Kadın kendini tanımlamadığı sürece, erkeği tanımlayamaz, buna cesaret bile edemez. Kendini tanımlama, aynı zamanda aşmanın mücadeleciliğine girişmenin bir parçası olarak gelişir. Yoksa, toplumsallıktan, mücadelecilikten kopuk, salt akademik tespit yapma anlamında değerlendirilemez. Kadını-erkeğiyle varlık-özgürlük mücadelesini kazanma veya kaybetme; bir halkın, halkların kaderini etkileyen, varlık-özgürlük sorununa göbekten bağlı bir sorunu ele alma anlamına gelmektedir. En can alıcı sorunun çözümü veya çözümsüzlüğünün tarihin yönünü belirleyecek bir anında ve aşamasındaki mücadeleciliği veya devleti-iktidarı aşmamayı, sınırına takılı kalmayı, giderek benzeşmeyi, aynılaşmayı değerlendiren hayati konulardır. İktidarcılıkta ısrar, cinsiyetçiliğin ve milliyetçiliğin zeminini güçlendirme, devletçi çizgiye yol açma, halkları kucaklayan paradigmanın karşısında durma anlamına gelir. İki ayrı çizgiyi ifade eder, kadın özgürlük ideolojisine ters düşmek anlamına gelir.

Erkeklerde Değişim ve Dönüşüm İhtiyacı

2000’li yılların başlarında kadın hareketi, Erkeği Dönüştürme Projesi kapsamında katılanların çoğunluğunu kadın militanların oluşturduğu özel eğitim devreleri başlatır. Bu devrelerde eğitime gelen erkeklerin, öncesi ve sonrası yaşadığı sorunlar, genel bir erkek karakteri, yaklaşımı olarak çözümlenmeye tabi tutulmak yerine; kadına ve eğitim biçimine mal edilen sorunlar olarak ele alınır. Eğitime geliş aşamaları, eğitim sonrası süreçler, erkek yapısı içinde espri konusu, aslında küçük görme, anlam yüklememe, özünde boşa çıkarma biçimindedir.

Belki mücadele çizgisini liberalize etmeye dönük yoğun tasfiyeci girişimlerin olduğu, sonunda da patlak verdiği bir döneme denk gelmiş olması dezavantajlı olabilir, ama cesaretli bir kadın girişimi olarak ele almak önemlidir. Tasfiyeciliğin gölgesinde kalan bu girişim, çok uzun sürmemiş, bir-iki devre sonra sona ermiş, ama kadın zemininde önemli bir yoğunlaşma yakalanmasına rağmen, aynı cesareti bir daha gösterme durumu gelişmemiştir.

Devletli sisteme karşı, ideolojik, askeri, örgütsel anlamda radikal demokrasiyi ve dönüşümü içeren yeni bir mücadele süreci, 1 Haziran 2004'te başlatılır. Bu mücadele kararı ile sistem çözümlemelerinin yoğunlaşması, devlet ve iktidar çözümlemelerine Abdullah Öcalan tarafından derinlik kazandırılması, fedai bir çizginin gelişiminin önünü açar. Fedai tarzda mücadelenin radikalleştirilmesi, kişilik mücadelesinde de radikalizmi dayatır. Bu süreci kişiliklerinde somutlaştıranların, yaşamlarında ve ardından bıraktıkları mektuplarında köle kadın ve egemen erkek çözümlemelerinde yakalanan derinlik, bunun mücadeleye pratiği, önemli derslerle, yaşamsal örneklerle doludur. Kendini tanımladıkça, cinsiyetçiliği, mülkiyetçiliği aşan, toplumsallaşarak kişilik kazanan, egemen erkek zihniyetini cesurca çözümleyen, rafine olmuş duygu ve düşünce, yaşam ve mücadele kişilikleri açığa çıkar.

2010'lu yıllar itibariyle jineoloji eksenli yoğunlaşmalar, eğitimler, arayışlar, ideoloji ve sosyolojinin yaklaşma gerçeğine ilgi, kadının arayışlarını rotaya sokarak ol-

gunlaştıran, erkeğin kendini tanıma, tanımlama arayışlarına da kapı aralamaktadır. Bu arayış önemli bir arayıştır. Artık erkek kendisini “zalim, zulüm, zılam” çizgisinden çıkarmak istemektedir. Yeni tanımlamalar konusunda bir arayışın, sorunların gelişmesi, böyle bir ihtiyacın hissedilmesine anlam biçmek, bunu süreklileşen bir dönüşüm çizgisine, mücadeleciliğine dönüştürmek önemlidir. Erkeği dönüştürme devreleri yoğunlaşmalarına yaklaşım ve bu yoğunlaşmayı süreklileşen bir mücadeleye dönüştürememe istikrarsızlığını aşacak bir cesarete, inanca ve emeğe ihtiyaç vardır. Kadın zemininde başlayan eğitim ve çözümlemelerin, yeni ve daha ileri zeminlere taşınarak; ideolojik, sosyolojik, felsefik, kültürel çözümlemelere dönüştürülmesi, iktidarcılığı, cinsiyetçiliği cesurca sorgulayan, aşan girişimlere öncülük yapması gerekmektedir.

Bu sürece gelene kadar, önemli aşamalardan geçilir. Kadınların özgün yoğunlaşmaları, eğitimleri, çözümlemeleri, kadını güçlendiren, yeniden yapılandıran, kendi olmada ivme kazandıran rol oynarken, erkek özgün eğitimleri de karma akademi ve okullarda sürdürülür. Belki özgün devreler yapılmaz, ama özgün eğitimlerin klasik erkeği çözümlemeye hizmet etmesi amacı devam eder. Özgün eğitimler başlangıçta erkek öğretmenlerce verilir, ancak buradan önemli dersler çıkaracak sonuçlar çıkar. Erkeğin birbirine ne anlatacağı konusunda çarpıcı veriler vardır. Herkes, nasıl kahraman olduğunu ve kahramanca mücadele ettiğini anlatır. Birbirine savaş anılarını, buralardaki kahramanlıklarını anlatan, yeniden klasik erkekliğe öykünme zeminine dönüşür. Eksik erkek, sorunlu erkek yoktur veya fazla gündemleştirmemek gerekir. Diğer yandan zayıflıklarını anlatmaya, çözmeye alışmamış, bunu güçsüzlük, kendine hakaret olarak gören bir klasik erkek vardır. Devrime adım attıktan sonra egemenlikçi, iktidarcı, cinsiyetçi, kaba güç-şiddet zihniyeti ve anlayışlarını bir tarafa bıraktığını sanan, dokunulmaz ve yanılğılarıyla barışık yaşayan bir erkek gerçekliği yürürlüktedir. Cins mücadelesi kadının işidir, güçlenmesi gereken kadındır, erkeğin özgürlük sorunu yoktur, özgürleşmesi gereken kadındır, gibi temel anlayış ve sorunlarla tam bir karmaşa içinde olan, kendini tanıma ve tanımlama gerçeğinden uzak bir yaklaşım genel kabul gören yandır. Belki bazı arayışlar, kendini çözümleme, kadına yoldaş olma, erkekle buluşma-doğru bir dostluk ve yoldaşlık ilişkisi geliştirme eğiliminde olanlar vardır. Bunlar da parmak sayısıyla gösterilir, ayrıksı kişilikler olarak, fazla zararı olmayan-mülayim erkekler olarak ele alınır. Aslında özgürlük arayışı olan, merakı, sorusu ve egemenlikli-cinsiyetçi özelliklerini çözümlemek isteyenler, bu yaklaşımla yalnızlaştırılır, bir yönüyle sosyal tecride alınır, söyledikleri-yaptıklarının erkeğin dönüşümüne fazla katkısı olmaz. Bireysel arayışları olan kişiler olarak değerlendirilir ve öyle de kalırlar.

Erkeğin birbirine anlatacağı, ancak abartılı erkek gerçekliği olunca, özgün dersler kadın öğretmenler tarafından vermeye başlanır. Erkeği öldürme perspektifine oturtulan bu eğitimlerde, klasik erkeklik, bunun kadına, yoldaşlığa, yaşama, mücadeleyi geliştirmeye, politika üretmeye ve yönetim anlayışına nasıl yansıdığı çözümlemeleri yapılır. Erkeklik çözümlemesi, iktidarın öznesi ve nesnesi olan erkeklik, cinsiyetçi bakış açısı, tekçi-merkeziyetçi, donuk, paylaşımsız, kolektivist gelmeyen erkek çözümlendikçe, sanki kendinden geriye bir şey kalmamış, ortada cırılçıplak kalmışlık hissi ön plandadır. Gerçeğe dokunma yerine, kıyısından köşesinden geçen, en temel konularda genel doğrularla yaklaşım ön plandadır. Genellemeci, dolambaçlı bir dil kullanan ve esas noktaya gelmeyen, bir türlü sorunun adını koymayan veya ortak tartışmalarla sorunun adı ve çözüm yolları konulduğunda da kabullenmeyen, fazla abartılı bir yaklaşım olarak gören bir duruş kendini dayatır ya da zoraki bir ikna yaşanır.

“Erkeği öldürmek” tespitinin arka planında Öcalan'ın kendini kapsamlı bir eleştiriye tabi tutması ve yeniden oluşturması vardır. Bunu “İdeolojilerin çoğunluğu, erkek egemenlikli olduğu için, erkeği fazla çözmeye tabi tutma gereği duymazlar.

Çok derin bir sosyalist kişilik olmazsa, erkek kendi iktidarını tehlikeye sokabilecek düşüncelere fazla yer vermez, kendini fazla eleştiri konusu yapmak istemez. Bu durum erkekte çok içselleşmiş bir yaklaşımdır. ... Benim durumum biraz farklı. Klasik erkekten kopmayı ileri düzeyde sağladığım için cesaretle erkeği eleştiriyor ve çözüme tabi tutuyorum. Şüphesiz bu bir özgünlüktür”⁵ diye değerlendirir. Buna eski-yeni bütün militanların katılma durumunun gelişmediği veya çok zayıf kaldığı gerçeğini dile getirdik. Bu tarihsel tespit, yeni kavramlaştırma, kadında heyecan yaratırken, erkekte bir mahcubiyet, içsel bir ret öndedir. Kendini konuşturan yan, öğrenilmiş erkek refleksidir. Sadece özgürlük mücadelesi içinde değil, tüm dünyada ilgiyle karşılanan, merak edilen, sorulan, araştırılan bir çözümlemedir. Mahir Sayın’la 1996’da yapılan uzun röportajın kitaplaştırılmasında, Sayın’ın çok çarpıcı gelen bu kavramlaştırmayı kitabın adı yapmasıyla önemli bir etki yaratmış, çok okunan kitaplar arasında yer almıştır. Böyle tarihi bir çıkışı, tanımlamayı yıllar geçse de sindiremeyen zihniyet yapılanması, 2012’lerde Kürtçe’ye çevrilen kitabın ismini değiştirerek ilgiyi başka yöne kaydıran bir rol oynamaya devam edebilmiştir. 1996’dan, 2012’ye geçen bu zamanda dünya dengeleri bile değişip alt-üst olurken, esneyip kırılıp dökülüp yeni dengeler oluşurken, erkekteki bu katılık, kuruluk ve dogmatizmin arkasındaki gerçek korku ve kaygıların çözülmesi gerekir. Yoksa sürekli kendini tekrar, ciddi tıkanıklıkların ve yenilgilerin nedenine dönüşme riskini taşır. Bu kadını, halkları ve önderliğini yalnızlaştıran devletçi çizginin bir versiyonu olarak da çözümlenebilir. Erkeklik gururu denilen olgu, bu kadar yön verici, kendini değişmez kılan ve gelişebilecek olanın önünü alan, sınırlandıran bir etkiye sahiptir.

Jineoloji Çıkış Yaptırabilir

Jineolojinin kadına ve kadın hareketine önemli bir çıkış yaptırabileceği gerçeğini anlamlandırma çabaları sürerken, erkekteki değişim, dönüşüm sorunlarına ilgisiz olamayacağı açıktır. Toplumsallaşan ve özgürlük alanlarını hem düşünsel hem kurumsal olarak çoğaltan kadın, erkeği dönüştürmeden kalıcı ve güvenceli bir adım atamaz. Her adımı tehlike ve tehdit altında, sürekli müdahaleye açık alanlar olarak kalır. Bilimsel, sosyolojik yorumlar, açılımlar ve mücadelenin daha zengin araçlarla yürütülmesi, kadın doğasını erkek doğasına, erkek doğasını toplumsal doğaya yakınlılaştırabilir. Tek etkinlik alanı cinsellikte dondurulmuş, toplumsal alanlardan kadının yanı sıra erkeğin de tecrit edildiği gerçeğinde bir ikna ve ortaklaşma, anlayış bütünlüğü gelişirse, kişiliklerin akışında ve mücadelenin seyrinde de önemli değişiklikler yaşanabilir.

Kendini herşeyden soyutlayan, tecrit eden katılık aşılabılır. Erkeğin dünyasına girilmez, erkek anlatılmaz, erkek paylaşmaz, duygulu erkek zayıf erkektir, kadınla dost olunmaz, yoldaş olmak da zorunluluk esaslarına dayalı yürür gibi algıların kırılması, enerjinin akışkanlığının yaşama, yoldaşlığa ve özgürlük mücadelesine yol aldırması kendini dayatmaktadır.

Önemli bir arayış son yıllarda umut vermektedir. Jineolojinin ve gündemlerinin bu kadar heyecan vermesi, ilgiyle karşılanması, yeni arayışların önünü açması önemlidir. Bu ilginin, ilgi merkezlerinde kırılmaması, doğru yön verilmesi ve buna katılım gerekir. Jineolojiye en az ilgi duyanlar, yönetim ve iktidar olgusunda bir netliğe ve mücadele keskinliğine girişmemiş olanlardır. Toplumsallık-iktidar karşıtlığını derinliğine yaşamayı göze alamayan, kendinden kaçan, kendi gerçeğiyle yüzleşmekten korkanlardır. Kadın veya erkek farketmemekle birlikte, bu durum erkekte daha belirginlik kazanmaktadır. Duvarları yıkmak, sınırları aşmak, enerjiyi sinerjiye dönüştürmek, duygusal ve analitik zekanın gücünü birleştirerek, süreklileşen bir değişime açık olmak; zihniyet kalıplarının, yaşam alışkanlıklarının, geleneksel kadın ve klasik erkek yapılanmasının aşılmasında rol oynayabilir. Buna açık olmak, düşünsel, yaşamsal ve kaba retçi mücadele biçimlerinden çıkarak, çözümleyici kişilikler olmak, geri, klasik yanların aşılmasına katkı sunar. Buna inanç ve katılım, kişiliği yeniden oluşturma, anlamlandırmada esastır. Değişmezlik, ‘olmaz’ duygusu ve düşüncesinin bu yönlü çabalardan uzak tutulması gerekir.

Toplumsal zeminin esnek, çözümleyici ve yeniden yapılandırmaya açık, sezgili, duygulu zekanın yön verdiği, çok seçenekli yönüyle, kadın ve erkek dönüşümüne en açık zemindir. Bu zemine gelmeyen kadın veya erkek, devletçi iktidarcı zeminde duruyor demektir. Bu anlamda dönüşüme adım atabilmek için, kesinlikle bir zemin değişikliğine ihtiyaç vardır. Kadın ve toplumsallığın özdeşleştirilmesi, erkekte yeni korkuların kaynağına dönüşmek yerine, kompleks ve kaygılardan arınarak, özgürleşmenin esas yolu olarak tercih edilmesi gerekir. Böyle bir özgürlük ortamında birbirini çözümleme, kirlerinden arınma, kendini aşma ve ortak yaşam alanlarını çoğaltma gelişebilir.

⁵ Sosyal Devrim ve Yeni Yaşam

Avcılıktan Yiğitliğe Erkek Gerçekliği

Hêlin Murat

Kürtçe’de Jin [kadın] yaşam demektir. Kadın yaşamla eşittir. Bu yönüyle kadın gerçekliğinin yaşam yaratan özelliğini en iyi Kürtçe dili dile getirmiştir. Bilindiği gibi insanlığın ilk çağlarında toplumsal gelişme Ana-kadın öncülüğünde gelişmiştir. Kadın demek yaşamsal çekicilik, dolayısıyla toplumsallaştırıcı güç demektir. Kadının yaşam yaratan bu özellikleri de hep yüceltilmiş, kutsanmıştır. Toplumsal yaşama Ana-kadının güzellik, iyilik, doğruluk ve özgürlük ölçüleri damgasını vurmuştur. Kadın, toplumsal yaşamın öncüsü, merkezi ögesiye erkeklerin rolü ise belirleyici olmama manasında siliktir. Klan yaşamında toplayıcılık ve avcılık temelinde kadın ve erkek arasında doğal işbölümü vardır. Ancak kadının temel işi olan toplayıcılık faaliyeti başat olandır. Neolitik topluma geçişte ise kadının bitkileri ve hayvanları evcilleştirme hamlesi etkili olmuştur. Öte yandan Ana-kadın eksenli bu toplumsal kültür erkeği de eğitmiş, yaşama çekmiştir. Toplumsal tarih böylece ağırlıklı kadın eksenli gelişirken ana kadının toplumsal düzenin yanı başında, avcı erkek şahsında da giderek fırsatları kollayarak toplumla çelişen ayrı bir zihniyet ve kültürün, erkek egemen zihniyetin özellikleri gelişmeye başlamıştır. Tarihte egemen erkek kültürünün ilk izlerini aradığımızda karşımıza ‘**avcı erkek**’ çıkacaktır. Avcı erkek diğer tabirle ‘**güçlü ve kurnaz erkektir**’. Abdullah Öcalan, kanlı ve vahşetlerle dolu bu uygarlık tarihini ‘**zorba ve kurnaz adamın öyküsü**’ olarak değerlendirmeyi hep önemle belirtmiştir. Kuşkusuz zorba ve kurnaz adam karşımıza bazen açık bazen de gizli kılıklar altında çıkacaktır. Bizlere düşen de bu öyküyü tarihin derinliklerinde aramak, incelemek, maskesini düştürmektir. Onu saklandığı tüm mekanlarda araştırmak, yalan ve sahte düzenini deşifre etmek, gerçek yaşama saygının bir gereği olmak durumundadır.

İlk insan toplumu olan klan toplumunun başlangıcından beri avcılık kültürünün temel-lerine rastlıyoruz. Avcı erkek, başından beri hep Ana-kadın toplumunun etrafında fırsat kollamıştır. Başlangıçta klan yaşamının beslenmesinde sınırlı katkıları vardır. Bunun için önceleri sadece yabancı hayvanlara tuzak kurma, öldürme faaliyeti olarak gelişen avcılık seferleri sonraki süreçlerde öncelikle kadının avlanmasına, ele geçirilmesine doğru bir aşamaya evrilecektir. Kuşkusuz klan toplumunda ve neolitik toplumda avcı erkeğin rolü çok sınırlıdır. Başat olan kadındır. Toplayıcılık faaliyetiyle uğraşan kadın sürekli yaşam yaratırken, can verirken; **avcı erkek** kurgusal aklını öldürme, can alma faaliyeti olarak tuzak ve komplolarla geliştirecektir. Bu yüzden avcı erkek, zorba ve kurnaz olarak karakter kazanacaktır. Neolitik toplumda da kadın hem tohumları evcilleştirerek tarımcılığı geliştirip hem de hayvanları evcilleştirerek hayvan yetiştiriciliği ekseninde ekonomik faaliyet geliştirirken avcı erkek hayvanları öldürmeye devam edecektir. Ana-kadın kültürü ve Avcı kültürü arasında böylesine derin bir fark vardır. Ancak neolitik kültür, yaşam yaratan bir kültür olarak öyle güçlüdür ki avcı erkek henüz etkili değildir. Marksist teoride, ilkel komünal toplumdan bahsedildiğinde erkeğin avcılık seferlerinin erkeğin bilgisini daha fazla geliştirdiği tezi erkeğin neden toplumda giderek belirleyici rol oynadığının izahatı olarak ileri sürülmüştür. Avcılık kültürüne olumlu bakış vardır. Toplayıcı kadının ise, çocuklarının beslenmesi ve yaşatılmasından kaynaklı evde kaldığı, toplayıcılık yaptığı, bu nedenle erkek kadar uzak yerlere gidemediği görüşü ileri sürülmüştür. Kadın eksenli anaerik toplumun neden gerilediğinin teorisi bu şekilde açıklanmaya çalışılmıştır. Oysa burada doğal toplumun eksik ve yanlış dile getirildiğini görüyoruz. Doğal toplumun kurnaz ve zorba adamın zor örgütlenmesiyle nasıl giderek talan edildiği, toplumsal birikimlerin nasıl ele geçirildiği dile getirilmemiştir. Kadının icatları olarak toplumsal yaşamı geliştiren en büyük adımlar olarak toplayıcılık ve onun ileri aşaması tarım ve hayvan yetiştiriciliğine hak ettiği önem verilmemiştir. Jineoloji ise en büyük toplumsal devrimin ilk geliştiği Kürdistan’da jin ve jıyan birlikteliğinden yola çıkarak kadın eksenli bir yorumlama-anlamlandırma geliştirmektedir. Bundandır ki yaşamı yaratan tüm özelliklerde belirleyici olan kadının izini sürer.

Ana-kadın kültürüne karşı başından beri, pusuda fırsat kollayan Avcı erkek, bu kez sadece hayvanlara değil, aynı zamanda kabile toplumunun bu değerlerine de göz koymayı kafasına yerleştirir. Öcalan’ın belirttiği gibi “Komünal anacıl toplum birikim sağladıkça yanı başında avare avare gezen, bazen başarılı avcılık seferleriyle gittikçe güç kazanan güçlü ve kurnaz erkeğin bu toplumsal düzen üzerinde ilk egemenlik arayışına yöneldiğini çıkarsamak zor değil... Güçlü ve kurnaz adam, kadın ev ekonomisine hırsız gibi girmiştir.” Avcı-zorba erkeğin, ana kadının toplumuna giderek göz diktiği, aşındırmaya başladığı anlaşıyor. Göz dikmek, ele geçirmek gibi gaspçı eylem ve zihniyet kavramları bu dönemde zorba erkeğin zihniyeti ve eylemi olarak toplumun altını oymaya başlayacaktır. Bahsettiğimiz bu dönem özellikle M.Ö. 4 binli yıllara tekabül etmektedir. Öncesinde mutlak kadın özgürlüğünün söz konusu olduğunu çıkarsayabiliriz.

Avcı Erkeğin Devletleşmesi

Avcı erkek kişiliği ve kültürünün özellikleri çözümlenirse, vahşetlerle dolu, kanlı uygarlık sistemi, özelde de kapitalist sistem temelden çözümlenmiş olacaktır. Bu nokta da Abdullah Öcalan'ın "Neolitik çağlardan beri gelişen 'güçlü ve kurnaz adam', şişirilerek bugüne kadar geldi ve ulus devletle büyük bir canavara dönüştü" şeklindeki tespiti yaşananları tüm çıplaklığıyla açığa çıkarmaktadır. Evet, avcı erkek gittikçe hegemonikleşerek, 'canavar' erkeğe dönüşecektir. Avcı erkek, asker-ordu örgütlemesinde komutana dönüşürken; tüccar erkek, şaman-rahip-şeyh, kral-imparator olarak kendisine yeni meslekler edinecek, açılımlar yapacaktır. Tam da bu nedenle avcı erkeğin özellikleri çözümlenirse tekel-ordu-devlet-uygarlık sisteminin özü çözümlenebilecektir. Ana kadın ve avcı-kurnaz erkek kavramlarında, bir birine taban tabana karşıt iki ayrı kültürü görüyoruz. Kesmek, koparmak, ezmek, parçalamak, yok etmek gibi kavramlar Avcı kültüründen gelmektedir. Daha önce belirttiğimiz gibi ele geçirmek, gasp etmek, göz dikmek de hakeza böyledir. Avcı erkeğin havadaki elini bu açıdan yırtıcı bir hayvanın pençesine benzetebiliriz. Pençesi ve ölümcül, yok edici silahları vahşettir, zalimlik, zorbalıktır.

Konu derinliklidir. Neolitik toplumun en verimli, kurumsallaşmış aşaması olan Tel Xalaf döneminde karşıt kültür olarak El Ubeyt kültürü, Güney Mezopotamya'da kurumlaşmış ilk erkek egemen hiyerarşi olarak, M.Ö. 5 binlerde tarih sahnesine çıkacaktır. Avcı erkeğin ilk zor örgütlenmesinden sonra, tapınak etrafında devlet örgütlenmesiyle birlikte ataerki kurumsallaşma büyük bir hamle yapacaktır. Bu dönemde tüccar erkek de kurumsallaşmış ticaret açığa çıkacaktır.

Avcı erkek, asker-ordu örgütlemesinde komutana dönüşürken; tüccar erkek, şaman-rahip-şeyh, kral-imparator olarak kendisine yeni meslekler edinecek, açılımlar yapacaktır. Tam da bu nedenle avcı erkeğin özellikleri çözümlenirse tekel-ordu-devlet-uygarlık sisteminin özü çözümlenebilecektir. Ana kadın ve avcı-kurnaz erkek kavramlarında, bir birine taban tabana karşıt iki ayrı kültürü görüyoruz.

Ha hayvanlar avlanmış, keklik kafese konulmuş ha kadın avlanmış, evlere hapsedilmiş bir birine benzer hikayedir. Kafeslenen keklik ile eve kapatılan, yani kafeslenen kadının benzer yanları vardır. O yüzden avcılık kültürünün iyi anlaşılması gerekiyor. Kadının kapatılması, toplumsal kimliğinden ve yaşamdan koparılmasıdır. Kadın böylece erkeğin soyunu devam ettirecek, salt çocuk doğurma aracına indirgenen bir biyolojik varlığa indirgenmiştir. Bu da ölümcül bir statüdür, toplumsal kimlik ve kişiliğinden düşürülen, yitip kadının trajik hikayesidir. Artık ele geçirilen, teslim alınan, köleleştirilen, mal-mülk olan kadındır yani 'karılaştan' kadındır. Bu kadın, ölümden beter, kahırlı, eziyetlerle dolu bir yaşamın sahibidir.

Tüccar Erkek - Avcı Erkek İlişkisi

Tüccar erkek ve avcı erkek özellikleri benzerdir. İkisinde de yalan, yanıltma, kurnazlık, sinsilik ve ele geçirme zihniyeti vardır. Tüccarlık bir çok toplumda lanetli bir meslek olarak anılır. Tüccar, toplumun bin bir emekle ürettiklerini yalan ve hile ile ele geçirmeyi kafasına koymuştur. Ticaret ile tecavüzün ilişkisi vardır. Boşuna ticaret en lanetli meslek olarak toplumsal hafıza da yer almamıştır. Ahlaksızlık, toplumsal çöküntü, hastalık olarak değerlendirilmiştir. Ticaret-tüccar-kar-kerhane-tecavüz birbiriyle bağlantılı kavramlardır. Yine Faiz-Fahiş-Fahişe kavramları da birbiriyle ilişkilidir. Fahişe; en kar getiren, en pahalı, mal-mülke yol açan kadındır. Bu da karıdır. Karhane-kerhane- kar-karı kavramları da birbirinden doğmadır. Özel-genel evlere kapatılan dolayısıyla karılaştırılan kadın, en kar getiren mal-mülktür. Karhane-kerhane bu açıdan en karlı, para getiren kurumlardır. Kapitalist sistemde de metaların kraliçesi olarak en büyük meta, paraya yol açan sömürü nesnesidir. Düşürülen/karılaştan kadın zaten iradesizleştirilen, güçten düşen, her türlü iktidar-sömürü nesnesi olan kadındır. Bu yüzden kadın ilk sömürülen cins, sınıf ve ulus statüsündedir. Faşizmde de toplumun düşürülmesi söz konusudur. Faşizm topluma fahişe gibi bakar. Fahişleştirir, karılaştırır. Faşizmi yaşayan toplumlar, en iradesiz ve kölelik düzeyini yaşayan, kimliğinden düşmüş, yığılmış, tecavüze uğramış toplumlardır. Bu açıdan baktığımızda Faşizm-Faiz-Fahiş-Fahişe kavramları arasındaki bağlantı görülecektir.

Aşık Erkek ve Avcı Erkek İlişkisi

Aşık erkek ile avcı erkek çok yakından bağlantılıdır. Nasıl ki tüccar erkek maskesi düşürüldüğünde avcı erkek karşımıza çıkıyorsa, bu gerçeklik **aşık erkek** için de geçerlidir. Aşık erkek, kendisini kılıktan kılığa koyarak, sinsice kadının duygularını sömürme temelinde, kadını hem de gönüllü temelde, ele geçirme amaçlı, özünde kadın avcılığı yapmaktadır. Kapitalist sistemde en fazla aşk adı altında **kadın avcılığı** yapılmaktadır. Kapitalist liberal erkeğin, kadın kurdu olması bu gerçekliği dile getirmektedir. Aşık erkeğin kadına bakışı kadını avlamak yani tavlama üzerine kuruludur. Tıpkı kekliği avlamak-tavlamak gibi. Bu konuda mitoloji önemli veriler sunmaktadır. Savaş tanrısı Ares'in demir uçlu **ölümcül oklarının** aynı zamanda **aşk okları** olarak tasvir edilmesi önemli bir gerçekliği dile getirmektedir. Günümüzde de aşkın kalbi vuran ok olarak sembolize edilmesi, üzerinde düşünülmesi gereken bir gerçekliktir. Yani erkek, aşk adı altında kadını öldürmektedir. Bu yüzden aşk eşittir ölüm olmuştur. Aile ve evlilik ilişkisinin kölelik yani ölüm ilişkisine dönüşmesi bu gerçeklikle bağlantılıdır. Erkeğin ele geçirdiği, karılaştırdığı her kadın ölümcül statüsündedir. Boşuna halk kültürümüzde bu sahte-ölümcül aşka **kara sevda** denilmemiştir. Başka bir deyişle bilinci ve yüreği körelten sahte aşktır.

Kutsal-toplumsal aşk tanımı ne yazık ki böylesine inkar edilmiş ve katledilmiş-tir. Oysa ki Aşık-ozan geleneği toplumsal aşk gerçekliğidir. Hakikatin kendisidir. Gerçek aşkın tanımının bu çerçevede toplumsal gerçeklikle bağlantılı bir kavram olduğunu görüyoruz. Avcı-savaşçı erkeğin, nasıl kendisini aşık erkek olarak gizlediğini çözümlmek bu açıdan çok önemli olmaktadır. Savaş tanrısı ile aşk tanrısının mitolojide aynı karakterleri temsil etmesi de bu gerçekliği bize en iyi gösteren örnek konumundadır. Buna karşı anaerkil mitolojilerde aşkın gerçek temsilini ifade eden kadın tanrıçalığıdır. İnanna-Afrodit gerçekliği aşk ve güzellik tanrıçalığıdır.

Tecavüzcü Erkek ve Tecavüz Kültürü

Tecavüz kavramı, uygarlığın yani erkek egemen sistemin icatlarından biridir. Erkek egemenlikli sistemi ancak tecavüz kavramı en çıplak biçimde ifade edebilir. Bu sistemde başta kadın olmak üzere toplum tecavüze uğramıştır. Abdullah Öcalan beş bin yıllık erkek egemen sistemi tecavüz kültürü olarak değerlendirerek konunun önemine dikkat etmiştir. Bu konudaki çarpıcı tespitlerinden biri şöyledir: “Tüm özel-genel evler, tecavüz evleridir. Kapitalist sistemde her erkek-koca kadın karşısında tecavüzcüdür.” Mevcut uygarlık sistemi, tecavüz kültürü olarak yaşamın en köhnemiş, düşmüş ve aşağılanmış halidir. Karı-koca ilişkisi özünde tecavüz kültürüne dayalıdır. Bu yüzden kadın ve toplumsal ilişki burada yozlaşıyor, lanetleniyor ve yaşama en büyük ihanet yapılıyor. Tecavüz özünde ele geçirmek, gasp, yozlaştırmak, bozmak, iradesizleştirmek, köleleştirilmeye dayanmaktadır. Erkek tekelin ele geçirdiği her şey tecavüze uğramıştır. Yani haram olmuş, bozulmuş, yozlaştırılmış, özünden çıkarılmış, kimlik ve kişilikten düşürülmüştür. Tecavüz kültürü bu açıdan çok eski bir kültürdür. Devletli uygarlık ile başlatmak gerekiyor. Erkeğin zorba gücüne dayanmaktadır ve kaynağında Avcılık kültürü vardır. Sümer mitolojisinde Neolitik toplumun hep yücelttiği tanrıça-kadın gerçekliğine karşı Sümer rahip tapınaklarında icat edilen tecavüzün tanrıların temel özellikleri olarak ele alındığı gerçeklikle sıkla karşılaşmaktayız. İlk erkek-tanrılardan olan Enlil birçok kez tanrıçalara tecavüz ederken dile getirilmiştir. Hanedanlık ideolojisinde de büyük ataerkil aile olarak hanedanlığın sınırlarına kapatılan kadın ilk tecavüze uğramış kadındır. Karılaştan kadın tecavüze uğramış kadındır. Yine Sümer rahip tapınak düzenine tanrıça olarak giren kadınların fahişe olarak çıktığını tarihten biliyoruz. Köleleştirilen kadınlar, Sümer kentlerinin etrafındaki dağlık kabilelere yapılan seferlerin sonucunda ele geçirilen, tutsak edilen kadınlardan oluşturulmuştur. Grek mitolojisi de erkek tanrıların ne kadar tecavüzcü olduklarını en iyi ifade eden mitolojilerdendir. Burada tanrıların tanrısı Zeus karşımıza çıkmaktadır. Zeus, tecavüzcü tanrıdır. En belirgin özelliği budur. Çeşitli kılıklara girerek, tanrıçalara ve birçok kadına tecavüz etmektedir.

Kadınların köleleştirilmesi, erkeklerin ise öldürülmesi geleneği Sümer kent devletlerinin kurulmasından beri uygulanan çok eski bir erkek egemen kültürdür. Savaş ve ordu tarihinde bu gerçeklikle kadınlar ve halklar hep karşılaşmıştır. Kadınların en değerli ganimet olarak görünmesi bu gerçeklikle ilgilidir. Kadının özel ve genel evlere kapatılması da kadın köleleştirilmesi, tecavüze uğramasıyla ilgilidir. Gılgamesh destanında bile dağdaki kadının özgür dağ kadını, kentteki kadının ise fahişe kadın olarak nitelendirilmesi bu gerçeklikle bağlantılıdır. Yine Sümer kentlerinden biri olan Nippur'da M.Ö. 2500 de ilk genel evin kurulması bu durumun ifadesidir. Genel evler-kerhaneler erkek egemen sistemin en temel kurumlarından biri olagelmıştır. Musakkaddim denilen ilk genelev **kirli aşk** anlamına gelmektedir. Aşkın katledildiği tecavüz evidir. Yani aşkın ve toplumsal yaşam gerçekliğinin yok edilmesidir. Yaşama ve kadına en büyük hakaret ve katliamdır. Bunu da en yalın tecavüz kavramı ifade etmektedir.

Kapitalist sistem ise kadına güdüselle bakmayı geliştirmede zirveyi ifade etmektedir. Bu yüzden tecavüzün en çok geliştirildiği erkek egemenlikli sistemdir. Kadının en çok düşürüldüğü, cinsel meta olgusuna indirgendiği sistem olarak kadın düşmanı bir sistemdir. Kapitalist sistem sınırsız kar ve istismar sistemiyle kadının en çok köleleştirildiği, tecavüze uğradığı sistemdir. Tecavüz kültürü içinde özgür kadın ve erkeklerden bahsetmek güçtür. Bundandır ki tecavüz kültürü üzerinde yoğunlaşmak ve mutlaka aşmak gerekiyor.

Yiğit Erkeklik Üzerine

Ana kadın toplumsallığında yiğitlik temel yaşam ve kişilik ölçülerinden biridir. Toplum bireyi için her şeyi yapabileceği gibi, bireyin de toplumu için her türlü cesaret ve fedakarlık yaklaşımını göstermesi ahlaki bir tutumun gereğidir. Kürt toplumunda kadın ve erkek kişiliğinde var olan yiğitlik ölçüleri, günümüze kadar kendisini hala güçlü hissettirebilmektedir. Binlerce yiğit kadın ve erkek kahramanların açığa çıkması bu gerçeklikle ilgilidir. Kürdistan gerçekliğinde yiğitlik, topluma, toprağına, kültürüne bağlılık ve herhangi bir saldırı karşısında sonuna kadar direnmesini ve karşı koymasını bilme gücünü göstermekle tanımlanmıştır. Bu açıdan yiğitlik, toplumsal gerçeklerden kaçmamak, gerçeklere göre yaşamasını bilmek ve gereğini yapabilmektir; yüceltici ve özgürleştirici yönü vardır, tersi teslimiyet ve ihanettir.

Yiğitlik, ana-kadın toplumunun temel özelliği iken, ataerkil kültürde ise yiğitlik yerine yalancı, sahte ve tahakkümcü erkek kişiliği yerleşmiştir. Bu durum, Kürtçe dilinde **zılam** gerçekliği olarak ifadeye kavuşmuştur. Kürtçede erkek anlamına gelen **zılam**, **Arapça karanlık ve zorbalıkla eşleştirilen zalim ve**

zulüm kelimesinden gelmektedir. Egemen erkek sahte ve yalancı erkekliktir. Kadın ve toplum karşısında yıkıcıdır, yaşamı kurutandır. Kadına mal-mülk gözüyle bakar. Ahlaksızlık içerisindedir.

Kuşkusuz neolitik toplumda erkek, erkek egemen zihniyette değildir. Henüz cinsiyetçilik yoktur. Babalık kurumu gelişmemiştir. Toplumda Ana-kadının ölçüleri esastır. Erkek de bu gerçeklik içinde anlam bulabilmektedir. Uygarlık sisteminde ise, tam tersine egemen erkek ölçülerine göre bir kadın ve toplum şekillenmesi vardır. Kadın, erkeğin uzantısı ve eki haline getirilmiştir. Konuyu bu bağlamda biraz daha derinleştirdiğimizde Kürtçe diline tekrar başvurursak, bazı önemli ipuçları daha iyi açığa çıkmaktadır. Kürt toplumsallığında zılam, mêr kavramları, egemen erkekliği ifade ederken, **Camêr-Camêrd** ya da **Egîd erkek** kavramlarının ayrı bir anlamı vardır; yiğit ve cömert erkekliği ifade etmektedir. Neolitik toplumda erkek ancak yiğit, mert, cömert olduğunda kabul edilebiliyor. Bugün hakim zılam gerçekliğine rağmen hala Kürt toplumunda belli ölçülerde kendisini hissettiren ve saygı duyulan özelliklerdir. Zılam, mêr erkekliğinin sahte olduğunu birçok halk deyiminde görmekteyiz. Bunun için **mêrxas** erkek kavramı bile has, gerçek erkekliğe vurgu yapmak için kullanılır. Demek ki mevcut erkeklik sahte bulunmaktadır ki, mêrxas erkeklik ve sahte erkeklik ayrıştırılma ihtiyacı duyulmuştur. Yine halk arasında beğenilmeyen, kötü bir erkeğe **‘Tu mêr î lê belê ne camêr î’** kavramında bile esas erkekliğin camêr erkek olduğunu anlıyoruz. Camêr kavramının kökenini kazdığımızda yiğit, mert ve cömert erkek anlamı çıkar. Kirmanckî lehçesinde de camêrd erkek kavramı aynı içeriktedir. Camêrd, cömertlikten gelmektedir. Egîd -yiğit kavramı aynı kö-

Kuşkusuz neolitik toplumda erkek, erkek egemen zihniyette değildir. Henüz cinsiyetçilik yoktur. Babalık kurumu gelişmemiştir. Toplumda Ana-kadının ölçüleri esastır. Erkek de bu gerçeklik içinde anlam bulabilmektedir. Uygarlık sisteminde ise, tam tersine egemen erkek ölçülerine göre bir kadın ve toplum şekillenmesi vardır. Kadın, erkeğin uzantısı ve eki haline getirilmiştir.

kenden gelmektedir. Derwêşê Evdî, yiğit Kürt erkeğini temsil etmektedir. Toplumun savunulmasına dayalı savaşçı, yiğit özellikleri öndedir. Egemen erkek (zılam) toplumsal birikimi elinde toplama, eline geçirme faaliyetiyle birlikte toplumu zayıflatma, parçalama, mülkiyeti geliştirme zihniyeti ve kültürünü temsil ederken; camêr erkek ise eli açık, cömert ve toplumsaldır. Bu özellikler çok önemlidir. Camêr kavramını biraz daha incelediğimizde **ca; anne ile, mêrmerd; yiğitle özdeşir.** Yani burada anneden gelen bir yiğitliğe vurgu vardır. Yiğitliğin ana kadının özelliği olduğu, anaya bağlılıkla ilişkili olduğunu Camêr kelimesi açık bir şekilde dile getirmektedir. Bu açıdan Camêr-Camêrd erkeğin temel özelliği Ana’ya, toplumuna, yurduna bağlılıkla ilgilidir. Kadına değer verme, saygı duyma ve yaşam yaratan gücüne bağlılıkla ilgilidir. Zaten kadına,

çocuklara kötü davranan erkeğe **‘Tu mêr î lê belê ne camêr î’** denir. Camêr kelimesinden bir kez daha anlıyoruz ki; kabul edilebilir erkeklik, ancak Neolitik-ana kadın toplum özelliklerini taşıyan erkekliktir. Yiğitlik, mertlik ve cömertlik anaya, kadına saygının ölçütüdür. Bu yüzden erkekte yiğitlik özellikleri, yani neolitik özellikler esastır. Dengbêjlerde, destanlarda erkekte yiğitlik ölçülerinin aranması ve sıklıkla işlenmesi de bu gerçeklikle bağlantılıdır. Boşuna Derwêşê Evdîler bugüne kadar gelmemiştir. Yiğitlik; Ana’nın yaşamı mümkün kılan gücüne dayanmaktır, buna saygılı olmak ve korumak için ölümüne savaşçı özellikler göstermektir. Sümerce’de **munus**; kadın anlamındadır. Arapça’da kadına **Nisa** denilmesi de bu kelimeyle olan bağı göstermektedir. Namus kelimesi de kadın yasası anlamındayken sonrasında erkeğin namusu yani mal-mülkü olarak niteliksel dönüşüme uğramıştır. Kadın erkeğin namusu yani tabusu olmuştur. Burada tecavüz gerçekliği namus adı altında gizlenmektedir.

Ana Tanrıçanın Yiğit Evlatları

Kısacası camêr-camêrd kelimeleri bu şekilde yiğit, cömert erkekliği temsil etmesi açısından büyük bir hakikati içermektedir. Jineolojinin açığa çıkarmaya çalıştığı anlamlı bir yaşamın öncüsü olarak kadın tanımlanmadan, buna bağlı olarak erkeğin de tanımlanamayacağı gerçekliği, camêr erkek kişiliğinde kendini göstermektedir. Klasik erkeklikten kurtuluş, ancak neolitik kültür değerleri kapsamında ulaşılabilecek bir durumdur. Kürt özgürlük hareketinin içinde açığa çıkan çözümleme düzeyi bu gerçekliğin kavranması açısından önemlidir. Bu nedenle hareketin içinde özgür erkek ve kadın kişiliklerinin nasıl ele alındığı üzerinde biraz duracağız. Özgür erkek kişiliği için tanrıça kültürüne bağlılık esastır. Abdullah Öcalan’ın kendisi için **‘Ana ve tanrıçanın iyi bir evladı olmayı başardım’** demesi bu gerçeklikten kaynağını almaktadır. Bu temelde kadın kurtuluş ideolojisi, sadece kadının değil, erkeğin de kurtuluşunu imkan dahiline getirmektedir. Özgür kadının ölçülerinin özgür erkek arayışçılığının da ölçüsü olduğu mücadele gerçekliğinde netleşen husus olmuştur. Dolayısıyla özgür kadın ve hareketinin yaratılması aynı zamanda erkeğin de değişim-dönüşüm sürecine girmesi, özgür ve yiğit erkek kişiliğinin de gelişmesi demektir... Tarihi incelemeye devam edersek, Dionysos, Prometheus, Apollon, Hektor gibi mitolojik figürler bizlere gerçek erkek, özgür erkek kişilikleri açısından önemli veriler sunmaktadır. Bu mitolojik figürlerin tanrıça kültürüne bağlılıkla ilişkisi vardır; erkek tanrı Zeus’u ret etmiş, ana tanrıçayla bağları çok belirgin öne çıkmaktadır. Ünlü Troya savaşında Hektor, Artemis ve Apollon’a bağlı Troyalı bir yiğit iken; Aşil, Zeus ve Athena’ya bağlı talancı-işgalci erkek kişiliğidir. Burada işgalci savaşçı özellikleriyle yiğitliğe dayalı savaşçılığı ayırtırmak gerekiyor. Talan ve işgale dayalı savaşçılık, kahramanlık olamaz.

Bu büyük bir yalandır. Toprağını ve yurdunu korumak ve bu temeldeki savaşçılık, ancak yiğitlik ve kahramanlık olabilir. Yine Krişna, Zerdüş, Mazdek, İsa, Mani, Babek ve en son Abdullah Öcalan'ın öncülük güçlerinin kadın kültürünü, dolayısıyla bilgeliği esas almayla bağı vardır. Öcalan'ın çocukluğundan itibaren kadın karşısında 'yiğit tutumu göstermeyi başardım' demesi önemle bilince çıkarmamız gereken temel özelliğidir. Kadın eksenli paradigması, mücadelede kadına öncülük düzeyinde yer vermesi, en temel çelişkiyi cins çelişkisi olarak tespit etmesi, kadın karşısındaki özgürlükçü yaklaşımından kaynağını almaktadır.

Kürdistan özgürlük mücadelesinde yiğit kadın ve erkek ölçülerinin geliştirilmesi hep esas olmuştur. Bu noktada özgürlük tarihimiz sayısız örneklerle doludur. Özellikle Agit Arkadaş'ın bir kahraman ve yiğit erkek olarak incelenmesi çok önemlidir. Agit Arkadaş, özgür kadın çizgisine bağlıdır. Benzer biçimde Fikri Baygeldi kişiliğinin de incelenmesi büyük hakikatleri açığa çıkaracaktır. Kadının yaşamda ve savaşta öncülüğünü, 'Komutan Sema' diyerek dile getirmesi, kendisinin de onun takipçisi olduğunu sözü ve eylemiyle dile getirmesi çok büyük bir çıkıştır. Kürt Özgürlük Hareketi içinde değişim ve dönüşüme uğrayan özgür erkek kişiliği açısından örnek bir model olmaktadır.

Yiğit erkek ölçüleri bilgelikle yakından bağlantılıdır. Bu da toplumsal kültür, yani kadın eksenli kültürden gelen hakikat, bilgeliktir. Kaba ve sahte erkeklik; toplumsal yaşamdan, kadın gerçekliğinden kopuk ve inkarı yaşayan erkekliktir. Bu yüzden hakikatle, bilgelikle bağını koparmış, yalan ve sahtekarlığa dayalıdır, gerçek erkeklikle alakası yoktur. Tarihe nasıl ki, neolitik kültür zihniyetiyle baktığımızda kadın dünyasıyla karşılaşıyorsak, aynı şekilde kadın özgürlükçü gözle bakıldığında neolitik kültürün etkisi olarak erkek kişiliğinde yaşanan izleri de görmek mümkündür. Bu açıdan Jineoloji aynı zamanda klasik erkekliğin de değişim-dönüşümü için büyük bir özgürlük imkanı sunmaktadır. Kadın gerçekliği açığa çıktıktan sonra, erkek gerçekliği de ancak, buna dayalı olarak tanımlanabilir. Kadın kurtuluş ideolojisinin salt cins değil, toplumsal bir ideoloji olduğu, bu temelde daha iyi anlaşılmaktadır.

MÊR: mê-r. Ji peyva mê hatiye çekirin. Mê di wateya zayenda jinê de ye. Ji ber ku zilam ji jine çêdibe navê wi ji jî vê rayek hatiye çekirin.

[Dişil olan Mê sözcüğünden türemiştir. Mê Kürtçe'de kadın cinsiyeti anlamına geliyor. Erkek, kadından doğduğu için ismi de ondan türemiştir.]

CAMÊR: ciwan + mêr, hevreh soranî farisî comerd, cewmerd, ji îranî cê-mert ya tirkî ji farisî ye. Bide ber xweşmêr

[Güzel+erkek, yoldaş, Soranice'de ciwamêrd, Farsça'da comerd, cewmerd, Acem dilinde cêmert, Türkçe'de Farsça ile aynıdır.]

MERD: (Fars.) Peyva merd di Farsi de di wateya jêhati, leheng de tê bikaranin. Lê belê ev peyv bi awayî camêr vekiri, serbest tê bikaranin.

[Merd sözcüğü Farsça'da becerikli ve yiğit anlamına geliyor. Ayrıca bu sözcük cömert, gözü açık ve serbest olarak da kullanılıyor.]

ZILM: (zilm ji erebî **مِلْط** (Zulm: zilm, neheqî) ji **مِلْط** Zêleme: zilm kirin, neheqî kirin), têkilî **مِلْط** (Zulmet: tarîti, zilmât), hevrehên akadi **Şulmu** (reş) û **Şelamu** (tarî bûn). ji heman rehî: mezalim, mezlûm, zilmdar zilmdarî

[Arapça zlm kökünden gelen aynı anlama gelen zulm **مِلْط** sözcüğünden alınmıştır. Arapça sözcük Arapça zalama **مِلْط** "zorbalık etti, hak ve adalete aykırı davrandı" fiilinin mastarıdır. Bu sözcük Arapça zulmat **مِلْط** "kararma, karanlık" sözcüğü ile eş kökenlidir. Arapça sözcük Akatça şulmu "siyah" sözcüğü ile eş kökenlidir. Akatça sözcük Akatça şalâmu "karanlık olma" sözcüğü ile eş kökenlidir.]

ZILAM: Kürtçe'de erkek anlamına geliyor. Arapça zulm kelimesinden türetilmiştir.

EGÎD: leheng, gernas. Eg-îd. Eg bi zimani sorani de ji bo bizina spiçokî tê gotin. Lê kurmancî de ji bo nêrîyên qîloç mezin, qîloç badayî, nêrîyên ne kol tê gotin. Egîd wêk nêrî, ji şibandina nêrî bi firehbuna wateyê re leheng, gernas.

[kahraman. Eg-îd. Eg, Soranice'de rengi bej olan keçi için kullanılıyor. Ama Kurmancî'de büyük boynuzlu, kıvrımlı, erkek keçiler için kullanılıyor. Teke olarak Egîd, teke benzetmesi anlam genişlemesine uğrayarak kahraman anlamında kullanılmıştır.]

NÊR: Dilberê pelva mê. Zayenda zilamtiyê. Peyva nêr di zimanê Huriki de te wateya zilam, xort. Nêr: Zilam, nêran: Zilaman. Ey peyv bi heman awa û wateyê di hemi zaravayên Kurdi de hebûna xwe diparêze. Lê nêr di Kurdiya iroyin de ji bo hemi cure zayendên zilam tê gotin.

[Dişil sözcüğünün aksi. Erkek cinsiyeti. Nêr sözcüğü Huri dilinde erkek, genç anlamına geliyor. Nêr: Erkek, eril. Bu sözcük bütün Kürtçe lehçelerde aynı anlamda varlığını koruyor. Ama günümüz Kürtçesinde Nêr sözcüğü bütün eril varlıklar için kullanılıyor.]

ERKEK: érk “üç yaşına gelen koç” sözcüğünden +Ak sonekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir. Eski Türkçe sözcük Eski Türkçe ér- "yetişmek, büyümek" fiilinden +Ik sonekiyle türetilmiş olabilir; ancak bu kesin değildir.

Kaynakça

- Sevan Nişanyan- Türkçe Etimoloji Sözlüğü
- Husein Muhammed: Rehnas – Ferhenga Etimoloji Ya Zimanê Kurdî

Erkeklerden Sorgulamalar, Tanımlamalar

Bu bölümde, alternatif düşünce seyirleri ve bunun mücadelesi içinde olan erkeklerle erkekliği, kendilerini ve özgürlük sorununu nasıl tanımladıklarına dair geliştirdiğimiz sohbetlerden bir bölüme yer vereceğiz. Bizimle düşüncelerini, duygularını paylaşan erkek arkadaşlara buradan bir kez daha teşekkür etmek istiyoruz. Yine Almanya’da, İspanya’da, Kürdistan’da, ve diğer yerlerde bu görüşmeleri gerçekleştiren, ses çözümlemesini yapan kadın arkadaşlarımıza, Almanca çevirileri yapan Elif Özen’e, İspanyolca çevirileri yapan Dilan Bozgan’a da emeklerini ve sağlık diyoruz.

Bir erkek kendisini, baskıya, iktidara ve hegemonyaya dayanan tanımlamaların ötesinde nasıl tanımlayabilir?

P [Almanya]: Bu, şu anda içinde bulunduğum durumda benim için, etkin olan ve yeniden ürettiğim baskı mekanizmalarının farkına varmaya, davranışlarımı ve kendimi değiştirmeye çalışmak anlamına geliyor. Bir sonraki adımsa, bunları başkalarında da eleştirmek olurdu. Bu bence, hoş bir erkek kişiliği biçimi: patriyarkal ilişkileri yeniden üreten davranışların bilincinde olmak ve üstüne gitmek. Ütopyamda bu ayrıma, yani kadınla erkek arasındaki ayrıma yer yok.

K [Almanya]: Benim için duygular önemli. Zor durumlarda da duygulara erişebilmek, onlara erişmeyi öğrenmek önemli; ama aynı zamanda çatışma halinde sadece kendi duygularına kısıp kalmamayı, başkalarına karşı da duyarlı olmayı, karşılıklı anlayış göstermeyi de öğrenmeli. Teorik konuşmalarda sıkça bol anlayış gösteriliyor; ama duygular devreye girer girmez, insanın niyet etiklerini hayata geçirmesi epey zorlaşıyor.

A [Almanya]: Ütopik bir erkekliğin, yani kadının rolünden ayrık kalan bir erkek rolünün nasıl olabileceği konusuna hiç doğru-düzgün kafa yormadığımı farkına vardım. Ve şimdi bu konu hakkında düşündüğümde de, değişen bir şey yok. Kadınlıktan ayrık bir erkekliğin nasıl olabileceğine dair bir tahayyülüm yok.

H [Rojava]: Toplumsal gerçekliğin dışında bir kimlik tanımının olamayacağını düşünüyorum. Özgürlük hareketi içinde yılları, toplumsal gerçeğimizin içinde bulunduğu krizli durumu, ahlaki ve politik çöküşü çözümleyerek geçirdik. Toplumun krizli halini görmezden gelerek yapılacak tanımın yanlışlığı kadar, kişi olarak toplumdan soyutlanmış erkek tanımının yanlış olduğunu gördüm. Bazen derin bir yalnızlık ve güvensizlik bazen kof bir güven ve her durumda kendi üzerine düşünmekten kaçan bir krizli durumdur erkeklik.

YA [Belçika]: Ezilen bir sınıf, toplum, mezhep gibi bir toplumsal yapıdan gelen bir erkeğin kendini bir bütün olarak iktidar ve güç odaklı tanımlaması mümkün değildir. Bulunduğu toplumsal kategoride kadın karşısında bir iktidar-muktedir olarak kendini görürken, baba, patron, devlet, egemen karşısında ezilen, sömürge kişiliği, köle psikolojisine sahip olur. Ben de hem ezilen bir sınıf, toplum-kültür ve mezhep mensubu olarak, bu iki merkezi uygarlık kişiliğinin birbirini tamamlayan iki zıt biçimini, kişiliğimde görebildiğimi belirtebilirim. Dolayısı ile ezen ve ezilen erkek kimliği bir birinin alternatifi değil, tamamlayandır. Bu erkek karakterinin alternatifi ancak özgür birey-erkek karakteri olabilir.

SC [Rojava]: Belki de genel olarak hepimiz, cins farkı gözetmeksizin kendimizi tanımlama nokta-sında ciddi sıkıntılar yaşıyoruz. Ben de hem cins kimliğim hem de temsil ettiğim tüm kimliklere dayalı bazı tanımlara gidiyorum. Fakat bu tanımların gerçeğimi ne denli temsil ettiğini tam olarak bilemiyorum. Cins eksenli düşünmekten hep kaçındığımdan da olabilir, bilmiyorum ama; “ben nasıl bir erkeğim” sorusunu kendime sorduğumu hatırlamıyorum. Evet, bazı erkek egemen yaklaşımların, günü birlik tecavüz kültürü pratiklerini izlerken, gözlerken belli bir çözümlemeye gidiyorum. Ken-dimdeki geriliklerle, egemen erkek kültürüyle buluşan yönlerimle sürekli bir kavga yaşıyorum. Benim için bu konudaki temel perspektif, Öcalan’ın “günde bin kez erkekliği yenmelisiniz” sözü. Bu çerçevede kendimdeki erkeklikle sürekli bir mücadele yürüttüğümü söyleyebilirim. Fakat bu bir kavga sonuçta; zaman zaman bu özelliklerin üstün geldiği bir gerçek olsa da, buna teslim olmamak ve üstün gelmek için sürekli çabalamaktan vazgeçmedim.

SM [Başûr]: Toplumsal cinsiyetçilik, ona her zaman güçlü olması gerektiğini öğretmiştir. Fakat güçlü olmak, sadece toplumsal cinsiyetçilikle de bağlantılı değildir. Doğada da bu var. Erkek her zaman güçlü olmak zorundadır. Güç dışında bir erkek kendisini nasıl ifade eder? Herkes kendini güçlü yanlarıyla ifade etmeyi sever. Kimi kaslarının gücüyle, kimi aklının, kimi sanata düşkünlüğüyle, kimi zanaatçılığıyla. Ama hiç kimse sıradanlığıyla övünmez ve kendini onunla ifade etmez. Kadınlar da öyledir. Kadınların bazıları güzelliklerini över, bazıları zekasını. Bazısı cazibesini över, bazıları dominantlığını. Yani herkes kendini bir biçimde, kendinde güçlü bulduğu yönleriyle anlatmak, tanımlamak ve tanınmak ister. Bu güce tapmak değildir.

TP [Maxmur]: Her şeyden önce kendimi bir insan olarak tanımlıyorum. Önce insanım. Ama insan denilen varlığın ne kadar karmaşık, çelişkili, kaotik, dahası vahşi bir varlık olduğu ortada. Demek oluyor ki, kendini öncelikle insan olarak tanımlamamın hiçbir kıymet-i harbiyesi yoktur. Bu dünyaya bir erkek olarak gelmenin, benim açımdan hiçbir çekici yanı olmadığını söylemeliyim. Asla bunun bana ekstra bir güç kattığını, ayrıcalık kazandırdığını düşünmedim, hatta düzen bunu mümkün kıldığı, kışkırttığı halde, buna fazla bulaştığımı söyleyemem. Kendimi asla bir kadından daha yeterli, yetenekli, güçlü ve ayrıcalıklı olarak görmedim, görmüyorum. Hatta fiziksel kof kas gücü dışında, erkeğin kadından daha zayıf, duygusal olarak daha sığ, düşünce olarak daha pragmatik, dil ve üslup olarak daha kaba-saba, kırıp dökmeye ve ardından toplamaya ayarlı olduğunu düşünüyorum.

R [Amed]: Şöyle ki bilinenin dışında bir erk, erkeklik taslamadan daha çok bana bahsedilmiş dünyanın umarsızlığını hissediyorum. Beni bir rekabet yahut bir güç savaşı içerisinde bulamazsınız, keyfilikim ve potansiyel varlığım zaten doğal bir muzafferlik içerisindedir. Bunun için savaşlarım çok daha belirgin, yıkıcılığım çok daha somut. Binlerce yıl öncesinde, kendi ulusumun dışında kalan varlıklara kesin bir zafer kazanmış ve efendilik ilan etmişim zaten. Bunun için savaşım daha çok erkeklerle ve eşitler içerisinde bir savaş olduğundan, hukuksal olarak da tanımlanmış ve mertçedir. Açıkçası ben, bir erkek olarak bunun avantajları ile yaşıyor ve tanımlıyorum kendimi. Bu kipi, yani erkeklik kipini kullanmadan vereceğim bütün mizaçlar beni dinginlik ve sakinlikle tanımlatacaklardı. Yine alışılmış güç ve iktidar tanımlamasının dışında bir tanımlama yapılacaksa eğer, kendimi duygusallıkla tanımlardım. Erkek bedenimin içerisinde gizlenmeyi bilmeyen eğreti bir duygusallıkla tanımlardım.

F [Rojava]: Eğer iktidarı zihniyet olarak değil de, sadece cinsiyetle sınırlandırıp böyle tanımlarsak, meselenin esasını kaçırmış oluruz. İşte tam da burada, erkeğin kendisini kandırmaması gerekir. Neden mi? Çünkü kurum olarak iktidarın cinsiyeti yok ama iktidarın çıkışı ve orijini, günaha yeltenen ve zamanla bunu alışkanlık ve zihniyet haline getiren erkektir. Deyim yerindeyse, erkek hamurundan mamuldür ve bir erkek bundan dolayı tarihi ve dolayısıyla potansiyel olarak iktidarın zihni menzili dahilindedir. İktidar kurumu erkeğin kendisini, cinsi özelliklerini ve yapısını an be an kullanmaktadır. Buna dayanarak kadını (kendisine benzeştirdiği kadını dahi kullanarak) an be an ezmekte ve hem metafizik hem de fizik olarak katletmektedir.

O [Almanya]: Bunun inanılmaz büyük bir soru olduğunu fark ediyorum; hakkında saatlerce teorik olarak tartışabiliriz ve kimilerimizin bu konu hakkında daha önce de tartışmış olduğunu fark ediyorum. Benim için, özellikle pratikte somut olarak nasıl davranılacağı sorusu önemli. Somut durumlarda nasıl davranıyorum? Örneğin, çocuğuyla sevgilisi kadar ilgilenmeyen erkek kardeşim. İki olanağım var: Ya kendim gidip çocukla çok ilgileneneceğim ve böylece başka türlüünün de mümkün olduğu konusunda örnek teşkil edeceğim. Ya da tartışmaya teşvik edeceğim. Ama kolayca üst-tenci ve vesayetçi bir hal alabileceğinden, bu ikincisini sorunlu buluyorum.

R: [İspanya]: Yaşamım boyunca erkeklikle ilgili tanımım çokça değişti. İlk kavramsal-laştırmam güçlü olmak, atılgan-cesur olmak ve sporda iyi olmak... en iyi olmak etrafında dönmekteydi ve böylece sevdiğin kız sana aşık olurdu... Görece yakın bir zamana kadar erkek olmayı, arkadaş grubu içerisinde en havalı tip olmak, ya da en azından kayda değer biri olmak için arkadaşlar arası rekabet olarak görürdüm. Gruba kabul edilip hayatta kalmak için neye mal olursa olsun, güçlü görünmek zorunda olmak diye görürdüm erkekliği (hatta, haksızlığa uğradığım durumlar karşısında insanların önünde ağlamama neden olan iki anı büyük bir acıyla hatırlarım; büyük bir utanç ve kendine güvensizlik uyandırmıştı bende.) Anın ve arkadaşlığın büyük kısmını kaçırmaya neden olan, güzel kızlarla birlikte olma zorunluluğunun baskısı olarak görürdüm erkekliği. Ama aynı zamanda kendini güçlü olarak görmek ve etrafındakilerin de seni güçlü olarak görmesi diye görürdüm erkekliği. Dolayısıyla problemlerle karşılaştığımda da, “dünyadaki onca savaşın arasında, bu saçmalıklarla uğraşmaya hakkım yok” gibi ifadelerle, sorunu küçültmeye çalışır ve içimde yaşadıklarımı bakmadan ve içimdekileri diğerlerine göstermeden yoluma devam ederdim. Aynı zamanda tüm bunlardan, sizin de burada bahsettiğiniz kavrama yakın anlamıyla, insanlarla başka türlü bir ilişkiyi hayal edebilmemi sağlayan çok güçlü bir romantizmle kaçmaya çalışırdım (en sevdiğim kitap Goethe'nin Werther'iydi).

Son olarak, hayatımı devrime yönlendirmeye odaklanmam sayesinde, “herkes, herkese karşı” düşüncesine karşı, başkaldıran bir erkek tanımlamasını daha çok merkezime almaya başladım. Savaş halinde uygarlıklar olduğumuzdan dolayı, bunun ötesine geçmeli ve devrimci kişilik üzerine düşünmeliyiz. Bu konular üzerinde, büyük bir emek harcayan devrim kadroları tanıdım. Buna rağmen davranışlarında oldukça belirgin bir ataerkil taraf (örnek olmak, mesafeli olmak, kendi sınırlarını ve hassasiyetlerini yeterince ifade etmemek) olduğunu hep gözlemledim... Daha çok yolumuz var...

A [Amed]: Bizlerin Kürdistan toplumu olarak, Kürdistan'da yaşayan erkek olarak diyelim, önceden aileden gelen bir statüsü var. Ailenin erkek olan çocuğa kazandırdığı bir statü var. Ve o toplumdan aldığı etkilerle, şiddetin aracı olan erkek figürüne dönüşüyor. Şimdi erkeğin böyle bir rolü var, Kürdistan toplumunda. Ama bu tüm toplumda aynı değildir. Bunun karşıtı olan özellikler de vardır. Örneğin erkeklik olgusunun tam karşısında duran erkekler, LGBT'yi bilen ve bunu savunan erkekler de var. Bunlar birbirleriyle karşı karşıya geldiği zaman, ortaya farklı bir erkeklik durumu çıkıyor. Kürt toplumunun üzerinde bu tezlerin ve teorilerin çok etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Yani aslında bu süreç içerisinde Kürdistan erkeği büyük dönüşüm gerçekleştirdi. Kendini değiştirme sürecinden geçti ve halen geçiyor. O feodal kalıptan çıkıp, bugün demokrat dediğimiz kalıbı arkasında bırakıp yepyeni bir sistem, başka bir sözcükle tarif edebileceğimiz kalıba girmek üzere bir yol alıyor.

C [Amed]: İktidar ve güç odağı dışında erkeği düşünmek imkansız. Kadını erkeği kategorilere ayırarak değerlendirmeye karşıyım; bir şekilde iktidarla, devletle ilişki kuruyor.

Sorun erkek sorunu değil, erkeklik sorunudur. Devletin sistemin kendisiyle de alakalı, aile dediğimiz kurumu nasıl gördüğümüzle de alakalı. Devletin, aslında toplumsal dayanışmanın en sağlıklı kurumu olan aileye sızma girişimi var ve bize de erkeklik öğretiliyor. Bu öğretme süreci; kadına, doğaya yaklaşımda tavrımızı, tarzımızı belirliyor aslında. O yüzden mesela kadına, erkeğe yaklaşımda belirli davranış şeklimiz vardır. Fakat bunun doğamız, özümüz olduğuna da inanmıyorum. Mesela hayvanlarda öyle midir? İşte aslanın bir ceylanı avlamasıyla, aslana vahşidir diyemeyiz. Doğa dediğimiz şey nedir? Evet sorun erkek değil, erkeklik sorunudur. Mesela anne babamızın bize erkekliği açıklamasına dikkat edelim. Yiğit, mert isimleri erkeğe verilirken yani her alanda erkeklik kodlaması var.

Ayrıca, kadını kabullenmek, haklarının olduğunu bilmek yani, kabullenmek mevzusu yine erkek merkezli, eril zihniyetin ürünüymüş gibi geliyor bana.

Özgürleşme sorununu nasıl ele alıyorsun?

R [Amed]: Sanırım bu soruyu tutsaklık kipi ile sormak ya da cevaplamak daha yeğ olacaktır. Çünkü tutsaklık hissinin yüksekliği özgürlük arzusunun yüksekliği ile doğru orantılı olacaktır. Ben bir erkek olarak kendimi ulusal ya da sınıfsal olarak tutsak görebiliyorum genel olarak.

I [Almanya]: Kurtuluş, özgürlük gibi kavramları toplumsal bağlamda düşünüyorum kendi üzerime almıyorum. Kendimden başlamayı zor buluyorum. Kendimi günlük olarak gözüme çarpan, düzeltebileceğim şeyleri yazmaya alıştırdım. Yani başkalarıyla konuşmayacağım şeyleri kendimle konuşmaya. Bunun işe yarayabileceğini düşünüyorum. Gözüme çarpan birşeyden uzaklaşıp unutmamak. Tabi bunu yalnız yapıyor olmam bir sorun.

A [Almanya]: Benim için içimde olan bu ataerkil güç pozisyonu diğer bağımlılıklar gibi yani kendini böyle hissettiriyor. Akılcı düşündüğüm zaman önceliklerimden vazgeçtiğimde, özgür ve daha sağlıklı hissedeceğimi bilip, aynı zamanda bu önceliklerimden vazgeçmenin çok zor olması. Bir çeşit bağımlılık gibi yani. Vazgeçebilme ve otokontrol ile alakalı bir durum.

V [Almanya]: Benim için özgürleşme tamamen duygusal bir olay. Sanırım asla özgürleşme ile teorik bir bağ kuramazdım. Bana olan bu durum, hep çok duygusal bir durum olmuştu. Özgürleşme dürtüm yüzünden başkalarının özgürlüğünü kısıtladığım hissine kapıldığım başka somut durumlarda da. Bunlar da çok zor çelişkilerdi. Bir şekilde, “özgürleşmenin benim için anlamı nedir, bende ne değişiklikler yapar”, sorularının da ulaşılabilir olmadığı görünüyor. Ya da özgürleşmenin tam olarak neye benzediğini kafamızda oluşturamadığımız, “hayatımın şu alanlarında bunu hissetmiştim, özgürleşme benim için kendini böyle gösterebilir” diyemediğimiz görünüyor.

O [Almanya]: Buna cevap vermek zor bence, çünkü özgürlük tamamen soyut bir kavram. Özgürlük istiyorum der ve bunu somut hayatla hiçbir alakası olmayan ütöpik düşüncelere bağlarsam -yoksa ataerkillik toplumdan mı özgürleşme söz konusu olan?

R [İspanya]: Bence dönüşümün temelinde güçlü bir adanmışlık ve buna denk düşecek biçimde bireysel özgürlüklerden vazgeçme var. Ama bir an kimler buna hazır olabilir diye durup düşündüğümde sadece bazı erkeklerin hazır olduğunu görüyorum. Sadece bazı erkekler diye düşünmemde ataerkillik onlardan daha çok şeyi aldığı için kadınların bu adımı atmakta kendilerine daha az güvensiz olmaları mı yoksa bağlılığı erkek egemen bir bakış açısıyla değerlendiriyor olmam mı bilemiyorum... Muhtemelen daha çok ikinci söylediğimle ilgili. Ama bunu nasıl başaracağımı bilememek bende bir ölçüde sıkıntı yaratıyor. Bir yandan kendi konumum basitçe oturup örgütlenmiyor olmam, (en basitinden devrimci çizgide böyle olduğunu düşünüyorum) kadınlar örgütlensin diye beklemek istemiyorum ama diğer yandan da onlara ne yapacaklarını söyleyemem. İlerleyen yıllarda bu konuda netleşmeyi çok isterim.

SC [Rojava]: Özgürlük tanımında yaşadığım kafa karışıklığı uzun bir süre bu konuya eğilimimi de etkilemiştir. Özgür olmanın bir sınır, zaman veya mekânla bağlantılı olduğu yanılgısı adeta bir pranga gibi engelleyiciydi. Bunu aşmakla birlikte; yani özgürlüğün bir oluşum anı olduğu, sorumluluk ve fedakarlıkla yakından ilişkili olduğu bilinciyle birlikte, olaylara farklı bir pencereden bakmaya başladım. Fakat buna rağmen, halen içime sindiremediğim çok şey var. Sindiremediğim bu şeyler, zaman zaman farklı patlamalara da yol açıyor. Birbirimizin gözlerinin içine bakarken, yine yan yana durup hedeflerimiz, ulaşmamız gereken yere bakarken sevgiyle bakmıyorsak, bence biz çoktan kaybetmişiz. Bu nedenle kendimde bunu aşmaya çalıştığım gibi, çoğu zaman zorlayıcı sonuçlar doğursa da sevgiyle bakmaktan tek bir an bile vazgeçmedim. Sevgisizliğe katlanamayan duygu dünyam çoğu zaman sevginin karşısında yer alan öfkeyle ifadelendiriyor kendini. Tahammül sınırlarımı zorlayan kişi ve duruşlar, olay ve pratiklere karşı büyük bir yıkım gücünü de içimde barındırıyorum. En büyük handikabım da bu olsa gerek. Sevgiyle yaşamak isteyip, öfkeyle dolu olmak.

YA [Belçika]: Erkek için özgürleşme sorunu iki boyutludur. Bir taraftan cins olarak egemen karakterini aşıp bundan özgürleşmesi gerekirken, diğer taraftan, sınıfsal-etnik-mezhepsel temelde, ezilen karakterinin sömürge kişiliğinden sıyrılıp, kendini özgürleştirilmesi gerekiyor. Diğer taraftan, özgürleşme ile insanın kendi doğası ile buluşması arasında da doğru orantı olduğunu düşünüyorum. Büyük oranda yitirilmiş erkek doğasını açığa çıkarıp yeniden buluşma...

F [Rojava]: Kuşkusuz her erkek bugün itibarıyla, bu uygarlığın içinde ve onun içine doğmaktadır. Ama her erkek kadın düşmanı, kadın katili, tacizcisi, tecavüzcüsü, cins ayırmacı olmak zorunda değildir. Uygarlıkların en dibi olan kapitalist uygarlık içinde bile, erkek olmayı reddetmek mümkündür. Özgür erkek olmayı tercih etmek mümkündür.

Özgürlük arayışı içindeyken duygusal dünyanızı ne belirliyor? Bu anlamda yaşadığınız sorunlar nelerdir?

Almanya’da yapılan atölyeden bir kesit:

O: Benim en büyük sorunum erkeklerin temelde olayları abartarak sorun yarattıklarını itiraf edememeleri. Birçok şey üzerinden anlamaya çalışsalar da, yapılara çok bağlı kaldıkları için istemedikleri halde olayları çoğaltıyorlar. Özellikle erkek grupları, kendilerini radikal sol olarak tanımlasalar da, tamda şiddet mekanizmalarını ve üstünlüğü destekliyorlar. Bu beni çok düşündürüyor.

P: Bir şeyi en büyük olarak belirtmeyi zor buluyorum ama şu sıralar üzerinde çalıştığım şey eleştiriyle ilişkiyi öğrenmek. Benim eleştiriye tepkim felç olma ve hiçbir şeye reaksiyon gösterememe. Ve sanırım “halt etmişim, bu durumdan adım adım çıkmaya bakmalıyım” demek en iyisi. Yani daha çok yıkıcı değil de ilerleyici.

I: Sözüm ona kabullenme mesela, kadın hareketini çok iyi buluyorum deyip tam tersi davranışlar sergilemek.

S: I’ye katılıyorum ve solcu çevrelerde bile ataerkillikle mücadelenin bu kadar sorun olmasını çok kötü buluyorum ve siyasi bilincin çok daha az olduğu yerde bu adımı atmak. Çok ataerkillce hareket eden insanlara karşı hem onları kaçırmadan hem değişimlerini sağlayacak bir yola sokarak nasıl davrandığına dikkat etmek zorundasın. Ve en önemlisi kendini değiştirmeye devam etmek.

K: Kadın olmadığım halde benim kişisel gelişmemde, bende dişi özellikler olarak değerlendirilen yönler, olumlu özellikler olarak kabul edilmeli, değerleri düşürülmemelidir. Daha çok olumlu ve önemli özellikler olarak kavranmalıdır. Ve sanırım çocukluğunda erkek olarak sosyalleşmiş birçok insan, bu özelliklerden çok daha erken uzaklaştılar, dışarıya duygusallık göstermeyi çoktan reddedip, olumsuz bir şey olarak anladılar. Bu durumdan uzak olduğum için kendimi çok daha kurtarılmış, özgür hissediyorum. Bunu başka insanlara da iletebileceğimi düşünüyorum ama onlar da kendine yabancılaşmanın çok daha fazla var-olduğunu sanıyorum.

L: Beni çok daha meşgul eden şey, birbirimize nasıl davrandığımız. Çünkü siyasi çalışmalarda sıkça özel alan kaybedilir. Büyük sorunlarımız olduğu halde bunu fark etmez ve doğru dürüst birbirimizle ilgilenmeyiz.

Kadınların erkeğin dönüşümündeki rolünü nasıl ele alıyorsunuz?

Amed'de yapılan atölyeden bir kesit:

C: Kadının erkeği dönüştürmek gibi bir savaş içine girmesinde yani başarılı olacağını düşünmüyorum. Ayrıca, kadını kabullenmek, haklarının olduğunu bilmek yani, kabullenmek mevzusu yine erkek merkezli, eril zihniyetin ürünüymiş gibi geliyor bana. Mesela üniversitede bir şiddet olayına tanık oldum; kadın şiddet görüyordu kadına destek olduk, kadın eşinden yana tavır aldı. Yani kadına baktığım zaman kadını görmüyorum. Erkeğe baktığım zaman da 'adam' görmüyorum. Bize belki de cinsiyetlerimizden kaynaklı haklarımızın olmadığı öğretilmeli. Ailemde de rol bölümü vardı ve bir süre sonra sorguluyorsun; beni rahatsız etmeye başladı. Yani işin farkına bilincine vardık-tan sonra, bizim özümüz varsa o nedir? Yani her şey bir şekliyle değişime uğruyor. Örneğin: annelik bile ortaçağlarda bir dönem kötü bir şey olduğu düşünülüyor. Bütün her şey değişime uğrarken bizim bir özümüzün olduğu, böyle davranmak gerektiği şeklinde düşündüğümüzde saçma geldi.

A: Değişim dönüşümlerin farklı evreleri oldu. Örneğin, köyümüz yıkılmadan annem köyde ulu orta büyük leğenlerde kadın erkek ayrımını yapmadan biz çocukları hep birlikte yıkardı. Kız çocuklarını gizleme, erkek çocuklarının pipisiyle gururlanma diye bir şey yoktu. 94'te ablamın katılımı hayatımda bayağı değişim yarattı. Bir erkek olarak kendimi sorgulama, vurdulu-kırdılı, verilili erkek özelliklerine dönük sorgulamayı geliştiren ablamdır. Bu sadece beni değil, sosyal, zihinsel olarak bütün aileyi etkiledi.

C: Kadına yaklaşımımı değiştirmeye dönük en çok kız kardeşime karşı zorlandım. Belli standart bir kadına yaklaşım var ama kız kardeşim olunca zorlandım. Hep onu korumam gerektiğini davranış ve zihniyet var. Seninle eşit haklara sahip olduğu düşüncesi zorladı. Bir kadın, özellikle kız kardeşin olması kadının zayıf olduğu, kendini koruyamayacağı, erkek kardeş olarak onu korumam gerektiği öğretilmiş davranışlar. Onu korumam kodlanmış bana. Onun tüm kararlarında özgür bırakmakla alakalı bence.

E: Bir arkadaşım şunu anlatmıştı: "Kız kardeşim evlendiğinde sabaha kadar uyuyamadım; tecavüze uğradığımı düşünüyor, cinnet hallini yaşıyordum. O gece kardeşim değil de ben evlendiği erkeğin altındaydım." Ve bugün değerlendirdiğim de anneme de kız kardeşime de bakışımız cinsel objeydi. Tabii ben de bunların bu kadar rahat aşılabileceğini düşünmüyorum. Verili erkeklığe dair bir

örnek daha vereceğim. Geçen gün Dağkapı'da trafikte bekliyorken Suriyeli bir erkek çocuk arabaya yaklaşarak gül uzattı almam için, sonra yanındaki kız çocuğunu göstererek "Abi sana kadın lazım değil mi?" dedi. Yani baktığımızda o da bir çocuk. Pazarlayan da pazarlanan da bir çocuk ama erkek çocuk pazarlayan! Ve bu Amed'te o kadar yaygın ki!

D: Özgürlük hareketinin yarattığı zihinsel, sosyolojik değişim dinamiğinden etkilenen, özümseyen kişilik de gelişti. Geçenlerde genç bir çalışma arkadaşımla konuşuyoruz, "biz arka jenerasyonun çekeceği var diyor. Özgürlük mücadelesinde öğrendiklerimiz zihinsel ve vicdani-ahlaki olarak hayatımda özel de kadınlara karşı bir kişilik şekillenmesine döndü. Ama gördüm ki eşim, bir kadın olarak beni tokatlıyor beni, bu halimle beğenmiyor, bana hükmetmek istiyor" diyor. Şimdi verilili erkeğe mi dönsem, yoksa cinsiyetçiliğe karşı inandığım değerlere mi davransam?" diyordu. Ve nihayetinde evliliğini bitirmek zorunda kaldı. Tabii bütün istisnalarla kıyaslamaya gitmek doğru değil. Esasta bir sistem olarak erk-erkeği ele almak en doğrusu. Aile devletin toplum içerisinde ki en küçük birimidir. Nitekim devleti toplumda en iyi örgütleme biçimidir. Hatta aile ile devletin birbirlerinden beslendiğini söyleyebiliriz.

U: Sormamız gereken şu: Bir erkek olarak iyi bir erkek kötü bir erkek olarak veya kısmen dönüşmüş kısmen dönüşmemiş olarak ayıran şey nedir? Ne zamanki karmaşık ortamlara girdik az önceki tartışmalarımız kendini el bombası olarak önümüze koydu. Aşık olduğunuz insanla yaşadığınız sorunlar karşınıza geldiğinde ne tepki vereceğimiz belirleyici. Nefret ettiğiniz bir insana dönüşebilirsiniz... O yüzden annenizle farklı ama başka bir kadınla, aşık olduğunuz insanla yaşadıklarından ötürü verdiğiniz tepki bütün bu erkekliği bir tarafa bırakabilir. Anne, iş arkadaşı vs gibi başka paylaşımların olduğu ilişkilerden ziyade, muhtemelen bu erkeklik mevzusunun bütün rollerden daha fazla dönüştürecek kritik şeylerden biri de ikili ilişkide verilen reflekslerin ne olduğu? Temelde sorun şu: Kadınlar ve erkekler olarak neyi paylaşıyoruz? Karşımızdaki birtakım yasalardan koparak kendimize yaratmaya çalıştığımız ahlak ne? Öbürü ilişkilerin özelleştirilmediği, başka bir ahlak, başka toplumsal gereklikler ihtiyaç olduğunda başka bir hassasiyette erkekler, başka kadınlar çıkacak. Başka erkeklikler olacak. Ama mevcut haliyle nasıl erkekler olduğumuzu hepimiz düşünelim. Gelecekteki erkek ve kadının nasıl olacağını düşündüğümde ortak yaşamın mayası kadın özgürlüğüdür. Bunu hazmedersek yaşamın her alanında da özgür eş yaşamı yaşamsallaştırma derdimiz daha büyük olur.

R [Amed]: Erkek hiçbir iktidar rejimin olmadığı bir yerde dahi sadece bir kadınla yaşadığı pratiklerle yüzleşirse bu iktidarın nasıl bir sarmal olduğunu idrak edebilir. Binlerce yıldır kendi ördüğü ahlaki çarpıtmalarla kendi dünyasını nasıl zindana çevirdiğini, kadını düşürdüğü derekeden ötürü tek başına ve yalnız hissedip kendini, yaşamın bütün yükünü omzunda hissedip, ihanet sarmalı içerisinde kendini ezdiğini... İşte aslında bir kendini ezme, kendini sıkma, yaşamdan uzak tutma rejimi olan erkeklik rejimi, dünyanın en zorlu mücadelesine dönüşür. Gerçekten de insanın kendisine karşı uyguladığı iktidar en güçlüsüdür. Bunun baygınlığından dolayıdır ki ancak bir kadın bu sarmalı kırabilir. Kadının üzerindeki örtü kalktığında kendi çıplaklığını da hissedecektir. Ben yaşamımın hangi evresinde bu öğretiyi tanıdım ve kabul ettim bilmiyorum. Ama hala bir başkasının yerine düşünmek ve bir başkasını özgürleştirmek gibi handikaplara düşebiliyorum.

V[Almanya]: Ben antifeminist bir siyasi çevrede politize olduğum için bunu çok heyecanlandırıcı buluyorum. Toplumsal değişimle ilgilenmenin o zamanlar ne kadar da önemsiz olduğunu kendimde sonradan fark ettim.

P[Almanya]: Başlarda pratikte yoktu, daha sonra bu olay tartışılmaya başlandı. Mesela bulunduğum ortamlarda belli bir ruh hali var, bir şeyi yapamayacağımızdan değil ataerkil yapılardan kaynaklanıyor. Başlarda kendimi engel olarak gördüm. Şimdi ise bu durumu değiştirmek konusunda sorumluluğum olduğunu düşünüyorum. “Ne? Kadınlar özgürleşmenin ölçüsü müdür?” demedim, anlamı vardı. Tabiri caizse altında övünen bir mantık yatıyor.

A[Almanya]: Benim siyasileşme sürecimde birçok kereler profeminist ortamlarda çok farklı değer yargılarının var olduğunu fark ettim ve o hakları ben kazanmış olmasam bile, benim için de kazanılmış bir şeylerin olduğunu ve kendimi çok daha özgür hissettiğimi fark ettim. Somut olarak duygusallık kabul görüyordu, ben duygusal olabiliyordum, başka ortamlarda da duygusal olmaktan çok daha az korkuyordum. İnsanların dış görünüşleri üzerinden yargılanmaları da çok azdı. Bu benim için okul dönemimde kendimi özgür hissetmememin ana sebebiydi. Ben feministlerin verdikleri mücadeleden çok faydalandım.

O[Almanya]: Sosyalize ve politize olma sürecinde empoze edilen ataerkil gücün ne kadar şiddetli olduğunu tekrar tekrar göz önünde bulundurmak lazım. Örneğin sol çevrede de kadınlar, ataerkil maço erkeklerin yanlış davranışlarını tekrarlıyor, çoğaltıyorlar. İşte burada bunun hayatın tüm alanlarına nasıl yayıldığını fark ediyor insan.

A [Almanya]: Kadın olarak yetiştirilmiş insanlara, davranışlarının basmakalıp olduğunu, biz cis-erkeklerin göstermesini sorunlu buluyorum. Yani inanıyorum ki, şeyleri açıklamaya zaman ayırmak -dolaysız bir mağduriyetimiz olmadığı için çabucak öfkelenmediğimizden- bizim rolümüzde yapabileceğimiz bir şey, çünkü o kadar öfkeli değiliz ve bunu sakince yapabilme şansımız var.

R [İspanya]: Erkeği dönüştürmek kadınlar için (aynı zamanda da erkekler için) bir zorunluluk. Devletli uygarlık kendisini ataerkillik üzerine inşa ettiğine göre, bu dönüşüm sürecinde kadınların sesinin daha çok çıkması ve daha güçlü olmaları bir zorunluluk. Bu sonuca bir kez ulaştığımızda ona uygun davranmak isteriz. Benim de içimde reddedilme korkusu var. Kadınların nefretine karşı, iktidar karşısında bilinçlendikçe intikam almaları olgusuna karşı da korkularım var. Özelde, Avrupa feminizminin bazı kısımlarında bu olgunun ele alınma biçimi beni endişelendiriyor.

Çünkü sonuçta ürettikleri iki temel dönüşüm oluyor. Birincisi bazı erkekler ve özellikle toplumsal hareketlerdeki kadınlar, kendi kendilerini küçümsüyor ve feminist kuramın hafızasını tekrarlıyorlar. Devrimci ve bu nedenle ataerkil olmayan özneler olmak için hakiki bir dönüşüme kendilerini açmak yerine feminist kuramı kendileri için bir zırha dönüştürüyorlar. İkincisi, daha az politikleşmiş diğer erkekler ise, elit ve saldırgan söylem karşısında kadınların özgürleşmesine karşı bir reddediş gösteriyorlar. Bu da kendini açmak ve dönüştürmek önünde bir zırh işlevi görüyor.

YA [Belçika]: Mevcut durumda da hem mücadelemizde hem evrensel olarak kadın, toplumsal özgürlük mücadelesinin öncüsüdür. Erkeği özgürleştirme kadının görev derken, bunu erkeğin nesneleşmesi temelinde ele almıyorum. Erkek özgürleşmesi kendi iradesi ile mümkündür. Fakat kadının özgürlük mücadelesi ve toplumsallaşma-toplumsal inşadaki öncülüğünü kabul etmek erkek özgürleşmesinin temel koşuludur. Kadının özgürlük düzeyi toplumun özgürlük düzeyinin göstergesi ise, erkeğin özgürleşmesini de belirleyen kadındır.

H [Rojava]: Özgürleşme sorununda kadının öncülüğü konusunda, Kuzey Afrika'nın coğrafi tarihi geldi aklıma. Kuzey Afrika'nın bir dönem önemli oranda yağış aldığı ve çok çeşitli bir canlı popülasyonuna sahip olduğu biliniyor. Döngüsel olarak suların çekildiği ve kuraklığın yaşandığı bir dönemin şimdi yaşanıyor olmasına karşın, ileriki zamanlarda yağışlı iklimin geri geleceği ve canlı popülasyonunun tekrardan canlanacağı öngörülmektedir. Esen serin rüzgar, yağışlı iklim ve çekilen suların kadın ve geride kalan çölleşmiş toprağın erkek olduğunu düşündüm. Kadının başat olması bu anlamda çözümlenebilir. Kötü bir dünyada yaşadığımı hep hissettim. Bu dünyanın erkeğe ait olduğunu anladıkça da öncelikle yaratılan erkek imgesi önemini kaybetmeye başladı. Kadına ve kadın dünyasına ilgi bu temelde gelişmeye başladı. Bu tanım genel yönelimi ifade ediyor. Ayrıntı daha karmaşık ve gel-gitli oldu tabii ki.

SM [Başûr]: Sosyoloji olarak ezilenler özgürlük talep ederler. Ezen ezilene hiçbir zaman özgürlük ve hak vermez. Ezer ezebileceği kadar. Haklarını istemek kadının görevidir. Çünkü gasp edilen onun haklarıdır. Bu doğru mu yanlış mı tabi farklı bir tartışma konusu. Ama kadın istemedikçe erkek vermez. Kadın haklarını alabilmesi de iktidarı, egemeni, yani erkeği değiştirip, dönüştürme düzeyiyle bağlantılıdır. Erkek değiştirilirse çatışmanın düzeyi hafifler, değiştirilmezse bedel ağır olur. Tabi

sorun sadece bedelden de kaynaklı değil. Toplum bir bütündür. İstesek de erkeği kadından, kadını da erkekten ayıramayız. Erkek tarihteki egemenliğini kadını ikna ederek gerçekleştirdi. Tarihte bir erkeğin gölgesine sığınmayı kabul etmeyen çok az sayıda kadın vardır. Yani kadın da bu sisteme ikna edilmiştir. Bundan sonrası içinde bir sistem kurulacaksa bu sistemi geliştiren kadınlar kadar erkeklerin de ikna edilmesi gerekir.

Özgürlük arayışı içindeyken duygusal dünyanızı ne belirliyor? Bu anlamda yaşadığınız sorunlar nelerdir?

Almanya’da yapılan atölyeden bir kesit:

S: Erkeklerin, sosyalleşme dinamiği ile kendini bir tür koruma biçimi olarak geliştirdiğini düşünüyorum. Yani eski zamanda erkekler hislerini gösterdiği zaman aşağılanıyordu zamanla göstermemeye başladılar ve alışkanlık olarak dışa vurmaktan çekindiler .

P: Erkeklerin arasında kendimi iyi hissetmediğimi söylediğimde beni ciddiye almadıklarını veya aptalca bir espiri yaptıklarını gördüm. Küçükken ağladığımda babam, zırlama diye söylerdi. Babamın o durumda ne yapacağını bilmediği için bunu söylediğini düşünüyorum çünkü onun babası da aynı davranışları uyguladığını düşünüyorum.

Peki neden erkekler kadın eşitliğini savunduğunda başka erkekler tarafından dışlanıyorlar?

A: Şu an sosyalleşmemin yansıması konusunda bu güne kadar hiç aklıma gelmeyen bir anımı hatırlıyorum. Lisedeki zamanlarımı düşünüyorum, o zamanlar çok kız ve erkek arkadaşlarım vardı ama erkeklere fazla güvenemiyordum. İlk okul zamanlarımı düşünüyorum. Erkek olarak sosyalleşmiş arkadaşlarımla dertleşmek, duygularımızı paylaşmak iki kişi arasında mümkündü ama arkadaş grubuna girdimizde bu sınırların diğer arkadaşlarla da paylaşıldığını, sürekli ihanete uğradığımı hatırlıyorum. Yani kötü bir şaka uğruna karşılıklı güvenimiz kurban ediliyordu. Sosyal hiyerarşide benim sırtımdan üst seviyelere geçmeye çalışılıyordu. Ama bunlar sadece benim başıma gelmedi, başkalarıda aynı şeyleri yaşadılar.

P: Benim meslek stajım esnasında erkek meslektaşlarımla oturduğumuz Konteynırlarda kadınların yanında konuşulmayacak konuların konuşulduğu özel bir alan oluşuyordu. Bu durumu eleştirdiğinde ise onlar için çok önemli

olan bu alanı bozduğun için ağır espiriler yapılıyordu. Buralarda hiç bulunmak istemem. Bu ortamların ana prensibi birbirinden üstün olmaya çalışmaktır.

Bu tür maço ortamların ana özelliği özünde daha fazla duygusallığın mümkün olması, bu şekilde algılıyor. Bu beyecan verici bir nokta: yani kadınlığın bu kadar net olarak reddedilmesi bu kadar rahat ve pervasız davranmayı, bu ortamlarda mümkün kılıyor. Sizler bunu nasıl görüyorsunuz?

I: Siz erkek hayalleri deyince ne anlıyorsunuz? Örneğin soyunma odaları, şantiye konteynerleri, içki masaları, barlar...

O: Yani böyle gözlemleyebilir miyim bilmiyorum. Ben meslek stajımı orda yaptım. Hiçbir zaman gerçekten duygularından bahsettikleri hissine kapılmadım. Sözkonusu olan cinsellik ve cinsiyetçilikti. En fazla duyguların küçük bir kesiti, o da cinselleştirilmiş duyguların. Belki de şöyle denilebilir: Toplum tarafından ayıp sayılan cinsellik bu alanda daha rahat yaşanabilir ya da konuşulabilir.

P: Ben tekrar kelimeler olmadan ‘anlaşılabilme’ konusuna değinmek istiyorum. Gergin, yorgun olduğum zamanlarda, nasıl olduğumu bilmiyorum ama baskı altında olduğumu yani bir farklılık olduğumu bir şekilde konuşmadan ifade ediyorum ve insanlar aşırı gergin olduğumu görüyor bir şekilde beni okuyabiliyorlar.

Peki insanı meşgul eden bir duyguyu ifade edememek nasıl bir his?

P: Hapsolmek gibi. Zaman istiyor. Dışarı çıkabilmeyi kolaylaştıran üçüncü kişiler oluyor.

S: Ben kendimi daha çok sıkıştırılmış hissediyorum. İçime atıp unutmaya çalışarak bu durumla baş ediyorum.

Bunlar duyguların farklı türleri mi?

S: Daha fazla hüznün. Ve bu duyguyu ifade edebilme durumum karşımdaki kişiyle ilgili. Kolay kolay bu olayla ilgili konuşamam da. Karşımdakinin çabalaması lazım ya da önce kendilerinden bahsetmeleri, örnekler vermeleri lazım. O zaman daha kolay.

Başka erkeklerdeki empati yeteneği ve duygusallığa hayranlık duyuyor musunuz?

P: Şey, yani ben evet beğenirim.

Sen kaşlarını çattın?

I: Yok yani, şey... mesela ağlamak... duygularını dışarı bırakmak iyi ama -neden şimdi- yani ben daha çok bastırıyorum. Belkide erkek olmayanların ağlamasıyla daha fazla başa çıkabilirim. Ama erkekler ağladığında tam olarak ne yapacağımı bilemem. Sarılayım mı, avutayım mı yada tam olarak ne yapayım. Başka erkekler empati gösterirse hayranlık duyarım.

K: Bana erkekliğimin iyi tür bir erkeklik olduğu söylendi.

A: Duyguların hakkında netlik -ne hissettiğini ifade edebilmek, gösterebilmek ve söyleyebilmek. Bunu iyi buluyorum. Fakat daha çok kadın olarak sosyalle olmuş kişilerde gözlemliyorum. Birde aklıma şimdi duygularını gösterebilen erkeklerle nasıl davranmam gerektiğini bilemediğim geldi. Ve homoseksüel arkadaşlarımda bu konunun hiç de böyle zor olmadığı.

Yani yakınlık göstermenin homoseksüellik olarak algılanacağından korkmak mı?

A: Evet tam da öyle. Mesela okulda bir erkek öğrenci diğerini avutursa ‘homo’ diye adlandırılırdı.

R [İspanya]: Ergenlik döneminde ve sonrasında kendime güvensiz olsam da kendime güvenli gibi görünmeyi ve zayıflıklarımı göstermemeyi öğrenmek zorunda kaldım (mesela anneme “son günlerde biraz üzgünüm” deseydim çok meraklanırdı ve büyütürdü, ki bu da hem benim hem de onun için daha da kötü olurdu.) Bazı “arkadaş” çevrelerinde (özellikle gittiğim okulda), zayıflık göstermek toplumsal statü kaybetmek demekti, bazen seninle dalga geçerlerdi. Böyle durumlarda da zayıflıklarımı göstermemek veya ağlamamak için kendimi eğitirdim. Bu gücün gerçek olmadığını gösterdiğimizde, yol almayı bıraktığımızda, toplumsal statümüz düşüyor; böylece, aslında yanlış güçlere dayandığımızın farkına varıyoruz. Bu nedenle bu konulara girmek bizi korkutuyor. Bu korkuyu ancak etrafımız ne olursa olsun bizi sevmeye ve bize destek olmaya devam edecek ve aynı zamanda bizi severek daha az hükümlü kişilere dönüştüren insanlarla çevrili olduğunda aşabiliriz.

E [Amed]: Aslında erkeğin kendine yönelik arayışında en büyük travmatik olay askerliğin kendisidir. Askerlikle beraber duygularınız da ortadan kaldırılıyor. Ayrıca aile içi bir iktidar da sunuluyor. Dolayısıyla bunun sağlanabilmesi için de erkeğin; sert görünmesi, acımasız olması, kendi doğasında var olan iyilik, merhamet gibi duyguları da ötelemesi gerektiği gibi, bir sistemsel bakış açısı var iktidarda. Bir erkek ağladığı zaman ayıptır, erkek ağlamaz, emreder, güçlüdür. Hâlbuki erkek de sonuçta bir insandır. Ailenin bir üyesi olarak kız kardeşlerimizin yanında veya erkek kardeşlerimizin yanında ağladığımız zaman, otoritenizin zedelendiği hissine kapılabiliyorsunuz. Bunun binlerce iktidar sistemiyle de birebir bağlantısı olduğunu net söyleyebiliriz. Ancak, bunlar sonradan insan zihnine aktarılan düşüncelerdir diye düşünüyorum.

SM [Başûr]: Erkeklerin hep anlaşılmayı bekledikleri gibi bir düşünce oluşmadı bende. Ama erkekler, duygusunun bilinmesinden korkarlar, doğrudur. Ama her duygu zayıflık değildir. Erkekler, kendilerini zayıf gösterecek duygularını göstermek istemezler. En zayıf erkek dahi, güçlü görünmeye çalışır. Bu durum varoluşsalıdır. Duygularını yansıtmama, daha çok güçlü görünme çabasının bir sonucudur. Onu zayıf gösterecek tutumlardan kaçır ve bu tutumlarla gizler.

TP [Maxmur]: Bence erkek, kadının kendisini güçlü, yenilmez, sarsılmaz, her darbeye karşı dayanıklı olarak görmek isteyeceği ön kabulüne sahip. Bu nedenle duruşuyla şu mesajı verir, ‘seni korurum, kollarım, ben yanında olursam, güvende olursun’ demeye getirir. Peki, böyle olduğunu kanıtlayabilmenin en etkili yolu neler olabilir? Cesur görünmek, ‘karı gibi ağlamamak’, bir zayıflık belirtisi olarak görüleceğini düşündüğü için duygularını gizlemek, başaramıyorsa oradan kaçmak, en basitinden seni seviyorum demekten bile imtina etmek!

Bu kör düğüm nasıl çözülür diye sormak ve bunu tartışmaya açmak istiyorum. Bu doğal bir durum veya sonuç değildir. Egemen sistemin erkeği kadına karşı kışkırttığı, ama onun da kendi kendini bastırıldığı bir garabet durum var ortada. Gerilimin bu kadar sert olmasının bir nedeni de budur. Erkeği, gözü kara yapanda, bebekleştiren de, yürekli bir delikanlı ve korumacı yapan da, adı bir tecavüzcü haline getiren de bu gerilimdir. Dışardan kışkırtma, içerden bastırma! Çok korkunç bir sarmal! Bilinmezlik, anlaşılmazlık, gizemlilik; küçük birer tanrı olan her erkeği gölge gibi izleyen, devletli toplum uygarlığının kültürel ve zihinsel bir mirasıdır.

R [Amed]: Erkeklik, daha çok mütecaviz ve hoyratlık yahut kendine duyulan aşırı güven ya da, ukalalık ile anılır. Duygularımızın biliniyor olmasından çekineceğimizi sanmıyorum. Korkaklık bile olsa. Fakat duygu bizde çok daha ani yükselir ve düşer, bir yıldırım gibidir. Belki bunun getireceği kontrol dışı edimlerin çekingenliği vardır, ama geçicidir. Bu söylediklerim tabi sadece kadınlarla olan ilişkiler için geçerlidir. Erkeğin erkekle olan ilişkisinde duygular, kadınlarla benzeşme intibası ile küçümse-nir ve pratik olarak erkeği riyakârlığa götürür.

Hemcinsin ile olan ilişkisinde düştüğün handikaplar nelerdir? Anlaşılma kaygısı yaşar mısın? Erkeklerin paylaşımında belirleyici olan duygu nedir? Kadınla dostluğu nasıl değerlendirirsin?

T [Amed]: Dedem ve ninemin yanında, tam verili-geleneksel bir erkek olarak büyüdüm. Kadın yaşamımıza dahil değildi, ailemizde bir role sahip olmasına da izin verilmezdi. Kadın sorununun toplumsal boyutunu çok sonra öğrendik. Üniversitede, siyasi görüşümüzle, Kürt gençleri olarak, kadın-erkek aynı ortamda kaldık. Gelişen okuma ve tartışmalarla, kadın sorununda bir farkındalık gelişti ve baktık ki esasta sorun, erkek sorunudur. Erkek sorunu, erkeklerin kadına, yaşama bakış açısından kaynaklı bir

sorundur. Kadınla yaşam, hayatı kolaylaştırıyor. Hatta bunun da ötesine geçiyor. En önemlisi empati yeteneği gelişiyor; kendine hak gördüğüne, insan olarak kadın da sahip diyorsun. Onun yaşadığı sıkıntılarla daha hassas ilgileniyorsun, onu anlamaya dönük çaba gelişiyor.

Dönüşüm olayı benim için çok zor oldu. Müthiş bir kırılma yaşıyorsunuz; yani seninle olduğunu düşünmek... Oysaki kadınla eşit olduğunu düşünmek, zamanı ve yaşamı daha kaliteli yaşadığını düşündürmekle beraber, hayatın ne kadar kıymetli olduğunu hissettiriyor. Ve diyorsun ki, keşke daha erken farkına varabilseydim.

Sorguluyorsun, kendini kabullendirmek için girdiğin verili erkeklik var. Eril, katı olan kişilik daha bir esnek, anlamaya dönük oluyor. Yaşamı kolaylaştırmak dediğim de, oturur mesela seni anlar, nasıl yaşamayı öğretir, yol gösterir, hayatına artılar katar, sıkıntılarını dinler. Doğrudur bana faydası üzerinden tanımlıyorum ama öncesinde bu da yok. Yani elinin hamuruyla işime karışma dediğin kadının, işini de yapıyorsun: Bende yapabilirim, bana rol olarak verilen işi o da yapabilir diyorsun. Artı, öncülük yapılabiliyor ve öncülüğü de adaletlidir. Erkeklerle paylaşırsın seni dinler ama çekip gider. Oysaki kadın, çözüm üretir sorunlarına ve hatta psikolojik sorun-sıkıntılarına da yardımcı olur.

U [Amed]: Yalnızlaşmış erkeğin zihniyetini değiştirecek bir umuda ihtiyaç var, o da özgür eş yaşamın toplumsal ahlaki yapısıdır. Tercih ettiğimiz ahlaki yapılar, toplumsallaştığı zaman tabii ki yargılanacak. Toplumun doğal yapısını bozan yaşam tarzları, kendi içinde yaşıyor fakat toplumsallaştığı zaman ahlaki yapılar tabii ki buna müsaade etmez. Bu da kaynağını kapitalist moderniteden alıyor. Neyi paylaşacağım? Kendimize açtığımız serbestlikler var. Komşum var örneğin. Sigara gibi ihtiyaçlarda kapımı çalar. Ben kapısını çalmadım. Erkek ölçüsüne göre güzel kadın, benim entelektüel hasasiyetlerime sahip değil. Geleneksel ölçüler beni bundan alıkoyacak, beni anlamayacak. İlişkiyi bu hassasiyetlerle sürdürüyorsun.

Bütün bu kimliklerin dışında benim ahlakımdan elimde ne kalıyor? Neyi paylaşıyoruz? Geleneksel ölçülerde, bir evlilikte bir kadının erkek dostu, bir erkeğin kadın dostu kabul edilmez. Çünkü evlilik kültüründe mülkiyet mantığı vardır. Karşılıklı bir takım yasalar-dan kendimizi kurtarmamız gereken yanlarımız var.

R [İspanya]: Erkeklerle arkadaşlık anlamında özellikle büyüdüğüm mahalledeki esp-lai'den arkadaşlarımla ilişkilerimi düşünüyorum. Esp-lai'ler Katalonya'da var olan bir tür dernek. Buralarda mahallenin ergenleri okuldan sonra buluşurlar. Oyun oynarlar, doğada kamp kurarlar, rekabetin olmadığı ve okulda verilen doktrinden farklı olarak, birlikte yaşamı öğrenirler... ve büyüdüklerinde de yeni gelen ergenlere şaperon (ergenleri örgütleyen ve onlara eşlik eden kişiler) olurlar, kendi şaperonlarının yerine geçerler. Espai'de tanıştığım bazı çocuklarla 6 yaşından beri arkadaşız. Bugün bile, yollarımız ayrı olsa da, "birlikte yaşlanacağımızı" kesinlikle biliyoruz ve hep hatırlıyoruz.

Bu arkadaşlarımı kendimden bir parça gibi görüyorum. Onlarla ilişkim, benim için hep çok önemli oldu. Ayrıca şunu da belirtmek isterim; bu ilişkilerde her zaman kimin daha "başarılı" veya ilginç bir hayatı olduğu, kimin daha "önemli" şeyler yaptığı üzerine az da olsa, rekabetçiliğin olduğu karanlık bir taraf hep var.

Ergenlikte, bir kızla bir erkek arasında arkadaşlık ilişkisi de olabileceği kabul edilmiyor. Hatta yetişkinler arasında bile, cinsel gerilimden veya duygusal ilişkiden kendini kurtarmak, oldukça zor oluyor. Kafadan sürekli "benden hoşlanıyor" veya "ondan hoşlanıyorum" veya "günün birinde çıkacağız" gibi düşünceler geçiyor. Baştan çıkarma dinamikleri veya öbürünün aşık olmasından korku veya "birbirimize aşık olduğumuz düşünülecek" gibi arkadaşlık ilişkilerinin yüzeyselleştiğini görüyoruz.

H [Rojava]: Hemcins ilişkisi, her daim bir rekabet ilişkisidir erkekler arasında. Birbirini alt etmeye ve üstünlük kurmaya dayalıdır. Bu rekabet ilişkisinin dışında kalmaya çalışmak, ciddi bir mücadeleyi göze almayı gerektirir. Çünkü toplum, bu çabayı güçsüzlük ve zayıflık olarak görür. Eğer politik yeteneklerin yoksa ve bu rekabete girmeyi red ediyorsan, devrimci ortamda bile yer bulman ve saygı görmeyi zordur. Rekabetten kaçış yoktur. Dolayısıyla erkek ilişkilerinde derinlik ve samimiyet sınırlıdır. Erkekler arasında, istisna da olsa, bu temelde dostluk ilişkisi gelişir. Kadının bulunduğu ortamda, erkekler arasındaki rekabet, daha da depresir. Kadınla olan ilişkide, eğer kadını güçsüz görüyorsa ilgi gösterme ve yardımcı olma; güçlü görüyorsa ilgi bekleme ve yardım isteme yöntem olarak bellenmektedir. Erkeğin hemcinsiyeli arasındaki ilişki yüzeysel, belirgin ve geçirgen olmayan sınıra sahiptir. Görece rahat bir ilişkidir. Ancak kadınla olan ilişkide bu sınırlar belirginliğini kaybeder, erkek bocalar.

SC [Rojava]: Hepimiz gerçeğin farkındayız; erkek ortamlarında sosyal ilişkilerin olmazsa olmazı olan iç dünyayı paylaşmak mümkün değildir. Bunun nasıl algılanacağı ve nasıl yaklaşılacağı konusunda tüm erkeklerin ciddi kaygıları vardır. Bu anlamıyla asla rahat olamayacağınız, sürekli diken üzerinde durduğunuz bir ortam söz konusu. İttifaklar kurulabilir, anlaşmalar yapılabilir, sınırlara riayet edildiği müddetçe ilişkiler kurulabilir ama dostluk ilişkisini yakalamak çok zor. Fakat imkansız değil tabii ki.

TP [Maxmur]: Çok yaman bir soru! Ve de tehlikeli! Erkeği tanımakta, tanımlamakta zorlanan kadınların sorabileceği türden bir soru.

Erkeklerde dostluğu bozan en temel unsur genellikle iktidara, güce davet edilmelere verilen cevaplarla ilgili olarak gelişir. Dostluk ne zaman resmiyet ve mesafe ile tanışır, işte o zaman soğuma başlar. Erkek veya erkeklik dünyası bana her zaman zalim, kaba, dar, çıkarıcı ve bencil görünmüştür. İncelik, hassasiyet, gözlerden insanın içine akan ve yüceliği olan, ruha hitap eden bir duygusallık, sevginin en rafine hali olan şefkat ve ayrıntılara önem veren bir duyarlılık göremediğim için kadınlarla dostluğum daha fazla ön plana çıkmış olabilir. Yani kendimi kadından öğrenen ve kadın dostu bir erkek olarak tanımlayabilirim.

F [Rojava]: Bir yandan bu kadınlara dönük yüreğin beslediği yakınlık ve sevgi ama hemen yanı başında acımasız sistemin araya ördüğü kast duvarları... Aslında bu sistemin erkeğe dayattığı muktedir olma “statü”sü, erkeğin iç dünyasını dumura uğratmaktadır. Onu yalnızlığa itmektedir. Artık onun yaşadığı, duygu yitimidir. İçtenlik ve dostluğun kaybedilmesidir. Erkeğe göre “zayıf bir varlığın” onun zayıflıklarını bilmesi, kendisi için en olumsuz durum olmaktadır. Elbette kadına yönelik böylesi bir yaklaşım içerisinde olan erkeğin, kadınlara ve kadın şahsında toplumla sağlıklı bir diyalektik ve ilişki içerisinde olması beklenemez.

TP [Maxmur]: Yalnızlığı tercih etmesini, erkeğin kendisini kontrol ve baskılama biçimi olarak değerlendirmek de mümkündür. Ama özünde tanrıya, tanrının yeryüzündeki gölgesine özenti vardır. Zira yalnızlık tanrısal olarak yüceltilmiştir. Tanrıya oynamak kadar onunla bağlantı kurmak, onun elçisi olabilmek de yalnızlaşmayı gerektirmektedir. Peygamberler onun için mağarada veya büyük bir ağacın kovuğunda yalnızken tanrıyla buluşurlar.

SM [Başûr]: Kast sisteminde nasıl ki sınıflar arasında ilişkilenenin bir düzeyi ve seviyesi varsa, kadın erkek arasında yaratılan cins farklılığı doğal farkı aşır, cinsiyetçilik boyutuna ulaştığı için kast sistemiyle benzeşmekte ve erkeğin kadın ile ilişkisi toplumsal cinsiyetçi kalıpları aştığında hor görülmemekte ya da dışlanmaktadır.

H [Rojava]: Erkek kadını uzaktan denizi seyrederek gibi, maviliği ve dalgalarıyla görür. Ancak ilişkilendikçe görünen yüzeyin altındaki canlılık ve hiç tanımadığı dünyayla karşılaşır. Karşısındaki canlılık ve kendisindeki çölleşme, erkeği kırılmalı yapar. Erkek, öncesinde kendi üzerine dönüp düşünmemiştir. Kadınlara her ilişkileneğinde buna zorlandığını düşünür. Ancak bu dönüşü gücü yoktur. Kadından yardım ister. Bu istem samimi olabileceği gibi çoğu zaman bir kandırmacadan ibarettir. Erkeğin kendini kabul ettirmek için seçtiği bir taktiktir bu. Erkekler bu taktiği bilir. Ve kadınlara ilişkilenen her erkeği, bu taktiği uygulayan erkek olarak görürler. Kadınlara farklı bir paylaşım olabileceğine inanmazlar.

Nietzsche’nin Duygusu Kafka’nın İmgesinden Öte: Milena ve Salome

Fatma Koçak

Abdullah Öcalan entelektüel camiada kadına bakışı üç biçimiyle tarif eder. Duygusal, imgesel ve düşünsel-felsefik olarak tarif ettiği bu üç kategori içinde, tarihsel kimliği olan erkeklerin yaklaşımlarını bunun üzerinden sorgular. Dosyanın konusu ‘erkeklik’ olduğu için, Jineoloji’nin özne olarak ele aldığı kadının tarihsel bağlamda nasıl nesneleştirildiğini bizde bu yönlü örnekler üzerinden anlatmaya çalışalım.

Özellikle burada düşünsel-felsefik dünya ‘erkek’lerinin bakış açılarının ‘öteki’leştirdiği ve ‘görünmez kıldırdığı’ kadınların durumunu ele almakta fayda var. Ataerkil-devlet-iktidar eksenli sorgusuz fikir üretenlerini ayırt etmek çok kolaydır ki, zaten yeryüzünü dolduran kitapların çoğunda bunu görmek mümkündür. Ancak alternatif üreten ve düşün dünyasında insanı, felsefeyi ve iktidarı sorgulayan erkeklerden bazılarını bakmakta fayda var.

Fatmagül Berktaş “Tarihin Cinsiyeti” kitabında neden tarihe cinsiyet gözünden bakmamız gerektiğini şu sözlerle anlatır: “Henüz özdeşleşme mücadelesi vermekte olan ‘kıyıda kalmışlar’ın kendi öznel konumları dahil, her şeyin bir dil oyunundan ibaret olmadığını unutmaları mümkün değil. ‘Dünyayı ellerinde tutanlar, bunu onlara sürekli hatırlatıyor. Bu çetrefilli durum, bizim daha uzun süre kimlik, benlik, kendilik sorunlarıyla uğraşmak zorunda kalacağımızı gösteriyor. Hiç belli olmaz, bakarsınız günün birinde, farklılığın kutuplaşmış ikiliklerin arasına hapsolmadığı düşünsel ve siyasal bir iklimde, bugün ancak bir özlem olarak varolabilen ‘cinsiyet tanımayan akıl ve insan’ kavramı, gerçeğe dönüşür. Ama o zamana dek, cinsiyetlendirilmiş bir tarihin, teorisinin ve felsefenin peşine düştüğümüz için bizi kim kınayabilir?”

Evet tek yönlü körlüğün yaşandığı bir tarih yazımında çeşitli biçimlerde nesneye dönüştürülen ‘kadın’ı özne olarak aldığımız, bu özneyi bulup çıkarmak için oluşturulan değerler bütünü içinde yaptığımız yorumlar için bizi kim kınayabilir?

Nietzsche ve Kafka kuşkusuz insanlık tarihine düşünceleri ile önemli katkılar sunmuş iki insan. Bu yönleri düşünsel dünyaları içinde ele alınması ve değerlendirilmesi gereken durum. Bu iki düşünürün eserleri, düşün dünyasına kattıkları ve felsefi görüşlerine dair söz söylemek bu yazının konusu değil. Herkesin gördüğünün arkasında bir de yaşananlar vardır. Yani kişinin yazdıkları kadar gündelik eylemleri, insanlarla kurduğu ilişkilerdeki eylem ve söylemi; Çokça eleştirenler çıkacaktır mutlaka özellikle erkek cenahından ‘canım o kadar da abartıya lüzum yok, zaman öyle bir zaman...’ güzellemleriyle birlikte...

Dünyanın yarısının tarihini bildiğimi ve diğer yarısının da sadece bir tarafın gözünden yazıldığını-anlatıldığını bilmemize rağmen ‘ya bu adamlar iyi güzel şeyler yazdı da bunu ‘an’da nasıl pratikleştirdi?’ diye sormak nedense itiraza kapalı bir konu olmayı hala sürdürüyor. Ki dogmanın başka çeşidi olarak bunun pozitivist tarih anlayışı ile bire bir bağlantısı var. Tek tanrılı dinlerin dogmasından tek yönlü bilimin dogmasına evrilirken, tabi ki o bir tek kendini biricik kılacaktır ki, bunu zihnin en temel işlemi olan kuşkuyu, varlığının ötesinde gerçeği, ters yüz etmek için kullanacaktır.

‘Aman haksızlık olmasın’ kaygısına düşmeden ve felsefi üretimlerine ‘haksızlık’ etmeden, Hannah Arendt’in deyimi ile “Hakikate sadık kalan bir insan eylemi”ni sorgulamaya ihtiyaç vardır.

Sormamız gereken soru, 19. ve 20. yüzyılda iktidar-devlet sorgulamasını bu kadar güçlü yapan iki filozof-edebiyatçı, ya bunun inşa edilmiş kökenine, erkeklik konusuna hiç değinmediler ya da değinseler bile yaşamlarında ve en azından bildiğimiz yansıyan ilişkilerinde, teorik-pratik uyumunu gösteremediler. Kuşkusuz burada Nietzsche ve Kafka ataerki tarihini yargılamasında sanık sandalyesinde oturmuyorlar. Düşündükleriyle yaşadıkları arasındaki mesafede erkekliklerinin yarattığı açmazlara bir kaç laf eylemek niyetimiz.

Simone de Beauvoir, “İnsanlık erildir ve erkek kadını kendisi içinde değil, erkeğe göre tanımlar; kadın özerk bir varlık olarak görülmez... Erkek kadına referansla değil, kadın erkeğe referansla tanımlanır ve farklılaştırılır. Kadın rastlantısal olandır, özsel olana karşıt olarak özsel olmayandır. Erkek öznedir (ben), mutlak olandır, kadın ise Öteki” der.

Söylemlerinde ‘öteki’ ya da eksik görünen kadınlığa vurgu yapan Fatmagül Berktaş bunu filozoflar, özelinde Nietzsche, üzerinden şöyle anlatır: “Bu düşünürlerin kadınlara ilişkin metaforlarını, yorumlarını salt retorik ya da üslup benzemesi olarak kabul etmek mümkün değildir.”

Nietzsche’nin örneğin Zerdüş’ta erkeği derinlik, kadını ise yüzeysellik olarak sunmasını ve kadın-erkek ilişkisini mutlak biçimde farklılaştırmasını rastlantı olarak görebilir miyiz? Ona göre kadın açısından erkek, çocuk edinmenin aracıdır -zaten kadınlarla ilgili her sorunun tek bir çözümü vardır: Gebelik! Erkek içinse kadın hem tehlike, hem oyundur.

Her ne kadar Derrida Nietzsche’nin kadının ‘yüzeyselliğinden’ söz ederken bunu bir ‘gizem ve belirsizlik’ anlamında kullandığını söylese de, kadın gene ‘eksiklik’le maluldür ve eksikliğini tamamlamak, kendisine ‘derinlik’ verebilmek için erkeğe muhtaçtır.”

Derinliği ve ‘üstün insanı’ arayan Nietzsche için onu bulmanın koşulu düşünmek ve yapıbozumdur. Ancak kendisini yapıbozumu ve düşünceye sevk eden Salome’ye karşı ‘geleneksel olanı reddettiği’ için duyduğu öfke Fatmagül’ün değerlendirmesini doğrular.

“Bu huysuz kötü kokan maymun, bir felaket” demesi ‘kadınlık’ üzerinden yansıttığı öfkesine örnektir aslında. Nietzsche’nin düşünsel olarak iktidarı sorgulayan, ancak ‘cinsiyetçi’ şekilde sorgulayan, felsefesinin “Nietzsche’nin evlenme teklifini reddeden, kırbaçlı kadın”, “Nietzsche’nin kadın düşmanı olma sebebi” gibi sıfatlarla anılan kendi ürettikleriyle tanınmaya dahi ihtiyaç duyulmayan Salome. Bir çok kişi Salome’yi, “Nietzsche Ağladığında” adlı kitaptaki entelektüel, erkekleri önce baştan çıkaran sonra onlarla oyun oynayan akıl sağlıklarını yitirmesine neden olan ‘cüretkar, fattan sarışın’ kadın olarak, erkeklerin gözünden anlatıldığı şekliyle tanıdı.

Aşk, din, felsefe ve psikoloji alanında yüzlerce makale yazan 15’i roman 19 kitabı yayınlanan Salome, “Anılara bağlı kalırım ancak bir erkeğe asla bağlı kalmam” sözleriyle meydan okuduğu ataerkinin intikam alırcasına nesneleştirmeye çalıştığı bir kadın filozoftu.

Ülkesinde kadınların yüksek öğrenim görmesi yasak olduğu için 19 yaşında ailesi istememesine rağmen Zürih’e gitti. Rusya’da entelektüel alanda çalışma yürüten birçok kadın bu dönem Zürih Üniversitesi’nde eğitim görmüştü. Salome burada teoloji, felsefe ve sanat tarihi eğitimi aldı. 24 yaşına geldiğinde ‘Tanrı ile Savaşım’ adlı ilk romanını yazdı.

Friederich Nietzsche ile tanıştı ve felsefe teoloji konularında yürüttükleri tartışmalar derin izler bıraktı. Salome bedensel çekim evlilik ya da sadakat ilişkisini özgürlükleri kısıtlayıcı görüyordu, bu yüzden bu tür ilişkilerden hayatı boyunca kaçındı. O’nun istediği entelektüel dostluk ve yaşamın gizemini ve özgürlüğün tınısını çözmekten ibaretti. Oysa döneminde tanıştığı Nietzsche dahil tüm entelektüeller -bu günde pek farklı değil- söz konusu kadın olduğunda geleneksel kalıpları aşmamıştı. Özgürlük konusunda sadece onlar söz söyleyebilirdi ve onları aşan bir kadının özgürlüğe bakışı tabiki bir çoğunda ürküntüye neden oldu.

Nietzsche’nin ‘evlenme teklifini’ reddetmesi ise erkek lincinin yani ‘felaketin’ başlangıcıydı.

Salome bedensel çekim evlilik ya da sadakat ilişkisini özgürlükleri kısıtlayıcı görüyordu, bu yüzden bu tür ilişkilerden hayatı boyunca kaçındı. O’nun istediği entelektüel dostluk ve yaşamın gizemini ve özgürlüğün tınısını çözmekten ibaretti. Oysa döneminde tanıştığı Nietzsche dahil tüm entelektüeller -bu günde pek farklı değil- söz konusu kadın olduğunda geleneksel kalıpları aşmamıştı.

Nietzsche'nin derin nefretini kazandı ve "Bu kuru, kirli, kötü kokan maymuncuk, yalancı memeleriyle bir felaket" şeklinde hakaret dolu sıfatlarıyla karşılaştı.

Salome'ye göre, evlilik, sevginin katiliydi ve evli eşler "birbirleri için önemsiz" hale geliyordu. Sevgi, arkadaşlığın bayağı alt sıralarındadır; arkadaşlık, sevgiye ve daha da kötüsü cinselliğe dönüşerek yok olma riskinden korunmalıydı, bunun için "Bedensel tutkudan ruhsal sempatiye giden yol yoktur, ama ikinciden birinciye gidilebilir" diyordu.

O tarihten sonra Salome üretimleri ve yaratımlarıyla değil Nietzsche'nin evlenme teklifini reddeden ve delirmesine neden olan kadın olarak erkek tarihine intikam satırlarıyla yazıldı. Kadını sadece 'sevilecek bir nesne' yani duygusal ele alan zihin yapısına göre; nasıl olurda bir filozofun aşık olduğu ve evlenmek istediği kadın buna red cevabı verebilirdi?

Kelly Oliver, "Nietzsche'nin felsefi söylemi, dışladığı ötekilere açma çabasının felsefe tarihindeki en güçlü çaba olduğunu ve onun metinlerinin felsefeyi başka türlü yapmayı tasavvur edebilmemizi mümkün kıldığından" bahseder

Bu yönüyle haklıya hakkının teslim edilmesi gerekir ancak Fatmagül Berktay cinsiyetçi bulduğu Nietzsche ve genel olarak felsefeciler için "Felsefecilerin, felsefenin cinsiyetler üstü ya da cinsiyet açısından nötr olduğuna ilişkin iddiaları, egemen cinsiyetçi değerlerin kurumlaşmasına ve disiplinin dokusuna işlemesine izin vermek, üstelik perspektifsizimin ve konumsallığın da tümüyle unutulması anlamına geliyor."

Franz Kafka ise 20 yüzyılın ilk çeyreğinde eserleri ile batı toplumunu ve kapitalizmi-iktidarı en iyi sorgulayan kült edebiyatçı olarak kabul görür. Kafka'nın kadına yaklaşımı ise 'imgesel' olmaktan öteye gitmez.

"Erkeğin Gölgesinde Susuz Kalan Çınar": Milena

Bir canlıya yapılabilecek en büyük kötülük -ki fazlasıyla yapılmıştır- onu kendisi dışında başka varlıklarla tanımlamak nesne haline getirmektir herhalde. Tarih bunun örnekleriyle doludur. Hayatın her alanına ahtapot gibi saran erkeklik kadın kültürü ve uygarlığının kendi nehrinde akmasına izin vermez. Bunu tehdit olarak gördüğü için değil, çünkü uygarlıklar birlikte ve yan yana olduğunda yaşam zenginleşir. Hayatı tekleştirme, merkezileştirme üzerine tanımlayan ataerki, yaşamın bütün yaratıcı köşelerini erkeklikle kutmuş ve kadınları da ancak bunun üzerinden tanımlanır hale getirir.

Bu yazıyı yazan dahil, çoğu kişi Milena'yı ancak Kafka'yı tanıdıktan sonra tanıma cehaletinden yıllar sonra uyanabilmiştir. Anarşist militan, gazeteci, yazar ve çevirmen Milena Jesenská'nın en büyük talihsizliği ise belki de Kafka'yı tanımaktı. Oysa Milena yirminci asrın başında iki dünya savaşına tanıklık etmiş ve entelektüel derinlikle bunları sonraki nesillere aktarmış bir kadın gazeteci, faşizme karşı duran bir militan olarak 'yardımcı oyuncu' değil bağımsız bir kişilik olarak anılmayı fazlasıyla hak edenlerdendi.

Bir erkek yazarın saplantılı tutkusunun, yaratım krizinin, karpislerinin ve öksürük nöbetlerinin müsebbibi olarak anılacak, nesneleştirilmiş yani imgeleştirilmiş 'ilham perisi' değildi Milena. Akli ile düşünen, kalbi ile yaşayan üreten, yazan, isyan eden, yaşamın ortasında hayatın öznesi olmayı seçen bir kadındı. Hayatını, çeviri adıyla "Milena'nın Yaşam Öyküsü" ismiyle kaleme alan kızı Jana Cerna'nın satırlarında, faşizme karşı duruşunu, yeraltından çıkardığı bir gazetede yazdığı yazıları, yer altında geçen yaşamını, kaçmak yerine kalıp savaşımayı seçen meydan okumasını ve Naziler tarafından yakalanıp bir toplama kampına götürüldüğündeki asaletine tanık olmak mümkün.

İki dünya savaşı arasında faşizmin gölgesinde özgürlüğü arayan bir avuç aydından biriydi. Ancak oturup köşesinde yazılarıyla yol gösteren değil hayatın içinde, mücadelelenin kıyısında değil, merkezindeydi.

Dış hekimi ve üniversite hocası olan Jan Jesenky ile Milena Hejzlarova'nın yaşayan tek çocuğuydu Milena. 19. yüzyılın sonlarına doğru, 16 Ağustos 1896'da, Prag'da dünyaya geldi. Çocukluğu boyunca hasta olan annesine bakmak zorunda kaldı ve 16 yaşında annesini kaybetti. Burjuva olan babasına hep öfke duydu ve onun isteği ile kaydolduğu tıbbi bıraktı. Yine babasının istemediği biriyle evlilik yaptı ve bu nedenle mirasından mahrum bırakıldı.

Dergilere çeviri yapan ve makaleler yazan Milena, dönemin entelektüel camiası içine girdikten sonra Kafka ile tanıştı. O'nun kitaplarının çevirilerini yapıyordu ve bir süre sonra mektuplaşmaları başladı. Kafka evli olan Milena'ya aşkını o meşhur mektuplarında dile getiriyordu ancak Milena'nın hayatta önem verdiği şey ise dostluktu. Kafka'ya derin bir dostluk duyuyordu ve paylaşımlarının edebiyat ve felsefe ile sınırlı kalmasını istiyordu.

Kadınlarla ilişkisinde nesneleştirme/imgeleştirme olarak, ötelemenin derinliğine gördüğü Kafka için Milena ulaşılmaza duyulan bir özlemde sadece. İlham aldığı Milena'yı anlamak konuşmak, sohbet etmek ya da paylaşmak gibi bir derdi yoktu.

İmgeleştirmenin öteki biçimidir nesneleştirme, ki bu imgesel yaklaşımı bir mektubunda şöyle anlatır: "Görüyorsun ki, dilencilere karşı şansım hiç yok; ama açıkça ifade ediyorum ki, bugünkü ve yarınki tüm varımı-yoğumu en ufak bir kusur haline getirerek Opera'nın köşelerinde duran herhangi bir dilenciye vermeye hazırım; yeter ki, sen orada ol ve ben de senin varlığını hissedebileyim."

Milena ise "Yuvadaki Şeytan" adlı makalesinde Kafka'nın saplantısına daha derin bir çözümleme ile karşılık veriyordu: "Zira, işin esası budur! İki varlık... İki küçük insan larvası... Yalnız, umutsuzluklarla karşı karşıya bırakılmış, kaçışı olmayan bir varoluşun mateminde... Ürkütürcesine kocaman ve korkunç dünyamızda iki ufak insan, sabahın dokuz buçuğunda bir apartman dairesinde kapalı... Aynı soyadı, aynı beklenti ve aynı yazgı içinde kapalı iki zavallı... Ve bunların sade ve sade ikisi oldukları için mutlu olmalarını mı beklersiniz?(...) Evlilikte mutluluğu amaçlamak, iki milyona otomobil ya

da asalet unvanı elde etmeyi amaçlamaktan farklı bir şey değildir.” “İnsanların beraber yaşamalarının tek nedeni, yanlarında birisinin bulunması ihtiyacından başka bir şey değildir; dünyanın bu boşluk ve yalnızlığında, kendilerinin tüm zaaf ve hatalarına rağmen kendilerinin var olduklarını kabul ve tasdik edecek birisinin bulunması ihtiyacından başka bir şey değildir. Cürümden, öç almaktan, kötü düşünceden, adaletten, vicdan azabından kaçabilmeleri için yanlarında bir diğer kişiyi bulundurmak ihtiyacından başka bir şey değildir”

Ve arkasından iki insan arasındaki paylaşımı evliliği sorgulayan şu cümle ile yanıt veriyordu: “Evliliğin bir anlamı olması için, mutluluk beklentisinden çok daha geniş ve gerçek bir temel üzerine oturtulması gerek.”

Milena’nın çözdüğü şey verili ilişkilerin açmazıydı ve Kafka’nın üzerinde durmadığı konu olduğu için anlama çabası da gelişmedi. Yine imgeye indirgeyen şu satırları yazarak mektuplarla başlayan bu arkadaşlık bir evlilik reddiyle son buldu: “Hala makalenizi düşünüyorum. Yalnızlığın mutsuzluğuna bağlanmayacak olup asil ve bilinçli evliliklerin de olabileceğini, hayali tartışmalarımızı gerçeklere dönüştürme amacı ile belirtmek isterim. Zira umutsuzluk sonucu evlenen kimseler neleri elde edebilir ki? Bu yalnızlığa ilave edilecek diğer bir yalnızlıktan bir ev değil... Olsa olsa bir zindan ortaya çıkabilir. Her iki yalnızlığın her biri diğerine yansır... Ve gecelerin en derini, en kısası da hiçbir şeyi değiştirmez. Kendinden emin bir kimsenin yalnız olan bir kişiye bağlanması söz konusu ise, bu durum, kendisi için daha da kötüdür. Zira hiç olmazsa bilinç dışından kaynaklanan narin bir yalnızlığın, yumuşak ve sıcak bir yalnızlığın ifadesi olmadığı bellidir. Esasında, evlenmek, tam tersine kendine karşı güvenin ifadesidir.”

Yine de Kafka ölümünden sonra bir çok eserini -mektuplar dahil- Milena’ya emanet etmişti. Milena demek sadece Kafka’nın mektuplarındaki kadın demek değildi. Fırtınalı hayatında militan bir entelektüeldi aynı zamanda. Milena yaşadığı dönemin dünyasına duyarsız kalmayan bazen işçi gazetesinde yazılar yazan bir yazar, bazen sokakta sömürge savaşlarına karşı eylemde olan militan olarak yaşamını sürdürdü. Hitler faşizmine karşı direnişin hep içindeydi. Hitler hiç savaşmadan Çekoslovakya’yı işgal etti. Milena, kendi ve arkadaşları aleyhine kullanılacak tüm belgeleri imha etti. Özellikle Pritomnost’ta yazdığı yazılardan dolayı, deyim yerindeyse topun ağzındaydı.

Yahudilere yardım ettiği için Nazilerin işbirliği ile tutuklandı. Devrimci Milena, hayata dört elle tutunmuştu. Ruh sağlığını bozamayan olumsuz koşullar, böbreklerinin normal işlevini yapmasını engellemişti. Hapishane koşullarında geçirdiği iki böbrek ameliyatının akabinde, Mayıs 1944’te öldü.

O’nun yaşamının, ille de kişiliğinin, ne Kafka’dan, ne de Kafka’nın yapıtlarından geri kalır bir yanı yoktu. Ancak eril tarih onu imgesel bir varlık olarak “bir erkeğin gölgesinde kalan çınar” , ‘ilham alınan kadın’ olmaya mahkûm etti.

Sonuç olarak başta atıf yaptığımız kadını kategorize eden ataerkil tarihin yaklaşımını eleştiren Abdullah Öcalan’ın tespitini yeniden hatırlayalım: “Kadın meselesine üç farklı bakış var; 1-Duygusal yaklaşım, 2-İmgesel yaklaşım, 3-Düşünsel ve Felsefik yaklaşım. İşte Nazım Hikmet onlar ve başka bazı yazarlar, şairler, edebiyatçılar kadın meselesine duygusal ve imgesel yaklaşıyorlar. Hatta bizden de özellikle cezaevindeki bazı arkadaşlar imgesel, hayali yaklaşıyorlar. Ama bizim yaklaşımımız imgesel-hayali değil, gerçekçi, düşünsel ve felsefik yaklaşımdır. Bu beş bin yıllık erkek egemen tecavüz kültür ancak böyle düşünsel ve felsefik yaklaşımla aşılabılır. Duygusal ve imgesel yaklaşımlar kurtarmaz.” demektir. Elbette Öcalan’ın yaklaşımı ayrı bir yazının konusudur. Öcalan kadına düşünsel, felsefik yaklaşımını şu sözlerle dile getirir, “Kadınla önce düşünmenin, ne-rede, ne zaman, ne kadar bozukluk varsa tartışma ve gidermenin önemini tüm ilişkilerin önüne koyma cesareti gösterdim. Sadece güçlü düşünen, iyi, güzel ve doğru karar verebilen, böylece beni aşarken kendisine hayran bırakabilen ve muhatabım olabilen kadın, şüphesiz felsefi arayışımın köşe taşlarındandır.”

Kaynakça

- Fatmagül Berktaş, Tarihin Cinsiyeti, Metis Yay., 2003
- Milena’nın Yaşam Öyküsü- Jane Carné
- Friedrich Wilhelm Nietzsche, Böyle Buyurdu Zerdüş, çev: Mustafa Bahar, İskele Yay., 2009
- Angela Livingstone, Salome: Yasamı ve Yapıtları, çev: Semra Kunt, Ayrıntı Yay., 2001
- Irvin D. Yalom, Nietzsche Ağladığında, çev: Aysun Babacan, Ayrıntı Yay., 2000
- Franz Kafka, Milena’ya Mektuplar, çev: Esen Tezel, Can Yay., 2016

8. Sayı için Yazı Çağrısı

“Doğal toplumun özgür ana-kadınlığı ile sınıflı uygarlığın özgür bilinçli kadınlığı bütünleştirilmeden, dengeli ortak yaşam arkadaşısı yaratılamaz. Bunun eş benzeri erkeklik de yeniden oluşturulmadan bu birliktelik sağlanamaz.”

Devletçi, dinci, milliyetçi ve bilimci düşünsel kalıpların bize empoze ettiği kadın ve erkek tanımlarından sıyrılmanın her şeyden önce kadın doğasını ve erkek doğasını tanımak, tanımlamak ve anlamakla mümkün. Bu düşünceyle, kadın ve erkek varlıklarını, doğalarını, inşalarını tartıştığımız son iki sayımızın ardından 8. sayımızda özgür eş yaşam konusunu tartışmaya açıyoruz. İlk ilmi yapılması gereken alan olan eş yaşamlar aynı zamanda ilk devrim yapılması gereken alandır. Eş yaşamlar alanını sosyal bilimlerin bu gerçekliğe denk bir önem atfederek ele alması gerektiğini düşündüğümüz için Jineoloji için kadını merkezine alan eşitlik ve özgürlük mücadelesi, toplumsal hakikatin yarılmasının ifadesi olan eş yaşamların sakatlanmasını ele almak ve bunu temel devrimsel sorumuz olarak tanımlamak durumunda. Özgür eş yaşam konusu, şüphesiz kadın ve erkek cinslerinin tekil ilişkileriyle daraltılamayacak bir kapsamda ele alınmayı gerektiriyor. Felsefik düzlemde özgür eş yaşamı tartışmak, evrenin hakikatiyle buluşmayı güçlendirecek derin bir varlık-enerji-anlam ve tabi ki özgürlük paradigması geliştirmeyi kapsıyor. İnsan-insan ilişkilerinin (kadın-erkek, kadın-kadın, kadın-çocuk...vb.) ötesinde, insan-doğa ilişkisini de yeniden ele almayı çağırıyor. Demokratik-ekolojik bir yaşam paradigmasının kadın özgürlükçü bir çizgiyle yaşamsallaştırılmasının yol ve yöntemlerinin geliştirilmesi, başta eş yaşamın ölçü ve ilkelerinin özgürlük temelinde tanımlanmasına bağlıdır. Karşılıklı bağımlılık ve tamamlayıcılık ilkesi temelinde, yaşamın yeniden eşit ve farklılıkların birliği temelinde inşası her iki cinsin de özgür eş yaşam ilkelerinde buluşmalarını da getirecektir.

Bu dosya konusu içinde tartışmayı umduğumuz bazı başlıkları şöyle belirtebiliriz:

Neden eş yaşama ihtiyaç duyuldu? eş yaşamın temelleri nedir? Eş olmak evrensel bir zorunluluk mudur? Eş yaşamların ideolojik, felsefi, politik yönlerini nasıl ele alabiliriz? Devletin demografyada kadına ve erkeğe biçtiği rol nedir? Kapitalist modernitede cinselliğin tüketilmesi hangi ideolojik-politik araçlarla gerçekleşiyor? Aile-evlilik kültürü ve tarihçesi. Hanedanlık kültürü ve devletin prototipi olarak ailenin inşası nasıl gerçekleşiyor? Ailenin demokratikleşmesi mümkün mü? Özgür eş yaşam neyi ifade eder? Demokratik ulusta özgür eş yaşam politikası ve eş başkanlık sistemi nasıl ele alınır? Özgür eş yaşamda aşkın ve sevginin toplumsallığı nasıl ele alınabilir? Bu konuda özgür eş yaşam kuramının, sonsuz boşanma kuramıyla ilişkisi nedir?

Ana hatlarını belirtmeye çalıştığımız bu dosya konusuna katkı sunmak isteyen okurlarımızı 20 Kasım 2017 tarihine kadar, 5 ila 14 sayfa uzunluğundaki yazılarını bizimle paylaşmaya davet ediyoruz.

Ulaşabileceğiniz Noktalar

Adana: Kitapsan

Adıyaman: AKM Kitapevi

Amed: Lilav Kitapevi

Kafka Kitapevi

Don Kişot Kitap Sahaf

Pirtuka Kurdi

Ankara: İmge Kitapevi

Turhan Kitapevi

Aydın: Red Kitabevi

Aydın Nazilli: Ada Kitapevi

Dersim: Baran Kitapevi

Minerva Kitapkafe

Etnik Kitapevi

İstanbul:

Beşiktaş Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Aram Kitapevi

Beyoğlu Mephisto Kitapevi

Beyoğlu Pandora Kitapevi

Boğaziçi Üniversitesi Pandora Kitapevi

Emek Kitap Dağıtım

Kadıköy Aram Kitapevi

Kadıköy İmge Kitapevi

Kadıköy Mephisto Kitapevi

Kırmızı Kedi Kitapevi

Medya Kitapevi

Nişantaşı Pandora Kitapevi
Robinson Crouse 389 Kitapevi
Sarigazi Sarissa Kitapevi
Scala Kitapevi
Semerkant Kitapevi
İzmir: Alsancak Kitapsan
Alsancak Yakın Kitapevi
Alsancak Z KitapKafe
Alsancak Ege Kitap ve Plak evi
Alsancak Belki Kitapevi
Alsancak Kabuk Kitapevi
Alsancak Doğan Kitapevi
Karşıyaka Pan Kitapevi
Karşıyaka Kül Kitapevi
Karşıyaka Adres Kitapevi
Kitapsan (Alsancak-Konak)
Mersin: Kitapsan
Sokak Kitap ve Kahve Evi
Konya: Kitapsan
Mardin Kızıltepe: Ekin Kitapevi
Leylan Kitapkafe
Eskişehir: Adalar Sanat Atölyesi
Van: Omedya Kitapevi
KKTC: Işık Kitapevi
Almanya: Mezopotamya Kitapevi

....ve daha pek çok noktada dergimizin dağıtımı yapılmaktadır.
Dergimize ulaşamıyorsanız lütfen bizimle iletişime geçin.
E mail: jineolojidergi@gmail.com

JÎNEOLOJÎ

ABONELİK BİLGİ FORMU

Adı Soyadı:
Adresi:
E-mail:
Tel:
Teslim Adresi:
Abone Olacak Dergi: JÎNEOLOJÎ
Abonelik Koşulları: Yıllık Abonelik Bedeli: 50 TL / Yurtdışı Abonelik Bedeli: 60 Euro Türkiye Ziraat Bankası Diclekent Şubesi JINGEH Basın Yayın LTD. ŞTİ Hesap No: 74457524-5002 IBAN: TR 66 0001 0020 0074 4575 2450 02